T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA ve ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(Anadolu Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarafından Ortak Yürütülen Program)

ANADOLU'DA İLK TUNÇ ÇAĞI 3 ADAK ÇUKURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rana BAŞKURT

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ

Bilecik 2016
10054267

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA ve ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(Anadolu Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarafından Ortak Yürütülen Program)

ANADOLU'DA İLK TUNÇ ÇAĞI 3 ADAK ÇUKURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rana BAŞKURT

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ

Bilecik 2016
10054267

	T.C. BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ **YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI** **JÜRİ ONAY FORMU**	BŞEÜ-KAYSİS Belge No	
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ		İlk Yayın Tarihi/Sayısı	
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	
		Toplam Sayfa	

Öğrencinin Adı Soyadı: Rana BAŞKURT

Anabilim Dalı : Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ

Tezin Özgün Adı : Anadolu'da İlk Tunç Çağı 3 Adak Çukurları

Tezin İngilizce Adı. : Early Bronze Age 3 Votive Pits in Anatolia

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 06/06/2016

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY~~ ÇOKLUĞU ile Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri		*İmza*
Tez Danışmanı:	Yrd. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ	
Üye:	Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Mahmut Bilge BAŞTÜRK	

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ……/……/…… tarih ve ……/…… sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

"Anadolu'da İlk Tunç Çağı 3 Adak Çukurları" adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Anadolu Üniversitesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Rana BAŞKURT

06.06.2016

ÖNSÖZ

“Anadolu’da İlk Tunç Çağı 3 Adak Çukurları” adlı bu çalışma 1996 yılından bu yana Prof. Dr. Turan Efe’nin başkanlığında Eskişehir/Seyitgazi’de yapılmakta olan Küllüoba Kazısı’nda İlk Tunç Çağı 3 dönemine ait çukurları, Anadolu’da çağdaşı olan diğer yerleşmelerdeki çukurlarla karşılaştırarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Tez çalışmam sırasında bana karşı her türlü anlayışı göstererek çalışmalarımı kontrol eden, önerileriyle yol gösteren ve görüşlerine başvurduğumda yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ’ ye teşekkürü bir borç bilirim.

“Küllüoba İTÇ 3 Adak Çukurları” üzerinde detaylı olarak çalışmama olanak sağlayan hocam sayın Prof. Dr. Turan EFE’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Küllüoba çukur çizimlerinin bilgisayar ortamına aktarılmasını ve topografik harita üzerinde dağılımlarının gösterilmesini gerçekleştiren Arkeolog F. Fehmi YAŞAR'a yardımları için teşekkür ederim.

Rana BAŞKURT

ÖZET

Bu tez çalışması 1996 yılından bu yana Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında Küllüoba'da gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan çukurları Anadolu'da çağdaşı olan diğer yerleşmelerdeki çukurlarla karşılaştırarak incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu çukurlar içerisindeki buluntulara ve bulundukları kontekste dayanılarak değerlendirilmiş ve daha sonraki Hitit dönemi yazılı kaynaklarındaki verilerle karşılaştırılmıştır.

Bu çalışma bugüne kadar pek çok geç İlk Tunç Çağı yerleşmesinde saptanmış ve detaylı olarak değerlendirilmemiş olan çukurlara ve bunların içerisine planlı bir şekilde bırakılmış olan buluntulara ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle bu çalışma genel ritüel uygulamaları çerçevesi içerisinde "adak çukuru" olarak tanımlanmasına neden olan söz konusu bu özellikleri detaylı bir şekilde incelemektedir.

Aynı zamanda bu çalışma söz konusu çukurları Batı ve Orta Anadolu'da İTÇ III döneminde gerçekleşen yeni gelişmeler içerisinde ele almaktadır. Sözkonusu dönem ilk şehirci topluluklar ve Kuzey Suriye'den Ege'ye kadar uzanan bölgelerarası ticaret ağlarının güçlenmesi gibi gelişmelerle karakterize olur. Bu gelişmelere metalurji ve çanak çömlek üretimindeki yeni teknolojilerin yayılımı ve son ürünlerin dolaşımı eşlik eder.

Adak çukurlarının kullanımı bu gelişmelerle ilişkili gibi görünmekte olup, uzak bölgelerarası etkileşimin sadece ürünlerin ticaretine dayanmadığını aynı zamanda Anadolu'daki toplulukların sosyo-kültürel ve ritüel dinamikleri üzerinde de kalıcı etkileri olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlk Tunç Çağı, Adak, Çukur

ABSTRACT

The thesis investigates the archaeological horizon of EB III pits of Anatolia by comparing them with the pits from Küllüoba near Seyitgazi/Eskişehir, a site that has been excavated by Prof. Turan Efe since 1996. These pits were analysed with regard to the archaeological finds they yielded and the archaeological context in which they were found, as well as compared with later Hittite textual sources.

The aim of the project was to shed light on the intentional deposition of artefacts in pits, a phenomenon that has been documented in several late EBA sites in Anatolia but has never been analysed in detail before. The thesis argues that these features should be identified as "votive pits" which were employed within the context of public ritual activities.

It also argues that they should be contextualised within the broader dynamics of the western and central Anatolian Early Bronze Age III. This phase is characterised by the development of the first urban societies and the intensification of interregional exchange networks stretching from the northern Syria to Aegean, witnessed by the diffusion of new technologies (i.e. regarding pottery and metallurgy) and the circulation of finished products.

The use of votive pits seems to be connected with these developments, and indicates that interaction with distant areas not only involved the exchange of goods but also had long-lasting impacts on the socio-cultural and ritual dynamics of the local Anatolian communities.

Keywords: Early Bronze Age, Votive, Pit

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**
ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR ..... **vi**
RESİM LİSTESİ ..... **vii**
TABLO LİSTESİ ..... **x**
GRAFİK LİSTESİ ..... **xi**
LEVHA LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ADAK KAVRAMI VE TANIMLANMASI

1.1. ADAK VE KURBAN KAVRAMI 6
1.2. KURAMSAL YAKLAŞIM 9
1.3. ADAK ÇUKURLARI İLE İLGİLİ YAZILI VERİLER 11
1.4. İLK TUNÇ ÇAĞI III ÖNCESİ ANADOLU'DA VE ANADOLU DIŞINDA SAPTANMIŞ OLAN ADAK ÇUKURLARI 23
1.4.1. Anadolu'daki Önemli Buluntular 23
1.4.2. Anadolu Dışındaki Önemli Buluntular 28

İKİNCİ BÖLÜM
İLK TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİNDE ANADOLU'DAKİ ADAK ÇUKURLARI

2.1. İLK TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİNDE ANADOLU'NUN GENEL GÖRÜNÜMÜ 36
2.2. İLK TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİNDE ANADOLU'DA ADAK ÇUKURU SAPTANAN YERLEŞMELER 39
2.2.1. Güneydoğu Anadolu 39

2.2.1.1. Gre Virike....39
2.2.1.2. Gedikli-Karahöyük....40
2.2.2. Kilikya Bölgesi....44
2.2.2.1. Tarsus-Gözlükule....44
2.2.3. Orta Anadolu....45
2.2.3.1. Acemhöyük....45
2.2.4. Güneybatı Anadolu....46
2.2.4.1. Karataş-Semayük....46
2.2.5. İç Batı Anadolu....49
2.2.5.1. Küllüoba....49
2.2.6. Kuzeybatı Anadolu....71
2.2.6.1. Troya....71
2.2.7.Batı Anadolu Sahil Kesimi....75
2.2.7.1. Limantepe....75
2.2.7.2. Baklatepe....77
2.2.8. Trakya....78
2.2.8.1. Kanlıgeçit....78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRMELER

SONUÇ....87
KAYNAKÇA....90
EK-1(KATALOG)....99
EK-2(LEVHALAR)....201
ÖZGEÇMİŞ....291

KISALTMALAR

AJA: American Journal of Archaeology

Bkz.: Bakınız

cm:centimetre

çiz.:çizim

der.:derinlik

fig.: figür

İTÇ:İlk Tunç Çağı

KST: Kazı Sonuçları Toplantısı

Lev.: Levha

m:metre

res.:resim

TTK:Türk Tarih Kurumu

vd.: Ve Diğerleri

RESİM LİSTESİ

Resim 1:Ağılönü Kutsal Alanı. 19

Resim 2:Ağılönü Adak Çukurları..... 19

Resim 3:Ağılönü Kurban/Adak Çukuru buluntuları ile birlikte..... 20

Resim 4:Ağılönü yavru domuz iskeleti bulunan adak çukuru..... 20

Resim 5:Ağılönü adak çukurları içerisinden ele geçen kaplar ve buluntular..... 21

Resim 6: Kuruçay Höyük 8 no'lu mekan ve adak çukuru..... 24

Resim 7: Karataş-Semayük İTÇ I dönemine ait mezarlık alanının kuzeydoğusu, adak çukurları. 25

Resim 8: Karataş-Semayük İTÇ I dönemine ait mezarlık alanında yer alan 3 nolu adak çukuru buluntuları ile. 26

Resim 9: Karataş-Semayük İTÇ I dönemine ait mezarlık alanında yer alan 19 nolu adak çukuru ve içerisinden ele geçen testi..... 26

Resim 10: Laodekia Kandilkırı İTÇ II adak çukuru ve içindeki insan biçimli üç ayaklı çömlek. 27

Resim 11: Laodekia Kandilkırı İTÇ II adak çukurundan ele geçen insan biçimli testi parçası. 28

Resim 12: Ain el-Kerkh Höyüğü 38 ve 21 no'lu adak çukurların kesiti ve buluntuların çizimi..... 29

Resim 13: Ain el-Kerkh Höyüğü Adak çukurları içerisinden ele geçen kap örnekleri... 29

Resim 14: Lyubimets – Dana Bunar II 4 no'lu sıvalı adak çukuru. 31

Resim 15: Proskynas mezarlık alanı ve adak çukurları..... 32

Resim 17: Proskynas üzeri taşlarla kaplanmış adak çukuru..... 33

Resim 18: Poliochni Mavi evreye ait yapılar ve adak çukuru..... 34

Resim 19: Poliochni Mavi evreye ait adak çukurundan ele geçen kaplardan örnekler... 35

Resim 20: Gre Virike Kutsal Alanı ve adak çukurları. 39

Resim 21: Gedikli-Karahöyük 4 nolu adak çukuru üzerindeki buluntuları ile birlikte... 42

Resim 22: Gedikli-Karahöyük Adak çukuru hayvan iskeletlerinin orjinal durumu için yapılan çizim. 43

Resim 23: Gedikli Karahöyük Adak çukuru üzerindeki buluntuların orjinal durumu için yapılan çizim. 43

Resim 24: Tarsus-Gözlükule İTÇ III genel görünümü..... 44

Resim 25: Gözlükule İTÇ II yapıları ve adak (?) çukurları..... 45

Resim 26: Karataş-Semayük Adak çukurlarının evrelere göre yerleşmedeki dağılımı. . 47

Resim 27: Karataş-Semayük 1 no'lu adak çukuru ve insan yüzlü çömlek. 48

Resim 28: AB26 plankaresi 54, 55, 17 ve 27 no'lu çukurlar. 54

Resim 29: V17 plankaresi 35,41,43,45 ve 47 no'lu çukurlar. 55

Resim 30: V17 plankaresi 18 ve 19 no'lu çukurlar. 55

Resim 31: AB26 plankaresi 61 no'lu çukur ve sıvalı tabanı. 56

Resim 32: AC26 plankaresi 108 no'lu adak çukuru ve kül dolgusu. 57

Resim 33: AD18 plankaresi 322 no'lu adak çukuru ve depas..... 60

Resim 34: AD19 plankaresi 300 no'lu adak çukurundan ele geçen tankard..... 60

Resim 35: AD18 plankaresi 322 no'lu adak çukuru ve tabak 61

Resim 36: AD19 plankaresi 68, 73 ve 75 no'lu çukurlar. 61

Resim 37: AD19 plankaresi 68 no'lu adak çukurundan ele geçen keramik parçalarının çizimi..... 62

Resim 38: AA19 plankaresi 402 no'lu adak çukurundan ele geçen kadeh parçası ve çizimi..... 62

Resim 39: AA19 plankaresi 391 no'lu adak çukurundan ele geçen boyunlu çömlek..... 63

Resim 40: AA18 plankaresi 53 no'lu adak çukuru ve domuz iskeleti. 64

Resim 41: AA18 plankaresi üzeri taşla kaplanmış 53 no'lu adak çukuru..... 64

Resim 42:AD19 plankaresi 184 no’lu adak çukurundan ele geçen idoller. 66

Resim 43:V17 plankaresi 3 no’lu adak çukuru. 66

Resim 44:V17 plankaresi 3 no’lu adak çukurundan ele geçen kurşun figürin. 67

Resim 45:AB26 plankaresi 24 no’lu çukur ve tunç yassı balta. 67

Resim 46:P22 plankaresi 20 no'lu adak çukuru buluntuları ile. 68

Resim 47:P22 plankaresi 20 no’lu adak çukurundan ele geçen taş kalıp. 69

Resim 48: Troya II Kalesi ve adak çukurlarının bulunduğu kesim. 72

Resim 49: Troya IId 6 no’lu adak çukuru buluntuları ile birlikte. 73

Resim 50:12 no’lu adak çukurundan ele geçen gümüş kase. 74

Resim 51:17 no’lu adak çukurundan ele geçen insan yüzlü kapak. 74

Resim 52: Limantepe IV-2 tabakası adak çukurları. 76

Resim 53: Limantepe adak çukuru ve buluntuları. 77

Resim 54: Kanlıgeçit büyük megaron yapısı ve önündeki adak çukuru. 79

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Anadolu İlk Tunç Çağı Karşılaştırmalı Kronolojik Cetveli. 38

Tablo 2: Küllüoba Stratigrafisi..... 49

Tablo 3: Anadolu'da Adak Çukurları ve Ele Geçirilen Buluntular. 85

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1:Çukurların Derinliklerine Göre Dağılımı. 53

Grafik 2:Çukurların Çaplarına Göre Dağılımı. 53

Grafik 3:Sıvalı ve Sıvasız Çukurların Dağılımı. 56

Grafik 4:Kül Dolgulu ve Kül Dolgusuz Çukurların Dağılımı 57

Grafik 5: Keramik, Kemik ve Taş Parçalarının Çukurlara Göre Dağılımı. 58

Grafik 6: Erken ve Geç İTÇ III çukurlarından ele geçenTüm ve Tüme Yakın Parçalar ile Tam Profil Veren Parçaların Formlara Göre Dağılımı 59

Grafik 7:Çukurlardan Ele Geçen Buluntuların Dağılımı. 65

Grafik 8: Erken İTÇ III çukurlarından ele geçen Tüm ve Tüme Yakın Parçalar ile Tam Profil Veren Parçaların Formlara Göre Dağılımı. 70

Grafik 9: Geç İTÇ III çukurlarından ele geçen Tüm ve Tüme Yakın Parçalar ile Tam Profil Veren Parçaların Formlara Göre Dağılımı. 70

Grafik 10: Buluntularına göre ayrılan çukurların dağılımı. 80

LEVHA LİSTESİ

Levha 1: **Çizim 1:**AC26 plankaresi 21 no'lu çukur

Çizim 2:AC26 plankaresi 108 no'lu çukur.

Levha 2: **Çizim 3:**AC26-AC25 plankaresi 137 no'lu çukur.

Çizim 4:AC26 plankaresi 146 no'lu çukur.

Levha 3: **Çizim 5:**AC26plankaresi 155 no'lu çukur.

Çizim 6:AC26 plankaresi 203 no'lu çukur.

Levha 4: **Çizim 7:**AC26 plankaresi 241 no'lu çukur.

Çizim 8:AC26 plankaresi 270 no'lu çukur.

Levha 5: **Çizim 9:**AC25 plankaresi 19 no'lu çukur.

Çizim 10:AC25 plankaresi 20 no'lu çukur.

Levha 6: **Çizim 11:**AB26 plankaresi 7 no'lu çukur.

Çizim 12:AB26 plankaresi 13 ve 17 no'lu çukurlar.

Levha 7: **Çizim 13:**AB26 plankaresi 24 no'lu çukur.

Çizim 14:AB26 plankaresi 27 no'lu çukur.

Levha 8: **Çizim 15:**AB26 plankaresi 54,55, 58 ve 61 no'lu çukurlar.

Çizim 16:AB26 plankaresi 62 no'lu çukur.

Levha 9: **Çizim 17:**V17 plankaresi 3 no'lu çukur

Çizim 18:V17 plankaresi 9 no'lu çukur.

Levha 10: **Çizim 19:**V17 plankaresi 18 ve 19 no'lu çukurlar.

Çizim 20:V17 plankaresi 35 no'lu çukur.

Levha 11: **Çizim 21:**V17 plankaresi 41, 43, 45 ve 47 no'lu çukurlar.

Çizim 22:AD 18 plankaresi 14 ve 17 no'lu çukurlar.

Levha 12: **Çizim 23:**AD 18 plankaresi 79 no'lu çukur.

Çizim 24:AD 18 plankaresi 102 no'lu çukur.

Levha 13: **Çizim 25:**AD18 plankaresi 110 no'lu çukur.

Çizim 26:AD18 plankaresi 160 no'lu çukur.

Levha 14: **Çizim 27:**AD18 plankaresi 181 no'lu çukur.

Çizim 28:AD18 plankaresi 225 no'lu çukur.

Levha 15: **Çizim 29:**AD 18 plankaresi 252 no'lu çukur.

Çizim 30:AD18 plankaresi 282 no'lu çukur.

Levha 16: **Çizim 31:**AD18 plankaresi 322 no'lu çukur.

Çizim 32:AD18 plankaresi 327 ve 333 no'lu çukurlar.

Levha 17: **Çizim 33:**AD18 plankaresi 377 no'lu çukur.

Çizim 34:AD19 plankaresi 24 ve 29 no'lu çukurlar.

Levha 18: **Çizim 35:**AD19 plankaresi 31 no'lu çukur.

Çizim 36:AD19 plankaresi 41 no'lu çukur.

Levha 19: **Çizim 37:**AD19 plankaresi 68, 73 ve 75 no'lu çukurlar.

Çizim 38:AD19 plankaresi 88, 90, 93 ve 103 no'lu çukurlar.

Levha 20: **Çizim 39:**AD19 plankaresi 95, 97, 112, 115 no'lu çukurlar.

Çizim 40:AD19 plankaresi 117 no'lu çukur.

Levha 21: **Çizim 41:**AD19 plankaresi 161 no'lu çukur

Çizim 42:AD19 plankaresi 184 no'lu çukur.

Levha 22: **Çizim 43:**AD19 plankaresi 205 no'lu çukur.

Çizim 44:AD19 plankaresi 267 ve 270 no'lu çukurlar.

Levha 23: **Çizim 45:**AD19 plankaresi 337 no'lu çukur.

Çizim 46:AD19 plankaresi 348 ve 353 no'lu çukurlar.

Levha 24: **Çizim 47:**AD19 plankaresi 362 no'lu çukur.

Çizim 48:AD19 plankaresi 364 ve 369 no'lu çukurlar.

Levha 25: **Çizim 49:**AD19 plankaresi 371 no'lu çukur.

Çizim 50:AA19 plankaresi 252 no'lu çukur.

Levha 26: **Çizim 51:**AA19 plankaresi 270 no'lu çukur.

Çizim 52:AA19 plankaresi 307 no'lu çukur.

Levha 27: **Çizim 53:**AA19 plankaresi 391 ve 394 no'lu çukurlar.

Çizim 54:AA19 plankaresi 402 no'lu çukur.

Levha 28: **Çizim 55:**AD20 plankaresi 47 no'lu çukur.

Çizim 56:AD20 plankaresi 74 no'lu çukur.

Levha 29: **Çizim 57:**AC19 plankaresi 10 no'lu çukur.

Çizim 58:AC19 plankaresi 16 ve 35 no'lu çukurlar.

Levha 30: **Çizim 59:**AC19 plankaresi 42 no'lu çukur.

Çizim 60:AC19 plankaresi 46 no'lu çukur.

Levha 31: **Çizim 61:**AC19 plankaresi 80 ve 85 no'lu çukurlar.

Çizim 62:AC19 plankaresi 90 no'lu çukur.

Levha 32: **Çizim 63:**AC19 plankaresi 208 no'lu çukur.

Çizim 64:AC19 plankaresi 334 no'lu çukur.

Levha 33: **Çizim 65:**AC18 plankaresi 11 no'lu çukur.

Çizim 66:AC18 plankaresi 17 no'lu çukur.

Levha 34: **Çizim 67:**AC18 plankaresi 28 no'lu çukur.

Çizim 68:AC18 plankaresi 35 no'lu çukur.

Levha 35: **Çizim 69:**AC18 plankaresi 51 ve 55 no'lu çukurlar.

Çizim 70:AC18 plankaresi 64 ve 71 no'lu çukurlar.

Levha 36: **Çizim 71:**AC18 plankaresi 189 ve 192 no'lu çukurlar.

Çizim 72:AC18 plankaresi 203 no'lu çukur.

Levha 37: **Çizim 73:**AC18 plankaresi 222 no'lu çukur.

Çizim 74:AA18 plankaresi 17 no'lu çukur.

Levha 38: **Çizim 75:**AA18 plankaresi 53 no'lu çukur.

Çizim 76:AA18 plankaresi 76 no'lu çukur.

Levha 39: **Çizim 77:**AA18 plankaresi 79 no'lu çukur.

Çizim 78:AA18 plankaresi 68 no'lu çukur.

Levha 40: **Çizim 79:**AA18 plankaresi 50 ve 52 no'lu çukurlar.

Çizim 80:AA18 plankaresi 51 no'lu çukurlar.

Levha 41: **Çizim 81:**V17 plankaresi 66 no'lu çukur.

Çizim 82:AD19 plankaresi 116 no'lu çukur.

Levha 42: **Çizim 83:**AD19 plankaresi 426 no'lu çukur.

Çizim 84:AD19 plankaresi 442 no'lu çukur.

Levha 43: **Çizim 85:**AA19 plankaresi 18 no'lu çukur.

Çizim 86:AA19 plankaresi 21 no'lu çukur.

Levha 44: **Çizim 87:**AA19 plankaresi 73 no'lu çukur.

Çizim 88:AA19 plankaresi 159 no'lu çukur

Levha 45: **Çizim 89:**AA19 plankaresi 206 ve 210 no'lu çukurlar.

Çizim 90:AA19 plankaresi 247 ve 257 no'lu çukurlar.

Levha 46: **Çizim 91:**AA19 plankaresi 352 no'lu çukur.

Çizim 92:AA19 plankaresi 412 no'lu çukur.

Levha 47: **Çizim 93:**AA19 plankaresi 421 ve 422 no'lu çukurlar.

Çizim 94:AC19 plankaresi 139 no'lu çukur.

Levha 48: **Çizim 95:**AC19 plankaresi 174 ve 176 no'lu çukurlar.

Çizim 96:AC19 plankaresi 249 no'lu çukur.

Levha 49: **Çizim 97:**AC18 plankaresi 8 no'lu çukur.

Çizim 98:AC18 plankaresi 38 ve 41 no'lu çukurlar.

Levha 50: **Çizim 99:**AC18 plankaresi 106, 110 ve 113 no'lu çukurlar.

Çizim 100:AC18 plankaresi 136 no'lu çukur.

Levha 51: **Çizim 101:**AC18 plankaresi 137 ve 139 no'lu çukurlar.

Çizim 102:AA18 plankaresi 55 no'lu çukur.

Levha 52: **Çizim 103:**AA18 plankaresi 69 no'lu çukur.

Çizim 104:AA18 plankaresi 111 ve 114 no'lu çukurlar.

Levha 53: **Çizim 105:**AA18 plankaresi 116 no'lu çukur.

Çizim 106:AA19 plankaresi 303 ve 304 no'lu çukurlar.

Levha 54: **Çizim 107:**AA18 plankaresi 311 no'lu çukur.

Çizim 108:AA18 plankaresi 317 no'lu çukur.

Levha 55: **Çizim 109:**AA18 plankaresi 509 no'lu çukur.

Çizim 110:AB18 plankaresi 29 no'lu çukur.

Levha 56: **Çizim 111:**AB18 plankaresi 40 no'lu çukur.

Çizim 112:AB18 plankaresi 79 no'lu çukur.

Levha 57: **Çizim 113:**AB18 plankaresi 91 no'lu çukur.

Çizim 114:AB18 plankaresi 101 no'lu çukur.

Levha 58: **Çizim 115:**AB18 plankaresi 168 no'lu çukur.

Çizim 116:AB18 plankaresi 179, 180 ve 181 no'lu çukurlar.

Levha 59: **Çizim 117:**AB18 plankaresi 184 ve 185 no'lu çukurlar.

Çizim 118:AA-AB18 plankaresi 219, 220, 221 ve 222 no'lu çukurlar.

Levha 60: **Çizim 119:**AA-AB18 plankaresi225,226,227 ve 228 no'lu çukurlar.

Çizim 120:AA-AB18 plankaresi 236 no'lu çukur.

Levha 61: **Çizim 121:**AA-AB18 plankaresi 251,252 ve 254 no'lu çukurlar.

Çizim 122:AA-AB18 plankaresi 260 no'lu çukur.

Levha 62: **Çizim 123:**AA-AB18 plankaresi 278 nolu çukur.

Çizim 124:AA-AB18 plankaresi 281 no'lu çukur.

Levha 63: **Çizim 125:**AA-AB18 plankaresi 284 no'lu çukur.

Çizim 126:AB19 plankaresi 7 ve 15 no'lu çukurlar.

Levha 64: **Çizim 127:**AB19 plankaresi 23 ve 25 no'lu çukurlar.

Çizim 128:AB19 plankaresi 52 no'lu çukur.

Levha 65: **Çizim 129:**Z19 plankaresi 4 no'lu çukur.

Çizim 130:Z19 plankaresi 7 no'lu çukur.

Levha 66: **Çizim 131:**Z19 plankaresi 32 ve 35 no'lu çukurlar.

Çizim 132:Z19 plankaresi 63 no'lu çukur.

Levha 67: **Çizim 133:**Z19 plankaresi 106 no'lu çukur.

Çizim 134:Z19 plankaresi 116 no'lu çukur.

Levha 68: **Çizim 135:**Z19 plankaresi 140 no'lu çukur.

Çizim 136:Z19 plankaresi 189 no'lu çukur.

Levha 69: **Çizim 137:**Z19 plankaresi 200 no'lu çukur.

Çizim 138:Z19 plankaresi 204 no'lu çukur

Levha 70: **Çizim 139:**Z19 plankaresi 212 ve 213 no'lu çukurlar.

Çizim 140: Z19 plankaresi 222 ve 225 no'lu çukurlar.

Levha 71: **Çizim 141:**Z19 plankaresi 253 no'lu çukur.

Çizim 142:Z19 plankaresi 348 no'lu çukur.

Levha 72: **Çizim 143:**Z19 plankaresi 355 no'lu çukur.

Çizim 144:Z19 plankaresi 364 no'lu çukur.

Levha 73: **Çizim 145:**Z19 plankaresi 406 no'lu çukur.

Çizim 146:P22 plankaresi 20 no'lu çukur.

Levha 74: **Çizim 147:**AD19 plankaresi 300 ve 301 no'lu çukurlar.

Levha 75: **Harita 1:**İTÇ III Büyük Kervan Yolu.

Levha 76: **Harita 2:** İTÇ III Anadolu'da Adak Çukuru Saptanan Yerleşmeler

Levha 77: **Çizim 148:** P22 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 149:V17 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 78: **Çizim 150:**Z19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 151:AA18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 79: **Çizim 152:**AA19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 153:AB18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 80: **Çizim 154:**AB19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 155:AB26 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 81: **Çizim 156:**AC18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 157:AC19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 82: **Çizim 158:**AC25 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 159:AC26 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 83: **Çizim 160:**AD18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Çizim 161:AD19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 84: **Çizim 162:**AD20 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 85: **Plan 1:**Bugüne kadar yapılan çalışmaların gösterildiği Küllüoba Topografik Planı Üzerinde Çukurların Dağılımı.

Levha 86: **Plan 2:**Erken ve Geç İTÇ III Çukurlarının Çizimi.

Levha 87: **Plan 3:** Küllüoba İTÇ II Mimari Planı Üzerinde Çukurların Dağılımı.

Levha 88: **Plan 4:** Küllüoba İTÇ II Mimari Planı Üzerinde Çukurların Çizimi.

Levha 89: **Plan 5:** Küllüoba Erken İTÇ III Çukurları.

Levha 90: **Plan 6:** Küllüoba Geç İTÇ III Çukurları.

GİRİŞ

İnsanoğlu ortaya çıkışından bu yana inandığı doğaüstü varlıkların hoşnutluğunu kazanmak, başına gelebilecek kötülüklerin önüne geçebilmek, işlediği günahların bedelini ödemek veya bir isteğinin yerine getirilmesini sağlamak gibi çeşitli amaçlar güderek günümüzde dahil olmak üzere her zaman kutsal saydığı varlıklara canlı veya cansız adaklar sunmuştur (Kara Düzgün,2009:135).

Bugün olduğu gibi tarihöncesi dönemlerde de korku ve umut duygularıyla hareket eden insanoğlunun, kutsal saydığı varlıklara hazırladığı hediyeleri sunmak için tasarladığı yerlerden biriside çukurlardır (Erginer,1997:165).

Söz konusu çukurlar bugüne kadar pek çok yerleşmede ele geçmiş olmasına rağmen özellikle kazı raporlarında veya kazı yayınlarında detayları çoğunlukla bildirilmemiştir. Bu çukurlar çoğu zaman çöp çukuru ve silo olarak değerlendirilmiş ancak bunların neden çöp çukuru ya da silo olarak değerlendirildiği konusunda da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu nedenle özellikle hafiri tarafından çöp çukuru olarak adlandırılan çukurlar bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Adak çukurları hakkında bugüne kadar genel bir değerlendirme yapılmadığı gibi yayınlarda da oldukça az ele alınmıştır (Blegen vd, 1950; Esin ve Harmankaya,1987; Duru,1996; Ökse,2005; Duru,2006; Erkanal vd,2009; Özdoğan vd,2010; Özdoğan ve Parzinger,2012; Massa ve Şahoğlu,2011; Karul,2013; Oğuzhanoğlu,2015). Söz konusu yayınlarda ise çukurlar ve buluntular arasındaki ilişkiler, çukurların şekilleri, derinlikleri, yerleşme içerisindeki dağılımları gibi veriler sınırlı oranda yer almıştır. Bu nedenle bugüne kadar bu konuda kapsamlı bir değerlendirme yapmak mümkün olamamıştır.

Bu bağlamda 1996 yılından itibaren Prof. Dr. Turan Efe'nin başkanlığında Eskişehir/Seyitgazi'de yapılmakta olan Küllüoba Kazısı'nda İlk Tunç Çağı III dönemine ait olan çukurlar bu çalışma kapsamında aşağıda belirtildiği üzere detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Burada özellikle üzerinde durulması gereken husus çöp ve adak çukuru ayrımıdır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan adak çukurları ileriki bölümlerden

anlaşılacağı üzere çöp çukuru ya da silo olarak değerlendirilen çukurlardan farklı olarak çoğunlukla içerisinde tüm kap, tüm hayvan iskeletleri, tüm ya da tüme yakın küçük buluntular ele geçen belli boyutlarda ve belli şekillerde açılmış olan çukurlar olarak tanımlanabilir.

Söz konusu bu ayrımında yapılabilmesi her zaman çok kolay olmamaktadır. Burada adak çukurları ile çöp çukurları arasındaki önemli fark çukur içerisine tüm olarak yerleştirilmiş olan buluntuların saptanıp saptanmamasıdır.

Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı; İlk Tunç Çağı III döneminde özellikle Küllüoba Kazıları'nda elde edilen veriler ışığında Anadolu'nun önemli İlk Tunç Çağı merkezlerinde açığa çıkarılmış olan adak çukurlarının ve bu adak çukurlarından ele geçen buluntuların bir bütün olarak incelenmesi ve adak çukuru uygulamasının dönem içerisindeki yeri ve öneminin değerlendirilmesidir.

Bugüne kadar spesifik olarak bu konu üzerine bir çalışma yapılmamış olmaması nedeniyle öncelikle konu üzerine bir yetkinlik sağlamak amacıyla daha erken dönemler ile birlikte Anadolu ve yakın çevresini de kapsayan bir literatür taraması yapılmıştır. Yararlanılacak olan temel kaynaklar ile adak çukuru bulunan yerleşmeler belirlenmiştir. Çalışmanın çıkış noktasını Küllüoba'da ortaya çıkarılan İTÇ III adak çukurları oluşturmaktadır. Bu nedenle höyüğün çukurları üzerinde, diğer yerleşmelerden farklı olarak daha detaylı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Küllüoba çukurları için *Filemaker* programında çukurların; boyut, derinlik, biçim gibi yapısal özellikleri ve içlerinden ele geçen malzemeleri de içeren bir veritabanı oluşturulmuştur. Daha sonra bu veritabanına girilen çukurların yapısal özellikleri ve içlerinden ele geçen malzemeler için istatistiksel bir değerlendirme yapılmıştır. Çukurların 1/20 ölçekte el ile yapılmış çizimleri *Autocad* programı ile tekrar çizilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Çizimleri yapılan çukurlar aynı program ile höyüğün topografik haritası üzerine oturtulmuş ve yerleşim üzerinde dağılımları saptanmıştır. Çukurların veritabanı verileri ve çizimleri katalog haline dönüştürülmüş ve çalışmaya eklenmiştir. Bu çalışmalar tamamlandıktan sonra tezin yazım aşamasına geçilmiştir.

Birinci bölümde çalışmanın konusunu oluşturan İTÇ III dönemi adak çukurlarının kapsamlı olarak değerlendirilebilmesi için öncelikle adak kavramının

tanımı yapılarak, kökenine dair ortaya atılan kuramlara değinilmiştir;akabinde çukurlar ve çukurlardaki *yapılandırılmış birikim* üzerine yeni kavramlar ile ortaya atılan kuramsal yaklaşım ele alınmış ve İTÇ III dönemi öncesinde Anadolu'da ve Anadolu dışında adak çukuru saptanan yerleşmeler ve bu yerleşmelerin çukurları hakkında bilgi verilmiştir. Ve son olarak başta Hitit olmak üzere Sümer, Assur ve Yunan dünyasına ait yazılı kaynaklarda geçen adak çukuru kavramı incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, genel hatlarıyla Anadolu'nun İTÇ III dönemi anlatılmış ve devamında Anadolu'da adak çukuru saptanan yerleşmeler ve adak çukurları tanıtılmıştır. Daha önce bahsettiğimiz, Küllüoba adak çukurları üzerine yapılan çalışmalar bu bölümde detaylı olarak sunulmuştur. İncelenen diğer yerleşmelerin adak çukurları ve içlerinden ele geçen buluntularda yayınlardan elden edilen veriler doğrultusunda aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Batı Anadolu'dan Güneydoğu Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyada karşımıza çıkan İTÇ III dönemi adak çukuru uygulamasını önce kendi içerisinde, daha sonra Hitit dönemi adak çukuru uygulaması ile karşılaştırılarak, ortak noktalar tespit edilmiştir. Son olarak sonuç kısmı yazılarak, çalışma tamamlanmıştır.

Coğrafi Konum ve Zamansal Kapsam

Çalışmanın ana coğrafi sınırını oluşturan Anadolu coğrafyası, Trakya haricinde ülkemiz sınırları içerisinde kalan kara parçasıdır. Batıda Anadolu Yarımadası ile bu yarımadanın anakara içine doğru girmiş olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri bu kara parçasının sınırlarını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın çeşitli bölümlerinde Trakya, Kuzey Suriye ve Ege Adalarında adak çukuru tespit edilen bazı yerleşmelerde incelenmiştir.

Çalışmanın zamansal kapsamı yaklaşık MÖ 2450/2400-1900/1800 yılları arasına tarihlendirilen İTÇ III dönemi ile sınırlandırılmıştır. İTÇ III dönemi kendi içerisinde iki alt evreye ayrılır. Bu evrelerden erken olanı Erken İTÇ III olarak adlandırılır (Efe,2004:21) ve MÖ 2450/2400-2200 yılları arasına tarihlendirilir (Sarı,2011:11). Bu evre Mezopotamya kronolojisinde Er Hanedanlar III ve Akkad dönemlerine karşılık gelir (Sarı,2011:11). İkinci evre ise Geç İTÇ III olarak adlandırılır (Efe,2004:23)ve MÖ 2200-1900/1800 yılları arasına tarihlendirilir (Sarı,2011:12; Efe ve Türkteki,2005:136). Orta Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na Geçiş olarak da adlandırılan (Efe,2004:23) bu evre

Mezopotamya kronolojisinde III. Ur Hanedanlığı ve İsin-Larsa dönemlerine karşılık gelir (Sarı,2011:11-12).

İTÇ III dönemi Anadolu'suna genel olarak bakıldığında sınırlarının çizilmesinde coğrafyanın da etkili olduğu üç farklı ana kültürel/siyasal gruplaşma görülür. Bunlardan ilki Geç Neolitik dönemden itibaren Mezopotamya ile kültürel bir bütünlük sağlayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi-Yukarı Mezopotamya kültür bölgesidir (Efe,2004:15). Geniş bir plato görünümündeki Güneydoğu Anadolu Bölgesi kuzeyde Güneydoğu Toroslar'ın güney etekleri ile güneyde Suriye ve Irak sınırları arasında yer alır. Doğuda Doğu Anadolu Bölgesi ile komşudur. Bölgenin ortasında yer alan volkanik Karacadağ kütlesi doğuda Dicle, batıda Fırat nehri olmak üzere bölgeyi iki drenaj havzasına ayırır. Bölgede yükselti kuzeyden güneye doğru alçalarak Mezopotamya ovasının yukarı düzlükleri ile birleşir (Sözer,1984:9-12).

Bilindiği üzere Mezopotamya Geç Obeyd döneminde adımları atılan ve gerçek anlamda Uruk döneminde hayata geçirilen *"kent devrimi"* (Childe,1936) olarak da tanımlanan birçok yeniliğe ev sahipliği yapmıştır. Uygarlığın toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmesinde başlıca rol oynayan bu devrim ilk kent devletlerinin ortaya çıkışını temsil eder (Dolukhanov,1998:355vd.). Artan nüfusun kentlerde toplanması ile birlikte idari sınıf, sosyal tabakalanma, kurumsallaşma ve iş bölümü toplum yaşamının en önemli öğeleri haline gelir. İş bölümü tüccarlar, inşaatçılar, çömlekçiler, tekstilciler gibi değişik iş kollarının oluşmasını sağlamıştır. Bu dönem çanak çömlek çarkta yapılırken, madencilikte de önemli aşamalar kaydedilmiştir. Hammadde ihtiyacının karşılanması için uzak bölgelerle değiş-tokuş temeline dayanan sistemli bir ticaret ağı kurulmuştur (Efe,2003:94).

Mezopotamya'daki bu kültürel gelişimin etkilerinin aynı dönemlerde coğrafik olarak da bölgenin bir uzantısı olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde özümsendiği görülür.

İkinci ana kültür bölgesi ise Geç Kalkolitik dönemden itibaren Yakındoğu coğrafyasının büyük bir kısmında varlık gösteren Doğu Anadolu Bölgesi-Erken Transkafkasya[1] kültür bölgesidir. Doğudan batıya doğru daralarak bir üçgene benzeyen Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeybatısında Gürcistan ve Ermenistan, doğusunda Nahcivan ve İran, güneyinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi, kuzeyinde ise Karadeniz bölgesi yer alır. Türkiye'nin doğusunu oluşturan bölgenin en önemli özelliği yükseklikliktir (Işıklı,2011:15vd.). Mezopotamya etkilerinin görüldüğü Malatya-Elazığ ovaları ve yakın çevresi haricinde (Türkteki,2010:7), İTÇ III döneminde bölgede sadece Erken Transkafkasya[2] kültürü hakimdir.

Batı ve Orta Anadolu'yu kapsayan, Antik kaynaklarda "*Asia Minor-Küçük Asya*" olarak da geçen, Anadolu Yarımadası'nda Neolitik Çağdan itibaren devam eden ve "*Batı Anadolu Uygarlığı*" olarak adlandırılan kültürel bir bütünlük söz konusudur. (Efe,2003:92;Efe,2004:15;Sarı,2011:26). Üçüncü ana kültür bölgesini oluşturan Anadolu Yarımadası, Tahtalı Dağları ve Sivas üzerinden kuzeye doğru Karadeniz kıyısına kadar çekilen düz bir hattın batısında kalan kara parçasıdır. Bu kara parçası üç tarafı denizlerle çevirili ve Ortadoğu'dan Balkanlar'a doğru uzanan doğal bir köprü durumundadır (Efe,2003:92;Efe,2004:15). Coğrafi olarak Anadolu Yarımadası içerisinde yer almasına rağmen Çukurova[3]-Kilikya Bölgesi kültürel gelişmeler açısından Mezopotamya etkisi altındadır.

[1]Bu kültürün izleri ilk kez Kafkasya'da Kura-Aras vadisinde saptanmıştır ve Rus bilim adamları tarafından "Kura-Aras" olarak isimlendirilmiştir. Kültürün etkilerinin Levant bölgesinde görülmesinin ardından "Khirbet-Kerak" terimi ortaya atılmıştır. Doğu Anadolu'da ise ilk defa Erzurum yakınlarındaki Karaz yerleşmesinde tanımlanmış ve kültür için yerleşme ile aynı isim kullanılmıştır. Doğu Anadolu'daki çalışmaların ardından ise özellikle batılı arkeologlar tarafından kabul edilen ve kültürün çıkış noktasını simgeleyen "Erken Transkafkasya" terimi ortaya çıkmıştır. Bkz Işıklı,2011:67vd;Yaylalı,2007:165.

[2] Bu kültürü temsil eden en önemli unsurlar siyah açkılı çanak çömlek, yuvarlak planlı konut mimarisi ve taşınabilir ocaklardır Bkz Işıklı,2011:67vd;Yaylalı,2007:165vd.

[3]Çukurova üç büyük akarsuyun birlikte oluşturduğu karmaşık yapılı bir delta ovasıdır. Çukurova'yı oluşturan bu akarsuların açmış oldukları derin vadileri takip eden doğal yollar Anadolu ile Mezopotamya arasında bağlantıyı sağlar Bkz. Öner vd,2005:82.

BİRİNCİ BÖLÜM

ADAK KAVRAMI VE TANIMLANMASI

Tarihöncesi toplumların inançlarını ve bu inançlarla ilgili eylemlerini anlamamızdaki en önemli veriler arkeolojik verilerdir. Ancak elde maddi veriler bulunmasına rağmen soyut kavramlar üzerine fikir yürütmek oldukça zordur. Bu nedenle çoğu zaman soyut kavramlar hakkında değerlendirme yapmak yerine eldeki buluntuların tarifiyle yetinilir. Elinizdeki bu çalışmada özellikle Küllüoba'da açığa çıkarılan ve İlk Tunç Çağı III dönemine ait olduğu bilinen çukurlar içerisinden elde edilen arkeolojik veriler daha sonraki yazılı verilerin ışığında değerlendirilmeye çalışılmış ve böylece tarihöncesi toplulukların dini uygulamaları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Adak kavramının dönem insanı açısından ne ifade ettiğini anlayabilmek için tanımının yapılması ve bu kavram ile ilgili kuramların ele alınması bu çalışma kapsamında incelenen adak çukurlarının ne ifade etmiş olabileceği konusunun yorumlanabilmesi bağlamında önem arz etmektedir.

1.1. ADAK VE KURBAN KAVRAMI

Dilimizde kullanılan "Din" terimi; Latince *religion*'dan gelmekte ve insan ile varlığına inanılan doğa güçleri arasındaki ilişki, inanç, ayin, kült ve davranışların tümünü kapsamaktadır. İnsanın açıklayamadığı ve hakim olamadığı üstün doğa güçleri karşısında korku ve sığınma duygularıyla hareket ederek yüce kudretlere teslim olmasıdır (Ünal,2013:98). Din yapısı ve işlerliği açısından ele alındığında iki temel yöne sahip olduğu görülür. Bunlardan ilki fikir ve inançlardan oluşan kült, ikincisi ise fikir ve inançlarla ilişkili eylemler ve yükümlülükler alanı olarak tanımlanan ritüel'dir (Erginer,1997:41).

Günümüze kadar insanın üstün kabul ettiği varlıklarla bağını sağlama ve sürdürme, onları memnun etme ve kendi yararına yöneltme amacını güttüğü ritüellerin başında kurban ve adak gelir (Kara Düzgün,2009:135). Adakkavram olarak *Tanrı'ya, tanrılara, kutsal sayılan canlılara veya bir yere (ağaç, su, dağ, tapınak vb.) herhangi*

bir dileğin gerçekleşmesi amacı ile bireysel yada toplu olarak yapılan şartlı bir söz, şartlı bir vaat, bazen şartlı bazen de peşin olarak verilen (kurban, yiyecek, eşya, vb.) bir sözleşme, bir ant olarak tanımlanır. Adak bir nesne, bir davranış tarzı, kurban olarak sunulan bir canlı ya da bir dua olabilir (Tanyu,1967:8-9). Başka bir ifadeyle adak doğaüstü varlıklarla uyum içinde olmak, onların sevgilerini kazanmak, var olan olumsuz bir durumu olumluya çevirebilmek için sunulan unsurların genel adıdır (Kara Düzgün,2009:135). Dinsel yönüyle adak ve kurban genel olarak iç içe bir görünüm sergiler (Erginer,1997:67).

Kurbanda kavram olarak adak ile benzer şekilde; kutsal sayılan doğaüstü varlık veya varlıkları kendi yararına yöneltme, şükran duygularını ifade etme, günahlarına karşı bir bedel olarak ya da bir dilediğinin yerine gelmesi için sunulan varlık ve nesneler olarak tanımlanır. Doğaüstü varlıklara sunulan nesnelere genel anlamda "adak", öldürme veya boğazlama yolu ile canlı sunulanlar için ise "kurban" kelimesi kullanılmaktadır (Düzbayır,2013:3). Her ikisinin de temelinde doğaüstü alana kanlı veya kansız bir şeyler sunmak düşüncesi yatmaktadır (Erginer,1997:67). Genel olarak bakıldığında aynı çerçevede tanımlanan Adak ve Kurban kavramları arasında bir ayrım yapmak zordur. İngilizce'de adak için kullanılan Latince *offering* kelimesi bazı kaynaklarda, hem "adak" hem de "kurban" kelimelerinin yerine kullanılması da bu duruma örnek olarak verilebilir (Oras,2013:127).

Adak ve Kurban inancının altında yatan sebepler, farklı kuram ve görüşlerle açıklanmaya çalışılmıştır[4] (Erginer,1997:20vd).

Antik yazarlar kurban ve adak sunularını, genel olarak aynı çerçevede değerlendirirler (Akar Tanrıver,2009:112). İlk kez Platon kurbanı tanrılara sunulan bir hediye olarak nitelendirir. Aynı dönemde kurban türlerini ilk sınıflayan kişi ise Theophrastus'dur. Kurbanı, övgü kurbanları, şükran (teşekkür) kurbanları, dilekte bulunma/rica kurbanları ve ölülerin ruhlarına sunulan kurbanlar olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır (Erginer,1997:20).

Platon'un düşüncesini, "*Hediye Kuramı*" olarak bilim dünyasına tanıtan ilk isim ise Edward Burnett Tylor olmuştur. Kurbanın kökenine dair geliştirilen ilk bilimsel teori

[4]Kurbanın kökeni dair sayısız kuram mevcuttur. Burada sadece temel dört kuramdan kısaca bahsedilmiştir. Detay için Bkz. Çetin,2009:190vd.

olarak kabul edilir. Bu kuramın dayandırıldığı ana temel hediyedir. İnsanlar, yaşantılarında karşılarındakini etkilemek, beğenilerini kazanmak ya da yapmış oldukları hatalarını telafi etmek için hediye verirler. Tylor, *günlük hayattaki bu uygulamanın kurban ritüeli için de geçerli olduğunu kabul etmiş ve kurbanı ruhsal varlıkların (tabiatüstü) sevgisini kazanıp, onlardan beklenenleri güvence altına almak veya onlardan gelebilecek kötülüklerin önüne geçmek için sunulan özgün bir hediye* olarak tanımlamıştır (Tylor,1920:375;Çetin,2009:191). Hediye Kuramı kendi içerisinde "*Rüşvet olarak kurban sunma*" ve "*Saygı ifadesi olarak kurban sunma*" olmak üzere ikiye ayrılır.

Rüşvet olarak kurban sunma görüşü, "*do ut des*"-"*ben veriyorum ki karşılık olarak sen de ver*" anlayışına dayanır (Schwartz,2012:4). Doğaüstü varlıklar kendilerine sunulan hediyelerle etki altına alınabildikleri için insanların ahlaki eylemlerini önemsemezler. Onlar için önemli olan sunulan hediyedir. Burada bireyle kutsalı arasında karşılıklı bir alışveriş söz konusudur (Çetin,2009:192). Saygı ifadesi olarak kurban sunma görüşü ise; doğaüstü varlıklara, saygı ve şükür amacı doğrultusunda yerine getirilir. İnsanlar kendi üretemedikleri ürünleri, kendi yetiştiremedikleri av hayvanlarını kendilerine verdiği için üstün varlıklara, minnettarlık duygusuyla kurban sunmuşladır (Çetin,2009:192-193)

Sami dinleri üzerine yaptığı çalışma ile tanınan W. Robertson Smith kurbanın kökenini *Totemik*[5] kültte aramıştır (Tanyu,1984:156vd). Kutsal totem hayvanlarının etinin yenmesi temeline dayanan "*Totemik Yemek Kuramı (Komünyon Teorimi)"*nda; Smith toplu yemek ile ahlak arasında ilişki kurarak, bunun basit bir yemek olmadığını dini ve ahlaki boyutları ile birlikte sözleşme, barış, akrabalık gibi sosyal boyutları da içine alan bir yemek olduğunu ileri sürmüştür. Toplu yemeğin üyeler üzerinde bu kadar etkili olmasının altında, bütün toplumların evrensel olarak *totem* dönemi geçirmelerinin ve belli zamanlarda ataları saydıkları ve tapındıkları *totemi* yemelerinin yattığını savunmuştur (Çetin,2009:194).

Fransız Sosyoloji Okulu üyesi Henri Hubert ve Marcel Mauss ise Smith'in görüşlerine katılmakla beraber, evrensel boyutta kurbanın temelde *totemizm* yerine doğaüstü varlıklarla ilişki kurma arzusuna bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürerler

[5]Totemizm: Tanrı sayılan hayvan ve insanının akraba olduğu düşüncesidir. Totemizm için yapılan farklı tanımlamalar için Bkz. Tanyu,1984:155vd.

(Çetin,2009:197).“*Kutsalla İlişki Kurma Kuramı*”na göre temelinde doğaüstü ile karşılıklı anlaşma düşüncesi ya da niyetinin bulunmadığı hiçbir kurban ritüeli yoktur. (Erginer,1997:24). Her kurban dua, teşekkür, ant, tövbe gibi özel bir amaç ve duruma yönelik olarak sunulmaktadır ve temel olan her zaman doğaüstü ile ilişki kurma arzusudur. Ayrıca kurbanın toplum üzerinde birlikteliği pekiştirmesi, paylaşmayı ve özveriyi arttırması gibi bir takım toplumsal görevlerinin var olduğunu da belirtmişlerdir (Hubert ve Mauss,1981:95-103).

“*Büyü Kuramına*” göre kurbanın kökeni kandaki büyüsel gücü açığa çıkarma esasına dayanır. Bu kuramda diğerinden farklı olarak anahtar kavram kurban değil kurban kanıdır. Kanda büyüsel gücün yoğunlaştığına dair olan inanç insanı kurban kesme davranışına yöneltmiştir. Kuram savunucularından Gerardus van der Leeuw’a göre, *kurban ne karşılıklı bir alışveriş ne de rüşvettir, kurban büyüsel gücün aktarımını sağlayan bir ritüel, büyüsel gücün akışını serbest bırakma faaliyetidir*. Bu ritüel ile enerjisi tükenmiş olan doğaüstü varlıklar güçlendirilmekte ve güçlenen kutsallar insana büyüsel bir güç aktarmaktadır (Çetin,2009:199).

Adak ve kurbanın kökeni üzerine ortaya atılan bu temel yaklaşımlara bakıldığında farklı bilim insanları tarafından farklı temellere dayandırılmış olduğu görülmektedir. Bazı yönlerden birbirini eleştiren ya da destekleyen tüm bu teorilerin buluştukları ortak payda ise inançtır.

1.2. KURAMSAL YAKLAŞIM

Günümüze kadar Anadolu’da ve Anadolu dışındaki pek çok yerleşmede farklı dönemlere ait çok sayıda çukur açığa çıkarılmıştır. Bu çukurların genellikle çöp[6]ler için kullanıldığı ifade edilmiştir. Ancak çöplerin ya da atıkların nehirlere atılmak ya da yakılarak yok edilmek yerine neden çukur açma zahmetine girişilerek depolandığı sorgulanmamıştır.

Hodder ve Hutson; kültürel olarak belirli fikirler, inançlar ve anlamlar dahilinde birbirlerini oluşturanatıkların birikimi ve sosyal organizasyon arasındaki ilişki ile, atıkların birikiminin(çukurlar?) temiz ve kirli, kültür ve doğa, biz ve onlar arasındaki

[6]Bugün çöp denildiğinde akla ilk olarak işlevini yitirmiş gereksiz maddeler gelir. Sözlükte de çöp, “*yararsız, pis ya da zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin hepsi*” şeklinde tanımlanmaktadır.

belirgin sosyal ve kültürel sınırları işaret ettiğini vurgular (Hodder ve Hutson,2010:28-32,100-107). Benzer bir yaklaşımı, Chapman'ın Balkanlardaki Neolitik ve Kalkolitik dönem çukurları üzerine yaptığı çalışmada detaylandırılmış bir şekilde görebiliriz. Çalışmada; *fenomenoloji-(görüngübilim)*ye ve *psikolojiye* dayandırılarak çukurlardaki *yapılandırılmış birikimi* oluşturan insan davranışının temeli ve yapısalcı analiz ile çukurun üstlendiği misyon açıklanmaya çalışılmıştır (Chapman,2000).

Chapman'a göre yerleşmelerde açığa çıkarılmış çukurlar basit bir atık kontekstinin çok ötesinde, toplum içinde önemli bir yere sahip tasarlanmış bir hareketin ürünüdür. "*Yapılandırılmış birikim-structural deposition*" olarak tanımladığı çukurların depolanmasında nesneler bilinçli bir şekilde çukurlara bırakılmıştır. Belirli bir yapısallık ve tekrarlılıkta olan çukurların içerikleri (özellikle yanmış malzeme-*burnt material*) kültürel tabakaların döküntü ve atıklarından düzenli bir şekilde ayrılır (Chapman,2000: 61-63).

Günlük yaşam içerisinde sıklıkla kullanılan eşyalar ev ve ev sakinlerinin bir parçasıdır, bu eşyalar işlevlerini yitirdikten sonrada hane halkının bir parçası olarak kalmaya devam eder (Chapman,2000:62-63). Bu sebeple, hane halkı için değerli olan ama işlevini yitirmiş eşyaların[7] yapılandırılmış birikimi ile işlevselliğinde kurulmuş olan manevi bağlılığın sürdürülmesi söz konusudur.

Yapılandırılmış birikimin ev sahibi olan daha erken tabakalara açılan çukurlar ise yapısal olarak (çap-derinlik) mevcut zaman ile geçmiş arasında organik bir bağ kurarlar. Dolayısıyla el değmemiş toprağa kazılan bir çukur ile geçmişe/ ataların uzak ya da yakın geçmişine ulaşılabilir; böylece hem kullanılmak üzere atalara ait -kültürel anlamla dolu- maddi kalıntı sağlanabilir, hem de çukurların yeni, mevcut malzeme ile doldurularak söz konusu maddelerin atalara ait dünya ile buluşturulması sağlanır (Chapman,2000:63-64). Diğer bir ifadeyle yaşayan ile ölüyü birleştiren; bugün ile geçmiş arasında bir bağlantı noktası olarak değerlendirilen çukurlar (Chapman,2000:71) ile ölmüş ataların dünyasına ulaşılarak, eski-kirli olan ile yeni-temiz olanın değişimi sağlanır.

[7]Bu noktada objelerin kırık parçaları da dahil olmak üzere diye özellikle belirtilerek, tümlenemeyen buluntuların bugün ifade ettiği gibi çöp olarak değerlendirilemeyeceği vurgulanır.

Söz konusu çalışmada atalar ile yapılan bu değiş-tokuş, *yaşam döngüsü*[8] benzetmesiyle de açıklanmaya çalışılır. Bir çukurun kazılması-doğumu- ile elde edilen temiz, yeni malzeme (kil?); bir evin kendisi için (sıva?) ve çeşitli yerel objelerin üretimi (çanak çömlek vb?) için hammadde sağlar, sonrasında üretilmiş, kullanılmış ve sembolik ya da fiziksel kirliliğinden dolayı işlevini yitirmiş bu maddeler tekrar onlara hayat veren çukurlara bırakılmıştır[9] (Chapman,2000:64). Bu döngüsel ritüelin önemli bir parçası da ateştir. Ateş, çukurların yaşam sürelerini sona erdirmek için gereklidir (Chapman,2000:72). İşlevlerini tamamlayan çukurlar son aşama olarak ateşle mühürlenerek kapatılırlar **(**Psimogiannou,2012:188).

Yeni kavramlar ile oluşturulan Chapman'ın çalışmasının özünde; çukurun yaşam ve ölüm arasındaki karşıtlığı ve toplumun kavramsal bir dönüşümü olduğunu gösterdiği ifade edilir.

1.3. ADAK ÇUKURLARI İLE İLGİLİ YAZILI VERİLER

Çukur, insan ile var olduğuna inanılan kutsal güçler arasındaki bağlantıyı sağlayan bir aracı olarak II. binyıl yazılı belgelerinde karşımıza çıkar. Hitit metinlerinde çeşitli ritüel uygulamalarında kullanılan çukurlar; *a-a-pi/a-a-bi* ya da *hatessar, patessar* gibi isimlerle geçer (Hoffner,1967:385;Puhvel,1984:99). Nehir kıyılarına kazılmış kil çukurları için *wappu* kelimesi ile depolama çukuru anlamına gelen *A.rah*. Sümerogramı da metinlerde kullanılmıştır (Collins,2002:225).

Hititler için çukur kavramı *yeraltı tanrılarına sunulan kurbanlarla özdeşleşmiştir* (Sevinç Erbaşı,2013:358). Dolayısıyla Çukur'un fonksiyonunu daha iyi anlamak açısından Hitit anlayışında yeraltı kavramına burada kısaca değinmek gerekir. Hititler evreni gökyüzü ve yeryüzü olarak ikiye ayırmış, yeraltını ise yeryüzünün bir parçası olarak düşünmüşlerdir. Hititçe *dankuiš daganzipaš*–"karanlık yeryüzü" yeraltı tanrılarının krallığını temsil etmektedir (Collins,2002:224).Karanlık denmesinin nedeni, yeraltının kirli ve kötü niteliğine vurgu yapmak içindir (Sevinç,2009:234).Karanlık yeryüzünün sahipleri olan yeraltı tanrıları Hititçe *karuiles siunes*, Akadça *Anunnaki*

[8]Bir canlının geçirdiği değişiklerle tekrar başladığı noktaya geri dönmesidir.

olarak geçen "Eski Tanrılar"dır (Collins,2002:225). Bunlar *Aduntarri* (kahin), *Zulki* (rüya yorumcusu), *Irpitiga* (yeryüzünün efendisi), *Nara*, *Namsara*, *Minki*, *Amunki*, ve *Api* (çukur)'dir (Hoffner,1967:388). Eski Tanrılar yeraltında yaşadıkları için kirli kabul edilen ve kutsal egemenlikte hiçbir rolleri bulunmayan tanrılardır[10].

Yeraltı Dünyası ya da Karanlık Yeraltı Dünyası olarak adlandırılan bu yerin hükümdarı ise Güneş Tanrıçası'dır. Tanrıça, Mezopotamya'nın *Ereşkigal*'ı, Hurri'nin *Allani*'si ile özdeştir (Collins,2002:224). Yer'in Güneş Tanrıçası, güneş ufukta kaybolduktan sonra yolculuğunu gün içinde olduğu gibi gece boyunca da yeraltında sürdürür. Tanrıça böylece yeraltına hayatı getirir, yeraltı sakinleri için yaşam gece başlar (Sevinç Erbaşı,2013:133). Tanrıça ayrıca ölü ruhları yeni evleri olan yeraltına götüren bir yol göstericidir (Collins,2002:224). Eski krallık dönemine ait mitolojik bir metinde bu yolculuk şöyle aktarılır;

> "*Ruh büyüktür. Ruh büyüktür. Kimin ruhu büyüktür? Ölümlü ruh büyüktür. Ve o hangi yoldan geçer? O görünmez yoldan geçer. Bu yol bizzat yolcunun kendisi için uygundur. Güneş Tanrıçası'nın ruhu, Ana'nın ruhu kutsal bir şeydir. Neden ben ölümlü olmak zorundayım, çukuruniçine girmek (zorundayım). …'nın içine girmeyi tercih ederim. Irmağın içine girmeyi tercih ederim. Havuzun içine ....*" (Sevinç Erbaşı,2013:181).

Ölünün ruhu/hayaleti'da yeraltı dünyasının sakinleri arasında olduğu için yeraltı dünyası aynı zamanda "ölü hayaletlerinin evi" dir (Sevinç,2009:240). Yeraltı dünyası Eski krallık dönemine ait mitolojik bir metinde şöyle geçer;

> *"…. Orada (ölüler diyarında) hiçbir insan diğerini tanımaz. Aynı anneden doğan kız kardeşler bile (birbirini) tanımazlar. Erkek kardeşler (birbirini) tanımazlar. Anne kendi öz evladını tanımaz. Çocuk kendi annesini tanımaz. … Temiz bir masada oturup yemek yiyemezler. Temiz yemeklerde yiyemezler, kötü şeyler içmeye mahkumdurlar. Balçık çamur yerler, pislik (?) içerler.."* (Ünal,2013:113;Sevinç,2009:240).

Yeraltı dünyası *Hititler için yasakların, karanlık ve kötü işlerin, insanlığa felaket getirecek unsurların, ölümün ve ölümlülerin diyarıdır* (Sevinç Erbaşı,2013:165). Ritüel anlamda da yeraltı doğal olarak "kirliliği" temsil eder. Bu kirliliğin bedensel olduğu kadar aynı zamanda ruhsal olduğuna da inanılmaktadır. Kötü düşünceler, cinayetler, büyü gibi nedenler tanrıların gazabına yol açan kirlenmeye neden olmaktadır (Süel ve

[10]Yeraltı tanrılarının sayısını ve adını konumuz kapsamında incelediğimiz "*Bir evin kandan arındırılması için yeraltı tanrılarına çağrı*" ritüel metni doğrultusunda aktardık. Yeraltı tanrılarının sayıları ve adları için Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:149vd.

Süel,2011:98). Bu yüzden kirlilik temizlenmek zorundadır. Hititler kirliliği kirli olana yani kaynağına, yeraltına göndermek için, yeraltı tanrılarına çeşitli ritüeller düzenlemişlerdir[11]. Bu ritüellerin yönetimini sıradan bir insan olarak kabul edilemeyecek kadar yetenekli kişiler olan büyücüler gerçekleştirir (Sevinç Erbaşı,2013: 359-360). Ancak metinlerde adları geçen yeraltı dünyasının kirli tanrılarının tapınakları veya bir kültleri yoktur. (Collins,2002:226;Sevinç Erbaşı,2013:358**)**. Mağaralar, düdenler, yer çatlakları, nehir kenarları gibi yerler söz konusu tanrıların yeryüzüne çıkış kaynakları olarak düşünülür. Ancak bu tür yerlere ulaşmanın zor olduğu durumlarda, yeraltı tanrıları ile iletişim kurmak, şehir kapılarının (yerleşim) dışında açılan yapay çukurlar ile mümkündür (Collins,2002:225;Sevinç Erbaşı,2013:358).

Sevinç Erbaşı; *"Hititlerde çukurun yeraltı tanrılarına sunulan adaklarla/kurbanlarla özdeşleştiğini ve yeraltı tanrılarına adak sunmak ve kirliliği yerin içine göndermek için büyücünün bu çukuru kazmak zorunda olduğunu"* belirtir (Sevinç Erbaşı,2013:358). Büyücü adam ya da kadın bu çukurlar aracılığıyla, yeraltı dünyasının güçleri ile bağlantı kurarlar ve yeraltı tanrılarının ritüel aktivitelere katılmaları için yeraltından yukarı tırmanabilsinler diye çukurun içine bronz bir merdiven yerleştirir ve çağrıları duyabilsinler diye oraya bakır bir kulak koyar (Sevinç,2009:241). Kurban sunularında ise en gözde hayvanlar köpek, domuz[12] ve kuşlardır. Hem boğazları kesilerek hem de yakılarak kurban edilebilen bu hayvanlara kirlilik yüklenerek yeraltına gönderilmek istenmiştir. Özellikle kuşların yakılarak kurban edilmesi tipik bir uygulamadır[13].

Hitit ritüel metinlerinde çukur'un geçtiği bazı bölümlerden alıntılar[14]:

1)Hantitassu'nun Ritüeli (CTH 395/KBo 11.14 ay. iii,5-19):

"…Karanlık çöker çökmez, ritüel uzmanı büyücü Hantitassu bıçak ile kapı sürgüsünün altındaki toprağın içine çukur kazar. Sonra bir domuz yavrusu alır ve onu çukurun içine keser; onun kanını aşağı doğru çukura-hatessar bırakır. Sonra domuz yavrusunun ölüsünü, un, hububat, ekmek gibi sunularla birlikte çukurun-api içine yerleştirir ve bir somun alır, onu böler ve onu da çukurun içine aşağıya tanrılar için yerleştirir ve söyler: "Eski Tanrılar onları beğenin!

[11]Bu ritüeller büyü ile ilişkilendirilir. Kirlilik kavramı ve büyüyle ilişkisi için Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:355-359.
[12]Hititliler için domuz ve köpek kirli kabul edilen hayvanlardır. Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:124. Ayrıca domuz için Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:286.
[13]Kuş kurbanları hakkında Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:135.
[14]Hitit metinlerinde Çukur'un geçtiği yerler için Bkz. Puhvel,1984:99.

Domuzun kanını ve unu,hububatı ve ekmekleri yiyin ve için! Doyuncaya kadar yiyin!" Çukurun içine üç kez şarap libasyonu yapar…"(Sevinç Erbaşı,2013:376; Collins,2002:233).

2)DINGIR.MAH ve Gulses-Kader Tanrıçaları İçin Ritüel (CTH 434/ KUB 15.31 öy. ii.6-26)*:*

"…(Onu) dokuz yolla donattıkları zaman, onlar masaları topladılar ve onları çukurun-Api olduğu yere aldılar. Bu, çukur meselesini tanrılara sorulan bir kehanet sorusuyla tespit etmemizin yoludur, onlar yedi tane çukur açalar. (Sonuç):olumsuz. Sonra onlar sekiz çukurlar. (Sonuç):olumlu. Sonra onlar dokuz çukur açarlar. Onları (heykelleri) çukurun olduğu yere getirdikleri zaman tanrıları aşağı koyarlar ve dokuz çukur açarlar. Hemen bir çapa alırlar ve onunla kazarlar. Sonra bir göğüs süsü (pektoral ornament) alırlar ve onunla kazarlar. Sonra o, bir satta-kürek ve huppara-kova alır ve onlarla çukuru boşaltır. Sonra çukura şarap ve yağ döker. İnce somunları parçalar ve onları çukurun ağızlarının çevresine o yana bu yana yerleştirir. Daha sonra ilk çukurun içine gümüş bir merdiven ve gümüş bir göğüs süsü koyar. Göğüslük üzerine gümüş bir kulak ve eller koyar, onlar ilk çukurun içinde aşağıdadır. Kulaklardan sonuncusuna bir eşarp bağlıdır. O bitirdiği zaman enumassi ve itkalzi[15] *için hepsine bir kuş sunar. O dokuz çukuru kana bulaştırır. Sonra dokuz çukur için, dokuz kuş ve bir kuzu vardır. 'Ambassi*[16]*' ve 'keldi*[17]*' için dokuz kuş bir kuzu sunar. Her bir çukura bir kuş koyar, fakat kuzuyu parça parça keser ve ilk çukura koyar…*" (Sevinç Erbaşı,2013:376-377;Collins,2002:227).

3)*Hattuša'lı Tunnawiya'nın taknaz da "yerden çekip çıkartma" Ritüeli*[18]*(*CTH 409- CTH 448 / KUB 55.45+Bo 69/142 ii 1-23 w. dupl. Bo 39.16+KUB 12.20: 11-18):

"…Onlar şafak vaktinde, yaşlı kadının-Tunnawiya'nın huzurunda bütün bu (şeyleri) hazırlarken aynı zamanda iki çukur-ARÀH- kazarlar; bir çukuru Yeryüzü'nün Güneş Tanrıçası'na ve diğerini erkek tanrılara kazarlar. Onlar çukurları kazarken bir koyunu yukarı sürerler. Yaşlı Kadın- Tunnawiya onu Yeryüzü'nün Güneş Tanrıçası'na takdis eder. Onlar onun boğazını aşağı doğru[19] *çukurun içine yararlar ve onun kanı aşağı doğru akar. Ve sonra onlar erkek keçiyi yukarı sürerler. Yaşlı Kadın onu Yeryüzü'nün Güneş Tanrıçası'na ve erkek tanrılara takdis eder. Onlar onun boğazını aşağı doğru ikinci çukurun içine yararlar ve kanını aşağı doğru bırakırlar. Sonra onlar başlarına ve ayaklarına göre (hayvanları) doğrarlar. Yağ pişerken askerler bir çukur-ARÀH arayıp çıkartırlar. Onlar kazı isini bitirdikleri zaman diğer çukura – ARÀH yakın kazarlar. Onu ilk çukura bağlamış olurlar. Yağ pişer ve grubun hepsi onu yer. Daha önce onlar ikiçadır kurarlar, biri majestenindir; kralın tören giysisi için çadırlar. Bunun yanında, onlar daha sonra kral ve kraliçenin törensel yıkanmayı gerçekleştirdikleri sazdan iki çadır kurarlar. Daha sonra Yeryüzü'nün Güneş Tanrıçası'nın çukurunun içinde biraz aşağı doğru kil bir çukur-wappu- kazarlar. Onu küçük bir yatak odası olarak yaparlar ve sonra içine yatak modelleri koyarlar. Dokuz bölme ve dokuz küçük mavi yatak örtüsü sererler ve onları yani yatakları yaparlar. Çukur-ARAH içindeki Yeryüzü'nün Güneş Tanrıçası'nın küçük yatak odası zaten kazılıp çıkartılmıştır. Ve aşağı doğru kazıp çıkarttıkları çukur diğer çukurla bağlantılıdır ve yol oluşturulmuştur. Bunun üzerine kırmızı kumaştan ve mavi kumaştan uzun bir bant*

[15]Bir insanın günahlarından arınması için hazırlanmış dini metinlere verilen ad. Bkz. Süel ve Süel,2010:98.

[16]Yakma kurbanını nitelendiren Hurri kökenli kelime. Ambassi terimi için Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:132-133.

[17]Rahatlı ve esenlik anlamında Hurri kökenli kurban terimi için Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:136-137.

[18]Büyücü kadın Tunnawiya'nın taknaz da gerçekleştirdiği bu ritüelde kirlilik yüzünden kara toprağa batan kral ya da kraliçeyi, arındırması yani yerden çekip çıkarmasını anlatmaktadır. Bkz Sevinç Erbaşı, 2013:373.

[19] Yer altı tanrıları için sunulan kurbanlar aşağı doğru kesilirler. Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:113-114.

gererler, yolun üzerine À.GA.DU- kumaşından bir bant gererler…"(Sevinç Erbaşı,2013:373-374).

Hitit döneminde Adak/Kurban çukuru uygulaması ile ilgili tüm detayları bizlere sunması açısından *Bir Evin Kandan Arındırılması İçin Yeraltı Tanrılarına Çağrı Ritüeli* metni için, alıntılar yerine burada tamamının paylaşılması uygun bulunmuştur. Aktarıldığı üzere gerçekleştirilen ritüel iki gün sürmüştür ve hem ev içerisinde hem de ırmak kenarına kazılan çukurlarla yeraltı tanrılarına ulaşılmaya çalışmıştır.

Bir Evin Kandan Arındırılması İçin Yeraltı Tanrılarına Çağrı Ritüeli (CTH 446/KUB 7. 41+KBo 10.45+KUB 41.8+KUB 12.56+):

"Bir evi kandan, kirlilikten, nifaktan, yalan yere yeminden temizleyeceklerse onun uygulanışı söyle olur: Sabah büyücü evi açar ve içeri girer. Kazma, kürek ve çekiç? alır. Kazma ile toprağı kazar, kürek ile toprağı çukurdan dışarı atar. Evin dört köşesini de kazar ve ocağın yan tarafını da aynı şekilde kazar, fakat çukuru çekiç ile …..ve söyle der: "Yeryüzünün Güneş Tanrıçası bu meseleyi ele alıyoruz. Bu ev niçin sancı çekiyor ve o niçin yukarıya doğru gökyüzüne bakıyor. Ya bir insanoğlu yalan yere yemin etti ya da kan döktü, veya šeknu- giysisini evin üstüne doğru yıktı, veya bir kişi nifaka yol açtı veya birisi beddua etti, veya kan dökmüş, yalan yere yemin etmiş biri içeri girdi ya da birisi kara büyü yaptı ve onu içeri getirdi yada evin içinde kan döküldü. Simdi bu evin kötü kirliliği, yalan yere yemini, kanı, bedduası, nifakı, gözyaşı, günahı (o evi) hemen terk etsin. Ahşap döşeme, yatak odası, ocak ve (evin) dört köşesi ve avlunun kapılarını tamamen terk etsin".

Sonra avluya doğru ilerler ve avludan kerpiç alır ve aynı şekilde konuşur. Hilammar-'dan kerpiç alır ve aynı şekilde konuşur. Sonra o dışarı çıkar, kapının önünde baltayla kamışı kesip koparır ve söyle der: bu kamışı nasıl kestiysem ve o nasıl birleşmeyecekse bu evin kötü kanı da aynı şekilde kesilsin ve o asla geri gelmesin. Ondan sonra su borusunun arkasına şarap dolu bir haneššа kabı boşaltırlar ve şöyle der; "su damdan nasıl akıyorsa ve nasıl su borusu vasıtasıyla geri dönmeyecekse bu evden kötü kirlilik yalan yere yemin, kan, gözyaşı, günah beddua ve nifak akıp gitsin ve o asla öyle geri gelmesin!"

Ve sonra haneššа kabını damdan aşağı fırlatır ve tamamen kırar. Almış olduğu kerpici bütün ritüel teçhizatının olduğu yere getirir (çukura) ve o nehir kenarına gider ve yağ, her biri pişmiş toprak kap içinde olan bira şarap, walhi-içkisi, marnuwan-içkisi ile yağlı ekmek, kırıntı ve arpa çorbası alır. Bir kuzuyu da tutar ve onu çukurda aşağıya doğru keser ve söyle der:"Bak! Ben 'insanoğlu' geldim. Tanrıça Hannahanna çocuğu nehir kenarından nasıl aldıysa, ben insanoğlu da nehir kenarına Eski Tanrıları çağırmak için geldim. Öyleyse Yeryüzünün Güneş Tanrıçası büyük kapıyı aç ve sonra eskitanrılar ve de Yeryüzünün Güneş Tanrıçası yerden yukarıya çıksın! Kahin Aduntarri, rüya yorumcusu Zulki, yerin efendisi İrpitiga, Nara,Namšara, Minki, Amunki ve Api-Çukur'ye ve onlar yukarıya çıksın! Ben insanoğlu, hırslı? gelmedim, öfkeli de gelmedim. Bilakis evde kan, gözyaşı, yalan yere yemin, kavga ve günah olduğu için yukarda gökyüzü kızdı, aşağıda da yeryüzü kızdı. Siz eski tanrıları Fırtına Tanrısı'nın büyücüsü Yeryüzüne gönderdi ve size su sözü söyledi:" Bu evde kötü kirlilik, kavga, suç, yalan yere yemin oldu. Büyücü eski tanrıları çağırdı. […] geri gelin ve gidin […] kötü kirlilik, kan, suç, beddua, gözyaşı ırmağı, nifak temizlensin! [.....] ayakları, elleri bağlansın ve onları aşağıya kara toprağa gönder"

Nehir kenarından balçığı alır ve çukura yağlı ekmek, kırıntı, lapa koyar. Bira, şarap walhi- içkisi ve marnuwan içkisini libasyon yapar. "Fışkıran"ı yukarı alır ve onu içinde bağlar. Ondan sonra başörtüsünü yere uzatır. […] örtüden yapılmış yolda yürür ve onlar içeriye girer. Ve nehir kenarındaki balçığı yağ ve bal ile karıştırır. Şu tanrıları yapar; Kahin Aduntarri, Rüya Yorumcusu Zulki, İrpitiga, Nara, Namšara, Minki, Amunki, Api. Ve onları hançerler şeklinde yapar. Ve onları yere serer ve bu tanrıları oraya-çukura yerleştirir. Testi şarap, somun, kırıntı,

arpa çorbası, gangati-yemeğini alır. Ve suya gider ve söyle der:"Görüşmeye gelmemin nedeni şudur; Su kaynağı beni sorgulasın! İştar benimle birlikte çayırdan geldi. Onun kulaklarından soldakine šurašura- kuşu şeklinde süs takarlar. Bu önemlidir. šeknu- giysisini[…]mez. O eliyle boş bir kap tutar. […]Başına ise ipten bir çelenk yerleştirilir. O su kaynağına konuştu, sazlığa konuştu. pi[tin] suyunun tanrısına konuştu; benim gelmemin nedeni olan suyu ve bana o suyu verin. Arındırılmış su ki o su, kanı ve yalan yere yemini temizleyecek, ki o,hilammar'ı temizleyecek, ki o yayılmış dedikoduyu, bedduayı, günahı, nifakı temizleyecek. Su kaynağı tekrar İştar'a cevap verir: "Suyu çek [...] - ve yoldan istediğin şey suyu çek ve onu al.

Ve Kumarbinin tahtına aşağı gitti ..[…] Yeryüzünün Güneş Tanrıçasına saçları aktı. Sen bu suyu götürürken ve ardından şahin kuşu diğer suyu denizden getirir. Sağında su vardır, fakat solunda söz vardır. İştar hızlıca geldi ve sonra o Ninive'den şahine kıyasla daha hızlı gitti. O sağına suyu koydu fakat o soluna sözü koydu. Sağına suyu serper. Soluna sözü söyler: "Evin içine iyilik girsin! Ve sonra kötülük gözle aransın ve o dışarı atılsın, temiz suyla arındırsın kötü dili, kirliliği, kanı, günahı ve bedduayı! Nasıl ki, rüzgar saman çöpünü uzağa atar ve onu denizin ötesine taşırsa, bu evin kanını, kirliliğiniaynı şekilde taşısın ve onu denizin ötesine taşısın! "Ve o temiz dağın içine gitsin ve o derin su kaynaklarına gitsin!"

Bir somunu böler. Şarabı libasyon yapar. Suyu 7 kez çeker ve onu boşaltır …..inci kez çektiği suyu ve onu koyar. Ayrıca 2 kez 7 tane pınardan çakıl taşı alır ve onu […] içine atar, fakat kovaya 2 kez 7 tane kappi'yi içine fırlatır. Ve kırmızı yünü alır ve bunu <>-e bağlar. Ondan sonra evin içine su getirir ve aletler orda durduğu için, o bunu da oraya götürür ve onları puriya- masasına koyar ve bütün ritüel teçhizatını oraya ANUNNAKİ'nin huzuruna koyar -çukura. Gümüş, altın, demir, kalay, taş, yağ ve balla, pişmiş toprak eserleri, hasır eşyaları, evin kerpici ve avlunun kerpicini harman eder. Ve onu "Kan Tanrısı" yapar. Ve onu taršanzipi-'nin önüne oturtur ve tohumları oraya koyar ve onları el değirmeni ile öğütür. Onu değirmen taşı bazaltıyla ezer ve onları iyice temizler ve bundan -kugulla- yaparlar. Ve arta kalanla ise -kurtal- yaparlar. Ve onu çamurla doldurur. Ve onu "Kan Tanrısı"na aşağıya koyar ve tanrıları onun üzerine oturtur.- Kugulla-'yı tanrının önüne koyar.

Ve o ellerini yıkar. Arpa çorbası ve –gangati- yemeği alır. Su kaynağından getirdiği suyu, suya libasyon yapar. Fakat ardından bir kuzuyu suyla takdis eder. Ve onu keserler ve kanını topraktan -huppar- kabına bırakır ve onu "Kan Tanrısı"nın önüne aşağıya koyar ve söyle der: "alliš mammaš - ANUNNAKİ tanrıları bu görüşme için sizi çağırdım. Bu evin davası karara bağlansın! Ve içerdeki kötü kan ve onu siz alınız ve onu "Kan Tanrısı" na gönderiniz ve onu kara toprağa götürsün ve onu oraya mıhlasın!"

ANUNNAKİ tanrılarının huzurunda çukuru hançerle açar. Yağ, bal, şarap, -walhi- ve marnuwan-'ı çukurun içine libasyon yapar,1 sekel gümüşü de içine fırlatır. 1 tane keten el bezi alır ve onu çukurun üzerine örter ve söyle der: "Çukur Tanrısı, arınma tahtını al ve onun arınma teçhizatını tetkik et! Daha sonra gümüş, altın, demir, kalay, lapis lazuli ve akik taşını teraziyle tetkik et!

"Kan Tanrısı"nın söyledikleri bütün herkes yukarı kaldırsın ve büyücü […] yukarı kaldırsın …. büyücü [….] kırdı ve onu ocağa fırlattı. "Fakat eğer siz bu evin davasını uygun bir şekilde karara bağlamazsanız, sizin için aşağıda toprak 'havan'a dönüşsün ve yukarıda gökyüzü tokmağa dönüşsün ve ANNUNNAKİ bunun içinde dövülsün! Sizin için hiç kimse kalın ekmeği bölmesin, ve asla sedir ağacının serinliğini talep etmeyin!"

O 3 kuş alır ve 2 kuşu ANUNNAKİ'ye adar. 1 kuşu ise Çukur Tanrısı-Api'na adar ve şöyle der: "Siz eski tanrılar sizin için sığır ve koyun bulunmayacak. Fırtına Tanrısı sizi oraya aşağıya kara toprağa sürdü ve size kurban olarak bunları tesis etti."

Kuşları ateşle pişirir ve onları tanrının huzuruna koyar. Tanrıların huzuruna içmeleri için sulu bira koyar ve 4 tane buhurdanlığı bırakır. Hububatın tümünü tanrıların huzuruna koyar: arpa, buğday, -šeppit-, p[arh]una, nohut, bakla, mercimek?,karaš, malt,kişniş, zerdali, çemen, çörekotu,ti[tapa]la tohumu, tuz, lakarwan bitkisi,šeniye bitkisi, her birinden bir parça ve bunların hepsi[…] alır ve sonra sulu birayı [……… Tanrıların çevresinde dolaştırır ve birinci gün biter.[…] Büyücü 1 koyun, 1 testi sulu bira, 1 –kurban- ekmeği ve şarap alır ve eve girer[…] hazırlar. […] işaretler ve toprak […] şöyle der: "Gökyüzü ve Yeryüzünün Memešartisi, Ay

Tanrısı, Išhara yalan yere yemin, beddua, günah ve kan tanrıları […] bana ait […] ..o gelir. [...] ve size […] daima! Ve o[…] şehrin tanrıları. […]

Fakat kendi kendinizi geriye itin! Ve kara toprak eğilmeyi engelle, evin ve şehrin kanı, günahı, kirliliği, yalan yere yemini, kötü ayağı, yaygın dedikoduyu aşağıya yık!" Ciğeri kızartır ve onu tamamen keser ve somunu böler. Ve onu çukurun üzerine koyar, ocağa da koyar. Şarap libasyonu yapar ve ayrıca sulu bira döker. İçme kamışlarını bırakır. Fakat hiç kimse içmez! O konuşur: "Gökyüzünün ve Yeryüzünün Memešartisi ve Ay Tanrısı ve Išhara, yalan yere yemin, beddua (ve) ölüm tanrıları her kim aç ve susuz tanrıysa geliniz, yiyiniz, içiniz ve bana katılınız, ve sonra evden ve şehirden kötü kirliliği, kanı, yalan yere yemini, günahı, bedduayı tamamen temizleyiniz ve onların ayaklarını ve elini bağladı ve onu kara toprak içinde tutsun!" Evin ocak bekçileri aşağıda otururlar. Onlar hayvan yağı yerler. Fakat sulu bira içmezler. Fakat büyücü kente geri döner, eve girer ve o tanrılara reverans yapar. Arpa çorbası gangati yemeği bira ve şarabı tanrılara libasyon yapar. Ve söyle der: "ANUNNAKİ tanrıları bakın! Ben bozkırdayım Gul tanrısı, yeri işaretler […] tutar. Gökyüzünün ve Yeryüzünün Memešartisi şimdi sizlere içmek için sulu bira dökülmüştür. Ve onların kötü kirliliğini, yalan yere yeminini günahını, kanını, bedduasını hupputri ile bağlasınlar! Ve onları oraya ileri çeksin ve siz onları arkadan) itin!

Büyücü koç ve koyunu tanrıların huzuruna yerleştirir ve şöyle der: "Koç koyunun üzerine biner ve onu gebe bırakır. İşte buradaki şehir ve ev yapısı da koç olsun ve bozkırda o kara toprağa binsin ve onu kan, kirlilik ve günaha kara toprağı gebe bıraksın. Fakat nasıl hamile kalan kadın ve koyun doğurursa işte buradaki şehir ev yapısı da kötü kanı aynı şekilde doğursun ve onu kara toprak içerde tutsun! Sel baskını nasıl şehirden idrarı, çamuru arındırırsa, dam suyla nasıl arınırsa ve o (su) borudan aşağıya nasıl akarsa bu şehrin ve evin kötü dili de bu ritüelle aynı şekilde temizlensin ve onu sel baskını denizin içine taşısın".

Bitirdiğinde, büyücü ritüel teçhizatını bakır kabın içine koyar. Tanrıları onun üzerine koyar ve onları yukarı kaldırır. Onları bozkıra götürür ve oraya, işaretlenmiş olan yere çukura? tanrıları yerleştirir,ritüel teçhizatını da önüne koyar. Şarap libasyonu yapar ve 1 kuzu ve 8 kuşu ANUNNAKİ'ye adar ve 3 tane ocakta, ince asker tayınlarıyla birlikte yağ, bal yakar ve şarabı libasyon yapar ve söyle der: "ANUNNAKİ tanrıları bakın, sizin haracınız yükseltildi. Bu kurbanları kabul edin ve evin kanı, kirliliği, günahı, yalan yere yemini nifakı önden ilerleyip gitsin, ve onları aşağıya götürün"."Siz eski tanrılar nereden […] geldiyseniz, oraya aşağıya dönün…[20]

Metinlere bakıldığında çukurların, yeraltı dünyası ve yeraltı güçleriyle bağlantı kurmada hizmet ettikleri bazı önemli görevler vardır. Bunlardan ilki çukur yeraltına ve yer altı tanrılarına ulaşımı sağlayan bir kapıdır ve bu kapıdan yeraltı tanrıları çağrılır ve tanrılar kendilerine sunulan canlı veya cansız adakları bu kapı aracığıyla kabul ederler. İkincisi ise çukur, ritüel kirliliğin yüklendiği çeşitli hayvanların, içinde ya da üstünde kurban edilip sonrasında gömülerek mevcut kirliliğin yeraltına ulaştırarak yok edilmesinin sağlandığı bir araçtırlar (Collins,2002:226;Sevinç,2009:241).

Hititler için yeraltı tanrıları ve onlarla kurulacak iletişim çok önemlidir, çukurda bu iletişimin kurulmasında her zaman başrolde olmuştur. Bu yüzden Hititler aslında tanrı olmayan çukura doğaüstü güçler yükleyerek onu kutsal saymış ve yeraltı tanrıları

[20]Metnin çevirisi Sevinç Erbaşı,2013:394-407'den alınmıştır. Ayrıca orijinal metin için Bkz. Sevinç Erbaşı,2013:379-393.

arasına dahil etmiştir (Sevinç Erbaşı,2013:162).Ayrıca çukuru açmak için kullanılan kılıç ve hançerlerinde kutsal kabul edildiği bilinmektedir (Sevinç Erbaşı,2013:191).

Ağılönü Adak/Kurban Çukurları

Hititlerde yeraltı tanrıları için düzenlenen ritüeller tarıma açılmamış bir yerde, ya da yerleşim ve tarım bölgelerinden uzakta bazı yerlerde gerçekleştirilirdi (Sevinç,2009:242). Dolayısıyla yer altı tanrılarına ulaşmak amacıyla açılan basit çukurlar, yerleşim duvarlarının dışında yer aldığı için (Collins,2002:226) arkeolojik kazılarda bu çukurların izlerine rastlamanın zor olduğu düşünülmektedir (Hoffner,1967: 401). Ancak genel kanının aksine bahsettiğimiz bu çukurlar Ortaköy/Şapinuva-Ağılönü bölgesinde ritüel amaçlı bir yapıda açığa çıkarılmıştır. Çukurlardan ele geçen hayvan kemikleri, özellikle de kuşlara ait tırnak gaga ve kemik kalıntıları metinlerle paralellik göstermekte bunların yeraltı tanrılarına ulaşmak için kullanılan kutsal çukurlar olduğunu kanıtlamaktadır (Süel ve Süel,2011:100; Süel ve Süel,2010:30). Bu çukurlar Hitit Çağı Anadolu'sunda metinlerde geçen çukurların bilinen tek örnekleridir.

Ağılönü, Şapinuva Antik Kenti'nin kuzey bölümünde yer alır. Üç tarafı derin sel yarıklarıyla çevrili, yarımada şeklindeki kutsal alanda Taş Döşeme, Kurban Çukurlu alan ve bunları çevreleyen mimari açığa çıkarılmıştır (res.1) (Süel,2013:100).

Resim 1:Ağılönü Kutsal Alanı.

Kaynak: Süel,2013:101.

Ağılönü'nü kurban çukurları bazı kesimlerde daha çok sayıda, bazı kesimlerde ise daha az sayıdadır (res.2).

Resim 2:Ağılönü adak çukurları.

Kaynak: Süel,2013:102.

Çukurlar kare, yuvarlak, içbükey ortaya doğru daralan gibi değişik formlarda (res.3-4) sığ ya da derindir. Çok az derinlikte kare veya yuvarlak olarak açılan sığ çukurlarda daha çok yakma yoluyla kurban sunumu yapıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çukurların kurban sunumunun şekline göre açıldığı düşünülmektedir (Süel ve Süel,2011:101).

Resim 3:Ağılönü Kurban/Adak çukuru buluntuları ile birlikte.

Kaynak: Süel ve Süel,2011:109 res.11.

Çukurların içerisinde ve çevresinde çok sayıda kemik bulunmuştur. Hayvan kemikleri daha çok çene, diş, kaburga, bacak, kol bazen omurilik parçalarından oluşur. Bütüne yakın bulunmuş hayvan sayısı ise kuşlar dışında azdır. Bir çukurda tüm olarak bir yavru domuz ele geçmiştir (res.4)(Süel ve Süel,2011:102).

Resim 4:Ağılönü yavru domuz iskeleti bulunan adak çukuru.

Kaynak: Süel ve Süel,2011:110 res.13.

Kurban çukurlarında adak kapları ya da törenlerde kullanılan kutsal suların içine konulduğu testicikler dışında tüm kap bulunmamıştır (res.5).

Resim 5:Ağılönü adak çukurları içerisinden ele geçen kaplar ve buluntular.

Kaynak: Süel ve Süel,2011:110 res.16.

Çukurlarda ya yarım ağız parçası ya da karışık küçük seramik parçaları ele geçmiştir. *Bir Evin Kandan Arındırılması İçin Yeraltı Tanrılarına Çağrı Ritüel* metninde gördüğümüz *"Ve sonra haneššа kabını tamamen kırar."* cümlesinden kapların tören sırasında kırıldığı ve bazı parçalarının çukura atıldığı bilinmektedir. Yine aynı metinde benzer olarak*"…Almış olduğu kerpici bütün ritüel teçhizatının olduğu yere getirir….Ve onu taršanzipi-'nin önünde oturtur ve tohumları oraya koyar ve onları el değirmeni ile öğütür onu öğütme taşı ile ezer"* gibi ifadeler ile öğütme taşı ve kerpiç gibi malzemelerinde çukurlara bırakıldığı bilinmektedir (Süel ve Süel,2011:102). Çukurların bazılarının içinde bazılarınınsa üst kısmında bulunan taşlar, yine metinlerde geçen kurban hayvanlarının darp edilmesinde kullanılan kurban gereci için örnek olarak görülmektedir (Seviç Erbaşı,2013:108). Mühür baskıları ile ağırşaklarda çukurlar içerisinde ele geçen bir diğer buluntu grubunu oluşturur (Süel ve Süel,2011:102).

Çukurların üzerinin iyi sıkıştırılmış kalın bir kil tabakası ile örtüldüğü tespit edilmiştir. Kullanıldığı andan itibaren kirlendiği kabul edilen bu çukurların tekrar kullanılmaması için bu kil örtü ile kapatılmış olduğu düşünülmektedir, kazıcıları tarafından bu kil katmanının Ağılönü'nde çukurların bulunmasını zorlaştırdığı ifade edilmektedir (Süel ve Süel,2011:101).

Bu noktaya kadar Hitit Dönemi'ndeki adak çukuru anlayışını metinlerle ve metinlerle karşılaştırarak, Ağılönü çukurlarının sunduğu maddi verilerle inceledik.

Öteki dünya ile ilişkili olarak çukur Hititler ile benzer şekilde Sümer, Assur ve Yunan kaynaklarında da geçer.

Sümer Gılgamış Destanı (Akad versiyonu Tabl. XII):

"…O (Nergal) yeryüzüne (toprağa) bir çukur –"ob (.lal)"(Puhvel,1984:101) *kazdı, Enkidu'nun ruhu bir nefes üflenmiş gibi yeraltı dünyasından dışarıya çıktı…"*(Puhvel,1984: 101;Hoffner,1967:392).

Asur Krali Ritüel[21](KAR 146):

"…Lisikutu tanrılarına yiyecek sunumu yaptıktan ve bir ilahi söyledikten sonra, Naru (ozan) yiyecek sunularını alır çukurun-"apu/abu" (Puhvel,1984:101) *içerisine koyar ve üzerine yağ, bal, bira, ve şarap döker. Sonra Naru çukuru doldurur ve kral çukurun üzerine ayaklarını yerleştirir, sonra öne doğru eğilir ve yeri öper, sonra doğruca saraya geri döner…" Farklı bir versiyonda kral çukurdan, "Akitu*[22]*" evine gider.* (Hoffner,1967:392).

Yunan Odysseia Destanı (Odysseia XI):

"..Orda kurbanları Perimedes'le Eurylokhos tuttu, ben de çektim kalçam boyuncu sivri kılıcımı, ve bir çukur-βόθρος (Puhvel,1984:101) *kazdım, eni boyu bir arşın, çukurun üstünde sunu sundum tekmil ölülere, önce ballı sütle sonra tatlı şarapla, sonra suyla, sonra da çukurun üstüne ak un serptim öte yandan ölülerin güçsüz başlarına yalvardım yakardım, kurban edeceğime söz verdim îthake'ye döner dönmez kısır ineklerin en iyisini konağımda, en güzel armağanlarla donanmış bir odun yığını üstünde. Bir de koç adadım Teiresias'ın yalnız kendisine, kapkara bir koç, sürülerimde en göze çarpan, en alımlı. Adaklarla yakardıktan sonra ölülerin ünlü soyuna,aldım koyunları çukurun üstünde kestim, kanlar aktı, tüttü kapkara, ve ruhlar üşüştü, Erebos'tan doğru, ölmüşlerin ruhları:Gelinler, delikanlılar, çok çekmiş ihtiyarlar, gönülleri yeni yaslı kızlar, körpecik körpecik, ve tunç kargılar altında can vermiş savaş erleri, tekmil silâhları hala kan içinde. Çok kalabalıktılar, sürü sürü dolaşıp durdular çukurun üstünde korkunç çığlıklar ata ata, bir korku sarmıştı beni, sarı yeşil bir korku. O ara döndüm yoldaşlarıma, yüreklendirdim onları, alın, dedim, insafsız tunçla kestiğiniz şu hayvanları, yüzün derilerini ve adamakıllı yakın, ve yakarın güçlü Hades'e ve korku saçan Persephone'ye"."(*Erginer,1997:71; Erhat,2008:221)

Yazılı metinlerde açıkça ifade edildiği üzere çukur, ölülerin ve adı ölüm ve hastalıklarla anılan yeraltı tanrılarının evi olan yeraltı dünyasına bir giriş kapısı olarak kabul edilmiştir. Öteki dünyaya yönelik yapılacak her türlü adak bu kapılar aracılığıyla iletilmiştir.

[21]Doğanın yeniden canlanmasına bağlı olarak ortaya çıkan bereketi elde edebilmek için yapılan sunular, öteki dünyaya giriş kapıları olduklarına inanılan çukurlara bırakılmıştır Bkz. Ökse,2006:48.

[22]Yeni tarım mevsiminin başlangıcı ve dolayısıyla yeni yılın başlangıcının kutlandığı törenlere ev sahipliği yapan tapınaklar Bkz. Ökse,2006:54.

1.4. İLK TUNÇ ÇAĞI III ÖNCESİ ANADOLU'DA VE ANADOLU DIŞINDA SAPTANMIŞ OLAN ADAK ÇUKURLARI

1.4.1. Anadolu'daki Önemli Buluntular

Malatya ilinin 24km doğusunda, Fırat Nehrinin 50km güneyinde yer alan Değirmentepe Höyüğünde (Esin,1980:91) Kalkolitik - Obeyd dönemini temsil eden ve kendi içerisinde de alt evrelere ayrılan 7. tabakada tapınak olarak nitelendirilen mekanlar ve diğer mekanlar içerisinde adak çukurları açığa çıkarılmıştır (Esin ve Harmankaya, 1987:92-99). Beyaz sıvalı duvarlar üzerinde, dörtgen panolar içerisinde turuncu ve koyu kahve renkte boya ile güneş, ağaç ve benek gibi motiflerin yer aldığı duvar resimleri bulunan EE mekanı içerisinde sunak masası olarak kullanıldığı düşünülen bir podyum, at nalı şeklinde anıtsal bir fırın ve fırının güneyinde bir adak çukuru tespit edilmiştir. EE tapınağı içerisinde ki bu adak çukuru etrafında çok sayıda yanmış hayvan kemiği parçaları saptanmıştır (Esin ve Harmankaya,1987:92-93).

EE ile aynı özelliklere sahip EL tapınağı içerisinde de yine fırının yakınında bir adak çukuru tespit edilmiştir (Esin ve Harmankaya,1987:95). DU mekanı içerisinde biri batıda, diğer ikisi doğuda olmak üzere üç adak çukuru açığa çıkarılmıştır. Çukurların küllü dolgusu yoğun olarak yanmış hayvan kemiği parçaları ve keramik parçaları ile karışıktır. Kap kapamalar, mühürler, pişmiş toprak hayvan (boğa?) figürin parçası, taş boncuk ve ağırşaklar bu adak çukurlarından ele geçen buluntular arasındadır.

EK mekanı içerisinde tespit edilen adak çukuru içerisinde içinde bebek iskeleti bulunan çömlek ve çömleğin altında bir balyoz bulunmuştur. Çukur içerisinden ayrıca kap kapamalar, sap şeklinde nesneler, taş bir topuz, keramik parçaları ve yanmış hayvan kemiği parçaları ele geçirilmiştir (Esin ve Harmankaya,1987:98-99).

FC mekanı içerisinde içinde çok sayıda tüm kapların ve yanmış hayvan kemiği parçalarının bulunduğu büyük boyutlu iki adak çukuru tespit edilmiştir (Esin ve Harmankaya,1987:103). Son olarak FK mekanının alt dolgusunda içerisinden kemik ve keramik parçaları ile birlikte "*baskı issiz kap kapama parçaları*"nın bulunduğu büyük boyutlu bir adak çukuru tespit edilmiştir (Esin ve Harmankaya,1987:99).

Bursa ili, Akçalar Beldesi sınırları içerisinde yer alan Aktopraklık Höyük'te İlk Kalkolitik Döneme tarihlenen dairesel bir plan veren, etrafı hendeklerle çevrili yerleşme birimleri söz konusudur. Yaklaşık çapı 100-130m olan ve iç açıklığı 11-13m ye ulaşan

ovale yakın bir hendeğin tamama yakını açılmıştır (Karul,2009:5). Kenarları kalker ve kil sıvalı olan bu hendeğin birkaç yapım evresinin olduğu saptanmıştır. Hendeğin son evresinde çok sayıda adak çukuru ve üç basit toprak mezar açığa çıkarılmıştır. Bu çukurların içerisinden Kalkolitik döneme ait özenli yapılmış tümlenebilir kaplar ile kırık öğütme taşları ele geçmiştir (Karul ve Özeren,2006:13; Karul,2013:43).

Burdur Gölünün yaklaşık 3km güneyinde yer alan Kuruçay Höyüğün (Duru, 2008:13) Geç Kalkolitik dönemi temsil eden 6A yapı katına ait tapınak olarak yorumlanan 8 nolu mekan içerisinde bir adak çukuru açığa çıkarılmıştır. Mekanın ortasında kerpiç stelli bir ocak/sunak, mekanın güney kesiminde yuvarlak planlı bir fırın ve bunun hemen karşı köşesinde yine kutsal bir ocak yer alır. Ocak ile fırın arasında adak takdim yeri olduğu düşünülen kilden dörtgen bir masa ve bu masanın hemen önünde 0.25m derinliğinde kil sıvalı yuvarlak bir adak çukuru tespit edilmiştir (res. 6) (Duru,1984:6). İçerisinden buluntu ele geçmeyen bu çukurun sıvı? adak sunuları için kullanıldığı düşünülmektedir (Duru,1996:19).

Resim 6: Kuruçay Höyük 8 nolu mekan ve adak çukuru.

Kaynak: Duru,2008:127 res.244.

Antalya ili, Teke yarımadasının ortasında yer alan Karataş-Semayük'te, höyük geneline dağılmış, mezarlık alanın çevresinde ya da mekanların içinde ve dışında olmak üzere 93 adak çukuru açığa çıkarılmıştır. Bunlardan 47'si İTÇ I'e tarihlendirilen I-III tabakalarına, 22'si İTÇ II'ye tarihlendirilen IV-V. tabakalarına, 12'si İTÇ III'e tarihli VI. tabakasına aittir. 12'sinin ise dönemi saptanamamıştır (Warner,1994:182-183). İTÇ I dönemine ait çukurların büyük bir kısmı mezarlık alanın kuzeydoğusunda açığa çıkarılmıştır (res.7).

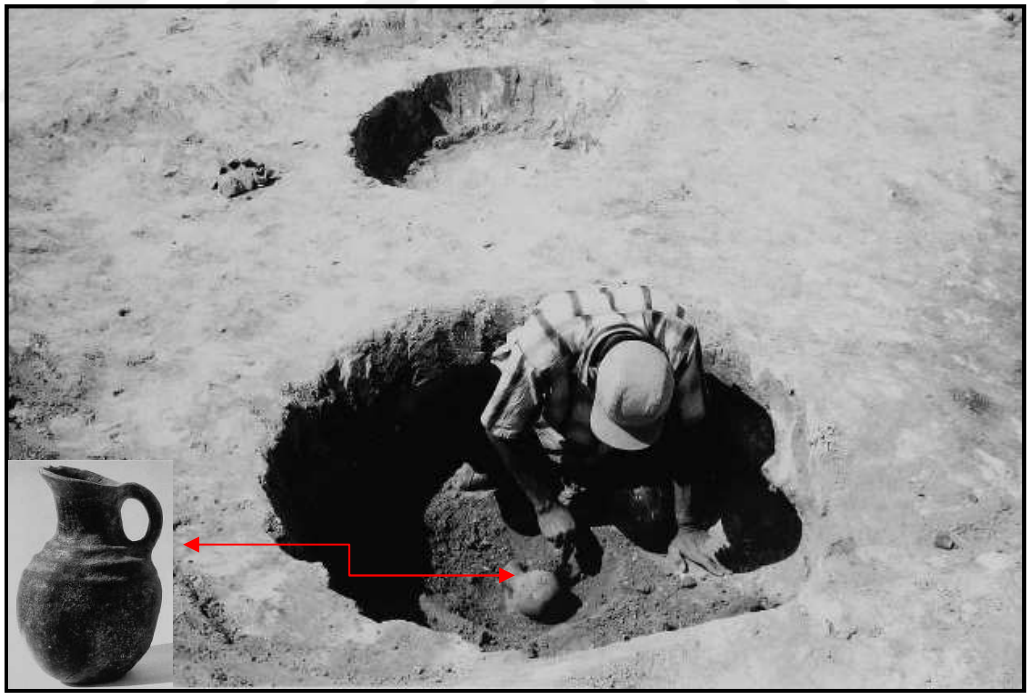
Resim 7: Karataş-Semayük İTÇ I dönemine ait mezarlık alanının kuzeydoğusu, adak çukurları.
Kaynak: Warner,1994:fig135a.

Çapları 0.90-2.20m arasında derinlikleri ise 0.10-1.56m arasında değişen bu çukurların büyük bir kısmının dolgusunda kül ya da hayvan kemiklerine ait parçalar saptanamamıştır. Keramik parçaları, çatı ve duvarlara ait yanmış kil ve kerpiç parçaları, deniz kabuğu parçaları, tüm ve kırık öğütme taşları, taş aletler, kil diskler, ağırşak, andiron gibi buluntular ile birlikte gaga ağızlı testi, kase, amfora ve küp gibi formlardan oluşan çeşitli tüm kaplar çukurlar içerisinden ele geçmiştir (res.8-9) (Warner,1994:182-183; Mellink,1965:244-245).

Resim 8: Karataş-Semayük İTÇ I dönemine ait mezarlık alanında yer alan 3 no'lu adak çukuru buluntuları ile.

Kaynak: Warner,1994:fig136.

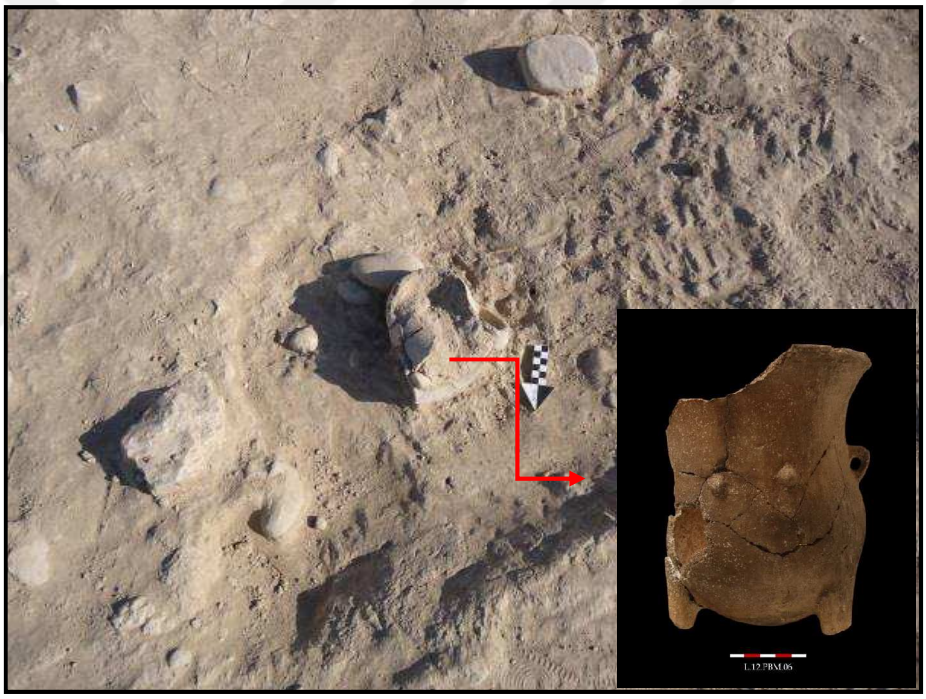

Resim 9: Karataş-Semayük İTÇ I dönemine ait mezarlık alanında yer alan 19 no'lu adak çukuru ve içerisinden ele geçen testi.

Kaynak: Warner,1994:fig135b.

İTÇ II'ye tarihli çukurlarda genel özellikleri itibariyle bir önceki dönem ile benzerdir. Bu dönem çukurlarının keramik parçaları arasında kaba mutfak kaplarına ait parçalar çoğunluğu oluştursa da, kaliteli açkılı maldan parçalarda mevcuttur. Kırmızı astarlı ve açkılı tabak parçaları (Warner,1994:56), kırmızı astarlı madalyon rölyefli parça (Warner,1994:30) ve çark yapımı(?) parçalar dikkat çekmektedir (Warner,1994:23-30). Ayrıca 29 no'lu açmada açığa çıkarılan çukurda hayvan kemiğinin yanı sıra insan kafatasına ait parçalarda bulunmuştur (Warner,1994:29).

Denizli il merkezinde yer alan Laodikeia Antik kentinin İlk Tunç Çağı'na ait kalıntıların tespit edildiği Kandilkırı mevkiinde İTÇ II'ye tarihlenen mezarlık alanında, mezarlık ile çağdaş adak çukurları tespit edilmiştir (res.10).

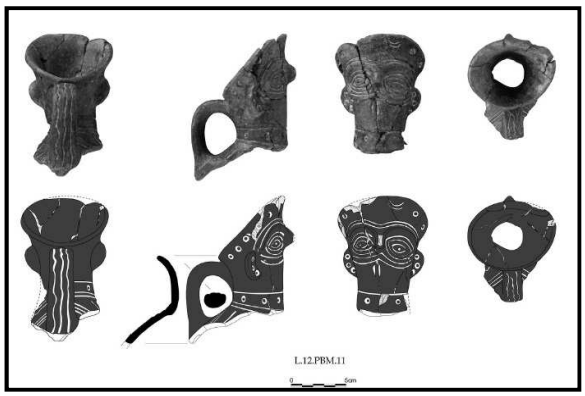

Resim 10: Laodekia Kandilkırı İTÇ II adak çukuru ve içindeki insan biçimli üç ayaklı çömlek.
Kaynak: Oğuzhanoğlu Akay,2015:s.54-242, şekil 40-172.

Sığ çukurların bazılarının tabanları yuvarlak çaytaşı taşlarla döşenmiştir[23]. Çukurların bazılarında yalnızca az miktarda keramik parçası ele geçirilirken, iki tanesinde kültsel bir anlamı olabileceği düşünülen[24] insan biçimli kap ve kap parçası ele geçmiştir. İnsan biçimli testiye ait parçanın (res.11) ele geçtiği adak çukuru 80m çapında ve 0.30m derinliğindedir. Çukur içerisinden ayrıca keramik parçaları, taş ve kil

[23] Çukurlar hakkında Öğr. Grv. Umay Oğuzhanoğlu Akay'dan sözlü bilgi edinilmiştir.
[24] Değerlendirme için Bkz. Oğuzhanoğlu,2015:428.

parçacıkları, az miktarda yumuşakça kabuğu/tatlı su kavkıları bulunmuştur (Oğuzhanoğlu,2015:424-425).

Resim 11: Laodekia Kandilkırı İTÇ II adak çukurundan ele geçen insan/kadın biçimli testi parçası.

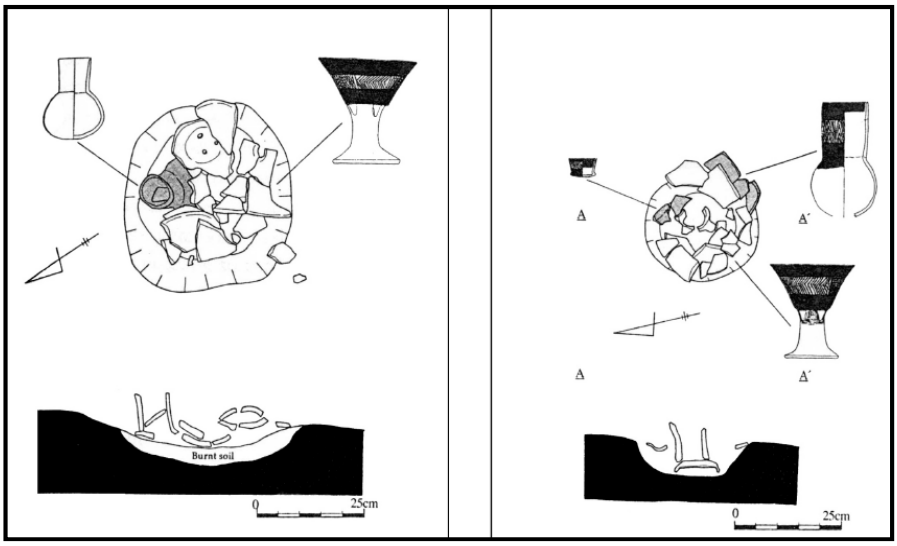
Kaynak: Oğuzhanoğlu,2015:res.5.

Oğuzhanoğlu, Kandilkırı çukurlarını mezarlığın kullanım aşamalarıyla doğrudan ilişkili olarak bir takım ritüel faaliyetler sonucu açıldığını ifade etmektedir[25].

1.4.2. Anadolu Dışındaki Önemli Buluntular

Kuzey Suriye'de Rouj Havzasında yer alan Ain El-Kerkh Höyüğünün MÖ 5300-5000 yıllarına tarihlenen El-Rouj 2d evresine ait üç adak çukuru tespit edilmiştir (Arimura,2000:7). Birbirine yakın konumda tespit edilen bu üç sığ çukurun dolgusunda kül ve yanmış kil parçacıklarına rastlanmıştır. Çukurlardan ele geçen keramik parçalarının tamamı tümlenebilmiştir ve bu kapların özellikle kırılarak bu çukurlara bırakılmış olduğu tespit edilmiştir (res.12).

[25] Öğr. Grv. Umay Oğuzhanoğlu Akay'dan sözlü bilgi edinilmiştir.

Resim 12: Ain el-Kerkh Höyüğü 38 ve 21 no'lu adak çukurların kesiti ve buluntuların çizimi.

Kaynak: Restelli,2012:fig.7.

21 no'lu çukurdan bir silindirik boyunlu çömlek, kırmızı astarlı kaideli bir kase[26], bir krema kabı/*cream bowl,* 22 no'lu çukurdan dışa çekik ağızlı bir çömlek ve bir sığ kase, 38 no'lu çukurdan ise koyu yüzlü kaideli bir kase ve silindirik boyunlu bir çömlek tümlenmiştir (res.13). Kapların bazılarının üzerinde boya bezeme olarak gövdenin üst kısmında dikey ve yatay çizgiler içeren bantlar vardır.Ayrıca 22 no'lu çukurda yeni doğmuş bebeğe ait kemik parçaları tespit edilmiştir (Excavations at Tell Ain el-Kerkh 1997-1999//http://www.histanth.tsukuba.ac.jp).

Resim 13: Ain el-Kerkh Höyüğü Adak çukurları içerisinden ele geçen kap örnekleri.

Kaynak: http://www.histanth.tsukuba.ac.j: fig.9-10.

[26]Bu kapların özel bir kullanıma yönelik olarak üretilmiş olabilecekleri düşünülmektedir. Bkz. Restelli, 2012.

Bulgaristan ve çevresindeki yerleşmelerde tespit edilen çukurlara yer vermeden önce değinmemiz gereken önemli bir nokta vardır. Özellikle yakın dönemde gerçekleştirilen kazılarla Balkanlarda Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağları, Roma Dönemi ve hatta Ortaçağ'a kadar birçok önemli yerleşmenin ana yapısını çukurların oluşturduğu tespit edilmiştir (Georgieva,2015:148). Birtakım ritüel faaliyetlerle ilişkilendirilen ve "*ritual pits"* (Nekhrizov ve Tzvetkova,2012:177) ya da "*offering pits"* (Chapman, 2000:65; Nekhrizov ve Tzvetkova,2012:177) olarak adlandırılan bu çukurlar Balkanlarda/Trakya'da[27] bulunan yerleşmelerde tüm çağlar içerisinde gözlenmiştir ve büyük bir çoğunluğu MÖ. I. binyıla tarihlendirilir (Nekhrizov ve Tzvetkova,2012:178). Bu bölümde bölgede açığa çıkarılan tüm yerleşmelerin çukurlarından detaylı olarak bahsetmek bu çalışmanın konusu dışındadır. Dolayısıyla tespit edilen yerleşmelerden bazılarının adları sıralanmış ve birkaç örnek açıklanmıştır.

Balkanlarda yer alan Sarnevo, Sabrona, Ezero, Chokoba, Bikovo, Dana Bunar II, Hadzhidimitrovo, Devetak, Chernomorets, Budhzaka-Sozopol, Simeonovgrad, Kapitan Andreevo, Podgoritsa[28] gibi merkezlerde yaklaşık olarak MÖ. 5400-5000 yılları arasına tarihlenen farklı sayılarda adak çukurları açığa çıkarılmıştır (Nikolov,2015:21; Nikolov,2011:92-113).

Bulgaristan'ın güneydoğusunda Lyubimets ili yakınlarında yer alan Dana Bunar II yerleşmesinin MÖ. 5400-5000 yılları arasına tarihlenen çok sayıda adak çukuru açığa çıkarılmıştır (res.14). Yerleşmenin merkezine yerleştirilmiş 4.60m çapında ve 0.50m derinliğinde yuvarlak büyük bir çukur ve bu çukurun etrafında çapları 0.70-1.60m arasında, derinlikleri ise 0.60-1.40m arasında değişen kısmen silindirik biçimli olmak üzere 110 çukur saptanmıştır. Merkezi büyük çukurun koyu renkli dolgusu kül ve kömürle karışıktır. Çukur içerisinden keramik parçaları, hayvan kemikleri, çok sayıda çakmaktaşı alet, bir kült masası, bir kemik bız, bir taş çekiç ve iki öğütme taşı parçası ele geçmiştir (Nikolov,2011:92-93).

[27] *"Pit sanctuaries"* ya da *"fields of ritual pits"* olarak adlandırılan ve kökeni Neolitik döneme dayandırılan çok sayıda çukurun oluşturduğu alanlar Trakya'ya özgü karakteristik bir ritüel uygulamanın parçası olarak yorumlanır. Yerleşmelerde açığa çıkarılan çukur komplekslerinin sınıflandırılması ve detaylı değerlendirmeler için Bkz. Nekhrizov ve Tzvetkova,2012:177-178; Nikolov,2011:91;Georgieva, 2015:147.

[28] Yerleşmeler ve çukurları hakkında detaylı bilgiler için Bkz. Nikolov,2011:92-113;Nikolov,2015:21vd.

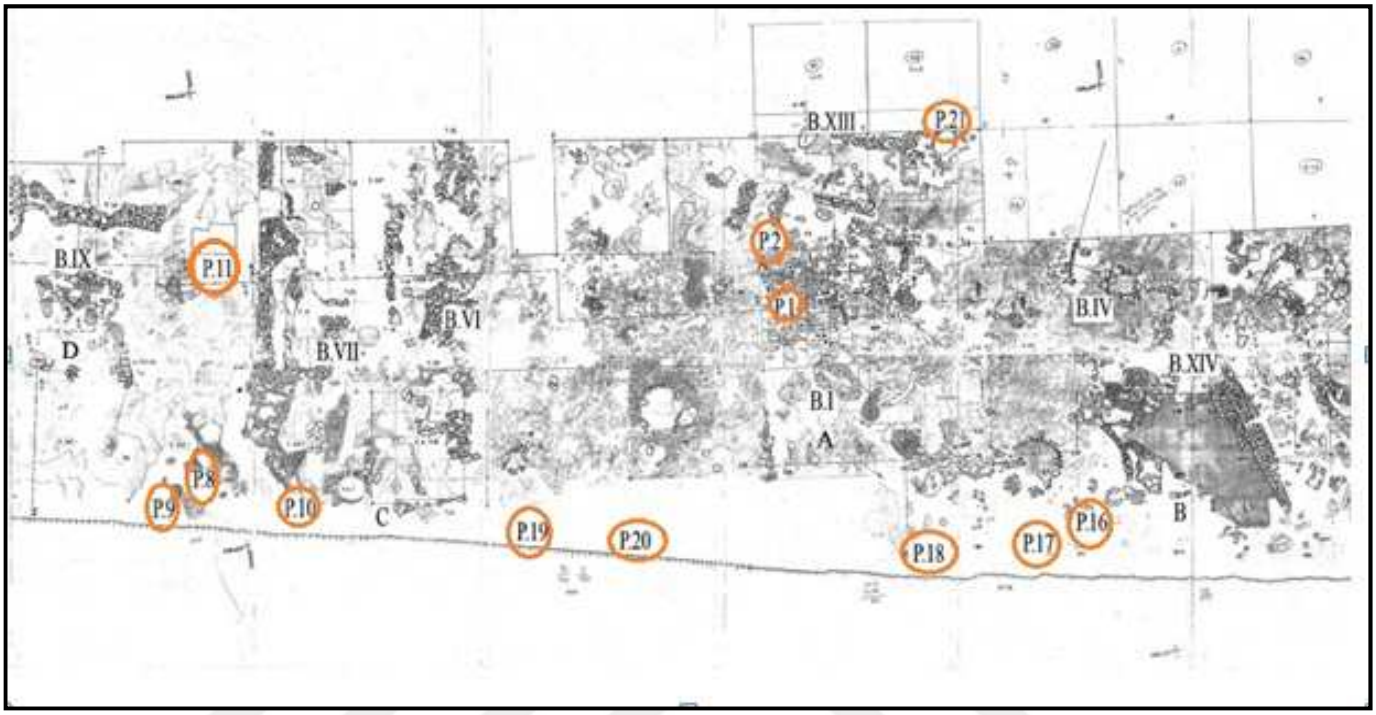

Resim 14: Lyubimets – Dana Bunar II 4 no'lu sıvalı adak çukuru.

Kaynak: Nikolov,2011:fig 1.

Yambol bölgesinde yer alan Hadzhidimitrovo yerleşmesinde MÖ 5200-5000 yılları arasına tarihlenen çok sayıda adak çukuru açığa çıkarılmıştır. Bu çukurlar özelliklerine göre üç gruba ayrılarak incelenmiştir. Birinci grup kısmen silindirik biçimlidir ve bazıları yeşilimsi bir kille kaplanmıştır. Çapları 1-3m arasında, derinlikleri ise 0.40-0.50m arasında değişmektedir. Çukurlar birkaç katmanlı bir kül dolgusuna sahiptir. Keramik parçaları, hayvan kemikleri, öğütme taşları ve tüm kaplar çukurlar içerisinden ele geçmiştir. İkinci grup düzensiz biçimli ve dolgu toprakları kille karışıktır. Keramik parçaları, hayvan kemiği parçaları ve kafatasları, kömür kalıntıları çukurlar içerisinde saptanmıştır. Üçüncü grup ise birbiriyle kesişen büyük ve küçük boyutlu çukurlardan oluşan komplekslerden oluşur. Bu kompleksler içerisinden kül kalıntılar, keramik parçaları, hayvan kemiği parçaları ve kafatasları, tüm kaplar, duvara ait sıva parçaları, insan ve hayvan biçimli figürinler ele geçmiştir (Nikolov,2011:96).

Yunanistan'ın merkezinde yer alan Proskynas[29]'da yaklaşık olarak MÖ 4500-3500/3300 yıllarına tarihlenen yedi mezar ve adak çukurlarından oluşan bir mezarlık alanı tespit edilmiştir (res.15).

Resim 15: Proskynas mezarlık alanı ve adak çukurları.

Kaynak: Psimogiannou,2012:fig.3.

Oval ya da yuvarlak biçimli adak çukurlarının en büyüğü 1.50m ve 0.50 derinliğindedir (res.16).

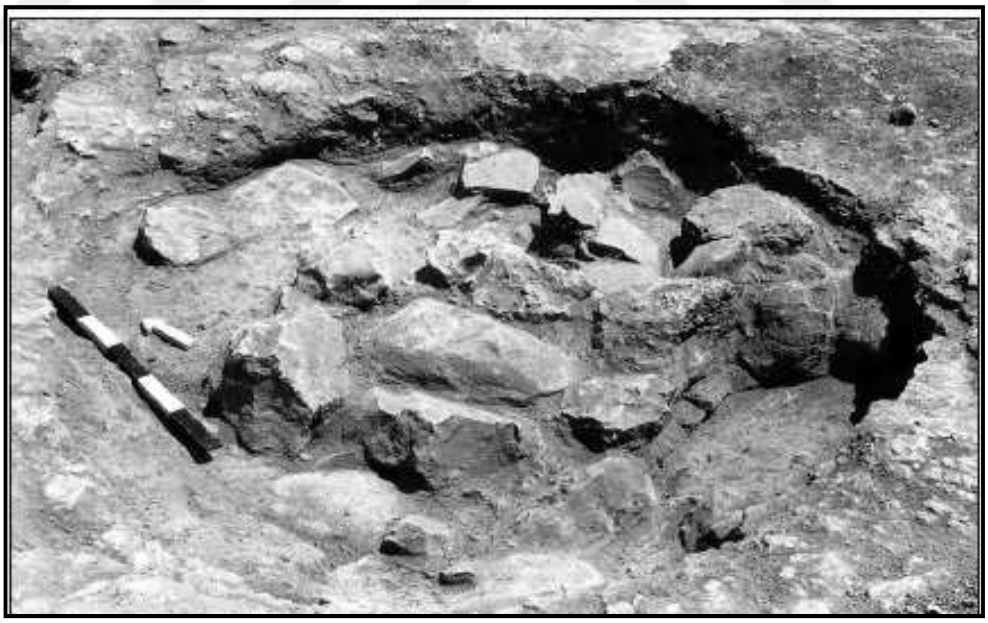
[29]Psimogiannou;Kıta Yunanistan ve çevresinde yer alan *Akropolis-Kuzey Yamac, Eutresis-Boeotia, Halieis-Argolid, Tsoungiza-Korinth, Ayios Dhimitrios-Elis, Nichoria-Messinia, Voidokoilia-Pylos, Ayia Eirini-Kea, Rachmani-Thessaly* gibi pek çok merkezde Proskynas ile benzer şekilde çukurların olduğunu ifade eder ve bu çukurları Yunanistan'da erken dönemlerde var olan yaygın ve ortak bir uygulamanın ürünü olarak tanımlar. Bkz. Psimogiannou,2012.

Resim 16: Proskynas adak çukuru.

Kaynak: Psimogiannou,2012:fig.4a.

Çukurların bazılarının içi kil ile sıvalıdır. Keramik parçaları, deniz kabukları, obsidyen ya da çakmaktaşı dilgiler, hayvan kemikleri gibi yanık malzemeler ile doldurulan çukurların üzeri taşlar ile kapatılmıştır (res.17) **(**Psimogiannou,2012:188).

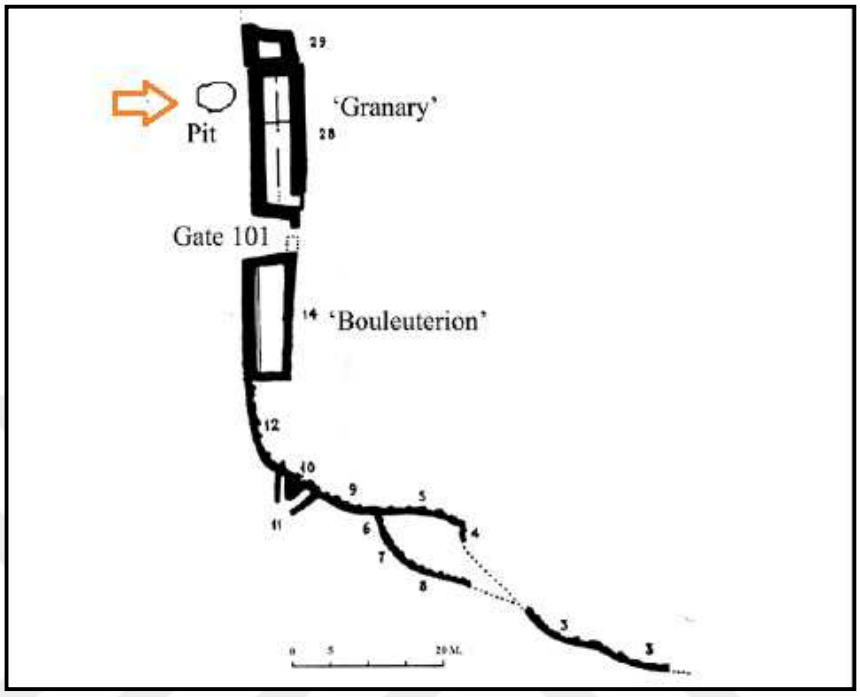

Resim 17: Proskynas üzeri taşlarla kaplanmış adak çukuru.

Kaynak: Psimogiannou,2012:fig.4b.

Lemnos Adasının Anadolu'ya bakan kıyısında yer alan Poliochni'nin İTÇ I'e tarihlendirilen Mavi evresinde siyasi ve dini nitelikli bir yapı olarak yorumlanan ve

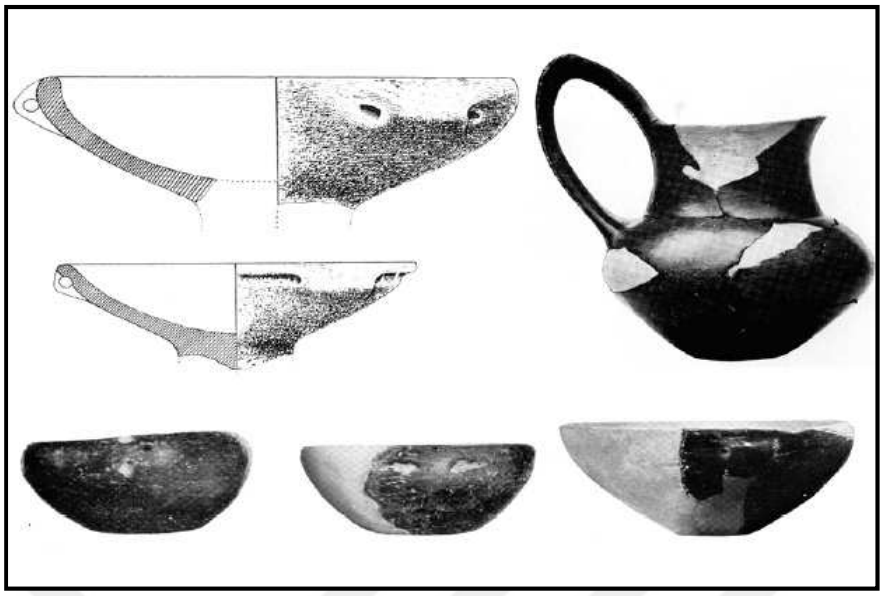
Antik Yunan dünyası ile benzerlik kurularak *Bouleuterion* olarak adlandırılan yapının yakınında, *Granary* olarak adlandırılan ve bir ziyafet salonu olarak düşünülen büyük yapının arkasında büyük bir adak çukuru saptanmıştır (res.18) (Cultraro,2013:110).

Resim 18: Poliochni Mavi evreye ait yapılar ve adak çukuru.

Kaynak: Cultraro,2013:fig.2.

Çukur içerisinden koyun ve domuz gibi hayvanlar başta olmak üzere çok sayıda hayvana ait kemikler, minyatür kaplar, üç ayaklı mutfak kapları, kaideli fincanlar, kaseler ile birlikte çeşitli küçük buluntular ele geçmiştir (res.19) (Cultraro,2013:105-106).

Resim 19: Poliochni Mavi evreye ait adak çukurundan ele geçen kaplardan örnekler.

Kaynak: Cultraro,2013:fig.3.

Poliochni'nin İTÇ II döneminin sonuna tarihlenen Kırmızı evresinde ise 513 nolu oda yanında yer alan, bir oda içerisinde içi kil ile sıvalı bir adak çukuru tespit edilmiştir. Küllü dolguya sahip çukur içerisinde minyatür kaplar, hayvan kemikleri ve karbonlaşmış tohumlar ele geçmiştir (Kouka,2011:47)

İKİNCİ BÖLÜM

İLK TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİNDE ANADOLU'DAKİ ADAK ÇUKURLARI

2.1. İLK TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİNDE ANADOLU'NUN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Anadolu Yarımadasında İTÇ II döneminin sonundan itibaren önemli bir değişim süreci yaşanır. Bu süreç genel olarak; mimaride şehircilikteki yenilikler, çanak çömlekte özel kullanıma yönelik formlar ve madencilikte ise statü eşyaları olarak nitelendirilen buluntularla karakterize olur. Bu verilerin tamamı yönetici bir sınıfın varlığına ve yoğun ticaret sayesinde politik-siyasal açıdan giderek güçlenen yerleşmelere işaret etmektedir[30].

Söz konusu dönem çanak çömlek başta olmak üzere, madencilik ve mimaride bir dizi yenilikle karakterize olur. Çanak çömlekte maden örneklerin taklidi olarak üretilen içki kapları içerisinde yer alan ve İlk Tunç Çağı II'nin son evrelerinden itibaren görülmeye başlanan tek kulplu tankard formu bu dönemde çift kulplu olarak karşımıza çıkar. Depas formu bu dönemin en karakteristik diğer bir içki kabıdır. Yine İTÇ II'nin son evrelerinden itibaren görülen içe dönük dudaklı kaseler ve tabak formu bu dönemde yaygınlaşır. Çömlekçi çarkının kullanımı ile birlikte söz konusu tabak formu çarkta da üretilir.

Anadolu Yarımadası için İTÇ III dönemi Mezopotamya etkilerinin tam anlamıyla görüldüğü dönemdir. Bir önceki dönemde temelleri atılmış olan uzak bölgeler arası ticaretin daha da yoğun bir hal alarak devam ettirildiği görülür. Efe tarafından bu ticaretin ana güzergahı olarak; Kuzey Suriye-Kilikya üzerinden, Konya ovası ve İç Batı Anadolu üzerinden Kuzey Ege'ye kadar ulaşan bir hat belirlenmiş ve bu yol *"Büyük Kervan Yolu"* olarak adlandırılmıştır (Lev.75 Harita 1) (Efe,2007). İTÇ III dönemi için karakteristik olan bazı yeniliklerin ilk önce bu güzergah üzerindeki yerleşmelerde ortaya

[30]Anadolu'ya ait ilk yazılı veriler olarak kabul edilen; Akkad Devleti kralları Sargon ve torunu Naramsin'nin seferlerinin anlatıldığı metinlerde de Anadolu'da İTÇ III döneminde var olan yerel krallıkların varlığını kanıtlar ifadeler yer almaktadır (Yiğit,2003).

çıktığı ve buralardan Anadolu'nun içlerine kadar yayıldığı düşünülmektedir. Söz konusu ilişkilerin gerçekleştirildiği güzergah bağlamında farklı alternatifler de ileri sürülmektedir (Mellink,1986;Şahoğlu,2005;Massa,2016).

Söz konusu ticari ilişkiler ve kültürel etkileşimin gerçekleştiği bu zaman dilimi içerisinde uzak bölgeler arasında ortak kültürel öğelere rastlanır. Ticaretle birlikte kurulan yoğun ilişkiler sonucu gelen Mezopotamya etkileri arasında en önemlisi çömlekçi çarkının kullanımıdır. Anadolu Yarımadası'nda, Mezopotamya ile eş zamanlı olarak çarkın kullanımı sadece Kilikya Bölgesi'nden bilinmektedir. Çark yaklaşık 1500 yıl sonra yani İTÇ III döneminde Kilikya'dan uzanan kervan yolu ile Anadolu Yarımadası'nın batısına kadar ulaşmıştır (Efe,2004:22;Türkteki,2010:253). Anadolu Yarımadası'nda çark kullanılarak üretilen formların başında ise yalın mal ile üretilmiş Troya A2 tabakları olarak bilinen tabak formu gelmektedir (Efe,2003:120).Çömlekçi çarkı dışında çeşitli kap formlarının da karşılıklı olarak bu dönem yaşanan ticari ilişkide rol aldığı görülür. Örneğin, Anadolu'nun İTÇ III dönemi için karakteristik formu olan depas, Kuzey Suriye'de yer alan Selenkahiye yerleşmesine kadar ulaşırken Kuzey Suriye-Kilikya kökenli Suriye Şişesi de Anadolu Yarımadası'nın batısındaki Küllüoba, Troya gibi önemli merkezlerde ele geçmiştir (Efe,2004:22-23).

İTÇ III döneminde Mezopotamya-Kuzey Suriye kültürünün etkileri madencilikte de gözlenir. Metal işçiliğinde yeni form ve teknikler ortaya çıkmıştır. Lehim, granülasyon, telkari, gravür ve yaldızlama gibi işleme teknikleri ilk kez kullanılmış, zenginlik ve prestijin sembolü olan süs eşyalarında önemli bir artış olmuştur[31] (Efe ve Türkteki,2011:225).

Bu dönem yaşanan gelişmelerin etkisi mimariye de yansımıştır. Aşağı ve Yukarı şehirden oluşan yerleşimlerin etrafının güçlü sur sistemleri ile çevrildiği tespit edilmiştir. Yukarı şehirde büyük boyutları ve özenli mimarisi ile diğer yapılardan ayrılan anıtsal nitelikli ilk idari yapılar ortaya çıkmıştır[32]. Tarsus'ta da bu dönemin başında ilk defa megaron tipi yapılar görülür.

[31]Troya II, Kültepe, Alacahöyük, Horoztepe, Mahmatlar, Eskiyapar ve İkiztepe yerleşmelerinden ele geçen İTÇ III dönemine ait madeni buluntuların, gelişen Anadolu madenciliğinin en iyi örnekleri kabul edilir (Efe,2003:118).

[32]Anıtsal özellikler taşıyan Troya IIc yerleşmesi bu dönem mimarisine örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Sarı,2012:126.

Tüm bu yeniliklere paralel olarak önceki dönemlerde zaman zaman farklı bölgelerde benzerleri görülen ancak İTÇ III'te gerek Batı Anadolu'da gerekse Batı Anadolu etkilerinin görüldüğü pek çok yerleşmede, içerisine bırakılan buluntu gruplarıyla karakterize olan, bir ritüelin yayıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu ritüelinen önemli arkeolojik kanıtı olan adak çukurları ve bunların içerisindeki bulguların değerlendirilmesi çalışmanın bundan sonraki aşamasını oluşturmaktadır.

Tablo 1:Anadolu İlk Tunç Çağı Karşılaştırmalı Kronolojik Cetveli.

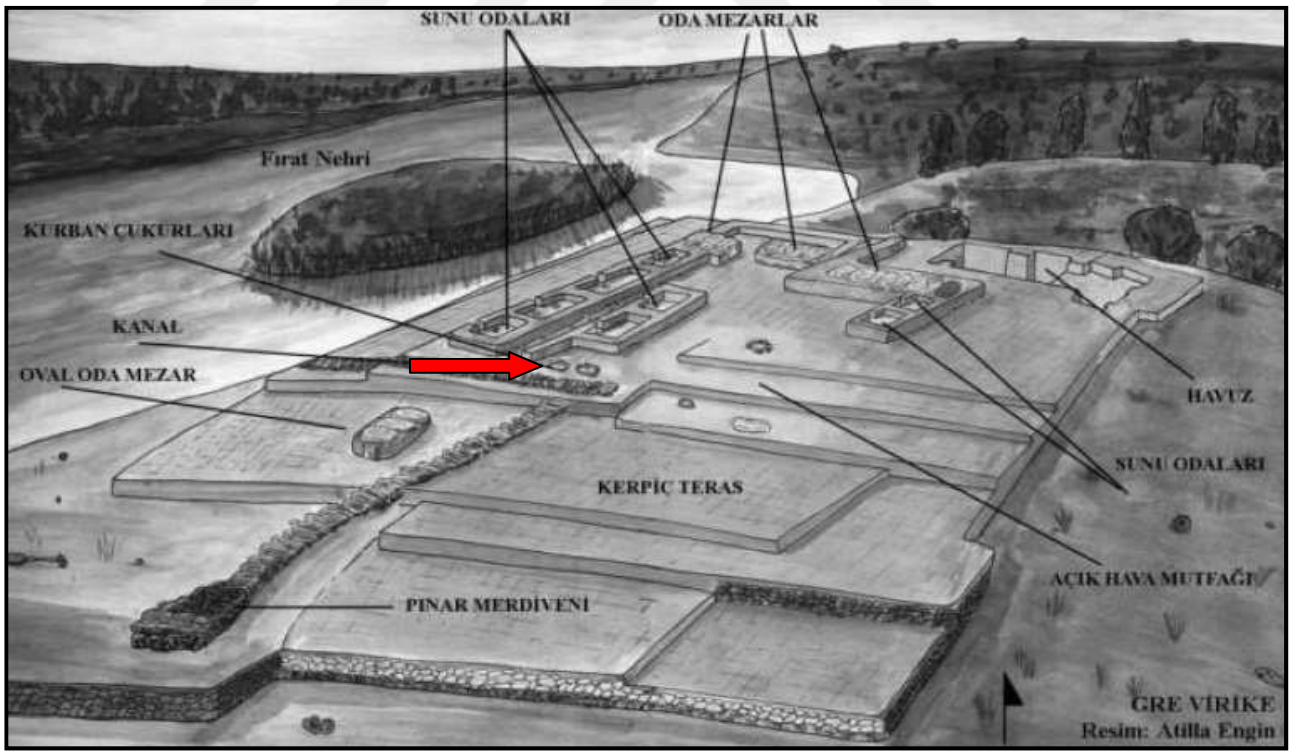
Tarihler	Limantepe		Kanlıgeçit	Troya	Küllüoba		Karataş	Tarsus	Gedikli
	A Alanı	B Alanı			Doğu	Batı			
				V	↑				
2000									
		LMT B IV-1		IV				İTÇ IIIB	
					IIE				
		LMT B IV-2		IIId	IIIA				IIIa
		LMT B V-1a							↑
2250	LMT A V-1	LMT B V-1b		IIg	IIIB			İTÇ IIIA	
							VI:2		
			2c	IIc	IIIC		VI:1		
							V:3		
2500	LMT A V-2a	LMT B V-2	3	IIa-b	IVA		V:2		
	LMT A V-2b		↓	Ik	↓		V:1	İTÇ II	
	LMT A V-3a			↓					
	LMT A V-3b	LMT B V-3				1	IV		
2750	LMT A VI-1a			Ig	IVG	2	III		
	LMT A VI-1b	LMT B VI-1		If		3			
				↓		4		İTÇ IB	
	LMT A VI-1c					5	I/II		IIIn
				↓			?		
3000				Ia		6	Bağbaşı	İTÇ IA	
			↓						
	LMT A VI-1d		5						
	LMT A VII								

2.2. İLK TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİNDE ANADOLU'DA ADAK ÇUKURU SAPTANAN YERLEŞMELER[33]

2.2.1. Güneydoğu Anadolu

2.2.1.1. Gre Virike

Gre Virike Şanlıurfa ili, Birecik ilçesinin 15km güneyinde Fırat nehrinin doğu kıyısındaki çakıl tepe üzerine kurulmuş bir kült alanıdır (Ökse,2002:53). Kargamış Baraj Gölü sınırları içerisinde yer alan Gre Virike'de 1999-2001 yılları arasında A.T. Ökse başkanlığında kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir (Ökse,2003:62). Gre Virike kült alanının kurulduğu kerpiç teras; İlk Tunç Çağ'ının başlarında Fırat nehrinin oluşturduğu doğal çakıl tepe üzerine 50x35m. ölçülerinde inşa edilmiş ve etek kesiminde 2m yüksekliğindeki bazalt duvar ile desteklenmiştir (Ökse,2005:14). Oda mezarlar, açık hava mutfağı, dörtgen iki havuz, çok sayıda sunu odası ile bazalt bir merdiven, bazalt bir kanal ve adak çukurlarından oluşan kutsal alanın kullanımı İlk Tunç Çağı'nın sonuna kadar devam etmiştir (res.20) (Ökse,2002:62).

Resim 20: Gre Virike Kutsal Alanı ve adak çukurları.

Kaynak: Ökse,2005:14.

[33]Bkz. Lev.76 Harita 2.

İTÇ III'e tarihlendirilen ve Açık hava mutfağı olarak nitelenen alanın kuzeyinde ve batısında dört adak çukuru açığa çıkarılmıştır (Ökse,2002:59;Ökse ve Bucak,2002:153;Ökse ve Bucak,2003:362). Sıvalı bu çukurların içerisinde figürinler, çeşitli tahıl taneleri ve hayvan kemikleri, çanak çömlek parçaları, bazalt kaplara ait parçalar, çakmaktaşı kesici aletler ele geçmiştir (Ökse,2005:14; Duru,2006:80). Çukurların kullanıldıktan sonra üzerlerinin bazalt levhalarla kapatıldığı tespit edilmiştir. Çukurların üzerindeki kapak taşlarının arasındaki sıvalı bölümde, içleri kül dolu küçük çukurcuklar açığa çıkarılmıştır. Buradaki kül kalıntılarının, hayvan ve tahıl adağından sonra yakılan tütsülere ait olabileceği düşünülmektedir (Ökse,2003:62).

Ökse bu çukurları kontekst ve Gre Virike'nin konumu çerçevesinde değerlendirerek "yazılı veriler" kısmında da bahsettiğimiz Asur kaynaklarında da geçen bereket kültü için düzenlenen ritüellerde kullanılmış çukurlar olabileceğini ifade etmektedir (Ökse,2003:62; Ökse,2005:15).

2.2.1.2. Gedikli-Karahöyük

Gedikli Karahöyük, Gaziantep İli Islahiye İlçesinin kuzeyinde, bereketli Sakçagözü Ovası'nın batı kenarı yakınlarında, Gedikli Köyü'nün yanında yer alır (Duru,2006: 2).190x240m ölçülerinde 31m. yükseklikte oval biçimli bir höyüktür. Gedikli Karahöyük, biri yerleşmenin olduğu tepe, diğeri değişik türde mezarların yer aldığı doğu yamaçtaki mezarlık olmak üzere iki ayrı kesimden oluşur (Duru,2010:1). Yerleşimde, İslahiye Bölgesi Kazı ve Araştırmaları projesi kapsamında 1964-1967? yıllarında U. B. Alkım başkanlığında kazılar gerçekleştirilmiştir (Duru,2010:2).

İlk Tunç Çağı boyunca ve Orta Tunç Çağı'nın başlarına kadar kullanım gördüğü tespit edilen 'C açması' olarak da adlandırılan mezarlık alanında Çömlek, Oda, Sanduka ve Basit Toprak mezarlar, Kremasyon/Yakma gömüler, yer altına inşa edilmiş Yer altı Kült Yapısı (Dromoslu yapı) ve Adak çukurları açığa çıkarılmıştır (Duru,2006:27). İTÇ III döneminde kullanıldığı anlaşılan beş çukur (Duru,2006:86) kazıcıları tarafından 'Kutsal Hayvan Mezarları' ,'Adak Çukurları' ve 'Dini Tören Çukurları' gibi farklı isimlerle adlandırılmıştır(Duru,1986:169-170).

1 ve 2 no'lu çukurlar Oda Mezar ve Sandık Mezarların, 3-4 ve 5 nolu çukurlar ise kremasyon gömülerin yakınlarında açığa çıkarılmıştır (Duru,2006:74). Çapları 0.40-0.50m. arasında, derinlikleri ise 0.50-0.75m arasında değişen çukurların hem tabanında

hem de dolgu toprağında yangın izlerine rastlanmıştır (Duru,2006:74vd). Çukurların tamamında koyun veya keçi olduğu düşünülen hayvan iskeletleri açığa çıkarılmıştır. Bazıları tek olarak bazıları ise yanında küçük buluntular ve çanak çömlek ile birlikte bulunmuştur.

Beş çukurdan ilki olan 1 no'lu çukur yaklaşık 0.50m. çapında ve üzeri kil ile sıvanmış, etrafı küçük taşlarla çevrili olarak tespit edilmiştir. Çukur içerisinde ele geçen koyun veya keçi olduğu düşünülen hayvan iskeleti *dört bacağı öne alınmış kavisli, yuvarlatılmış bir şekilde yatırılmış ve oluşan yuvarlağın ortasına da kesik başı yerleştirilmiş* olarak bulunmuştur (Duru,2006:75). İskeletin boyun kısmında iki adet fincan ele geçmiştir. Çukurun üzeri taşla karışık bir kil katmanı kaplanmış ve taşlar arasında bir fincan daha tespit edilmiştir. 2 no'lu çukurda 1 no'lu ile benzer şekilde tespit edilen hayvan iskeletinin yanında dört adet fincan ele geçmiştir (Duru,2006:74-75). 3 no'lu çukur; bedeni kavisli, yuvarlatılmış şekilde yerleştirilmiş ve kesik başı ortaya konmuş hayvan iskeletinin etrafının düzensiz bir taş sırası ile çevrilmiş olduğu tespit edilmiştir. Çukurun hem tabanında hem de dolgu toprağında yangın izlerine rastlanmıştır. Çukurun üzeri kille sıvanarak kapatılmış ve bu kil sıva üzerinde de iki fincan tespit edilmiştir. *Fincanların etrafında sıva ile aynı kilden basitçe şekillendirilmiş dörderli sıralar halinde sekiz, dağınık olarak üç stilize insan figürini ile üç uzun sivri nesne, üç minyatür tabak, üç yuvarlak yassılaştırılmış ve ortasında ince bir deliği olan yuvarlak topak bulunmuş* olduğu ifade edilmiştir (Duru, 2006:75). Fincan dışındaki buluntular pişmedikleri için formlarını kaybetmişlerdir. 4 (res.21) ve 5 no'lu çukurlar buluntu sayısında farklılar olmak birlikte 3 no'lu çukur ile benzerdir (Duru,2006:75-76).

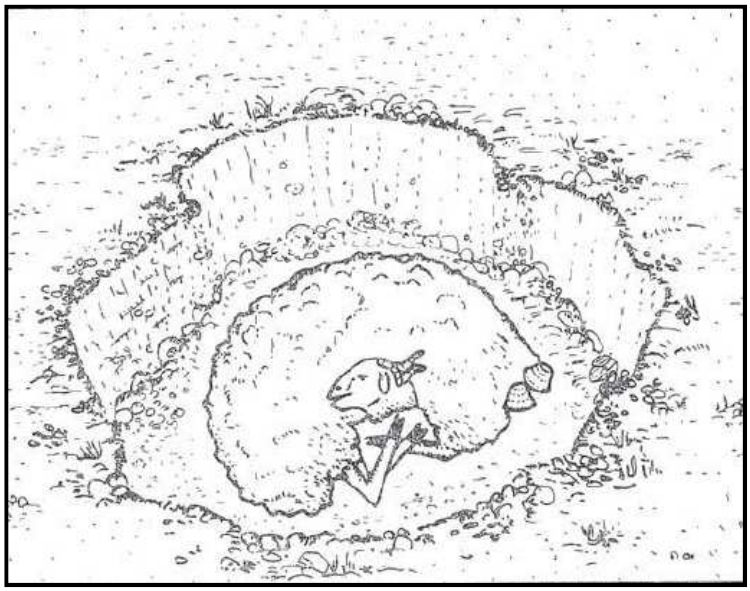
Resim 21: Gedikli-Karahöyük 4 no'lu adak çukuru üzerindeki buluntuları ile birlikte.

Kaynak: Duru,1986:lev. II-2.

Bahsettiğimiz üzere çukurların hem içerisinde hem de üzerinde çeşitli buluntular açığa çıkarılmıştır. Söz konusu buluntulardan çanak çömlek bej renk hamurlu, çark yapımı fincanlar ile minyatür tabaklardan oluşmaktadır. Küçük buluntular ise kilden şekillendirilmiş idoller? ve hayvan figürinleri, sivri boynuz biçimli nesneler, yuvarlak, yassı, delikli kil topaklardan oluşmaktadır (Duru,2006:76-78).

Duru bu çukurların kontekst ve içerikleri itibari ile değerlendirildiğinde dini bir törenin parçası olduklarına dair kuşkuya yer olmadığını ifade eder. Çukurlarda gerçekleştirilen dini törenle ilgili kurgusu ise şu şekildedir (Duru,1986:173-174; Duru,2006:78-79);

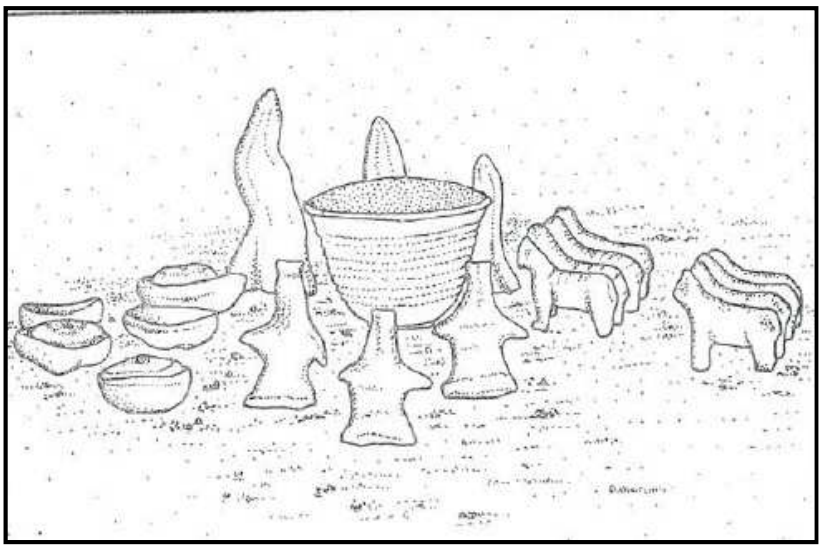
> *Bir küçükbaş hayvan (koyun-keçi) kurban edilmiş, hayvanın vücudu yuvarlatılarak, ya da 'S' şekline getirilerek açılan çukura yerleştirilmiş, kesilen baş da vücudun ortasına konulmuştur. Bu sırada hayvanın kesilmiş boynu üzerine fincanlar kapatılmış ve hayvanın etrafı küçük taşlarla çevrilmiştir* (res.22).

Resim 22: Gedikli-Karahöyük Adak çukuru hayvan iskeletlerinin orjinal durumu için yapılan çizim.

Kaynak: Duru,1986:lev.VI-2

Törenin bu ilk aşamasında ateşle ilgili bir uygulamanın varlığı, kömür kalıntıları ve kül katmanlarından anlaşılmaktadır. Daha sonra çukur toprakla doldurulmakta, kapatılan çukurun üzeri kirli beyaz bir kille sıvanmaktaydı. Bunu izleyen aşamada, sıvanan alanın üzerine fincanlar yerleştiriliyor, idoller, hayvan figürleri, sivri eşyalar, tabakçıklar ve yassı yuvarlak yumrular da, büyük ihtimalle tören sırasında hazır tutulan yumuşak kilden, hemen orada şekillendirilip, kurumaları beklenmeden fincanların etrafına ritüele uygun şekilde konuyordu (res.23)*. Bundan sonra olasılıkla alan; tüm eşyaları ile birlikte toprakla örtülerek tören sonlandırılıyordu.*

Resim 23: Gedikli Karahöyük Adak çukuru üzerindeki buluntuların orjinal durumu için yapılan çizim.

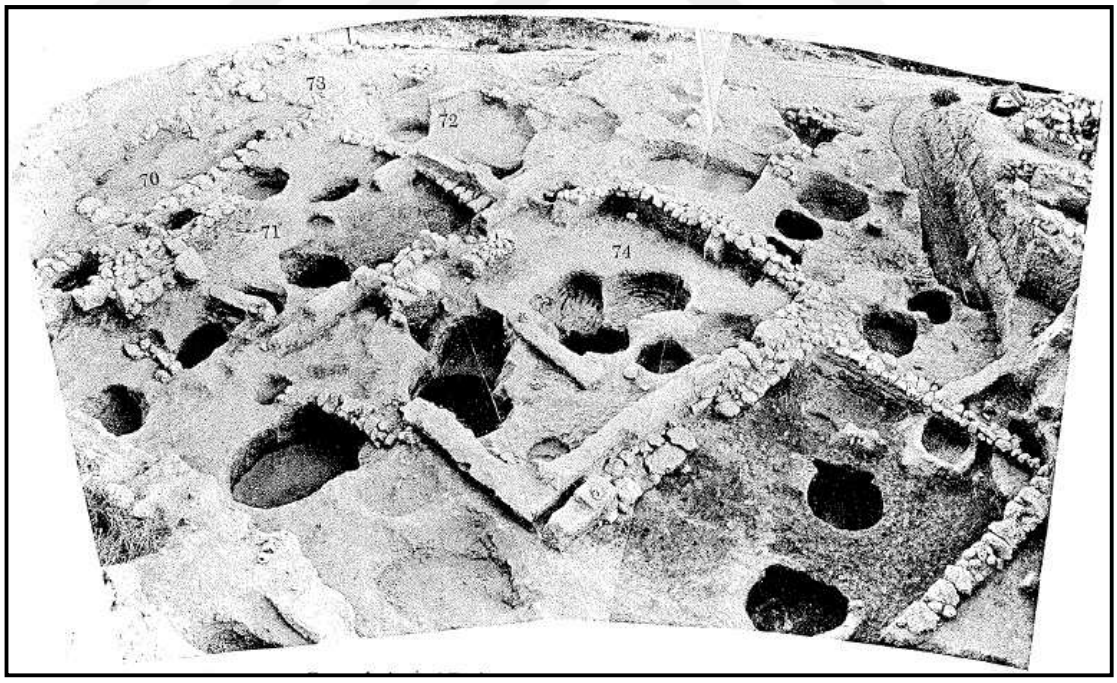
Kaynak: Duru,1986:lev.VI-1.

2.2.2. Kilikya Bölgesi

2.2.2.1. Tarsus-Gözlükule

Mersin ilinin Tarsus ilçe merkezinde, Çukurova'nın batı kesiminde yer alır. Tarsus Çayının doğu kıyısında kurulmuş olan yerleşme 300x150m boyutlarında yaklaşık 30m yüksekliğindedir. Gözlükule Höyüğünde ilk kazılar, 1934-1939 ve 1947-1949 yılları arasında H. Goldman başkanlığında yapılmıştır, yeni dönem kazılar ise 2001 yılında A. Özyar başkanlığında başlamış ve halen devam etmektedir (Özyar,2003:129; Hocaoğlu vd, 2005: 82). Gözlükule stratigrafisinde İlk Tunç Çağı III dönemi MÖ 2400-2100 arasına tarihlenir (Goldman,1956: 64).

Gözlükule'de İTÇ II şiddetli yangınlarla son bulmuştur. İTÇ III dönemi yerleşimde ilk kez ortaya çıkan megaron planlı yapılar (Naumann,1975:363vd) ve içerisinden ele geçen çanak çömlek sayesinde dönemi de karakterize eden çukurlarla temsil edilir (Mellink, 1989:324). İTÇ III dönemine tarihlendirilen malzemenin büyük bir kısmı İTÇ II yapılarını tahrip eden bu çukurlardan ele geçmiştir (res.24) (Goldman,1956:131).

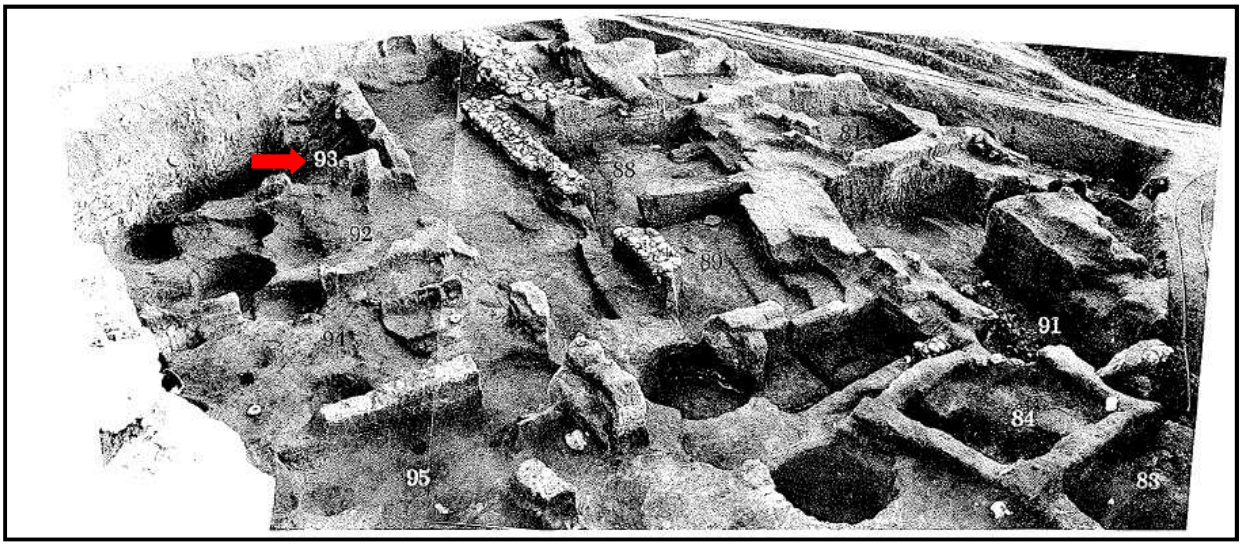

Resim 24: Tarsus-Gözlükule İTÇ III genel görünümü.

Kaynak: Goldman,1956:fig100.

Batı Anadolu kökenli kırmızı astarlı mallar, kase, A1 ve A2 tabakları, tankard, depas ve matara biçimli testi formları Tarsus'ta bu dönemde aniden ortaya çıkar (Mellink, 1989:325). Özellikle çukurlar içerisinden %95-%99 oranında "kırmızı astarlı mallar" ele geçmiştir.

İTÇ II'ye tarihlendirilen 93 nolu mekanı tahrip eden çukurlardan dönem için karakteristik malzeme olan çift kulplu fincanlara/*goblet'*lere ait parçalar ele geçmiştir (res.25) (Goldman,1956:31).

Resim 25:Gözlükule İTÇ II yapıları ve adak (?) çukurları.
Kaynak: Goldman,1956:fig100.

2.2.3. Orta Anadolu

2.2.3.1. Acemhöyük

Aksaray ilinin 18km kuzeybatısında, Yeşilova Beldesi içinde Tuz Gölünün güneydoğusunda yer alır. Acemhöyük 700x650m ölçülerinde ve 20m yüksekliğinde büyük boyutlu bir höyüktür. Yerleşimde ilk olarak 1962-1988 yılları arasında N. Özgüç başkanlığında kazılar yapılmıştır, 1989'da A. Öztan başkanlığında başlatılan çalışmalar halen devam etmektedir (Öztan,2012:59). İTÇ III Acemhöyük'te XI-V tabakaları ile temsil edilir. XI-VIII tabakaları Erken İTÇ III, VII-V tabakaları ise Geç İTÇ III'e tarihlenir (Kamış,2012:9). Ayrıca IV. tabakası da Geç İTÇ III'ün sonuna yaklaşık MÖ 2080-1970 arasına tarihlenmektedir (Öztan ve Arbucle,2013:279).

Çalışma kapsamında incelenen üç adak çukuru[34] Acemhöyük'ün IV. tabakasına aittir. EB-48 plankaresinin güney kesiminde yer alan 7.5m çapa sahip ilk çukur yerleşimde açığa çıkarılmış olan en büyük boyutlu çukurdur. Çukur içerisinden çok sayıda keramik ve hayvan kemiklerine ait parçalar ile birlikte tümlenebilir dibi iple kesilmiş bir bardak ve bir taş boncuk ele geçmiştir. İkinci çukur EB-47 plankaresinde bir mekanın kuzeydoğu kısmında açığa çıkarılmıştır. Çukur buluntuları; kırık sığ bir çanakçık, bir kemik bız ve oyun taşı olarak kullanıldığı düşünülen üç aşık kemiğidir. Üçüncü çukur ise DB-48 plankaresinin ortasında tespit edilmiş 4.80m çapa sahip ve tabanı sıvalıdır. Çukur içerisinde yoğun olarak hayvan kemiği ve keramik parçaları ele geçmiştir. Ayrıca iki pişmiş toprak ağırşak, oyun için düzleştirilmiş iki aşık kemiği, topuz başlı bir iğne, bir andiron parçası ile tümlenebilen bir tabak, bir bardak, kulbu ile kaidesi çentik bezekli bir tabak ve iple sarılmış olduğu korozyondaki izlerinden anlaşılan bir dikiş iğnesi ile dilimli başlı iğne çukur buluntuları arasında yer almaktadır (Öztan,2012:403-404).

Çukurlardan incelenen kemik parçalarında en yoğun grubu koyun, keçi ve domuz gibi hayvanlara ait parçaların oluşturduğu tespit edilmiştir (Öztan ve Arbuckle, 2013:283,289/Tablo1-2).

2.2.4. Güneybatı Anadolu

2.2.4.1. Karataş-Semayük

Antalya ili, Teke yarımadasının ortasında yer alan Elmalı ilçesinin Bozüyük (Semayük) köyünde yer alır. Yerleşmede 1963-1975 yılları arasında M. Mellink başkanlığında kazılar yapılmıştır. 100m çapında, 3-4 metre yüksekliğindeki Karataş-Semayük yerleşimin olduğu tepe ve yerleşimin kuzeydoğusunda yer alan küp mezarlardan oluşan bir mezarlık alanından oluşur (Mellink,1964:270-272; Warner,1994:1-3). Yerleşimin VI-1 ve VI-2 olmak üzere iki alt evreye sahip VI. tabakası Erken İlk Tunç Çağı III'e tarihlendirilir (Warner,1994:7-10; Türkteki,2010:200).

[34]Öztan tarafından, çukurlar için çöp çukuru ifadesi kullanılmıştır. Ancak içlerindeki malzemeler nedeniyle bu çalışma kapsamında adak çukuru olarak değerlendirilmiştir.

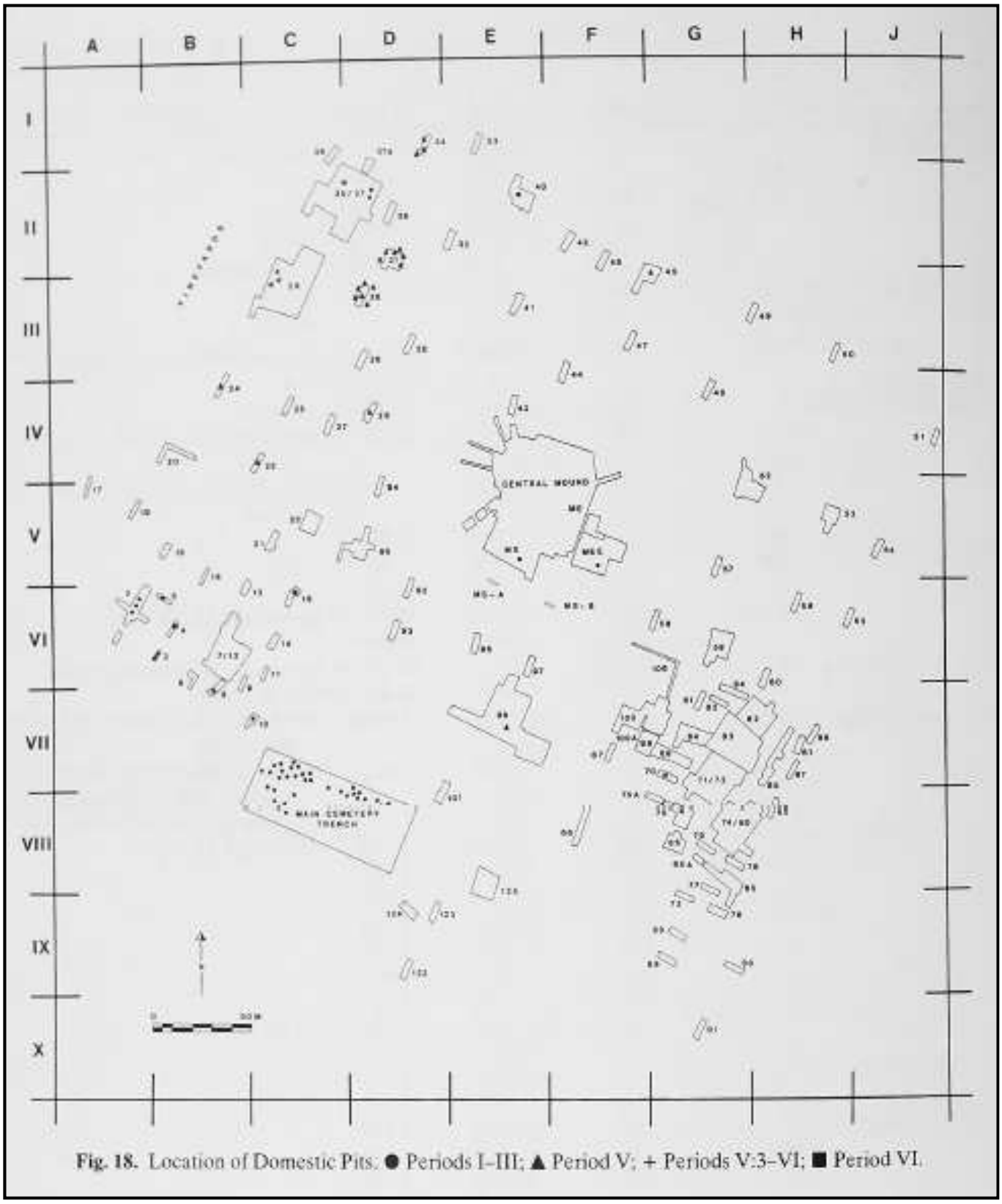
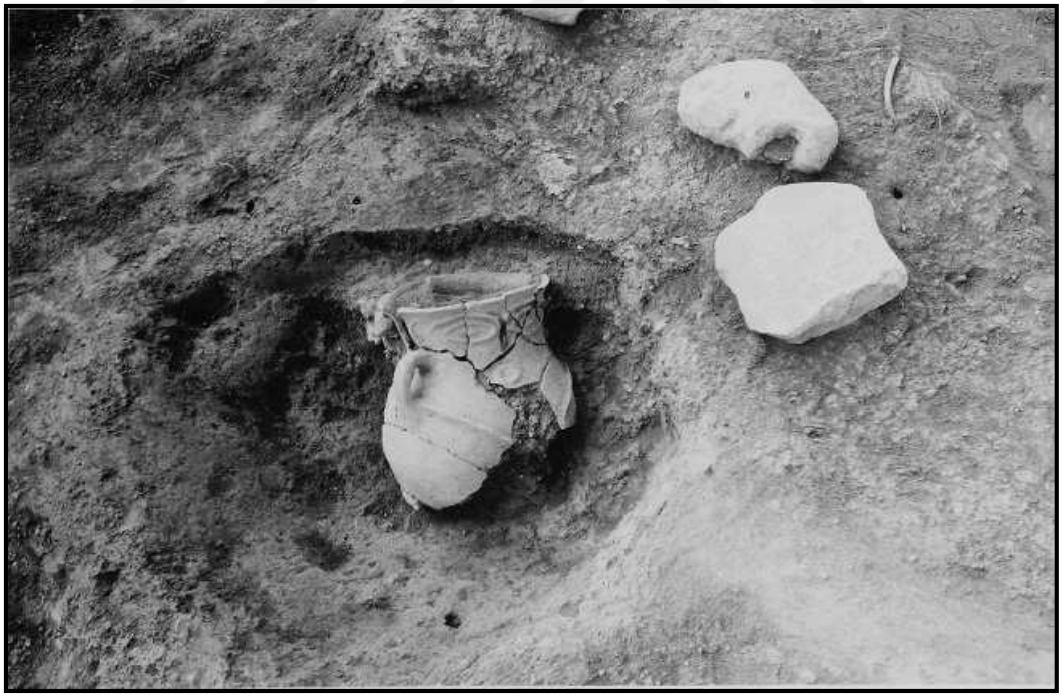

Fig. 18. Location of Domestic Pits: ● Periods I–III; ▲ Period V; + Periods V:3–VI; ■ Period VI.

Resim 26: Karataş-Semayük Adak çukurlarının evrelere göre yerleşmedeki dağılımı.

Kaynak: Warner,1994:fig18.

Karataş-Semayük'te yerleşmenin geneline yayılmış durumda toplam 93 adak çukuru açığa çıkarılmıştır. Bunlardan 47'si İTÇ I'e tarihlendirilen I-III tabakalarına, 22'si İTÇ II'ye tarihlendirilen IV-V. tabakalarına, 12'si İTÇ III'e tarihli VI. tabakaya aittir. 12'sinin ise dönemi saptanamamıştır (res.26) (Warner,1994:182-183). Bu çukurların dönemleri farklı olsa da yapısal özellikleri ve içlerinden ele geçen buluntular genellikle aynı özelliktedir. VI. tabakaya ait 12 çukur 18, 22, 26, 35/37, 39, 40, 70 ve 75 nolu açmalarda açığa çıkarılmıştır. Oval ya da yuvarlak formlu çukurların çapları 0.90-2.15m arasında, derinlikleri ise 0.25-1.33m arasında değişmektedir. 2 çukur dışında çukurların tamamında keramik parçaları ele geçmiştir. Bu parçalarda yoğun olan grubu kaba mutfak kapları temsil ederken, kırmızı ve siyah astarlı ve açkılı kaliteli mallara ait parçalarda bulunmaktadır. Tüm kap olarak ele geçen tek örnek 35/37 nolu açmadaki 3 nolu *megaronun* arka odasında bulunan 1 nolu adak çukurundan gelmektedir. Bu çukurdan gri renkli, çift kulplu üzerine kabartma olarak betimlenmiş insan yüzlü tüm çömlek ele geçmiştir (res.27) (Mellink,1968:252; Warner,1994:45).

Resim 27: Karataş-Semayük 1 no'lu adak çukuru ve insan yüzlü çömlek.

Kaynak: Warner,1994:fig81-b.

Çukurlar içerisinden hayvan kemiklerine ait parçalar, taş parçaları, çatıya ve duvarlara ait sıva parçaları, küçük buluntu olarak ise bir pişmiş toprak ağırşak ve bir çakmaktaşı kazıyıcı açığa çıkarılmıştır.

Mellink bu çukurları *bothros* ya da silo benzeri, özenle açılmış olduğunu (Mellink,1965:244) belirtir, Warner tarafından '*domestic pits*' başlığı altında derlenen bu çukurların kullanım amacına yönelik kesin bir yorumda bulunulmamıştır (Warner,1994:28).

2.2.5. İç Batı Anadolu

2.2.5.1. Küllüoba

Eskişehir ili, Seyitgazi ilçesi sınırları içerisinde, Seyitgazi'nin 15km. Kuzeydoğusunda ve Yenikent köyüne 1300m uzaklıkta yer alan Küllüoba'da 1996 yılında Turan Efe tarafından başlatılan arkeolojik kazılar halen devam etmektedir (Efe,2002:315). Küllüoba, kuzey-güney yönünde 150 metre genişliğinde, doğu-batı yönünde 300 metre uzunluğunda ve ova seviyesinden 10 metre yükseklikte orta boy bir höyüktür (Efe,2003:114). Höyüğün bulunduğu Yukarı Sakarya Ovası, kuzey ve doğuda Sivrihisar dağları, güneyde Emirdağ ve Yazılıkaya Platosu, batıda ise Türkmen dağlarının doğu etekleriyle sınırlanmıştır (Efe ve Türkteki,2011:186). Höyüğün güneyinde ise bugün kurumuş olan Kireçkuyusu Deresi akmaktadır (Fidan,2011:11).

Batı ve Doğu koni olmak üzere iki koniden oluşan höyükte Geç Kalkolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı'nın sonuna kadar kesintisiz yerleşim olduğu saptanmıştır. Höyüğün batı konisinde Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı I Dönemi tabakaları yer alır. İlk Tunç Çağı II-III Dönemleri ise geniş bir şekilde höyüğün doğu konisinde araştırılmıştır(Efe ve Ay-Efe,2001:46;Türkteki,2012:49).

Tablo 2: Küllüoba Stratigrafisi

DOĞU KONİ	*BATI KONİ*	
IA		*İSLAM MEZARLARI*
IB		*KLASİK DÖNEMLER*
IIA-E		*GEÇ İTÇ III*
IIIA-C		*ERKEN İTÇ III*
IVA-G	*1*	*İTÇ II*
V	*2*	*İTÇI*
	5-3	*İTÇ'NA GEÇİŞ DÖNEMİ*
	8-6	*GEÇ KALKOLİTİK*

Kaynak: Efe,2007:62.

Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi

İlk Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi (MÖ 3200-3000)'ne ait mimari Batı Koni 5-3 tabakalarında açığa çıkarılmıştır. Bu dönem yerleşmenin etrafını çevreleyen bir savunma duvarı ve arkaları bu duvara bitişik olarak inşa edilmiş dörtgen ve ya trapez şeklindeki yapılardan oluşur. Belirgin zikzaklar yapan kerpiçten surun dışında yaklaşık 3 metre genişliğinde yığma ham toprak yer alır (Efe ve Ay-Efe,2001:46; Sarı,2012:116; Fidan,2012:7). İlk Tunç Çağ I Dönemi (MÖ 3000-2700)'ne ait mimari kalıntıların Batı konide üstten açılan çukurlar tarafından büyük oranda tahrip edildiği tespit edilmiştir (Efe ve Ay-Efe,2001:47). Doğu konide ise arkatarafları yamaca yaslanan ve girişleri güneydeki boş bir alana bakan uzun evler açığa çıkarılmıştır (Fidan,2012:9).

Höyükteki çalışmalar özellikle İTÇ II dönemi yerleşim planının ortaya çıkarılmasına yönelik olarak yoğunlaşmıştır. Doğu konide dört evre ile temsil edilen İTÇ II Dönemi (MÖ 2700-2400) Aşağı ve Yukarı yerleşmeden oluşur. Yukarı Yerleşme'de o dönem için anıtsal nitelikte sayılabilecek yapılar söz konusudur. Yukarı Yerleşmenin etrafı, dışta düzensiz zikzaklar yapan sur ile çevrili ve yan yana evler arka kısımlarından bu sura bitişik olarak inşa edilmiştir. Evler ortadaki büyük avluya açılmaktadır. Avlunun ortasında ise bağımsız yapılar açığa çıkarılmıştır. Bunlar trapez yapı ile Kompleks II olarak adlandırılan 31x25m ölçülerinde ki büyük yapı kompleksidir. Ayrıca Yukarı Yerleşmenin kuzeydoğu kesiminde ortadaki büyük avluya bir koridor aracılığıyla bağlantılı olan bir diğer büyük yapı kompleksi olan Kompleks I yer alır (Fidan, 2012:10; Sarı,2012:122).

Küllüoba'da İTÇ II'nin son evresi IV A ile birlikte hem çanak çömlekte hem de mimaride bir takım değişiklikler ortaya çıkar. Malzemede, Erken İTÇ III için karakteristik olan kırmızı astarlı malların öncüsü kabul edilen portakal rengi astarlı, parlak açkılı maldan ilk tankardlar; fırça ile yapılmış bant-astar, Troya çark yapımı A2 tabaklarının el yapımı örnekleri, boya bezeme ve saklı astar bezeme uygulaması görülür (Sarı,2012:170). Mimaride ise; nüfusun azalmasına bağlı olarak yerleşimin Aşağı ve Yukarı şehirden oluşan kentsel görünümü kaybolmuştur. Bu evrede Küllüoba, genellikle iki büyük odadan oluşan bağımsız yapılar ile bu yapıların arasına bağımsız olarak inşa edilmiş dikdörtgen silolardan oluşur (Fidan,2012:24).

Küllüoba'da Erken İTÇ III dönemi (MÖ 2400-2200)'ne ait mimari AD18 plankaresinde plan vermeyen bir kaç taş temel dışında tespit edilememiştir (Fidan, 2012:26). Erken İTÇ III ve Geç İTÇ III (Orta Tunç Çağına Geçiş Dönemi) dönemleri höyüğün orta kesimindeki çukur alanda saptanabilmiştir. İTÇ II'de boş alana denk gelmesi sonucu, moloz birikiminin olmaması sebebiyle, burada bir çukurluk oluşmuştur. Bu durum, İTÇ III tabakalarının bu kesimde erozyona uğramadan korunmasını sağlamıştır (Türkteki,2012:49) . Dolayısıyla bu alana denk gelen AA18, AA19 ve Z19 açmalarında sağlam bir İTÇ III stratigrafisi ortaya çıkarılmıştır. Burada İTÇ II ve Geç İTÇ III (Orta Tunç Çağı'na Geçiş) Dönemi katları arasında gayet belirgin olarak üç evreli bir Erken İTÇ III dolgusu saptanmıştır. Bunlar eskiden yeniye doğru IIIC, IIIB ve IIIA olarak isimlendirilmiştir. Mimari ile bağlantılı olmayan bu tabakalar, birbirlerinden renk ve doku olarak farklı olduğu gibi yer yer küçük çakıl taşlı tabakalarla da ayrılmaktadır (Türkteki,2012:49-51). Söz konusu alanın dışında bu dönem buluntuları adak çukurlarından ele geçmiştir (Türkteki,2012:52vd). Erken İTÇ III döneminin en erken evresinden itibaren ortaya çıkan bu çukurlar yerleşimde Geç İTÇ III döneminin son evrelerine kadar kullanım görmüştür.

Doğu konide II. evre'ye denk gelen Geç İTÇ III Dönemi (M.Ö. 2200-1900/1800)'nde çukurlar dışında sınırlı bir alanda bu dönem mimarisine ait kalıntılar saptanabilmiştir. 'Öncü Geçiş Dönemi Evreleri' olarak adlandırılan en eski IIE ve IID evrelerinde birbirinden bağımsız olarak inşa edilmiş tek mekandan oluşan kare, dikdörtgen ya da hafifçe yuvarlatılmış köşeli dörtgen planlı yapılar açığa çıkarılmıştır. IIC evresinde yine birbirinden bağımsız olarak inşa edilmiş *megaron* planlı yapılar söz konusudur. IIB evresinde ise bu tek odalı yapılar, çok mekanlı yapılar haline dönüşerek daha geniş bir alana yayılmıştır (Şahin,2013:261).

Küllüoba İTÇ III (Erken ve Geç) Çukurları

Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalarda höyük genelinde çok sayıda çukur açığa çıkarılmıştır. Ancak adak çukuru olarak nitelendirilebilecek çukurlar bugüne kadar höyükte sadece erken İTÇ III döneminde saptanmıştır. Bu durum erken İTÇ III döneminde bölgede ortaya çıkan önemli yeniliklere paralel olarak ortaya çıkmış bir durum olarak nitelendirilebilir.

Bu çalışma kapsamında ilk aşamada İTÇ III dönemine ait olan tüm çukurlar değerlendirmeye alınmıştır. Yerleşmede açığa çıkarılan ve İTÇ III dönemine ait olan bu çukurlar kazı çalışmaları sırasında çöp çukuru ve adak çukuru olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu iki grubu birbirinden ayırmak ilk bakışta oldukça zordur. Buna göre içerisinde ele geçen buluntuların niteliği bu ayrımda ön planda tutulmuştur. Özellikle içerisinden tüm ya da tüme yakın çanak çömlek ve küçük buluntu ele geçirilenler adak çukuru olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca içerisinde önemli sayılabilecek nitelikte küçük buluntu ya da çanak çömlek ele geçmeyen ancak tüm hayvan iskeleti ele geçen çukurlar da bu gruba dahil edilmiştir. Ancak çukurlar ile ilgili bugüne kadar herhangi bir mikro analiz çalışması yapılmadığından özellikle içerisinden yukarıda bahsettiğimiz şekilde bir buluntu grubu ele geçmediği için adak olarak değerlendiremediğimiz çukurların içerisinde sıvı sunusu yapılıp yapılmadığı ya da başka herhangi bir organik malzeme içerecek şekilde yine adak için kullanılıp kullanılmadığına dair kesin bir öngörüde bulunmak bu aşamada mümkün olamamıştır.

Bu bağlamda belirtilmesi gereken bir diğer husus ise İTÇ III döneminden önceye tarihlendirilen çukurların hiçbirisinin adak çukuru niteliğinde olmadığıdır. Bu durum kültürel olarak devamlılık gösterdiği düşünülen İTÇ II ve İTÇ III dönemleri arasında önemli bir kültürel farklılık olarak yorumlanabilir. İki dönem arasındaki bir diğer farklılık ise figürin tipolojisindeki önemli değişikliktir. Ancak bu noktada özellikle İTÇ II'nin son evresi olan IVA evresinin höyük üzerinde yeterince kazılamaması da bu değişikliklerin daha açık bir şekilde anlaşılmasını engellediğini de belirtmek gerekir.

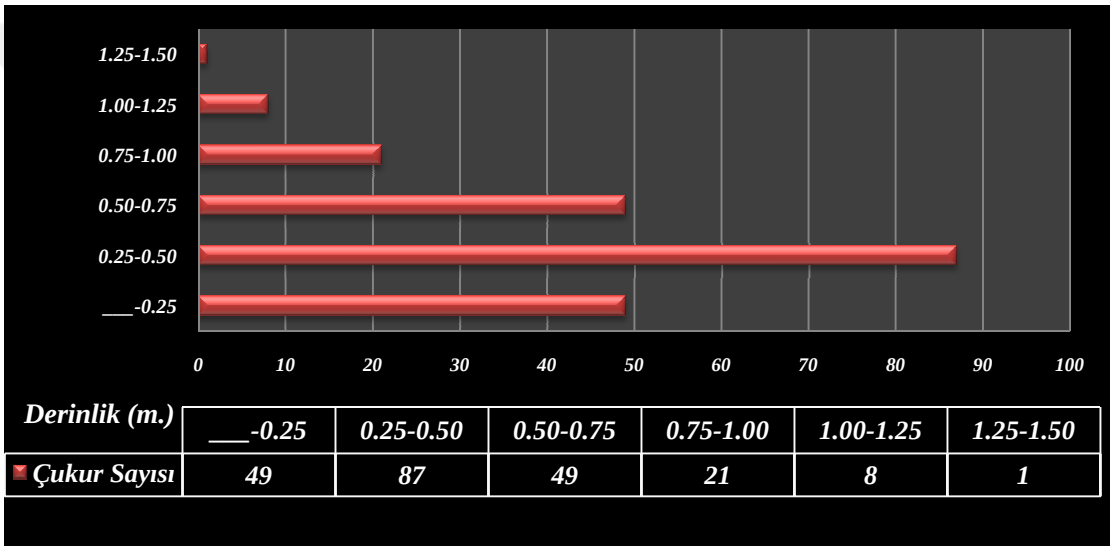
Çalışma kapsamına; P22, V17, Z19, AA18, AA19, AB18, AB19, AB26, AC18, AC19, AC25, AC26, AD18, AD19, AD20 (Lev.77-84 çiz.148-162) plankarelerinde açığa çıkarılan ve içerisinden ele geçen çanak çömleğe göre tarihlendirilmesi konusunda şüphe bulunmayan 215 çukur alınmıştır. Bunların 125 tanesi Erken İTÇ III dönemine, 90 tanesi ise Geç İTÇ III dönemine tarihlenmektedir. Tek tek incelenen Erken ve Geç İTÇ III Dönemleri çukurları yapısal özellikleri ve içlerinde ele geçen malzemelere göre bir bütün olarak değerlendirilmiştir[35].

[35]Çalışma kapsamında incelenen 215 çukur -çizimleri mevcut olmayan 12 çukur hariç-, katalog halinde düzenlenerek Ek-1 ve Ek-2 de sunulmuştur.

Çalışma kapsamında incelenen gerek Erken İTÇ III gerekse Geç İTÇ III çukurları büyük oranda İTÇ II döneminde boş olan ve höyüğün iki konisi arasında kalan çukur kesimde yoğunlaşmıştır (Lev.85-88 Plan 1-4). Bir diğer çukur grubunun ise yine İTÇ II yerleşme sınırlarının dışında kalan güney kesimde bulunmaktadır. Bununla birlikte İTÇ II dönemine ait Kompleks I yapısının üzerine gelen kısımda da çukurlar saptanmıştır (Lev.85-88 Plan 1-4).

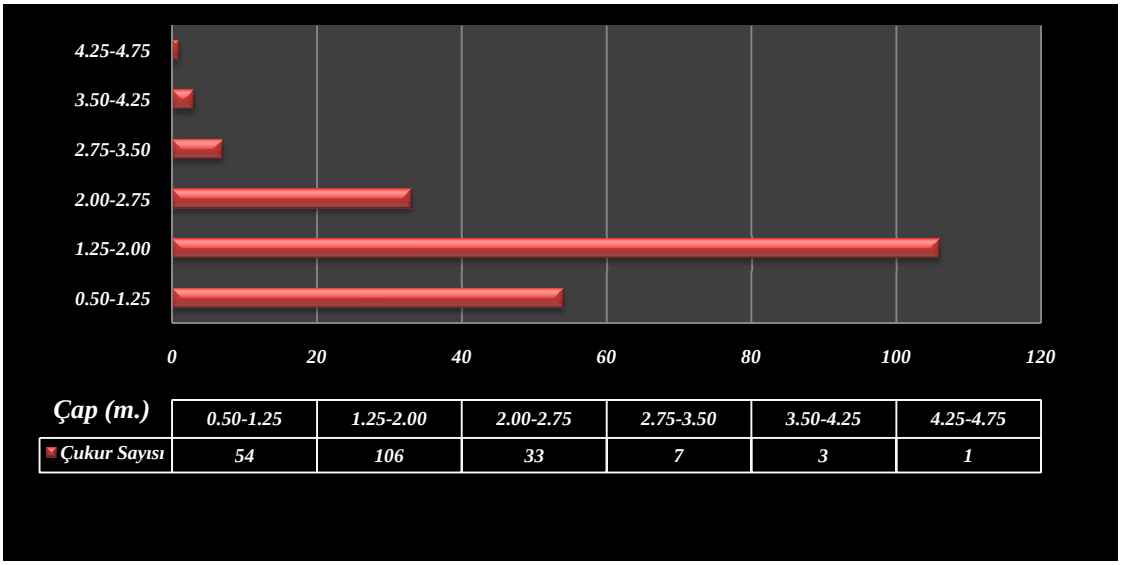
Çukurların Özellikleri

Çap ve derinliklerine göre sınıflandırılan çukurların önemli bir kısmını çok büyük boyutlu olmayan, sığ çukurlar oluşturur.

Derinlik (m.)	___-0.25	0.25-0.50	0.50-0.75	0.75-1.00	1.00-1.25	1.25-1.50
Çukur Sayısı	49	87	49	21	8	1

Grafik 1:Çukurların Derinliklerine Göre Dağılımı.

Çap (m.)	0.50-1.25	1.25-2.00	2.00-2.75	2.75-3.50	3.50-4.25	4.25-4.75
Çukur Sayısı	54	106	33	7	3	1

Grafik 2:Çukurların Çaplarına Göre Dağılımı.

Çukurlar içerisinde 4.37m. çapı ve 1.45m. derinliği ile AC26 plankaresinde bulunan 155 no'lu adak çukuru (Lev.3 çiz.5) en büyük çukurdur. Çukurların formları ise genellikle yuvarlak veya ovaldir (res.28-29).

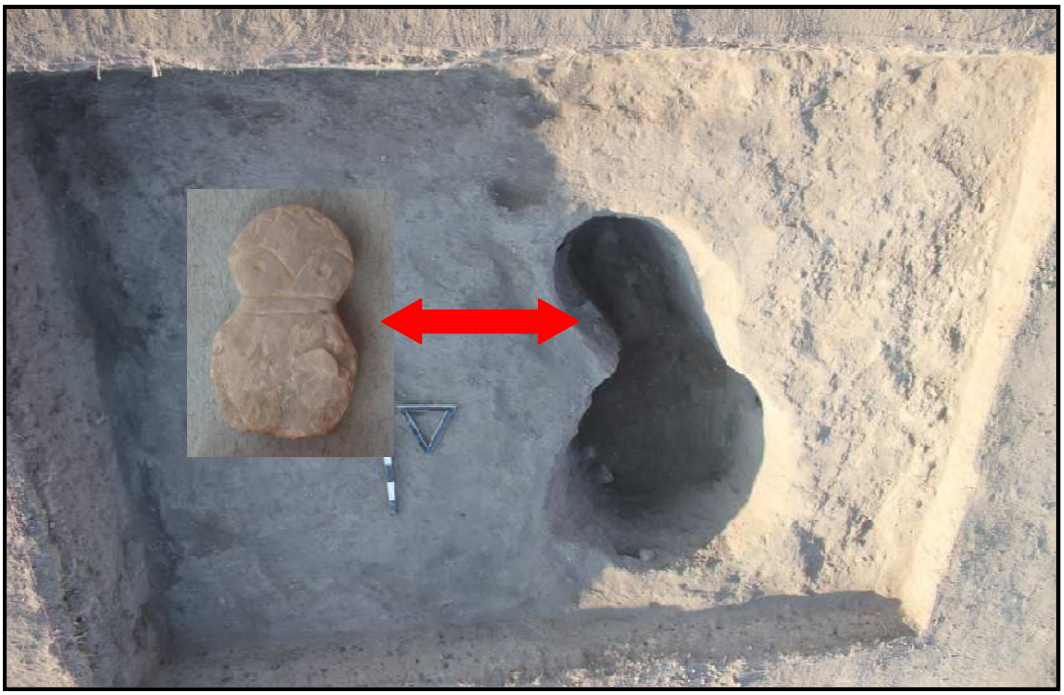

Resim 28:AB26 plankaresi 54, 55, 17 ve 27 no'lu çukurlar.

Resim 29: V17 plankaresi 35, 41, 43, 45 ve 47 no'lu çukurlar.

V17 plankaresinde 18 ve 19 no'lu çukurlar (Lev.10 çiz.19) birleşerek içbükey ortaya doğru daralan bir form oluşturur (?) (res.30). Bu çukurların dönem için karakteristik olan mermer idollere benzemesi için (?) bilinçli olarak bu şekilde açıldığı da düşünülebilir.

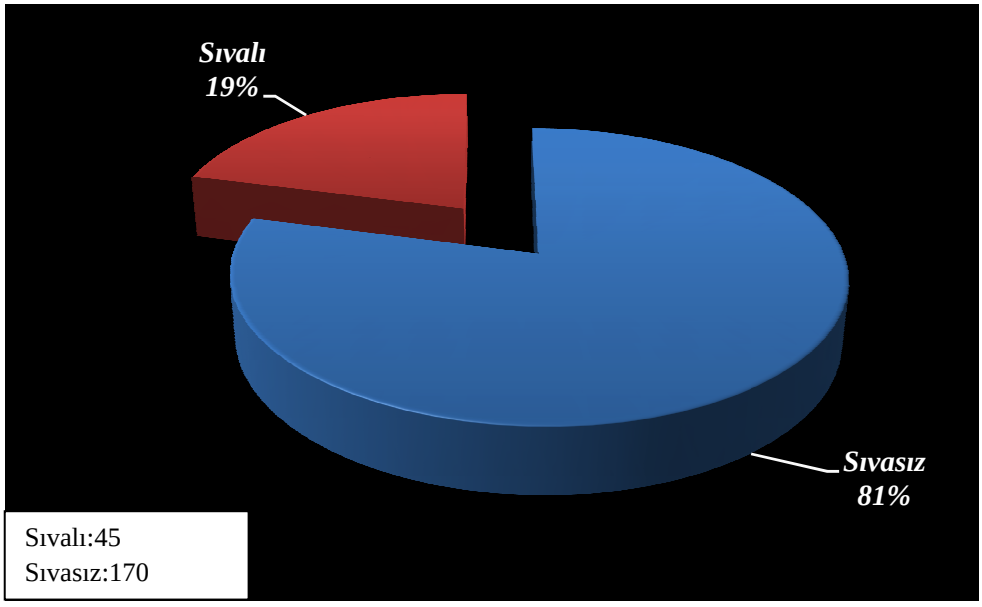
Resim 30:V17 plankaresi 18 ve 19 no'lu çukurlar.

Çukurların %19'unun taban ve kenarları beyaz kil ile sıvalıdır (res.31).

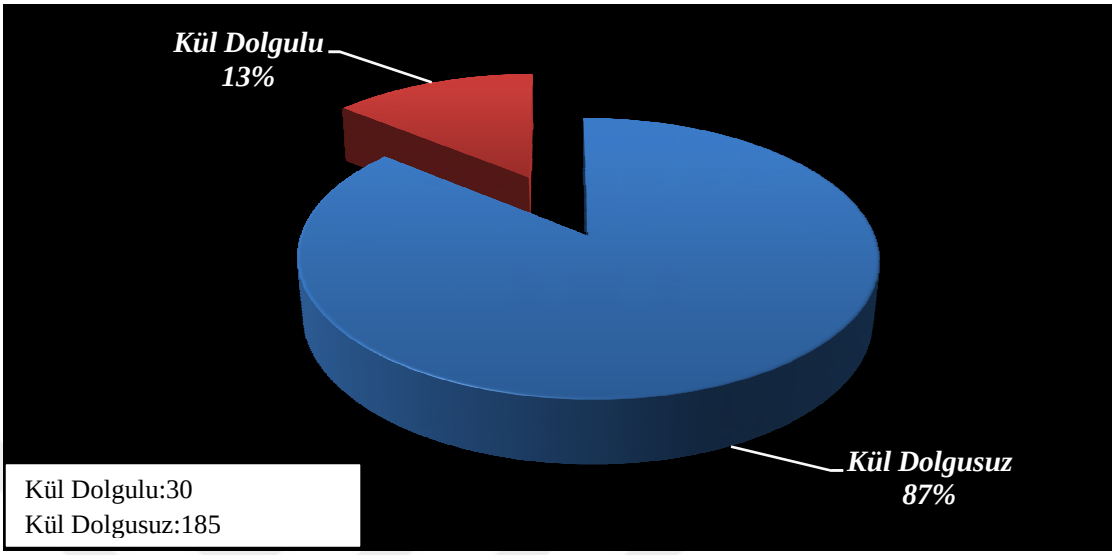
Resim 31:AB26 plankaresi 61 no'lu çukur ve sıvalı tabanı.

Ayrıca AD19 plankaresinde yer alan ve içerisinden tüm bir tankard'ın ele geçtiği 300 no'lu adak çukurunun (Lev.74 çiz.147) doldurulduktan sonra üzerinin de ince bir kil katmanı ile sıvandığı tespit edilmiştir.

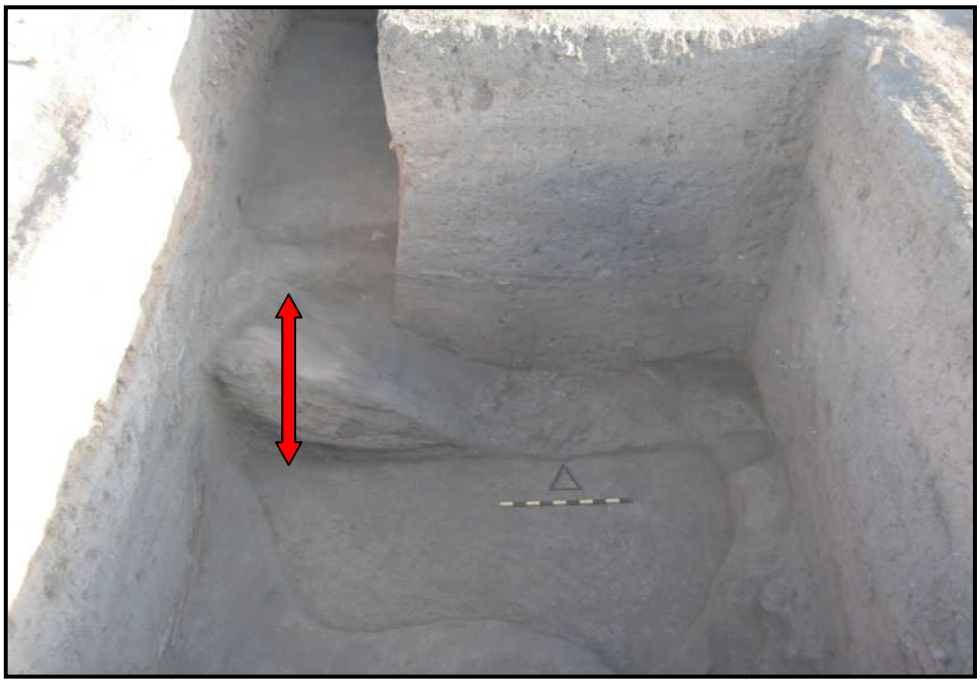
Grafik 3:Sıvalı ve Sıvasız Çukurların Dağılımı.

Çukurların dolgusu kahverengi-siyah renkli ve yumuşaktır. % 13'ünün dolgusunda kül saptanmıştır.

Grafik 4:Kül Dolgulu ve Kül Dolgusuz Çukurların Dağılımı

Çukurların çevresinde ve üzerinde de kül kalıntılarına rastlanmıştır. AC 26 plankaresinde yer alan ve içerisinde tüm hayvan iskeleti ile birlikte buluntuların ve keramik parçalarının ele geçtiği 108 no'lu adak çukurunun (Lev.1 çiz.2) üzerinde 1.08m. yüksekliğinde kül dolgu tespit edilmiştir (res.32).

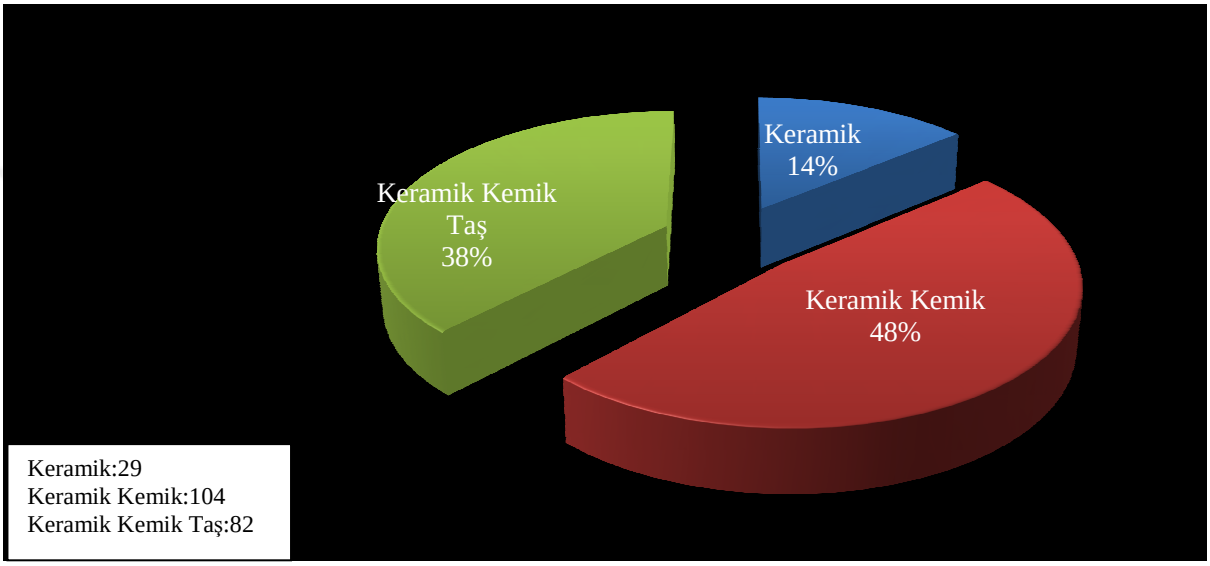

Resim 32:AC26 plankaresi 108 no'lu adak çukuru ve kül dolgusu.

Çukurların İçerisinden Ele Geçen Malzemeler

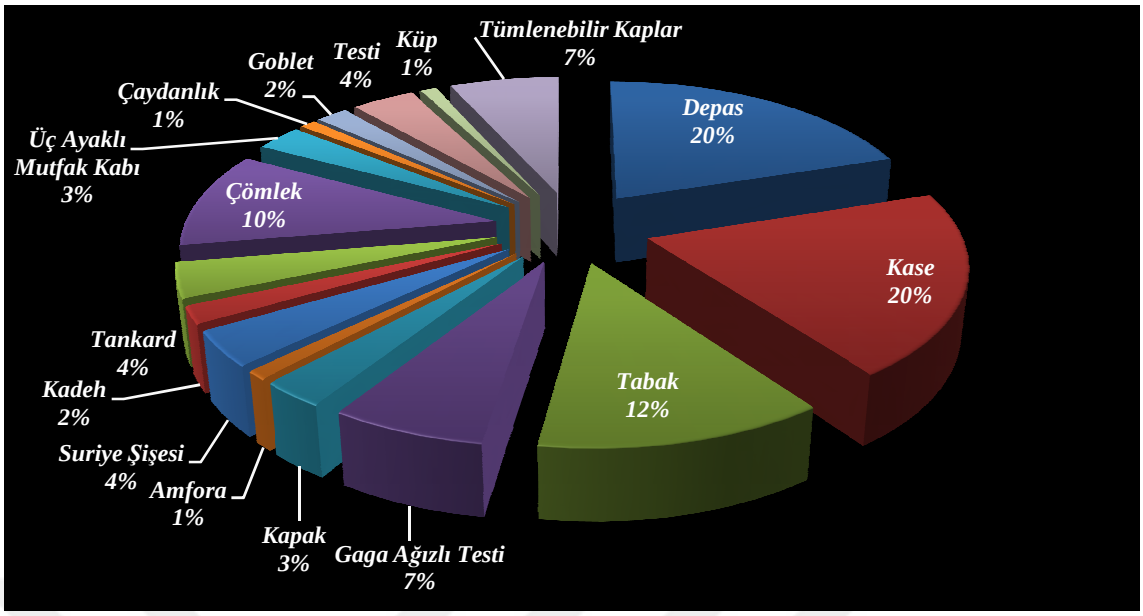
Çukurların içerisinde; keramik, kemik ve taş parçaları, kerpiç parçaları, çeşitli botanik/tahıl kalıntıları, küçük buluntular (pişmiş toprak, metal, taş, kemik) ve hayvan iskeletleri açığa çıkarılmıştır.

a)Keramik, Kemik ve Taş Parçaları;

Grafik 5: Keramik, Kemik ve Taş Parçalarının Çukurlara Göre Dağılımı.

Çukurların tamamında keramik parçaları ele geçmiştir. Bunların büyük bir çoğunluğu karışık küçük parçalar halindedir. Adak çukurlarından ele geçen tüm ve tüme yakın parçalar ile tam profil veren parçalar ise geniş bir form dağılımına sahiptir. Depas, tankard, çark yapımı tabak (A2) gibi İTÇ III dönemini temsil eden karakteristik formların yanı sıra Suriye Şişesi, Kadeh gibi ithal formlara ait parçalarda bulunmaktadır.

Depas:21 Kase:21 Tabak:13 Gaga Ağızlı Testi:7 Kapak:3	Amfora:1 Suriye Şişesi:4 Kadeh:2 Tankard:4 Çömlek:11	Üç Ayaklı Mutfak Kabı:4 Çaydanlık:1 Goblet:2 Testi:4 Küp:1	Tümlenebilir Kap:7

Grafik 6: Erken ve Geç İTÇ III çukurlarından ele geçenTüm ve Tüme Yakın Parçalar ile Tam Profil Veren Parçaların Formlara Göre Dağılımı.

Küllüoba adak çukurlarında %20 oranıyla en yoğun görülen form olan depas, kırmızı astarlı ve parlak açkılı mal grubu ile temsil edilir. Küllüoba için karakteristik kabul edilen sivri dipli, ağza doğru giderek genişleyen ya da gövdede hafif daralan tiptedirler (res.33) (Sarı,2011:163).

Ayrıca çoğunda ağız altında bant astar (*rim slip*) uygulaması görülmektedir (Türkteki,2012:64). Tankardlar, depaslar gibi kırmızı astarlı parlak açkılı malın temsilcisi olarak karşımıza çıkar (res.34).

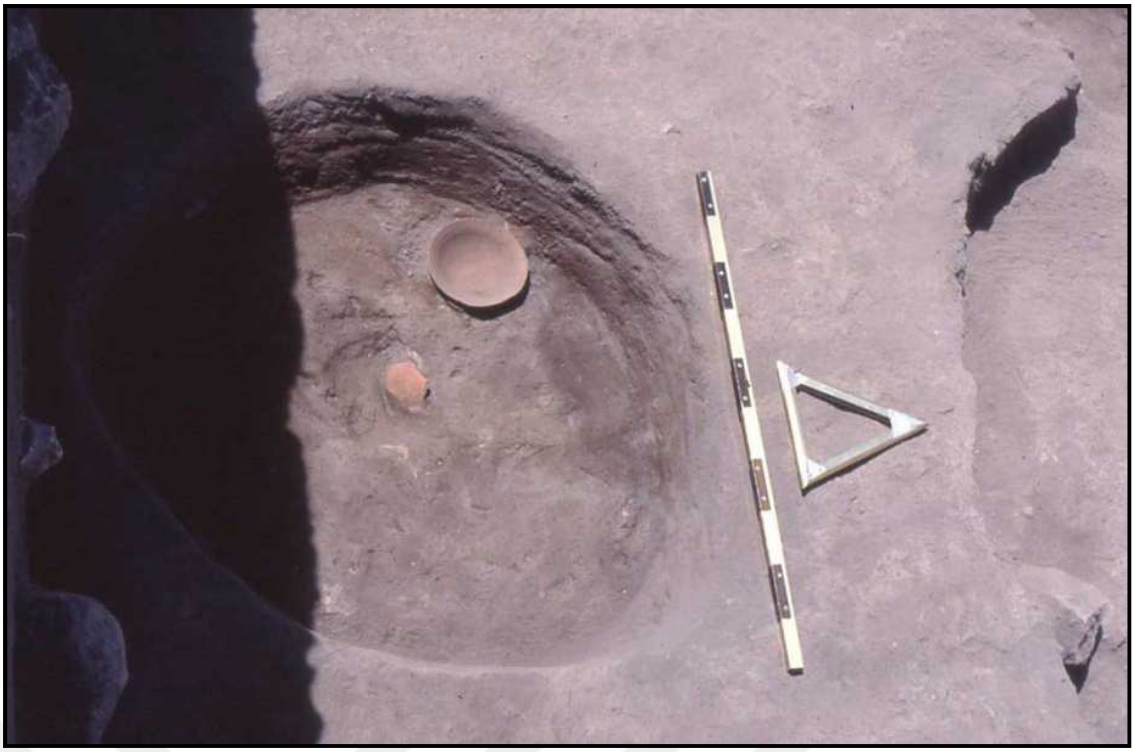

Resim 33:AD18 plankaresi 322 no'lu adak çukuru ve depas.

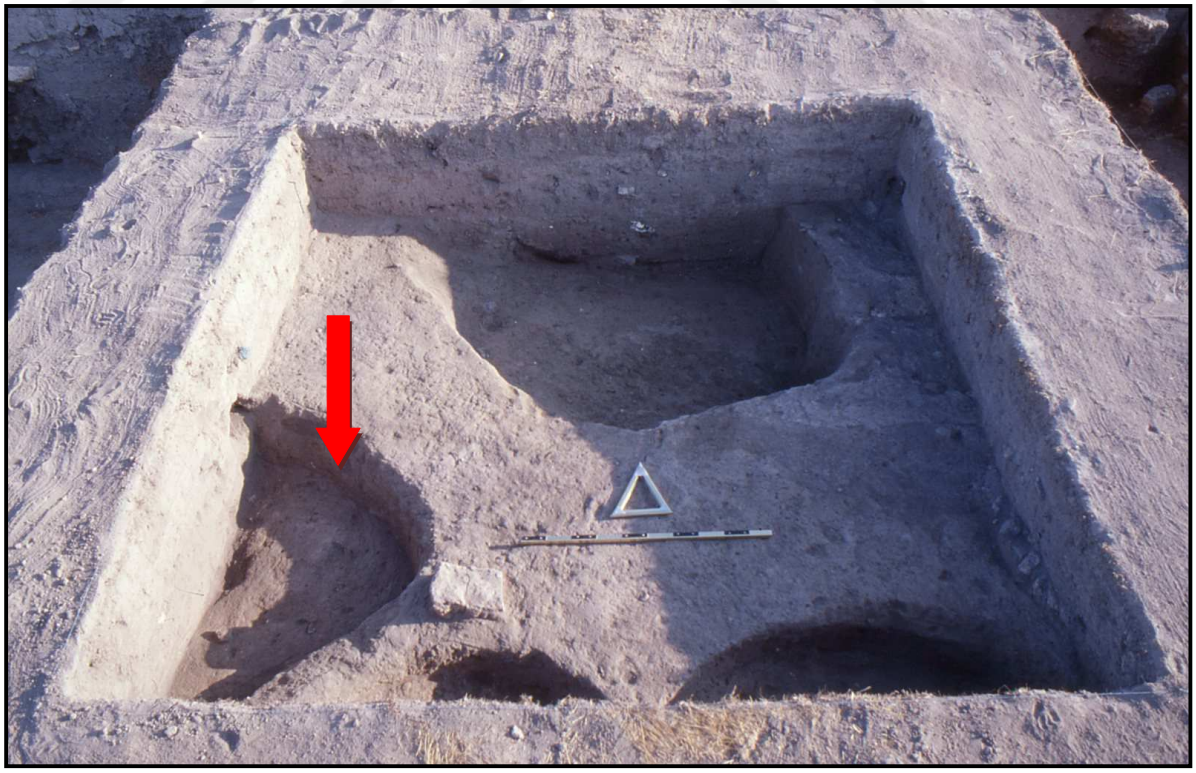
Resim 34:AD19 plankaresi 300 no'lu adak çukurundan ele geçen tankard.

Bir diğer yoğun olarak ele geçen grup ise tabaklardır. Çalışma kapsamında incelenen tüm ve tüme yakın tabaklardan biri A1 geri kalanları ise A2 olarak adlandırılan tiptedirler. Küllüoba'da tüm İTÇ III boyunca çark yapımı çanak çömlek içerisinde en yoğun temsil edilen grubu oluşturan Troya A2 tabaklarının büyük bir kısmı yalın maldan üretilmiştir (res.35) (Türkteki,2010:157-158).

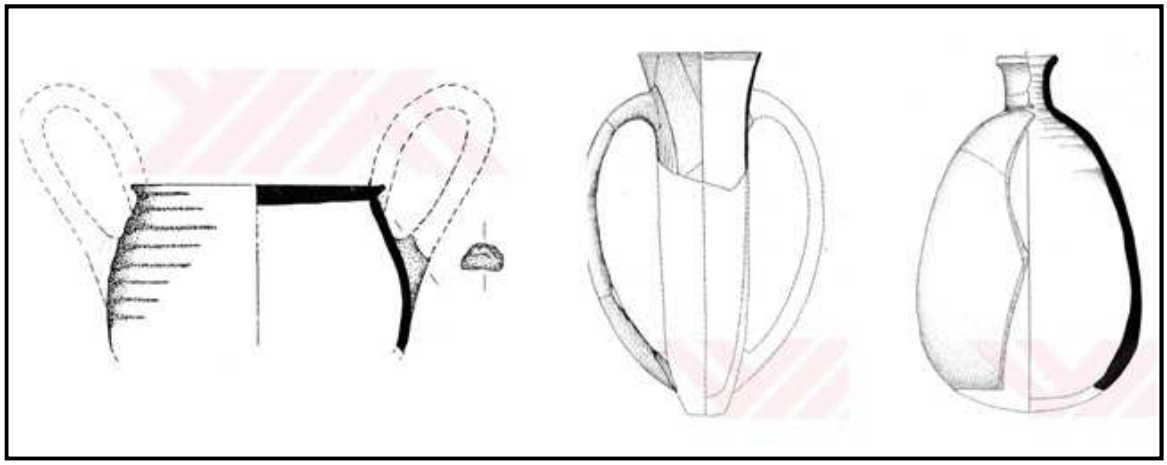

Resim 35: AD18 plankaresi 322 no'lu adak çukuru ve tabak.

Suriye şişesi parçalarının ise hem ithal hem de kırmızı astarlı taklit örnekleri sözkonusudur. Alabastron formlu tüme yakın taklit bir örnek AD19 plankaresinde yer alan 68 no'lu adak çukurundan (Lev.19 çiz.37) goblet ve depas parçaları ile birlikte bulunmuştur (res.36-37) (Türkteki,2004:27).

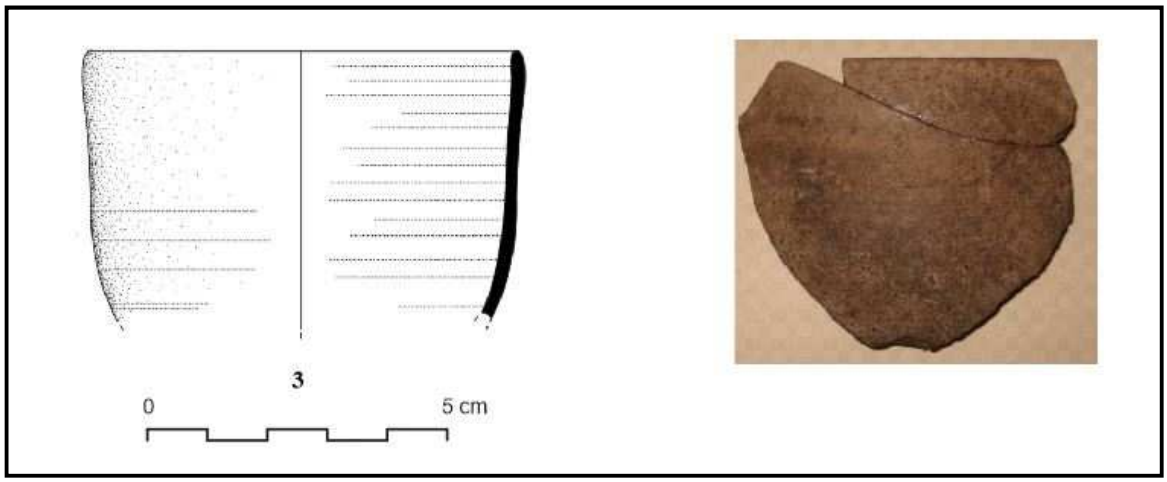

Resim 36:AD19 plankaresi 68, 73 ve 75 no'lu çukurlar.

Resim 37: AD19 plankaresi 68 no'lu adak çukurundan ele geçen keramik parçalarının çizimi.
Kaynak: Türkteki,2004.

Benzerlerinin yine Kuzey Suriye'de görüldüğü kadeh formuna ait örneklerde çukurlar içerisinden ele geçmiştir. AA19 plankaresinde yer alan 402 no'lu adak çukurunda (Lev.27 çiz.54) bulunan kadehe ait parça (Türkteki,2010:343); *ithal?* suriye şişesi parçaları, depas parçaları, kase ve üç ayaklı mutfak kabı parçaları ile birlikte ele geçmiştir (res.38).

Resim 38:AA19 plankaresi 402 no'lu adak çukurundan ele geçen kadeh parçası ve çizimi.

Son olarak form dağılımında çömlek olarak istatistiğe alınan ancak mal grubu ve işçilik?/bezeme açısından değerlendirildiğinde günlük kullanıma yönelik bir kap olmadığı düşünülen *incruste (?)* bezemeli, ip delikli tutamaklı tüme yakın bir üç ayaklı

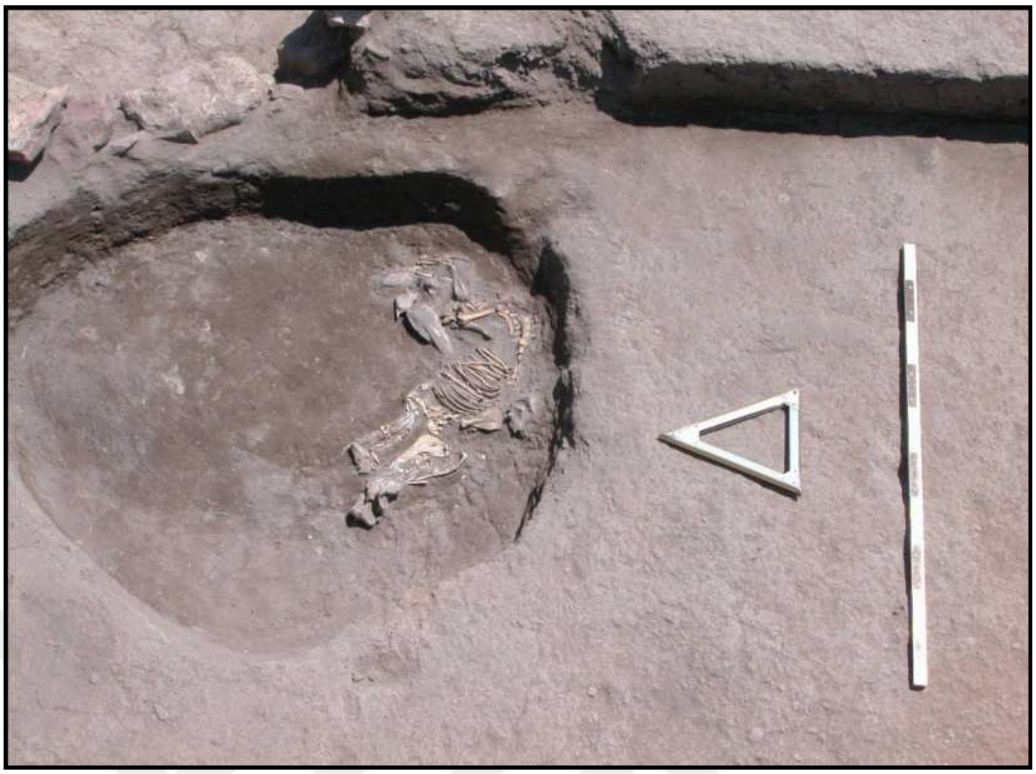
çömlek[36]; depas parçaları, A2 tabağı parçaları, tüme yakın gaga ağızlı testi parçaları, gaga ağızlı testi/matara parçaları, kase parçası, üç ayaklı mutfak kabı parçası (ayak) ve bir bronz iğne ile birlikte AA19 plankaresinde 391 no'lu adak çukurundan (Lev.27 çiz.53) ele geçmiştir (res.39).

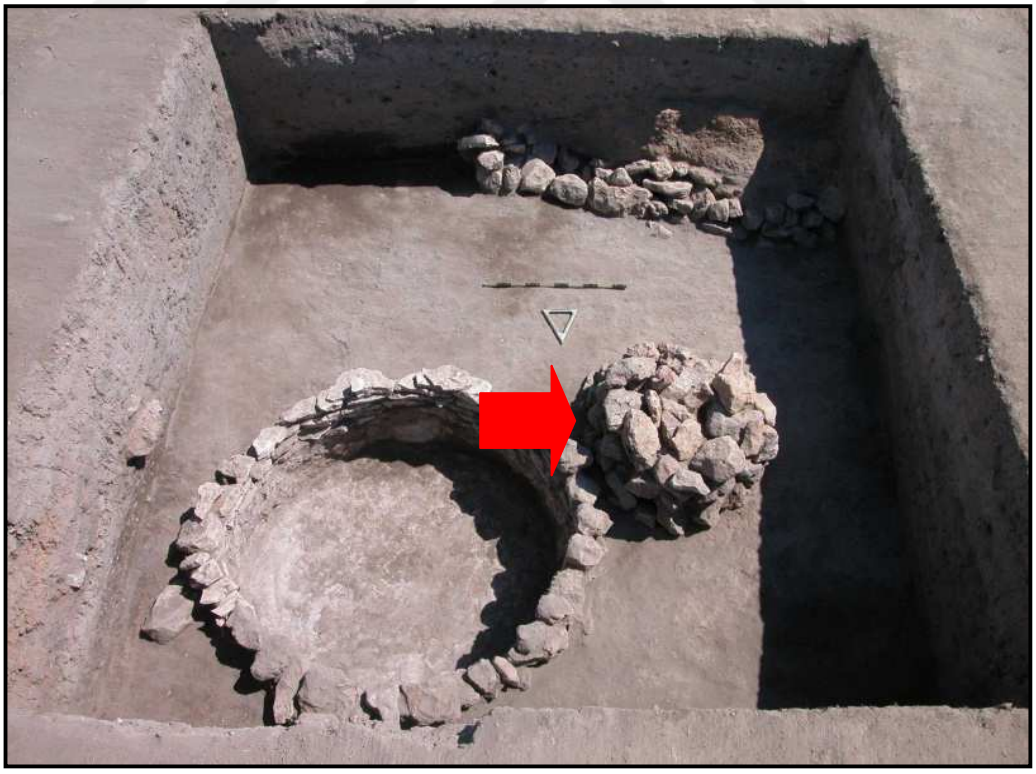
Resim 39:AA19 plankaresi 391 no'lu adak çukurundan ele geçen boyunlu çömlek.

Çukurların %86'sının içerisinde hayvan iskeletlerine ait kemik parçaları bulunmuştur. Çene, diş, bacak, kol gibi kemik parçaları bazı çukurlarda daha fazla, bazılarında daha az görülür. Bütün olarak ele geçen hayvan sayısı ise çok azdır. AC26 plankaresinde 108 no'lu adak çukurunda (Lev.1 çiz.2) bir atgillere ait? hayvan iskeleti[37], AC19 plankaresinde 42 no'lu adak çukurunda (Lev.30 çiz.59) bir koyun iskeleti[38] ve AA18 plankaresinde 53 no'lu adak çukurunda (Lev.38 çiz.75) bir domuz iskeleti açığa çıkarılmıştır[39]. Söz konusu çukur içerisindeki iskeletin üzeri 1m yüksekliğinde orta büyüklükte taşlarla doldurulmuştur (res.40-41).

[36]Metal taklidi olabileceği düşünülen çömlek için Bkz.Türkteki,2010.
[37]İskelet hakkındaYrd. Doç. Dr. Can Yumni Gündem'den sözlü bilgi edinilmiştir.
[38]Prof. Dr. Hans-Peter Uerpmann tarafından incelenen iskeletin yabani bir koyuna ait olduğu belirtilmiştir (Efe,1998:157).
[39]İskelet hakkındaYrd. Doç. Dr. Can Yumni Gündem'den sözlü bilgi edinilmiştir.

Resim 40:AA18 plankaresi 53 no'lu adak çukuru ve domuz iskeleti.

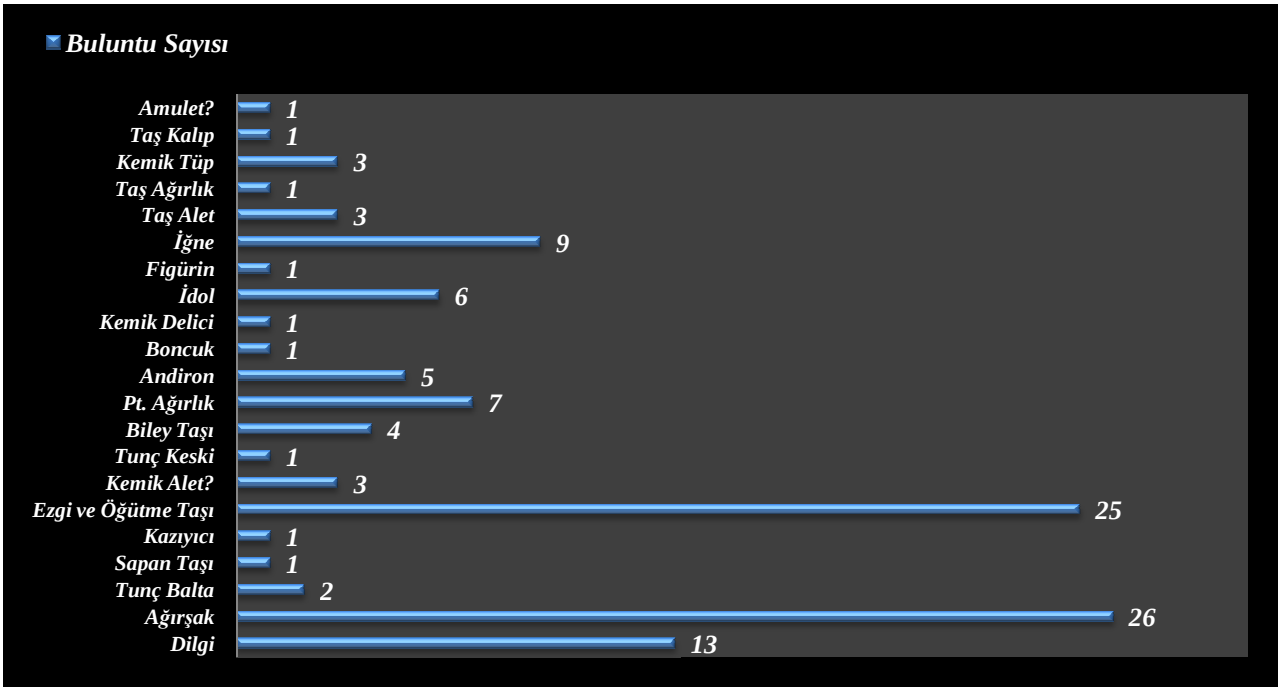

Resim 41:AA18 plankaresi üzeri taşla kaplanmış 53 no'lu adak çukuru.

Çukurların içerisinde ve çevresinde dağınık halde farklı ebatta çok sayıda taş parçaları ele geçmiştir. Ayrıca 9 çukurun sınırlarının taşlarla çevrilmiş olduğu tespit edilmiştir. Keramik, kemik ve taş parçalarının yanı sıra 9 çukurda kerpiç parçalarına rastlanmıştır.

b)Küçük Buluntular

Pişmiş toprak, metal, kemik ve taş olmak üzere çukurlardan toplam 115 adet küçük buluntu ele geçmişti.

Grafik 7:Çukurlardan Ele Geçen Buluntuların Dağılımı.

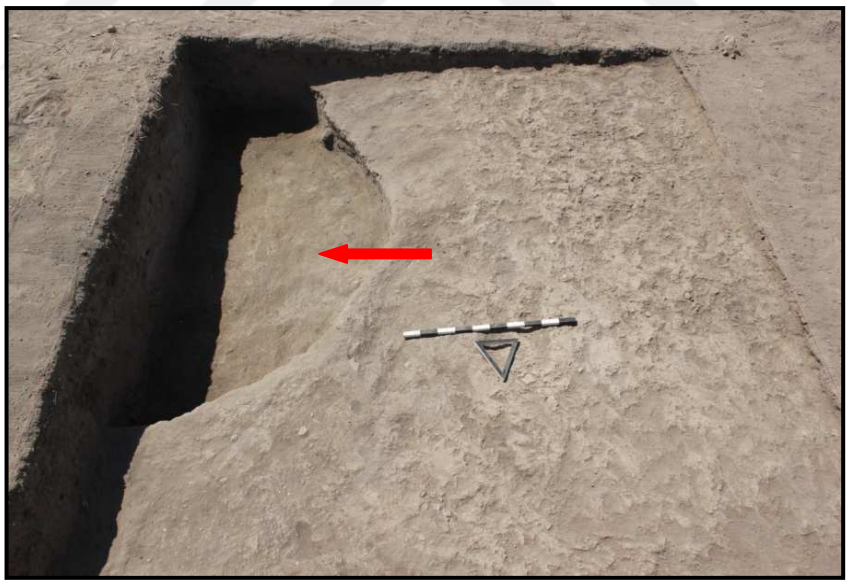
Küçük buluntular içerisindeki en önemli grubu dini nitelikli objeler olan figürin ve idoller oluşturmaktadır. Çukurlar içerisinde toplam altı idol bulunmuştur. Bunlardan üç tanesi AD19 plankaresinde yer alan 184 no'lu adak çukurundan (Lev.21 çiz.42); iki kırmızı astarlı/taklit suriye şişesi parçası, depas parçaları, iki Troya A2 tabağı parçası, silindirik kapak parçası, yatay kulplu kase parçası, boyunlu tüm çömlek, bir ezgi taşı, ve bir öğütme taşı parçası ile birlikte ele geçmiştir (Efe,1999:169). İkisi mermer kusura tipi idollerden birinin üzeri bezemelidir. Başta kaşlar, göz, ağız ve burun; gövdenin ön yüzünde göğüsleri serbest bırakan elbise ve onun üzerinde çapraz bant yivlerle gösterilmiştir. Üçüncüsü ise siyah taştan şekillendirilmiş keman biçimli idoldür. Baş

kırık, gövdede iki grup halinde yatay yivler vardır. Yan kenarlar üzerine de dikey olarak oluk açılmıştır (res.42)(Efe,1999:174).

Resim 42:AD19 plankaresi 184 no'lu adak çukurundan ele geçen idoller.

V17 plankaresinde yer alan 3 no'lu adak çukurunda (Lev.9 çiz.17) olasılıkla anne ve kızını betimleyen çiftli kurşun figürin çok az keramik parçası ile birlikte bulunmuştur (res.43) (Efe vd,2014:291).

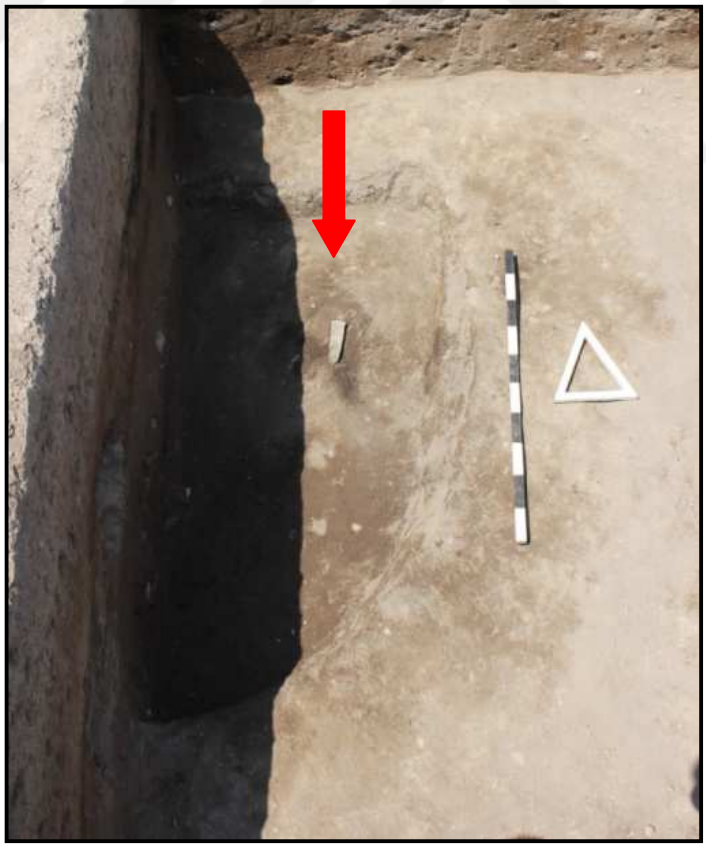
Resim 43:V17 plankaresi 3 no'lu adak çukuru.

Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ilişkileri göstermesi açısından önem arz eden ve Küllüoba'da bugüne kadar tek örnekle temsil edilen kurşun figürin 6.6cm yüksekliğinde, 3.1cm eninde ve 0.5cm kalınlığındadır (res.44).

Resim 44:V17 plankaresi 3 no'lu adak çukurundan ele geçen kurşun figürin.

Çukurlardan ikisi balta biri keski olmak üzere üç bronz alet ve dokuz bronz iğne ele geçmiştir (res.45).

Resim 45:AB26 plankaresi 24 no'lu adak çukuru ve tunç yassı balta.

Adak çukurlarından ele geçen figürin, idol, amulet?, tunç balta ve keski, iğneler dışında kalan; çakmaktaşı dilgiler, biley taşları, pişmiş toprak ağırşaklar, ezgi ve öğütme taşları, andironlar, pişmiş toprak tezgah ağırlıkları gibi buluntulara bakıldığında daha çok günlük birtakım faaliyetlere ait olduğu görülür. P22 plankaresinde açığa çıkarılan 20 nolu adak çukuru (Lev.73 çiz.146) bu tip buluntuların zengin bir şekilde ele geçtiği en iyi örnektir. Çukur içerisinden dört öğütme taşı, bir ezgi taşı, bir biley taşı, bir pişmiş toprak ağırşak, iki depas parçası, bir goblet parçası (Efe,2015:248), bir gaga ağızlı (geriye yatık boyunlu?) testi, bir çömlek, testi parçaları, küp parçaları, çeşitli tahıl kalıntıları ve bir taş kalıp birlikte bulunmuştur (res.46).

Resim 46:P22 plankaresi 20 no'lu adak çukuru buluntuları ile.

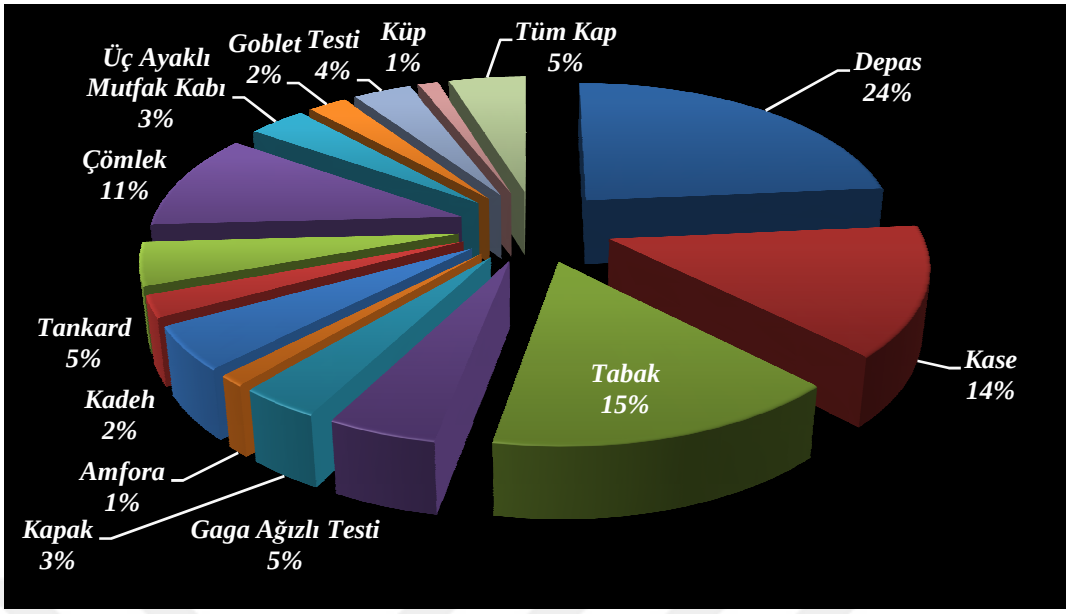
Çukur içerisinde bulunan taş kalıbın külçe üretimi için kullanıldığı düşünülmektedir. Uzun ince ve hafif oval negatife sahip olan kalıp, 0.15m uzunluğunda ve 0.09m enindedir (res.47) (Fidan,2013:255).

Resim 47:P22 plankaresi 20 no'lu adak çukurundan ele geçen taş kalıp.
Kaynak: Fidan,2013:255

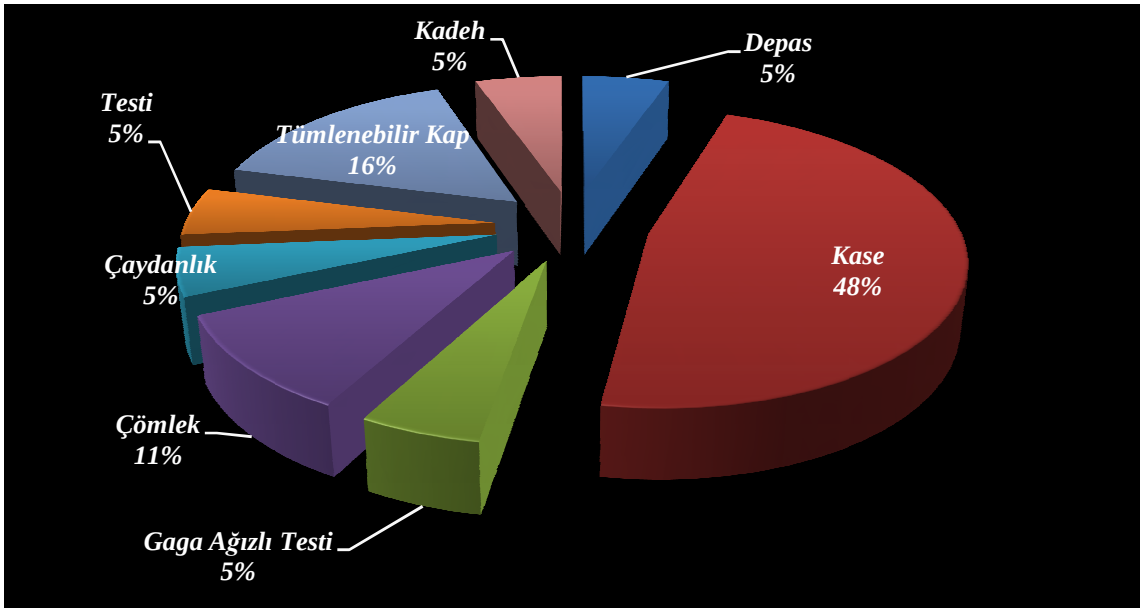
Erken ve Geç İTÇ III Çukurları

Bahsettiğimiz üzere çalışma kapsamında ele alınan çukurlardan 125 tanesi Erken İTÇ III'e 90 tanesi ise Geç İTÇ III'e tarihlendirilmektedir (Lev.89-90 Plan 5-6). Başlangıçta bütün olarak ele aldığımız, Erken ve Geç İTÇ III'e ait bu çukurlar arasında ise özellikle çanak çömlek başta olmak üzere bir takım farklılıklar söz konusudur. Erken İTÇ III çukurlarında en yoğun görülen form depas iken Geç İTÇ III çukurlarında kaselerin daha yoğun olduğu ve dönemle birlikte ortaya çıkan formlardan biri olan çaydanlığın da çukurlarda yer aldığını görülür.

Depas:20 Kase:12 Tabak:13 Gaga Ağızlı Testi:4 Kapak:3	Amfora:1 Suriye Şişesi:4 Kadeh:1 Tankard:4 Çömlek:9	Üç Ayaklı Mutfak Kabı:3 Goblet:2 Testi:3 Küp:1	Tümlenebilir Kap:4

Grafik 8: Erken İTÇ III çukurlarından ele geçen Tüm ve Tüme Yakın Parçalar ile Tam Profil Veren Parçaların Formlara Göre Dağılımı.

Depas:1 - Kase:9 - Çaydanlık:1 - Gaga Ağızlı Testi:1- Çömlek: 2 -Tümlenebilir Kap:3- Testi:1- Kadeh:1

Grafik 9: Geç İTÇ III çukurlarından ele geçen Tüm ve Tüme Yakın Parçalar ile Tam Profil Veren Parçaların Formlara Göre Dağılımı.

Çukurların etrafının taşlarla çevrilmesi de Geç İTÇ III Döneminde daha yoğun olarak karşımıza çıkar. Erken İTÇ IIIdönemine ait iki, GeçİTÇ III dönemine ait yedi çukurun etrafının taşlarla çevrildiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, çukurların içerisindeki hayvan kurbanının da geç dönemde sayıca fazla olduğu görülmektedir. Erken İTÇ III döneme ait bir, Geç İTÇ III döneme ait iki çukurda hayvan iskeletleri açığa çıkarılmıştır.

2.2.6. Kuzeybatı Anadolu

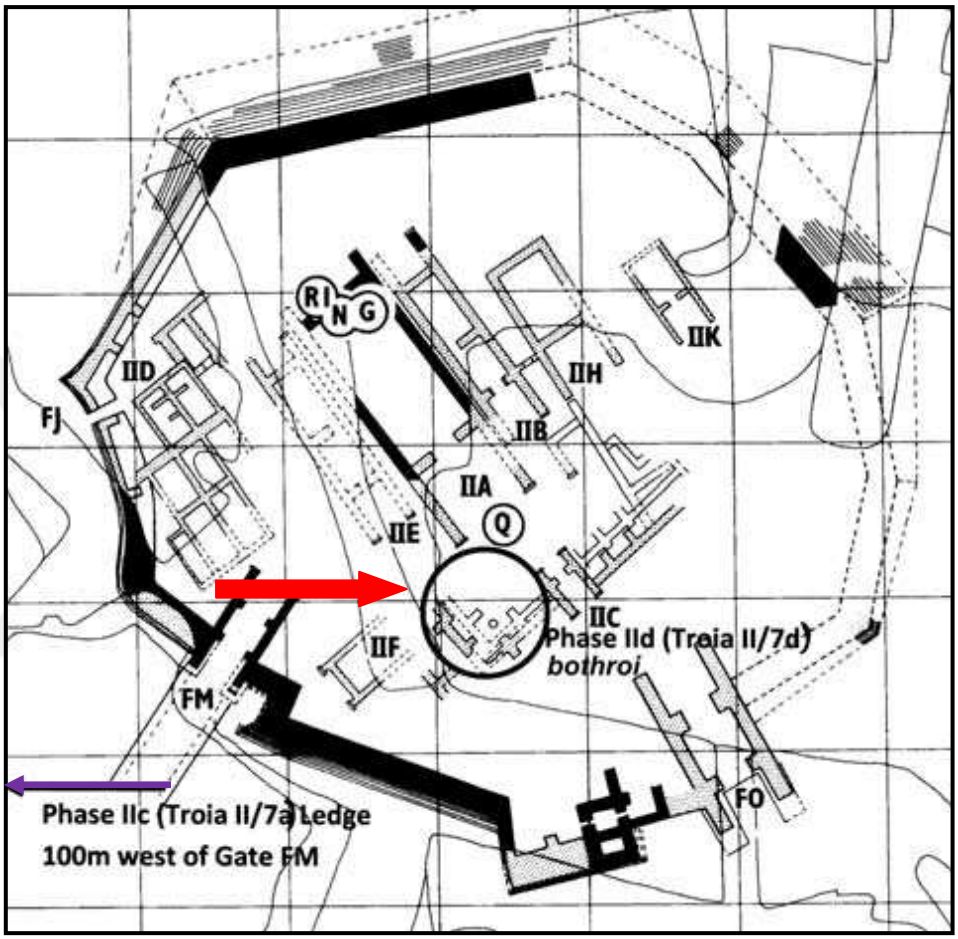
2.2.6.1. Troya

Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısında, Karamenderes Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü delta yakınlarında yer alan Troya'da 1870-1890 yıllarında H. Schliemann ilk resmi kazılara başlamıştır (Korfmann, 2003:132). Daha sonra 1891-1892 yıllarında W. Dörpfeld, 1932-1938 yıllarında C. W. Blegen (Blegen vd.,1950:5), 1988-2005 yıllarında M. O. Korfmann (Jablonka,2007:701), 2006-2012 yıllarında E. Pernicka (Pernica,Jablonka ve Aslan,2008:312) başkanlığında kazılar sürdürülmüştür. 2013 yılından itibaren ise R. Aslan başkanlığında Troya kazı çalışmaları yürütülmektedir.

İlk Tunç Çağı III Troya'da II, III, IV ve V tabakaları ve bu tabakaların alt evreleri ile temsil edilir. Troya II'nin b-g evreleri ve Troya III Erken İTÇ III, Troya IV ve Troya V ise Geç İTÇ III'e tarihlenir (Sarı,2011:Tablo3). Tez kapsamında incelediğimiz çukurlar Troya IId evresine aittir. Ancak bu evrenin öncesinde IIc'ye tarihlenen Schliemann Yarması'nda, FM kapısının 100m batısındayarmanın kalker tabakasını kesen 16x0.6m ölçülerinde büyük dikdörtgen bir alan tespit edilmiştir (res.48). Yaklaşık 3.5m'lik bu yığma alanda, büyük bir kısmını kırmızı astarlı malların oluşturduğu kaplar ile birlikte daha çok keçi ve sığır kemikleri ağırlıklı olmak üzere, köpek, domuz, koyun, geyik ve kaplumbağa kemikleri ele geçmiştir. Ayrıca yanmış tahıl kalıntıları, pişmiş toprak ağırşaklar ile çok sayıda taş balta ve idol bulunmuştur. Blegen; bu alanın adaklar (?) için kullanılan kültik bir alan olduğunu ve IIc evresinde burada başlayan bu uygulamanın IId evresinde çukurlarla devam ettiğini ifade eder[40](Bachhuber,2009:2;Blegen vd,1950:270-277).

[40]Benzer çukurlar IIg/IIIa gibi sonraki evrelerde de tespit edilmiştir. Çukurlardan kırmızı astarlı mallar, hayvan kemikleri ve pişmiş toprak ağırşak ele geçmiştir. Bkz Bachhuber,2009:4; Sazcı,2005:55-56.

IId evresi, çukurlarla temsil edildiği için Blegen tarafından 'Çukur Evresi' olarak da tanımlanmaktadır (Blegen vd, 1950:206). Bu dönem, IIA *Megaron*[41]'unu ön avlusunun güneybatı köşesinde; avlu duvarının içinde ve dışında; 22 çukur saptanmıştır (res.48) (Bachhuber, 2009:2; Blegen vd, 1950:206-277vd.).

Resim 48: Troya II Kalesi ve adak çukurlarının bulunduğu kesim.

Kaynak: Bachhuber,2009:fig.3a.

Troya IId adak çukurları fazla büyük boyutlu olmayan sığ çukurlardır. Ölçüleri verilen çukurlar arasında en büyük boyutlu çukur olan 6 no'lu çukurun çapı 1.35m. (res.49) (Blegen vd,1950:280), en derin çukur olan 17 no'lu çukurun derinliği ise 1.00 m'dir (Blegen vd,1950:290). Çukurların formu genellikle yuvarlak veya ovaldir. 7 nolu çukurun taban ve kenarları beyaz kil ile sıvalıdır (Blegen vd,1950:280). Çukurların

[41]Troya II kalesi içerisinde, merkezi konumda yer alan *megaron* planlı en büyük yapı.

dolgusunda kül, karbon örnekleri, kerpiç parçaları, taş parçaları, deniz kabukları saptanmıştır.

Resim 49: Troya IId 6 no'lu adak çukuru buluntuları ile birlikte.
Kaynak: Blegen vd,1950:fig.294.

Çukurların neredeyse tamamında keramik ve hayvan kemiği parçaları ele geçmiştir. Çukurların içerisinden ele geçen malzeme ise tüm ve tüme yakın kaplar, kemik, taş, metal, ve pişmiş topraktan küçük buluntular olmak üzere oldukça zengindir. Tüm ve tüme yakın kaplarda kırmızı astarlı malın temsilcisi olan formlar ön plandadır. Depas, tankard, çark yapımı tabaklar, testiler, boyunlu çömlekler gibi çeşitli formlar çukurlar içerisinden ele geçmiştir (Blegen vd,1950:277vd; Bachhuber,2009:4). Ayrıca 12 no'lu çukurda gümüş bir kase (Blegen vd,1950:281) ve 17 no'lu çukurda insan yüzlü bir kapak bulunmuştur (res. 50-51) (Blegen vd,1950:293).

Resim 50: 12 no'lu adak çukurundan ele geçen gümüş kase.

Kaynak: Blegen vd.,1950:fig.359/36.449.

Resim 51: 17 no'lu adak çukurundan ele geçen insan yüzlü kapak.

Kaynak: Blegen vd.,1950:fig.405/37.1033.

Çukurlar içerisinden çok sayıda ve çeşitte küçük buluntu açığa çıkarılmıştır. Bunlar; kemik idoller, bakır/bronz iğneler, çakmaktaşı dilgiler, pişmiş toprak ağırşaklar, ağırlıklar ve fırçalar, ezgi ve öğütme taşları, biley taşları, kristal kolye uçları/pendantlar, kemik tarak, bız ve pişmiş toprak kalıptır (Blegen vd.,1950:280vd).

Yunan dünyası ile benzerlik kurarak Blegen bu çukurları *bothroi/bothros*[42]olarak isimlendirir ve IIA Megaronun ön avlusunda törensel amaçlı kullanıldığını belirtir (Blegen vd,1950:278;Yılmaz,2009:238).

[42]Bothros/Bothroi: Kutsal çöp çukuru. Antik Çağ'da tapınaklarda tanrı ve tanrıçalar için kurban edilen hayvanlara ait kemikler ile bağışlanan hediyeler ve adaklar içinde zamanla değersiz sayılanların tapınak yakınına açılan çukurlar içine gömülürdü.

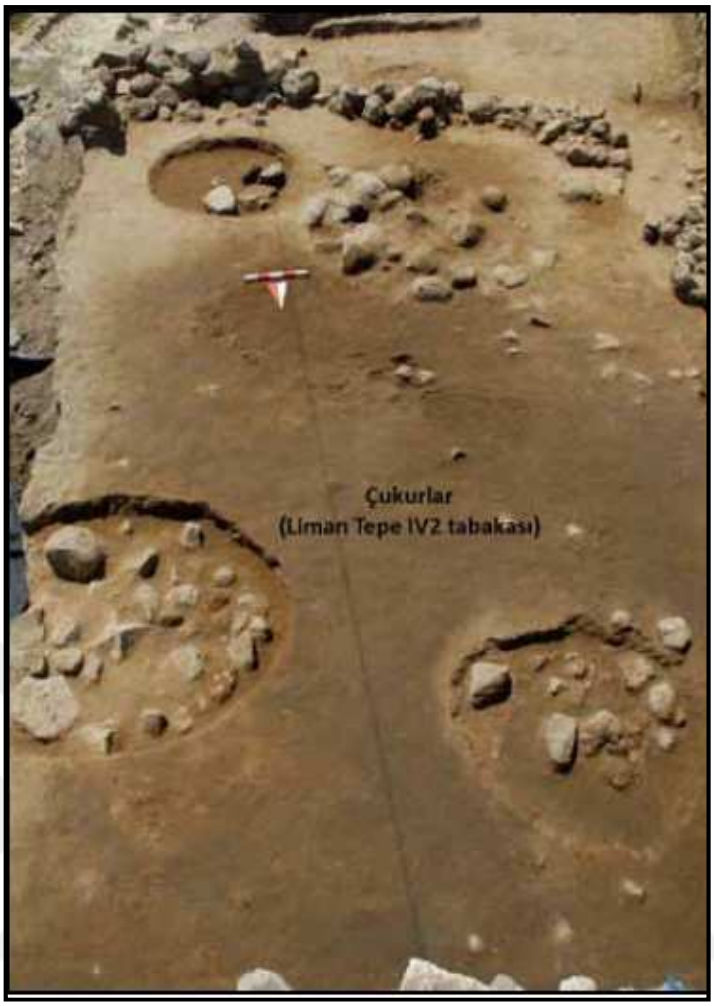
2.2.7.Batı Anadolu Sahil Kesimi

2.2.7.1. Limantepe

Limantepe İzmir ili, Urla ilçesi İskele mahallesinde; Karantina Adası'na bağlanan anayolun yanında, Ege Denizi'ne uzanan bir burnun üzerinde yer alır. 1992 yılından itibaren kesintisiz olarak Hayat Erkanal başkanlığında kazı çalışmaları sürdürülmektedir (Erkanal ve Hüryılmaz,1994:361) Prehistorik Klazomenai olarak da tanımlanan Limantepe'de İTÇ III iki evreli olan IV. Tabaka ile temsil edilir. IV-2 evresi Erken İTÇ III, IV-1 evresi ise Geç İTÇ III'e tarihlenir (Erkanal ve Şahoğlu,2012:226-227).

Limantepe IV-2 evresinde yerleşmenin merkezinde bir çevre duvarı tespit edilmiştir. Bu çevre duvarının iç kısmında yer alan ve muhtemelen o döneme ait olan önemli yapılara ait mimari tamamen tahrip olmuştur. Bu dönem verilerinin önemli bir kısmı çevre duvarı dışında yer alan 12 adet[43] adak çukurundan elde edilmiştir (Erkanal vd.,2012:469). Yuvarlak veya oval formda olan adak çukurlarının çapları 1.70-2.20m., derinlikleri ise 0.30-0.70m. arasında değişmektedir (res.52) (Erkanal vd.,2009:306).

[43]Daha sonraki kazı sezonlarında, zengin buluntu veren bu 12 çukurun batısında; içerisinden yalnızca çok az keramik parçası ve karbonlaşmış tahılların ele geçtiği 4 adet çukur daha açığa çıkarılmıştır. Bu 4 çukurun içerikleri farklı olsada sözkonusu 12 çukur ile aynı amaç doğrultusunda kullanıldığı düşünülmektedir. Bkz. Erkanal vd,2012;469.

Resim 52: Limantepe IV-2 tabakası adak çukurları.

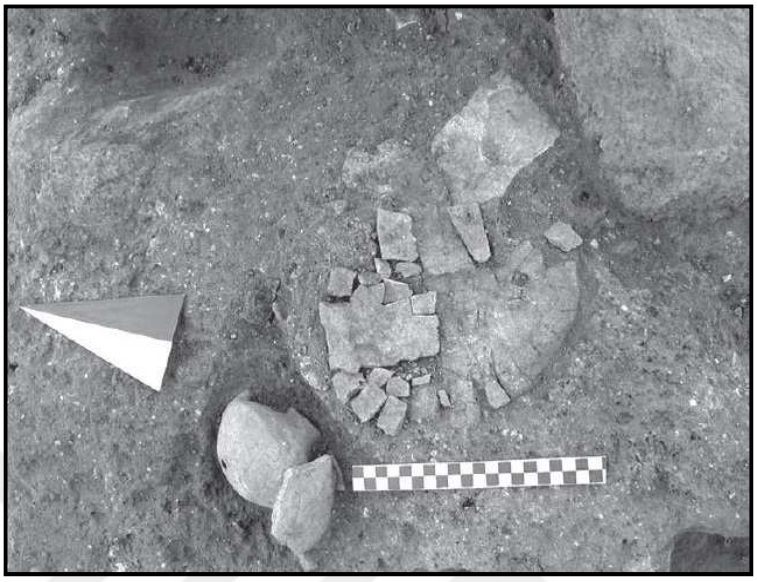
Kaynak: Erkanal vd.,2012:res.8.

Çukurların içerisinden çok sayıda hayvan kemiği, deniz kabuğu, yanmış tahıl ve keramik parçaları ele geçmiştir (Erkanal vd.,2009:306). Çukurların birçoğunda depas, tankard, çark yapımı tabak başta olmak üzere dönemin kap formları ile birlikte bol miktarda kaplumbağa kabuğu açığa çıkarılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu,2012:226). Kaplumbağa kabukları[44] çukurlardaki en önemli buluntu grubu olarak değerlendirilir. Her çukurda en az bir kaplumbağa kabuğu ya da kabuk parçaları saptanmıştır (Erkanal vd.,2009:306).

Çukurların birinde bir kaplumbağa kabuğu, dip kısmında bir delik bulunan kırmızı perdahlı yonca ağızlı bir testicik ile ezilmiş durumda, ufak bir altın levha

[44]Kamlumbağa kabukları yaşamın ve verimliliğin sembolü olarak düşünülmektedir. Bkz. Kouka, 2011:48; Erkanal vd,2009:306-307.

parçası[45] bulunmuştur (res.53). Bu çukurun kullanıldıktan sonra üzerinin yassı kireç taşlar ile kapatıldığı tespit edilmiştir (res.53) (Erkanal vd.,2009:306).

Resim 53: Limantepe adak çukuru ve buluntuları.

Kaynak: Erkanal vd.,2009:res.8.

Kazıcıları; çukurların içerisinden ele geçen buluntuları değerlendirerek ve özellikle çukurların kullanıldıktan sonra üzerlerinin özenli bir şekilde örtülmüş olduğunu ifade ederek bu çukurların yaşam ve berekete adanmış törensel faaliyetlere bağlı olarak açılmış olduğunu belirtmişlerdir (Erkanal vd.,2009:306).

2.2.7.2. Baklatepe

Baklatepe, İzmir ili, Menderes ilçesi, eski Bulgurca Köyü'nün kuzey kenarında yer alır. Höyüğün bulunduğu bölge bir taraftan Torbalı üzerinden Küçük Menderes vadisine, diğer taraftan da kuzeydeki İzmir körfezine bağlanır ve İzmir'in en bereketli ovalarından olan Cumaovası sınırları içerisinde kalır. Tahtalı Barajı Kurtarma Projesi kapsamında 1995-1998 yılları arasında H. Erkanal ve T. Özkan başkanlığında ilk kazılara başlanmıştır. Daha sonra bir yıl ara verilen çalışmalara 2000-2001 yıllarında yeniden devam edilerek sonlandırılmıştır. (Erkanal ve Şahoğlu,2012:91).

Baklatepe'nin III. tabakası İTÇ II (geç) ve Erken İTÇ III'e tarihlenir. Bu dönem höyüğün güneydoğusunda yer alan mezarlık alanı ve bu mezarlık alanının hemen

[45]Bu buluntunun Limantepe İTÇ yerleşmesinde ele geçirilen ikinci altın buluntu olması ayrıca belirtilmiştir.

yakınında tahrip olmuş plan vermeyen yapı kalıntıları ile temsil edilir. Dolayısıyla döneme ait arkeolojik verilerinin neredeyse tamamı höyüğün güneydoğusunda açığa çıkarılmış olan mezarlıktan elde edilmiştir (Erkanal ve Şahoğlu,2012:95).

III. tabakaya ait mezarlık alanının 200m. batısında bir adak çukuru tespit edilmiştir. Çukur içerisinde yoğun bir şekilde yanmış hayvan kemikleri ve keramik parçaları ele geçmiştir. Tüm ve tüme yakın kap olarak metal taklidi?/son derece kaliteli kesik gaga ağızlı testiler, çift kulplu konik bardaklar ve tankardlar ayrıca taştan ve kilden çok sayıda figürin bulunmuştur. Kazıcıları tarafından özel amaçlı bir kullanım gördüğüne kuşku duyulmayan çukurun mezarlık alanı ile ilgili bir takım törensel faaliyetler sonucu açıldığı öngörülmektedir (Kouka,2011:48;Massa ve Şahoğlu, 2011:166).

2.2.8. Trakya

2.2.8.1. Kanlıgeçit

Kanlıgeçit; Trakya'da, Anadolu ve Balkan yarımadalarının arasında, kesişme noktası olarak nitelendirilebilecek bir bölgede bulunan ve iki bölümden (Aşağı Pınar-Kanlıgeçit) oluşan Kırklareli Höyüğü'nün; İlk Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşim alanıdır (Özdoğan vd.,2010:358). Yerleşim, Kırklareli il merkezinin güneyinde, Haydardere'nin şimdiki yatağının iki yakınında, Aşağı Pınar yerleşmesinin 300m. batısında Kanlıgeçit Mevkii'nde yer alır. M. Özdoğan tarafından 1980 yılında Trakya yüzey araştırmaları sırasında saptanan höyüğün 1994-1999 yılları arasında M. Özdoğan ve H. Parzinger başkanlığında kazısı yapılmıştır. Yerleşimin açık hava müzesine dönüştürülmesi projesinden önce 2004-2005 yıllarında tekrar başlatılan çalışmalar 2009 yılında sonlandırılmıştır (Özdoğan,2005:27).

Yerleşmede İTÇ III dönemi a-b-c olmak üzere üç evreye sahip olan 2.tabaka ile temsil edilir (Özdoğan vd.,2010:363; Özdoğan vd,1997:60). 'Megaron tabakası' olarak da tanımlanan (Özdoğan,2003:117) 2.tabaka mimarisi bir çevre duvarı ve çevre duvarı içerisinde yan yana sıralanmış *megaron* planlı yapılardan oluşur[46]. 2b evresinde güney kesimde bulunan en büyük boyutlu megaronun antesi içinde yaklaşık 4m. çapında ve 2.9m. derinliğinde bir adak çukuru tespit edilmiştir (res.54). Bu çukur içerisinde dönemin karakteristik mal grubu olan kırmızı astarlı mallaraait çok sayıda keramik

[46]2.tabakada açığa çıkarılan mimari Troya II kalesi ile yakından benzeşmektedir. Bkz. Özdoğan,2005:28.

parçası, hayvan kemikleri ve kül, karbon örnekleri tespit edilmiştir. Kemikler içerisinde at kemiklerinin varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca çukur içerisinde belirli hayvan kemiklerinin, özellikle kafataslarının ele geçtiği belirtilmiştir. Keramik parçaları arasında ise kırmızı astarlı el yapımı tabaklara ve yalın maldan çark yapımı tabaklara ait parçalar önemli bir grubu oluşturmaktadır. Söz konusu çukur içerisinden ayrıca çeşitli formlarda tüm kaplar, pişmiş toprak ağırşaklar, kapak, taş ağırlık?, işlenmiş kemik, kemik iğneler ve taş ok ucu ele geçmiştir. (Özdoğan vd.,2010:363;Özdoğan ve Parzinger,2012:9-35-37).

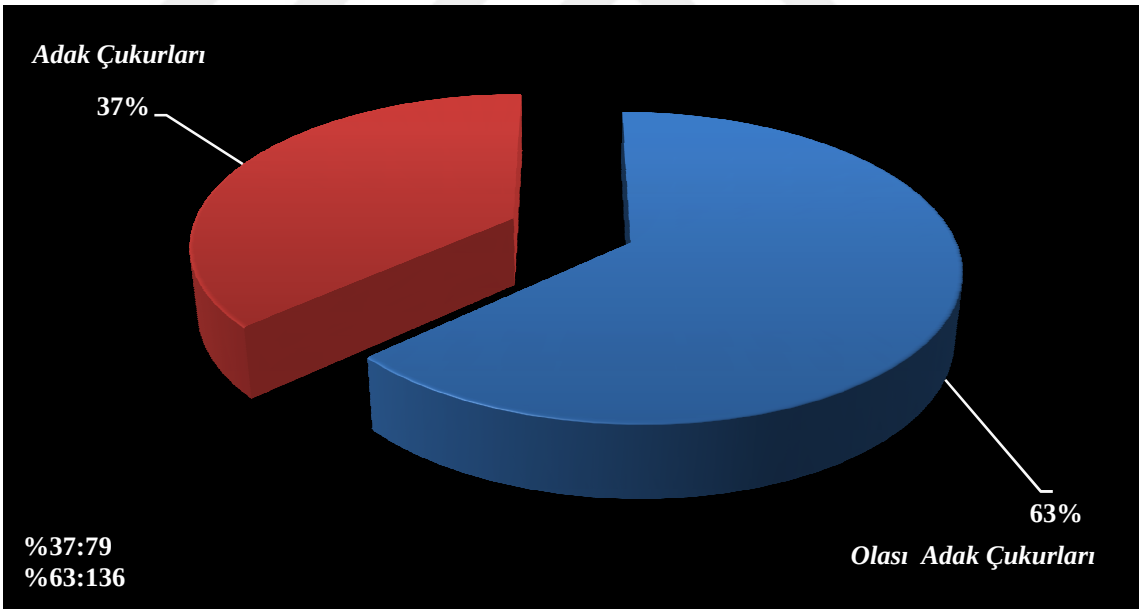
Resim 54: Kanlıgeçit büyük megaron yapısı ve önündeki adak çukuru.

Kaynak:Özdoğan vd.,2010.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRMELER

Elinizdeki bu çalışmanın çıkış noktasını Küllüoba Höyüğü İTÇ III adak çukurları oluşturmaktadır. Yerleşimde İTÇ III dönemine ait 215 çukur yapısal özellikleri ve içerikleri olmak üzere detaylı bir şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde bu çukurların istatistiksel değerlendirmesi sunulmuştur. Bu noktada değinmemiz gereken önemli husus ise çukurların yapısal özellikleri genellikle benzerken içeriklerinin hepsinde aynı profili sergilememesidir. Ek-1'de de görüldüğü üzere bazılarının içerisinde yalnızca az miktarda keramik ya da kemik parçası bulunurken, bazılarında ise çukurların adak olarak değerlendirilmesini daha mümkün kılan tüm ya da tüme yakın çanak çömlek, tüm hayvan iskeleti, çeşitli küçük buluntular ele geçmiştir. İncelenen çukurlar içerisinde ilk grup % 63, içerisinden tüm buluntuların ele geçtiği ikinci grup ise %37 oranlarıyla temsil edilir.

Grafik 10: Buluntularına göre ayrılan çukurların dağılımı.

Mevcut veriler ışığında bu çukurların tamamı için adak tanımlaması yapmak pek mümkün değildir, dolayısıyla bu durum iki farklı şekilde yorumlanabilir ilki bu çukurların kullanım amaçları farklıdır birinci grup çöp, ikinci grup ise adak amacına hizmet etmektedir. Bir kontekstin aynı dönem içerisinde törensel ve dünyevi olmak

üzere iki zıt amaca hizmet etmesi pek olası olmadığı ve birinci ve ikinci gruptaki çukurların yapısal özellikleri itibariyle de benzer bir profil sergilediği düşünüldüğünde ikinci sonuç olarak içeriklerinde ki farklılıklara rağmen bu çukurların hepsinin aynı amaca hizmet ettiği düşüncesi ortaya çıkar. Yine kanıtlanabilir olmamakla birlikte, çukur içeriklerinde ki farklılıklar bir statü farklılığı ya da buluntunun olmadığı çukurlarda daha çok sıvı adak sunularının yapıldığı şeklinde de değerlendirilebilir.

Başta Küllüoba olmak üzere çalışma kapsamında incelenen yerleşmelerin adak çukurlarına bakıldığında bazı yapısal özelliklerinin ve içeriklerinin ortak olduğu noktalar mevcuttur.

Yerleşmelerin tamamında çukurların yuvarlak veya oval formda olduğu görülmektedir. Küllüoba'da 18 ve 19 no'lu çukurların birleşmesiyle oluşan formun, dönem içerisinde geniş bir yayılım alanına sahip dönemin karakteristik baykuş yüzlü idollerine benzerliği dikkat çekmektedir. Oğuzhanoğlu, Washbourne'nün Kıbrıs Tunç Çağı mezar kaplarının sembolik anlamları üzerine yaptığı çalışmadan özellikle kadının üreme organı ile (ters duran) mezar çömlekleri arasındaki kurulan benzerlikten (Washbourne,1998:231) yola çıkarak yuvarlak ve oval formda açılan çukurlar ile *uterus* arasında da bir benzerlik kurulabileceğini ve belki de bu formların stilize edilmiş birer dişi sembol olarak da düşünülmüş olabileceğini önerir (Oğuzhanoğlu,2015:429-430). Neolitik Dönemden itibaren Anadolu'da *kadının doğum-bereket-ölüm üçgenindeki yeri ile toprağın doğum-bereket ve ölümle olan ilişkisi benzer tutulmuş kadın hem hayat veren hem de hayatı alan, dolayısıyla kadının yaratan olarak toprakla özdeşleştirildiği* bilinmektedir (Uhri,2006:325;Aydıngün,2005:17). Oğuzhanoğlu'nun varsayımına Küllüoba'daki çukurların idoller ile olası benzerliği de eklendiğinde toprağın içine açılan adak çukurlarının formlarının sembolik anlamlarının var olduğu söylenebilir.

Adak çukurlarının boyutları ve derinlikleri değişkendir. Küçük çaplı, sığ açılan çukurlar çoğunlukta olmakla birlikte Kanlıgeçit adak çukuru gibi anıtsal (?) büyüklük ve derinlikte çukurların açıldığı da görülmektedir. Bu durum bireysel ya da kollektif adak sunuları ile ilişkilendirilebilir.

Özenle açılan çukurların kenar ve tabanlarının sıklıkla kil ile sıvandığı ve doldurulduktan sonra da bu çukurların üzerinin genellikle kil ile sıvanarak ya da taşlarla kaplanarak mühürlendiği tespit edilmiştir. Çeşitli çalışmalarda; kilin özellikle geniş bir

coğrafyada karşılaşılan farklı yaratılış mitoslarında insanın kilden yaratılışına dair ifadelerden sembolik bir anlamının var olduğu da vurgulanmıştır[47]. Oğuzhanoğlu kilin sembolik anlamını işlevselliğinde aramış, yerleşimlerde çeşitli alanlarda kullanılan "*kilin temiz tutma ya da yerleşme için çok önemli olan tahılı koruma vb. işlevlerinin, sembolik dünyada da bir anlam kazanmasına neden olmuş olabilir"* şeklinde yorumlamıştır (Oğuzhanoğlu,2015:430).

Adak çukurlarının hem içerisinde hem dışarısında kül kalıntılarının varlığı görülmektedir. Çukurların dışındaki kül kalıntıları için Küllüoba'da 108 nolu adak çukuru üzerindeki yaklaşık 1m. kül dolgu en çarpıcı örnektir. Ayrıca bazılarında kül ile birlikte kömür/karbon örnekleri de mevcuttur. Bu yanık kalıntıları adak çukurlarında ateş ile ilgili bir uygulamanın var olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Çukurların neredeyse tamamında keramik ve kemik parçalarına rastlanmıştır. Kapların yalnızca bazı kısımlarına ait bu parçalar, kırılan kapların belli bölümlerinin bilinçli olarak çukura konması şeklinde değerlendirilebilir[48]. Çukurlar içerisinde koyun, keçi, domuz gibi çeşitli hayvanlara ait kemik parçaları ele geçmiştir. Tüm hayvan iskeletlerine ise Küllüoba ve Gedikli-Karahöyük dışında rastlanmamıştır. Gedikli Karahöyük adak çukurlarının tamamında koyun iskeletleri ele geçmiştir, benzer şekilde Küllüoba'da 42 no'lu adak çukurunda bir koyun iskeleti açığa çıkarılmıştır. Küllüoba'da 53 no'lu adak çukurundan ele geçen domuz iskeletinin ise benzeri yoktur. Çukurlar içerisinden ele geçen tüm hayvan iskeletlerini ve kemik parçalarını canlı adaklar/kurbanlar olarak değerlendirebiliriz. Yalnızca Limantepe'de ele geçen kaplumbağa kabukları için kurbandan öte yaşam ve bereketle ilgili sembolik bir anlam taşıdığı için çukurlara bırakıldığı belirtilmiştir.

Adak çukurları içerisinden çeşitli formlarda tüm ve tüme yakın kaplar ele geçmiştir. Bunların büyük bir kısmını dönemi temsil eden önemli formlar oluşturmaktadır. Küllüoba adak çukurları içerisinden ele geçen Depas, Tankard, Çark Yapımı Tabak gibi İTÇ III için karakteristik formlar, ortak bir şekilde Troya, Limantepe, Baklatepe, Kanlıgeçit? adak çukurlarında da ele geçmiştir. Bilindiği üzere

[47]Bkz. Oğuzhanoğlu, 2015:429; Washbourne,1998:231; Leeming,1994:312.
[48]Makkay adak çukurları içerisinde atılan bu kırık kap parçalarını, *"Scherbenmachen"* olarak adlandırdığı ve kansız bir kurban uygulaması olarak değerlendirdiği kap kırma ritüelinin bir parçası olarak yorumlar (Chapman,2000:71).

depas[49] ve tankard törensel faaliyetlerle ilişkili olarak özel bir kullanıma sahip, metal örneklerin taklidi olarak düşünülen dönemin en ünlü formlarıdır (Yılmaz,2010:55).

Tabaklar ile ilgili olarak ise özellikle erken örneklerinde büyük çapa sahip olanlar için farklı değerlendirmeler söz konusudur. Schliemann *çapları 0.30-0.50m arasında değişen büyük tabakların ağır ve ağız çaplarının geniş olmalarından dolayı mutfak kabı değil, evlerin iç duvarlarında duvar süsü olarak kullanılmış olabileceklerini* (Schliemann,1881:281;Yılmaz,2009:238), Blegen ise bulundukları kontekstler[50] ile birlikte değerlendirerek bu *büyük tabakların ritüel amaçlı kullanılmış olmaları gerektiğini belirtmiştir* (Blegen vd,1950:275;Yılmaz,2009:238) Yılmaz; Blegen ve Schliemann yorumlarına Orta Anadolu'da en erken tarihli tabak örneğinin Acemhöyük'te bir mezarda ele geçtiğini ekler ve tabakların en erken örneklerinin ritüel amaçlı üretilmiş olabileceğini, ancak seri üretim sonucu yaygınlaşarak günlük kullanım içerisinde de yer almış olabileceklerini belirtir (Yılmaz,2009:237-238).

Çukurlar içerisinden ele geçen çeşitli formlardaki tüm ve tüme yakın kaplar için yiyecek ve içecek sunuları ile ilişkilendirilerek işlevsel amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülebilir öte yandan çark yapımı tabaklar, depas ve tankard gibi özel formların kültsel bir anlam taşıdığı için çukurlara bırakıldığını söylemek gereklidir. Ek olarak Troya'da 12 no'lu adak çukurundan (Blegen vd,1950:281) ele geçen gümüş bir kase adak çukurlarında yer alan kapların en prestijli örneğini temsil etmektedir.

Küllüoba'da figürin ve idol[51] gibi dini nitelikli objeler adak çukurlarında ele geçmiştir. Benzer şekilde Troya, Baklatepe, Gre Virike, Gedikli-Karahöyük adak çukurlarından da çeşitli figürin ve idollerin ele geçtiği belirtilmiştir. Gedikli-Karahöyük buluntuları tanrılar alemine yönelik yani onlara adanmış olduğundan bulunan bir yada birden çok figürinin de yine kendisine yakarılan tanrıça veya tanrıçaların göstergeleridir şeklinde yorumlanmıştır (Duru,2006:80). Bu durum Küllüoba ve diğer yerleşmelerin adak çukurları içinde geçerlilik taşımaktadır.

[49]Bu form ilk kez Troya kazılarında ele geçmiş ve H. Schliemann tarafından Homeros'un Odysee'de sözünü ettiği çift kulplu içki kabına benzetilerek, "*Depas Amphikypellon"* olarak adlandırılmıştır (Schliemann,1881:299-302;Türkteki,2010:87)

[50]Bu kontekstlerden biride çalışma kapsamında incelediğimiz IIA megaronu önündeki adak çukurlarıdır.

[51]*Bu gruba giren buluntuların kökeni olasılıkla Üst Paleolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. En ünlüsü Willendorf Venüsü adıyla tanınan ana tanrıça figürinlerinin, Neolitik-Kalkolitik ve İTÇ idol ve figürinlerinin kökeninde yer aldığı konusunda birçok araştırmacı hemfikirdir* (Uhri,2006:323).

Adak çukurları içerisinden ele geçen metal buluntular, Küllüoba'da tunç yassı balta, tunç keski ve iğnelerle; Acemhöyük'te birbirine iple sarılmış olduğu korozyondaki izlerinden anlaşılan bir dikiş iğnesi ile dilimli başlı iğne ve topuz başlı bir iğne, Troya'da ise bakır ve tunç iğneler ile temsil edilir (Blegen vd,1950:280vd). Ayrıca Limantepe'de ezilmiş durumda ufak bir altın levha parçası bulunmuştur (Erkanal vd,2009:306). Çukurlarda bulunan bu kişisel eşyalar, öznel adaklar olarak değerlendirilebilir.

Küllüoba, Troya, Kanlıgeçit, Karataş-Semayük, Acemhöyük, Gre Virike gibi yerleşmelerde çakmaktaşı dilgiler, biley taşları, pişmiş toprak ağırşaklar, ezgi ve öğütme taşları, andironlar, pişmiş toprak ve taş ağırlıklar gibi buluntularında adak çukurları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Küllüoba, Troya, Limantepe, Gri Virike gibi yerleşimlerin adak çukurlarında çeşitli tahıl kalıntıları ele geçmiştir. Küllüoba'da 20 nolu çukurda öğütme taşları ile birlikte tahıl kalıntılarının ele geçmesi adak çukurlarında öğütme faaliyetiyle ilgili ritüel bir uygulamanın var olduğu ya da bereketle ilgili bir adanmanın çukurlarda gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Son olarak Küllüoba, Troya, Karataş-Semayük çukurlarında yapılara ait sıva ve kerpiç parçalarının da çukurlara adak olarak bırakıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 3: Anadolu'da Adak Çukurları ve Ele Geçirilen Buluntular.

ADAK ÇUKURLARINDAN ELE GEÇEN BULUNTULAR	Gre Virike	Gedikli Karahöyük	Tarsus Gözlükule	Acemhöyük	Karataş Semayük	Küllüoba	Troya	Limantepe	Baklatepe	Kanlıgeçit
Keramik Parçaları	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Kemik (Hayvan) Parçaları	X			X	X	X	X	X	X	X
Tüm Hayvan İskeletleri		X				X				
Taş Parçaları					X	X	X			
Ezgi ve Öğütme Taşı						X	X			
Kerpiç veya Sıva Parçaları					X	X	X			
Kül	X	X				X	X			X
Deniz Kabukları							X	X		
Kaplumbağa Kabukları								X		
Tahıl Kalıntıları	X					X	X	X		
Depas						X	X	X		
Tankard						X	X	X	X	
Çark Yapımı (A2) Tabak						X	X	X		X
Metal Kap							X			
Tüm Kap (Çeşitli Formda)		X	X?	X	X	X	X	X	X	X
Figürin	X	X				X			X	
İdol						X	X			
Tezgah Ağırlığı						X	X			
Ağırşak				X	X	X	X			X
Andiron				X		X				
Fırça							X			
Tunç Yassı Balta						X				
Tunç Keski						X				
Tunç İğne				X		X	X			
Altın Levha?								X		
Kalıp						X	X			
Çeşitli Taş Aletler	X				X	X	X			X
Çeşitli Kemik Aletler				X		X	X			X
Kristal Kolye Ucu							X			
Boncuk				X		X				

Hitit Dönemi Uygulamaları ile Benzerlikler

Birinci bölümde detaylı olarak bahsettiğimiz Hitit metinlerinde geçen adak/kurban çukurlarının bugüne kadar bilinen örnekleri Ortaköy/Şapinuva-Ağılönü Kutsal Alanında ortaya çıkarılmıştır. Hitit dönemi uygulamalarının tek somut örnekleri olan Ağılönü kurban/adak çukurları ile Anadolu'da İTÇ III adak çukurları arasında biçimsel ve içerik olarak önemli paralellikler söz konusudur.

Ağılönü adak çukurları genellikle yuvarlak formludur, ayrıca iki çukurun birleşmesiyle oluşan yuvarlak; içbükey ortaya doğru daralan formdaki çukurlar Küllüoba'daki çukurların oluşturduğu formla benzerlik göstermektedir. Ağılönü çukurları içerisinde de, İTÇ III adak çukurları gibi keramik parçaları, kemik parçaları ve taş parçaları ele geçmiştir. Ağılönü çukurlarında tüm hayvan iskeleti olarak ele geçen tek örnek yavru domuz iskeletidir, İTÇ III adak çukurları arasında tek benzeri ise Küllüoba'da ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Ağılönün de ele geçmemiş olsa da metinlerde

adak çukurlarına koyun, keçi gibi hayvanlarında kurban edildiği bilinmektedir[52]. Dolayısıyla Gedikli-Karahöyük ve Küllüoba çukurlarında ortaya çıkarılan koyun iskeletleri de bu noktada metinlerle paralellik sergilemektedir. Öğütme taşları, kerpiç parçaları, ağırşaklar ise Anadolu İTÇ III adak çukurları ile Ağılönü çukurlarının buluntuları arasındaki bir diğer ortak noktadır[53]. Ayrıca Ağılönü çukurların üzerinin iyi sıkıştırılmış kalın bir kil tabakası ile mühürlendiği tespit edilmiştir. Benzer uygulama Küllüoba ve Gedikli-Karahöyük çukurlarında da karşımıza çıkmaktadır. Yine Limantepe, Gre Virike'de de adak çukurlarının üzerinin çeşitli taşlarla kapatıldığı bilinmektedir.

Ek olarak metinlerde geçen "*…Ve onları hançerler şeklinde yapar. Ve onları yere serer ve bu tanrıları oraya-çukura yerleştirir…*" gibi ifadelerden huzurlarında sunu yapmak için çukurlara tanrı sembollerinin bırakıldığı bilinmektedir. Benzer bir şekilde İTÇ III adak çukurlarından da figürin ve idollerin varlığı görülmektedir.

[52]*Bir Evin Kandan Arındırılması İçin Yeraltı Tanrılarına Çağrı Ritüeli* metni için Bkz. ss.15-18.

[53]Daha öncede bahsettiğimiz üzere metinlerden, kapların tören sırasında kırıldığı ve bazı parçalarının çukura atıldığı, öğütme taşı ve kerpiç gibi malzemelerinde çukurlara bırakıldığı bilinmektedir.

SONUÇ

Anadolu'da İTÇ III'te mimaride ve çanak çömlekte bazı ortak özellikler görülür. Ritüeller açısından önemli bir yenilik ise adak çukuru uygulamasıdır. Adak çukurları daha önceki dönemlerden farklı olarak İTÇ III'te sayısal olarak büyük bir artış gösterir ve pekçok yerleşmede eş zamanlı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle İTÇ III dönemini, Anadolu'da ve yakın çevresinde köken olarak daha eskiye giden bir ritüelin tam anlamıyla güçlü ortak özellikler göstererek yaygınlaştığı bir dönem olarak ele almak gerekir. Bu nedenle Balkanlar, Kıta Yunanistan, Anadolu ve Kuzey Suriye gibi farklı coğrafik bölgelerde erken dönemlerdeki çukurları coğrafi ve zamansal açıdan İTÇ III çukurlarıyla bağdaştırmak ve birlikte değerlendirmek oldukça güçtür. Bu bağlamda Karataş-Semayük'teki İTÇ I dönemi örneklerinde kül ya da hayvan iskeleti kalıntısına rastlanmamış olması da uygulamanın İTÇ III örneklerinden farklı olduğunun bir göstergesidir.

Şehirciliğin gelişmesi, giderek artan nüfusun şehirlerde toplanmaya başlaması, idareci sınıfın ortaya çıkışı ve buna paralel olarak ortaya çıkan karmaşık toplum yapısı bu dönemin en önemli gelişmeleridir. İTÇ III etkilerinin görüldüğü yerleşmelerin hepsinde benzer ritüellerin varlığı, söz konusu ritüellerin uygulanmasında yazılı olmayan kuralların varlığını gündeme getirmektedir. Bu durumda şehirciliğin geliştiği bu aşamada idareci sınıfının yanı sıra ritüellerin gerçekleştirilmesini yöneten bir grubun varlığı söz konusu olabilir.

İlk Tunç Çağı'na ait bugüne kadar tapınak olarak nitelendirilebilecek örnek saptanmamıştır. Ancak özellikle son yıllarda Seyitömer'de ortaya çıkarılan ve içerisinde depas ve çeşitli riton gibi kapların da ele geçtiği yapı (Bilgen,2010:355-361) söz konusu ruhban sınıfını da barındıran ve içerisinde çeşitli ritüellerin gerçekleştiği bir yapı olarak düşünülebilir. Böylece adak çukuru ritüelinin de her yerleşmede belli normlar içerisinde uygulanması açıklanabilir.

İTÇ II sonunda özellikle doğu kökenli maden aletlerin görülmesi Batı Anadolu'da Suriye-Kilikya etkilerinin görüldüğü ilk aşama olarak nitelendirilebilir. İkinci aşamada ise çömlekçi çarkının kullanımı gerçekleşir. Söz konusu ikinci aşamada bu dönemin karakteristik bir mal grubu olan kırmızı astarlı mal, tankard, depas ve tabak formu ise Batı Anadolu'dan Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'ye kadar ulaşan Batı Anadolu etkileridir. Söz konusu İTÇ III döneminin karakteristik formlarının büyük bir

kısmı ve Anadolu'ya ithal olarak gelen çanak çömlek çoğunlukla bu çukurlar içerisinde ele geçer. Bu bağlamda bu formların geniş bir bölgeye yayılımının ana nedenlerinden birinin adak çukuru ritüeli olduğu düşünülebilir.

İşte tam da bu aşamada adak çukuru ritüelinin uygulandığı benzer örnekler Kuzeydoğu Suriye'de yer alan Tel Mozan-Urkesh[54]'de, yine Kuzey Suriye'de Halep'in güneyinde yer alan Tel Mardik-Ebla'da[55], Balkanlarda Bulgaristan'da yer alan Tell Kazanlak[56]'ta da tespit edilmiştir. Özellikle zaman zaman bir koloni olarak da nitelendirilen Kanlıgeçit'te mimari, çanak çömlek'teki keskin farklılıklarla birlikte, adak çukuru uygulamalarının varlığı da dikkat çekicidir. Dolayısıyla yeni ortaya çıkan tüm ögelerde olduğu gibi adak çukuru ritüelinin yaygınlaşması da bu dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik hareketliliğin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Makkay; Doğuda Urallardan Batıda Aşağı Tuna'ya kadar olan bölgede Neolitik dönemden İlk Tunç Çağlarına kadar geniş bir zaman sürecinde yaşamış olan '*Yamnaya Kültürü-Çukur Mezar Kültürü'nde (*Dolukhanov,1989:472vd.) saptanan adak/kurban çukurlarını[57] Gedikli-Karahöyük çukurları ile karşılaştırmaktadır. Yamna kültürüne ait kurban çukurlarını, Hitit metinlerinde yer alan adak/kurban çukurları ve Gedikli-Karahöyük adak çukurları ile ilişkilendirerek, bu durumu Pontik bölgesi ile Anadolu arasında çok daha erken dönemlerde kurulan ilişkilerle açıklamaya çalışır[58]. Bu değerlendirmeleri yaparken Makkay Hitit metinlerinde geçen Adak çukuru uygulamasının kökeninin belirsiz olduğunu hatta Luvilere ait olabileceğini ifade etmiştir (Makkay,1994). Bugün genel kabul gören görüş adak/kurban çukuru uygulamasının Hurri etkili olarak şekillendiğidir (Buccelati,2000). Çukurun Hititçe karşılığı Api'dir.

[54]Çukur yaklaşık 5m. çapında ve 6m. derinliğindedir. Çukur içerisinden yavru köpek, domuz, koyun, keçi gibi hayvanlar ait kemik parçaları, tohum kalıntıları, çakıl taşları, kül kalıntıları, figürinler, bakır/tunç iğneler, kurşun-tunç bilezikler, çeşitli tüm kaplar ve çeşitli hayvan figürinleri ele geçmiştir. Bkz. Collins,2004.

[55]Tanrıça İştar'a adanmış "*Gizli Kutsal Alan-Secret Area*" da kayaya açılmış iki adak çukuru tespit edilmiştir. Bu çukurlardan, kilden ana tanrıça figürinleri ve çanak çömlek, hayvan kemikleri ile birlikte çeşitli objeler ele geçmiştir. Bkz. Marchetti ve Nigro,1997.

[56]Kazanlak'da içerisinden kül kalıntıları, hayvan kemikleri, çanak çömlek parçaları, öğütme taşları gibi çeşitli buluntuların ele geçtiği çukurlar açığa çıkarılmıştır. Bkz. Nikolov,2010.

[57]Kültüre ait kurban/adak çukurları kurgan mezarların yanlarında ya da üzerindedir. Başta koyun ve keçi olmak üzere çeşitli hayvanlara ait kafatasları ve kemik parçaları, kırık kap parçaları ve çeşitli buluntular çukurlar içerisinden ele geçmiştir. Bkz. Makkay,1994.

[58]Tripolye-Cucuneti Kültürü çanak çömlek malzemesi ile Orta Anadolu'da Gelveri-Güzelyurt'ta ele geçen çanak çömlek arasındaki benzerlikleri de ekleyerek Hint-Avrupalı kavimlerin Anadolu'ya göçü ile ilişki kurmaya çalışır. Bkz. Makkay,1994.

Api'nin en çok Hurri[59] kökenli ritüellerde kullanıldığı tespit edilerek, Hurrice bir *terminus techinus* olduğu ifade edilmektedir[60]. Tell Mozan'daki anıtsal çukur örneği büyücülük ve yeraltı tanrıları ile bağlantıların kurulması için uygulanan bu ritüelin yazılı kaynaklarda da geçen bir Hurri ritüeli olarak değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Buccelati,2000).

Özellikle Hitit metinlerinde söz konusu ritüelin detayları hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Bu çukurlar Hitit metinlerinde yeraltıyla bağlantı kurmak için açılan çukurlar olarak tanımlanmaktadır. Yine bu metinler içerisinde yer alan bazı uygulamalar da İTÇ III döneminde Küllüoba'da gerçekleştirilen uygulamalara benzer niteliktedir. Küllüoba'daki çukurlar içerisinde ele geçen ikinci büyük grup olan öğütme ve ezgi taşlarının varlığı, kapların kırılarak bırakılması, domuz kurban edilmesi ve çukurlar içerisinde kül ele geçirilmesi[61] önemli benzerlikler olarak sayılabilir. Özellikle Ortaköy Ağılönü'nden bilinen çukurların kil ile sıvanması ve ağırşakların da çukurlara bırakılması uygulaması bir diğer önemli paralelliktir. Erken İTÇ III döneminden başlayan ve bir sonraki geç İTÇ III diğer bir deyişle Orta Tunç Çağı'na Geçiş Evresi'nde devam eden bu uygulamaların Hitit dönemi uygulamaları ile benzerliklerinin bulunması son derece anlamlıdır. Bilindiği üzere Orta Tunç Çağı'na Geçiş Evresi hem mimari hem de çanak çömlek açısından Hitit dönemi ile önemli benzerlikler taşımaktadır (Efe,2004:23;Sarı,2012:130-191-200;Şahin,2013). Böylece ritüel uygulamalarının da aynı şekilde Hitit dönemine kadar ulaşmış olması mümkündür. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen ve Hurri kökenli olduğu belirtilen bu ritüelin Hitit öncesinde de Anadolu'da var olduğu anlaşılmaktadır.

[59]Güneydoğu Anadolu-Kuzey Suriye bölgesinde yer alan Hurriler, Hititleri dini ve kültürel açıdan en çok etkileyen topluluktur (Sevinç Erbaşı,2013:150).
[60]Değerlendirmeler için Bkz. Hoffner,1967.
[61]Hitit ritüellerinde "*çayır kesme töreni*" sonrasında kazma ve kürek gibi kullanılan malzemelerin yakılması ve küllerinin atılması anlatılır. Bkz. Sevinç-Erbaşı,2013:288-296.

KAYNAKÇA

Akar Tanrıver, Duygu Sevil (2009), *Apollon Klarios Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Arimura, Makoto (2000), "The Lithic Industry of the Final Pottery Neolithic: New Evidence from Tell Ain el-Kerkh, Northwest Syria", *Neo-Lithics 3/99*, Berlin, pp.7-10.

Aydıngün, Şengül (2005), "Yerleşik Hayat Öncesi: Yaratan Beden", *Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları-Mysterious Women of the Bronze Age*, S. Şentürk ve Ş. Aydıngün (ed.), YKY, İstanbul, ss.11-27.

Bachhuber, Christoph (2009), "The treasure deposits of Troy: rethinking crisis and agency on the Early Bronze Age citadel", *Anatolian Studies* 59, ss.1-18.

Bilgen, A. Nejat (2010), *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010),* Kütahya.

Blegen, Carl W. Caskey, John L. ve Rawson, Marion (1950), *Troy I, General Introduction, The First And Second Settlements*, Princeton.

Buccellati Kelly, Marilyn (2003), "A Hurrian Passage to the Netherworld", *January 24 Cotsen Institute of Archaeology,* UCLA, Los Angeles, USA.

Chapman, John (2000), "Pit-digging and structured deposition in the Neolithic and Copper Age", *Proceedings of the Prehistoric Society 66,* pp.61–87.

Childe, V.C. (1936), *Man Makes Himself*, Watts, London.

Collins, Billie Jean (2002), "Necromancy, Fertility and the Dark Earth: The Use of Ritual Pits in Hittite Cult" *Magic and Ritual in The Ancient World*, P. Mirecki ve M. Meyer (ed.), BRILL, Leiden. Boston. Köln, pp.224-241.

Collins, Billie Jean (2004), "A Channel to the Underworld in Syria", *Near Eastern Archaeology 67: 1, pp.54-56.*

Cultraro, Massimo (2013), "Food Preparation and Consumption in the Early Bronze Age of the Northern Aegean: Evidence from Poliochni, Lemnos", Giampaolo Graziadio, Riccardo Guglielmino, Valeria Lenuzza, Salvatore Vitale (ed.), *Studies in Mediterranean Archaeology for Mario Benzi, Bar İnternational Series 2460*, pp.103-111.

Çetin, Özer (2009), "Kurban Teorileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, Cilt 9,* ss.190-220.

Dolukhanov, Pavel (1998), *Eski Ortadoğu'da Çevre Ve Etnik Yapı*, Suavi Aydın (çev.), İmge Kitapevi, Ankara.

Duru, Refik (1984), "Kuruçay Höyüğü 1983", *KST VI*, ss.5-10.

Duru, Refik (1986), "Tarihöncesi Çağlarına Ait Dini Bir Tören", *Anadolu Araştırmaları* 10, ss.169-176.

Duru, Refik (1996), *Kuruçay Höyük II: 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*, TTK Basımevi, Ankara.

Duru, Refik (2006), *Gedikli Karahöyük I, Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın Yönetiminde 1964-1967 Yıllarında Yapılan Kazıların Sonuçları*, Ankara.

Duru, Refik (2008), M.*Ö. 8000 den M.Ö 2000'e Burdur- Antalya Bölgesi'nin Altı bin Yılı*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi:4.

Duru, Refik (2010), *Gedikli Karahöyük II, Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın Yönetiminde 1964-1967 Yıllarında Yapılan Kazıların Sonuçları*, Ankara.

Düzbayır, Bilal (2013), Mukayeseli Fıkıh Bağlamında Kurban ve Kurbanın Hükmü, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Efe, Turan (1998), "Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı", *KST XIX/I*, ss.151-172.

Efe, Turan (1999), "Küllüoba 1997 Yılı Kazısı", *KST XX/I*, ss.165-182.

Efe, Turan (2002), "Küllüoba 2000 Yılı Kazısı", *KST XXIII/II*, ss.315-326.

Efe, Turan (2003), "Batı Anadolu Tunç Çağı Uygarlığının Doğuşu", *Tunç Bakışlar. ArkeoAtlas* 2, ss.92-129.

Efe, Turan (2004), "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili", *Colloquium Anatolicum* III, ss.15-29.

Efe, Turan (2007), "The theories of the 'Great Caravan Route' between Cilicia and Troy: the Early Bronze Age III period in inland western Anatolia", *Anatolian Studies* 57, pp.47-64.

Efe, Turan (2015), "Küllüoba'dan Çift Kulplu Fincan Formuna Ait İki Örnek ve Düşündürdükleri", Celal Şimşek, Bahadır Duman, Erim Konakçı (ed.), *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, ss.247-252.

Efe, Turan ve Efe Ay Deniz Ş.M. (2001) " Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da bir İlk Tunç ÇağıKenti.1996-2000 Yıları Arasında Yapılan Kazı Çalışmaların GenelDeğerlendirmesi", *TÜBA-AR 4*, ss.43-78.

Efe, Turan ve Türkteki, Murat (2011), "İç Batı Anadolu Bölgesi: Giriş", *Karşıdan Karşıya M.Ö 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), İstanbul, ss.186-192.

Efe, Turan ve Türkteki, Murat (2011), "İç Batı Anadolu'da Maden İşçiliği" *Karşıdan Karşıya M.Ö. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), İstanbul, ss.224-227.

Efe, Turan, Türkteki, Murat, Fidan, Erkan, Sarı, Deniz (2014), "Küllüoba Kazıları 2012" *KST XXXV/II*, ss.290-295.

Erginer, Gürbüz (1997), *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A Ş., İstanbul.

Erhat, Azra (2008), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İstanbul.

Erkanal, Hayat ve Şahoğlu, Vasıf (2012), "Liman Tepe (1992-)", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75.Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Orhan Bingöl, Aliye Öztan ve Harun Taşkıran (ed.), Ankara, ss.219-230.

Erkanal, Hayat ve Hüryılmaz, Halime (1994), "1992 Liman Tepe Kazıları", *KST XV/I*, ss.361-374.

Erkanal, Hayat, Şahoğlu, Vasıf, Tuncel, Rıza, Kouka, Ourania, Keskin, Levent ve Tuğcu, İrfan (2009), "Liman Tepe 2007 Yılı Kazılar", *KST XXX/I*, ss.299-322.

Erkanal, Hayat ve Şahoğlu, Vasıf (2012), "Bakla Tepe (1995-2001)", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75.Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Orhan Bingöl, Aliye Özkan ve Harun Taşkıran (ed.), Ankara, ss.91-98.

Erkanal, Hayat, Şahoğlu, Vasıf, Akyurt, Ayşegül, Kouka, Ourania ve Tuğcu, İrfan (2012), "Liman Tepe 2010 Yılı Kazılar", *KST XXX III/IV*, ss.462-478.

Esin, Ufuk (1980), "1979 Değirmentepe Kazıları ", *KST II*, ss.91-99.

Esin, Ufuk ve Harmankaya, Savaş (1987), "Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1986 ", *KST IX/I*, ss.79-126.

Excavations at Tell Ain el-Kerkh 1997-1999 //http://www.histanth.tsukuba.ac.jp.

Fidan, Erkan (2011) "*Küllüoba Erken Tunç Çağı Mimarisinin Batı Anadolu ve Ege Dünyası İçerisindeki Yeri*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul.

Fidan, Erkan (2012), "Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi" *MASROP/ E-Dergi 7*, ss.1-44.

Fidan, Erkan (2013), "Küllüoba İlk Tunç Çağı Metal Eser Kalıpları*", III. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı Türkiye Arkeolojisinde Metal: Arkeoloji ve Arkeometrik Çalışmalar-Prof Dr. Halet Çambel Onuruna 3-5 Ekim 2013*, Pelin Ayter, Şahinde Demirci, Melek Özer (ed.), Odtü Arkeometri Anabilim Dalı.

Georgieva, Rumyana (2015), "Ritual Pits", Julia Valeva, Emil Nankov, Denver Graninger (ed.), *A Companion To Ancient Thrace*, Wiley Blackwell, UK, pp.144-158.

Goldmann, Hetty, (1956) *Excavations at Gözlükule, Tarsus From the Neolithic Through the Bronze Age*, Princeton.

Hoffner Harry. A., (1967), "Second Millenium Antecedents To The Hebrew *'OB*", *Journal of Biblical Literature 86*, pp.385-401.

Henri, Hubert ve Mauss, Marcel (1981), *Sacrifice: Its Natıre and Function*, W.D. Halis (trans.), Printed in USA, Chicago.

Hodder, Ian ve Hutson, Scot (2010), "*Geçmişi Okumak Arkeolojiyi Yorumlamada Güncel Yaklaşımlar"*, Burcu Toprak ve Emre Rona (çev.), Phoenix Yayınları.

Işıklı, Mehmet (2011), *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Jablonka, Peter (2007), "2005 Yılı Troia Kazı Sonuçları", *KST XXVIII/II*, ss.701-716.

Kamış, Yalçın (2012), "*Acemhöyük Erken Tunç Çağı Seramiği*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Kara Düzgün, Ülkü (2009), "Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış Ve Efsaneler", The Journal of İnternational Social Research, Volume 2/7, ss.133-153.

Karul, Necmi (2009),"Kuzeybatı Anadolu'da Ana hatlarıyla Neolitik-Kalkolitik Dönemler", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, Sayı: 28*, İstanbul, ss.1-7.

Karul, Necmi ve Özeren, Öcal (2006), "Aktopraklık Höyüğü Çalışmaları-2005", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, Sayı: 21*,İstanbul, ss.13-14.

Karul, Necmi (2013), "İlk Kalkolitik Çağ'da Konut ve Yerleşme: Aktopraklık Höyük", *Arkeoloji ve Sanat*, 143, İstanbul, ss.41-50.

Korfmann, Manfred (2003), "Troia", *Tunç Bakışlar Arkeoatlas 2*, ss.130- 143.

Kouka, Ourania (2011), “Symbolism, ritual feasting and ethnicity in Early Bronze Age Cyprus and Anatolia”, Vassos Karageorghis, Ourania Kouka (ed.), *On Cookıng Pots, Drinking cups, Loomweights And Ethnicity In Bronze Age Cyprus And Neıghbouring Regions, An International Archaeological Symposiumheld in Nicosia, November 6th – 7th 2010*, Nicosia, pp.43-56.

Kouka, Ourania (2013), “Minding the Gap, Against the Gaps: The Early Bronze Age and Transition to The Middle Bronze Age in the Northern and Eastern Aegean/Western Anatolia, *AJA 117*, pp.569-580.

Leeming D.A. (1994), *“Creation Myths of The World: An Encyclopedia”*, Santa Barbara.

Makkay, Janos (1994), “Funerary Sacrifices Of The Yamna Complex And Their Anatolian And Hittite Relations”, *XI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiler I. Cilt*, TTK Basımevi, Ankara, ss.150-167.

Marchetti N. ve Nigro L. (1997) “Cultic activities in the secred Area of Ishtar at Ebla during the Old Syrian Period: The fasivvae F.5327 and F.5238”, *Journal of Cuneiform Studies 49*, pp.1-44.

Massa, Michele (2016), *Networks before Empires: cultural transfers in west and central Anatolia during the Early Bronze Age,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, University College, London.

Massa, Michele ve Şahoğlu Vasıf (2011), “Erken Tunç Çağı’nda Batı Anadolu’da Ölü Gömme Gelenekleri” *Karşıdan Karşıya M.Ö 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), İstanbul, ss.164-171.

Mellink, Machteld. J. (1964), “Excavations at Karatas Semayük in Lycia, 1963”, *AJA 68*, pp.269-278.

Mellink, Machteld. J., (1965), “Excavations at Karatas Semayük in Lycia, 1964”, *AJA 69*, pp.241-251.

Mellink, Machteld. J. (1968), “Excavations at Karatas Semayük in Lycia, 1967”, *AJA 72*, pp.243-263.

Mellink, Machteld. J. (1986), "The Early Bronze Age in West Anatolia: Aegean and Asiatic Correlations", *The End of the Early Bronze Age in the Aegean*, G. Cadogan (Ed.), Cincinnati Classical Studies 6, Leiden, pp.139-152.

Mellink, Machteld. J. (1989), "Anatolia and Foreign Relations of Tarsus in the Early Bronze Age*”, Anatolia and the Near East Studies in the Honor of Tahsin Özgüç* K. Emre, M. Mellink, B. Hrouda, N.Özgüç (ed.), TTK Basımevi, Ankara, ss.319-332.

Naumann, Rudolf (1975), *Eski Anadolu Mimarlığı*, TTK Basımevi, Ankara.

Nekhrızov, Georgi ve Tzvetkova, Julia (2012), "Ritual Pit Complexes in Iron Age Thrace: The Case Study of Svilengrad", Altan Çilingiroğlu, Antonio Sagona (ed.), *Ancient Near Eastern Studies, Supplement 39,* Anatolian İron Ages 7The Proceedings of the Seventh Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19–24 April 2010, PEETERS.

Nikolov, Vassil (2010), "Early Bronze Age sanctuary at Tell Kazanlak", Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Maria Gurova (ed.*), Studia Praehistorica 13,* National Institute of Archaeology and Museum, Sofia, pp.319-337.

Nikolov, Vassil (2011), "A reinterpretation of Neolithic complexes with dug-out features: pit sanctuaries", Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Maria Gurova (ed.*), Studia Praehistorica 14,* National Institute of Archaeology and Museum, Sofia, pp.91-119.

Nikolov, Vassil (2015), "Newly-unearthed types of plastic figurines from the Late Neolithic pit sanctuary at Kapitan Andreevo in Southeast Bulgaria", *Internationale Archäologıe Studia Honoraria - Band 37,* pp.21-26.

Oğuzhanoğlu, Umay (2015), "Laodikeia Erken Tunç Çağı 2 Mezarlığından Bir Çukur ve Düşündürdükleri", Celal Şimşek, Bahadır Duman, Erim Konakçı (ed.), *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan,* Ege Yayınları, İstanbul, ss.423-434.

Oğuzhanoğlu Akay, Umay (2015), *Laodikeia-Kandilkırı Verileri Işığında Güneybatı Anadolu'da Erken Tunç Çağı 2 ve 3,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Denizli.

Oras, Ester (2013),"Sacrifice or offering: What can we see in the archaeology of Northern Europe? " , *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, Volume 55, pp. 23–44.

Ökse, Tuba (2002), "Gre Virike: Fırat Kenarında Bir M.Ö. 3. Bin Kutsal Alanı", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 19, Sayı 2*,ss. 53-74.

Ökse, Tuba (2003), "Gre Virike", *Tunç Bakışlar Arkeoatlas 2,* s.162.

Ökse, Tuba (2005), "Gre Virike Kazısı", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, Sayı: 19*,İstanbul, ss.13-14.

Ökse, Tuba (2006), "Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri", *Bilig, Sayı 36,* Ahmet Yesevi Üniversitesi, ss.47-68.

Ökse, Tuba ve Bucak, Eyüp (2002), "Karkamış Barajı-Gre Virike 2000 Kazısı", *KST XXIII/II*, ss.151-162.

Ökse, Tuba ve Bucak, Eyüp (2003), "Karkamış Barajı-Gre Virike 2001 Kazısı", *KST XXIV/I*, ss.359-368.

Öner, Ertuğ, Hocaoğlu Beycan ve Uncu, Levent (2005), "Tarsus Ovasının Jeomorfolojik Gelişimi ve Gözlükule Höyüğü", *Türkiye Kuvaterner Sempozyumu, TURQUA-V, İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü,* ss.82-89.

Özdoğan, Eylem (2005), "Trakya'da Bir Tunç Çağı Yerleşimi: Kanlıgeçit" *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, Sayı: 19,* İstanbul, s.27.

Özdoğan, Eylem, Schwarzberg, Heiner ve Özdoğan, Mehmet (2010), "Kırklareli Höyüğü 2008 Yılı Çalışmaları", *KST XXXI/II*, ss.357-374.

Özdoğan, Mehmet (2003), "Kanlıgeçit", *Tunç Bakışlar Arkeoatlas 2*, s.117.

Özdoğan, Mehmet, Parzinger, Hermann ve Karul, Necmi (1997), "Kırklareli Höyüğü 1995 Yılı Kazısı", *KST XVIII/I*, ss.53-80.

Özdoğan, Mehmet ve Parzinger, Herman (2012), "*Die Frühbronzezeitliche Siedlung Kanlıgeçit bei Kırklareli Ostthrakien Wahrend des 3. Jahrtausends v. Chr. İm Spannungsfeld von Anatolisher und Bakanischer Kulturentwicklung*", Studien in Thrakien-Marmara-Raum 3. Archaologie in Eurasien, 27, Köthen.

Öztan, Aliye (2012), "Acemhöyük (1962-1988, 1989 –)", *Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi 75.Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011),* Orhan Bingöl, Aliye Özkan ve Harun Taşkıran (ed.), Ankara, ss.59-66.

Öztan, Aliye (2012), "2010 Yılı Acemhöyük Kazıları", *KST XXXIII/II*, ss.393-412.

Öztan, Aliye ve Arbuckle, Benjamin S. (2013) "2011 Yılı Acemhöyük Kazıları Ve Sonuçları", *KST XXXIV/I*, ss.275-294.

Özyar, Aslı (2003), "Tarsus Gözlükule", *Tunç Bakışlar Arkeoatlas 2*, s.128.

Pernicka, Ernst, Jablonka Peter ve Aslan, Rüstem (2008), "2006 Yılı Troia Kazı Sonuçları" , *KST XXIX/II,* ss.311-328.

Psimogiannou, Katerina (2012), "Creating identities in the mortuary arena of the Greek Final Neolithic: a contextual definition of practices in Central and Southern Greece", *Documenta Praehistorica XXXIX*, pp.185-201.

Puhvel, Jaan (1984), *Hittite Etymological Dictionary 1-2*,Berlin, New York, Amsterdam.

Restelli, Francesca Balossi (2012), "Eating at Home and 'Dining' Out? Commensalities in the Neolithic and Late Chalcolithic in the Near East", *e-Topoi: Journal for Ancient Studies, Special Volume 2*, Berlin, pp.75-95.

Sarı, Deniz (2011), *İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı/Strasbourg Üniversitesi Etude

desCivilisations de l'Antiquite- UMR 7044 Archeologie de l'Orient Ancien, İstanbul.

Sarı, Deniz (2012), "İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi" *MASROP/ E-Dergi 7*, ss.112-249.

Sazcı, Göksel (2005), "Troia I−III, die Maritime Troia-Kultur und Troia IV−V, die Anatolische Troia-Kultur: eine Untersuchung der Funde und Befunde im Mittleren Schliemanngraben", *Studia Troica 15*, Verlag Phılıpp Von Zabern Mainz Am Rheim, pp.35−98.

Schwartz, Glenn M. (2012), "Archaeology and Sacrifice", Sacred Killing*",The Archaeology of Sacrifice in the Ancient Near East*, Anne M. Porter and Glenn M. Schwartz (ed.), Winona Lake, Indiana Eisenbrauns, ss.1-32.

Sevinç Erbaşı, Fatma (2013), *Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü, Cenaze/Diğer Ritüeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Sevinç, Fatma (2009), "Hititlerde Yeraltı Dünyası", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1)*, Eskişehir, ss.231-247.

Sözer, Ahmet N. (1984), " Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış", *Ege Coğrafya Dergisi 2*, İzmir, ss.8-30.

Süel, Ayşe ve Süel, Mustafa (2010), "2007-2008 Yılı Ortaköy-Şapinuva Kazı Çalışmaları", *KST XXXI/IV*, ss.23-40.

Süel, Ayşe ve Süel, Mustafa (2011), "Başkent Şapinuva: Hitit Dünyasındaki Yeri ve Önemi", *1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayın No: 5, Çorum, ss.93-110.

Süel, Mustafa (2013), "Bir Antik Kentte Turistik Altyapı Oluşturma Gayretleri", *Çorum Kültür Sanat Dergisi, Sayı14*, Çorum, ss.99-105.

Şahin, Fatma (2013*), Küllüoba Höyüğü Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi (Übergangsperiode):Mimari ve Çanak Çömlek*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul.

Şahoğlu, Vasıf (2005)." The Anatolian Trade Network and the Izmir Region during the Early Bronze Age", *Oxford Journal of Archeology, 24 (4)*, ss.339-61.

Tanyu, Hikmet (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Tanyu, Hikmet (1984), "Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Araştırmalar", *A.Ü.İ.F. Dergisi, Cilt XXVI*, Ankara, ss.155-172.

Türkteki, Murat (2004*), Küllüoba İlk Tunç Çağı III Çanak Çömleği,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul.

Türkteki, Murat (2010), "A Unique Necked Pot Found in An Early Bronze Age III Votive Pit at Küllüoba", *Anatolia Antiqua XVIII,* pp.23-30.

Türkteki, Murat (2010*), Batı ve Orta Anadolu'da Çark Yapımı Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Yayılımı,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul.

Türkteki, Murat (2012), "Batı ve Orta Anadolu'da Çark Yapımı Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Yayılımı", *MASROP/ E-Dergi 7*, ss.45- 111.

Tylor, Edward Burnett (1920), *Primitive Culture, Reserchers into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom, Volume I-II*. London.

Uhri, Ahmet (2006), "*Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Ünal, Ahmet (2013), "Eski Anadolu ve Hitit Dinleri", İstanbul, *Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı 31*,ss.98-113.

Warner , Jayne L. (1994), *Elmalı-Karatas II, The Early Bronze Age Village of Karatas,* Bryn Mawr Pub.,USA.

Washbourne, R. (1998) *"Out of the Mouths of Pots, Towards an Interpretation of The Symbolic Meaning of Cypriot Bronze Age Funerary Artefacts Including Examples in The University of Canterbury's Logie Collection*", Canterbury.

Yaylalı, Serap (2007), "Doğu Anadolu Erken Tunç Çağı Kültürü", Atatürk *Üniversitesinin 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı, Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları*, Birol Can, Mehmet Işıklı (ed.), ss.165-187.

Yılmaz, Derya (2009), "*M.Ö. III. Binde Batı Ve Orta Anadolu Kültürel İlişkileri*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Yılmaz, Derya (2010), "Erken Tunç Çağı'nda Batı ve Orta Anadolu Kültürel İlişkileri Işığında Depas ve Tankard Türü Kaplar", *Anadolu/Anatolia* 36, Ankara, ss.45-64.

Yiğit, Turgut (2003), "İlk Tunç Çağı'nın Son Evresinde Anadolu'nun Siyasal Görünümü", *Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 33*, ss.167-182.

EK-1

(KATALOG)

Kat. No:1 (Lev.1 çiz.1)

Plankare: AC26

Çukur Buluntu No:21

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.50m der.0.11m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik Parçaları.

Açıklama:

Dönem: ErkenİTÇ III

Kat. No:2 (Lev.1 çiz.2)

Plankare:AC26

Çukur Buluntu No:108

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 4.10m der.0.42m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. depas parçaları, tabak (a2) parçaları, kase parçaları, çömlek parçaları. üç çakmaktaşı dilgi, bir pişmiş toprak ağırşak. Atgillere??ait tüm hayvan iskeleti.

Açıklama: Çukur üzerinde yak. 1.08m yüksekliğinde kül dolgu saptanmıştır. Çukur dolgusunda da kül bulunmuştur.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:3 (Lev.2 çiz.3)

Plankare:AC26-AC25

Çukur Buluntu No:137

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.75m der.0.57m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:4 (Lev.2 çiz.4)

Plankare:AC26

Çukur Buluntu No:146

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: yaklaşıkçap 1.64m der.0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:5 (Lev.3 çiz.5)

Plankare:AC26-AC25

Çukur Buluntu No:155

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 4.37m der. 1.45m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. İki depas parçası, iki çömlek parçası, tankard parçası, kase parçaları ve kapak parçaları. İki bronz iğne, iki pişmiş toprak ağırşak, bir idol (parça), bir çakmaktaşı dilgi.

Açıklama: Açığa çıkarılmış olan en büyük çapta ve en derin olan çukurdur. Taban ve kenarları sıvalı, dolgusunda kül ve kerpiç parçaları saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:6 (Lev.3 çiz.6)

Plankare:AC26

Çukur Buluntu No:203

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 2.08m der. 0.79m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:7 (Lev.4 çiz.7)

Plankare:AC26

Çukur Buluntu No:241

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: yak.çap 2.60m der. 0.11m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:8 (Lev.4 çiz.8)

Plankare:AC26

Çukur Buluntu No:270

Buluntu Yılı:AC26 2008

Ölçüleri: çap 2.50m der. 0.49m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir çakmaktaşı dilgi, bir biley taşı, bir taş ağırlık.

Açıklama: Yanık bir alanda tespit edilmiş olup, çukur dolgusunda kül ve kerpiç parçaları saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:9 (Lev.5 çiz.9)

Plankare:AC25

Çukur Buluntu No:19

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: yak.çap 2.86m der. 0.25m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Depas parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No: 10 (Lev.5 çiz.10)

Plankare:AC25

Çukur Buluntu No:20

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: yak.çap 2.00m der. 0.46m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:11 (Lev.6 çiz.11)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:7

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 1.95m der. 0.23m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:12 (Lev.6 çiz.12)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:13

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 1.65m der. 0.44m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir sapan taşı

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:13 (Lev.6 çiz.12)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:17

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 1.72m der. 0.76m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Çok fazla sayıda küçükbaş hayvan çenesi, bir işlenmiş domuz dişi, bir işlenmiş kemik. iki pişmiş toprak ağırşak, bir çakmaktaşı dilgi, bir kemik kazıyıcı, tahıl kalıntıları.

Açıklama: Çukurun taban ve kenarları sıvalı, dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:14 (Lev.7 çiz.13)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:24

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 3.67m der. 0.36m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları, yivli depas parçası, bir yassı bronz balta.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:15 (Lev.7 çiz.14)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:27

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 3m der. 0.54m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, Kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:16 (Lev.8 çiz.15)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:54

Buluntu Yılı: **2**012

Ölçüleri: çap 1.25m der. 0.51m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:17 (Lev.8 çiz.15)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:55

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 1.06m der. 0.17m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:18 (Lev.8 çiz.15)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:58

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 0.87m der. 0.19m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:19 (Lev.8 çiz.15)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:61

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 1.76m der. 0.23m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:20 (Lev.8 çiz.16)

Plankare:AB26

Çukur Buluntu No:62

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: yak. çap 2.20m der. 0.16m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. Bir bronz iğne (parça).

Açıklama: Çukur kenarları ve tabanı sıvalı, dolgusunda kül ve kerpiç parçaları saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:21 (Lev.9 çiz.17)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No:3

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 3.16m der. 0.39m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. Bir kurşun figürin.

Açıklama: Çukurun kenarları ve tabanı sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:22 (Lev.9 çiz.18)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No:9

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 0.86m der. 0.27m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukurun sınırları taşlarla çevrilidir.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:*23 (Lev.10 çiz.19)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No:18

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 1.25m der. 0.58m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Koyun kemikleri.

Açıklama: 19 nolu çukur ile birleşmektedir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*24 (Lev.10 çiz.19)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No:19

Buluntu Yılı:2012

Ölçüleri: çap 0.72m der. 0.56m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: 18 nolu çukur ile birleşmektedir.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:25 (Lev.10 çiz.20)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No:35

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: çap 1.37m der. 0.94m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Çaydanlık parçası, gaga ağızlı testi parçası, kase (dibi iple kesilmiş?) parçaları. İki pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama: Çukur tabanı aşırı serttir, sınırı/çevresi taşlarla çevrilidir.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No: 26 (Lev.11 çiz.21)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 41

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: yaklaşıkçap 2.62m der. 0.40m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Depas parçası.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 27 (Lev.11 çiz.21)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 43

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: yaklaşıkçap 1.30m der. 0.49m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir biley taşı.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 28 (Lev.11 çiz.21)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 45

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.68m der. 0.26m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 29 (Lev 11 çiz.21)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 47

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.34m der. 0.24m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 30 (Lev.11 çiz.22)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 14

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.85m der. 0.62m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Tüm *insitu* kap, kase parçaları. iki pişmiş toprak ağırşak, bir tunç keski, bir kemik alet, bir pişmiş toprak ağırlık, bir öğütme taşı.

Açıklama: Çukurun kenarları ve tabanı sıvalıdır, çukur içerisindeki hayvan kemiklerinin özellikle çukurun güney kesiminde istiflenmiş olduğu saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 31 (Lev.11 çiz.22)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 17

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.76m der. 0.64m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir öğütme taşı.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 32 (Lev 12 çiz.23)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 79

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.43m der. 0.26m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. Bir pişmiş toprak ağırlık. Bir açkı taşı.

Açıklama: Çukurun taban ve kenarları sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 33 (Lev.12 çiz.24)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 102

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.20m der. 0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik, kemik parçaları, taş parçaları. Bir tümlenebilir testi.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 34 (Lev.13 çiz.25)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 110

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.24m der. 0.19m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Tankard parçaları, kase parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 35 (Lev.13 çiz.26)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 160

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.87m der. 1.22m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. İki çanak parçası, iki tüm kap, bir pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama: Çukur içerisinde bol miktarda hayvan kemiği parçaları ele geçmiştir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 36 (Lev.14 çiz.27)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 181

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.19m der. 0.62m

Ele Geçen Malzeme: Keramik, kemik parçaları, taş parçaları. Bir pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 37 (Lev.14 çiz.28)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 225

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.95m der. 1.16m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Kase parçası, bir biley taşı, bir pişmiş toprak ağırşak, iki öğütme taşı, bir bronz iğne, bir andiron.

Açıklama: Etrafı taşlarla çevirili çukurun kenarları ve tabanı sıvalı, dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 38 (Lev.15 çiz.29)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 252

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.75m der. 0.34m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 39 (Lev.15 çiz.30)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 282

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.76m der. 0.25m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, Kemik parçaları, Taş parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 40 (Lev.16 çiz.31)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 322

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.37m der. 0.53m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları,taş parçaları. Üç tüme yakın tabak (a2), üç ayaklı mutfak kabı parçaları, gaga ağızlı testi parçaları, çömlek parçaları, depas parçası. Bir pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama: Çukur içerisinden gelen malzeme oldukça zengindir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 41 (Lev.16 çiz.32)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 327

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 0.94m der. 0.56m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 42 (Lev.16 çiz.32)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 333

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.27m der. 0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Kil Topakları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 43 (Lev.17 çiz.33)

Plankare:AD18

Çukur Buluntu No: 377

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 0.95m der. 0.15m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 44 (Lev.17 çiz.34)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 24

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.43m der. 0.06m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 45 (Lev.17 çiz.34)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 29

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.91m der. 0.78m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 46 (Lev.18 çiz.35)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 31

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.15m der. 0.40m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 47 (Lev.18 çiz.36)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 41

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.74m der. 0.61m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır ve güney kesim sınırlarında taş sırası tespit edilmiştir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 48 (Lev.19 çiz.37)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 68

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.72m der. 0.28m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Goblet parçaları, depas parçaları, suriye şişesi parçası. Bir pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 49 (Lev.19 çiz.37)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 73

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.30m der. 0.21m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 50 (Lev.19 çiz.37)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 75

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.48m der. 0.29m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir öğütme taşı.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 51 (Lev.19 çiz.38)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 88

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.63m der. 0.25m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 52 (Lev 19 çiz.38)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 90

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.61mder. 0.61m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir delikli bronz? balta (parça).

Açıklama: Çukur dolgusunda kerpiç parçaları saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 53 (Lev.19 çiz.38)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 93

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.66m der. 0.32m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 54 (Lev20 çiz.39)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 95

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.33mder. 0.47m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 55 (Lev.20 çiz.39)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 97

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 2.05m der. 0.60m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukurun dolgusunda kül ve kerpiç parçaları mevcuttur. Çukur içinde şiddetli yangın izleri görülmektedir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 56 (Lev.19 çiz.38)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 103

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 0.86m der. 0.35m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Köşeli yatak kulplu bir kase parçası, tabak (A1) parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 57 (Lev.20 çiz.39)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 112

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.92m der. 0.22m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 58 (Lev.20 çiz.39)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 115

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.03m der. 0.28m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 59 (Lev.20 çiz.40)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 117

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.06m der. 0.30m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukurun tabanı ve kenarları sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 60 (Lev.21 çiz. 41)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 161

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 1.17m der. 0.65m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir öğütme taşı

Açıklama: Çukur taban ve kenarları sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 61 (Lev.21 çiz.42)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 184

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 2.40m der. 0.41m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Depas parçası, iki *taklit* suriye şişesi parçası (b5), tankard parçası, kapak parçaları, kase parçaları, çömlek parçaları, iki tabak (a2) parçası ve tüm boyunlu kap. bir öğütme taşı (parça), bir ezgi taşı, üç idol.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 62 (Lev.22 çiz.43)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 205

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: yaklaşık çapı 2.05m der. 0.98m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir idol (parça). Çömlek parçaları.

Açıklama: Etrafı taşlarla çevrili çukurun kenar ve tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 63 (Lev.22çiz.44)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 267

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.85m der. 0.93m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Çanak parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*64 (Lev.22 çiz.44)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 270

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.35m der. 0.60m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 65 (Lev.23 çiz.45)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No:337

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.11m der. 0.25m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Kase parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 66 (Lev.23çiz.46)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 348

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 2.14m der. 0.76m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 67 (Lev.23 çiz.46)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 353

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.12m der. 0.55m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Tabak (A2) parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 68 (Lev.24 çiz.47)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 362

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 0.88m der. 0.10m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 69 (Lev.24çiz.48)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No:364

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 3.26m der. 0.71m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir ezgi taşı, bir pişmiş toprak boncuk.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 70 (Lev.24 çiz.48)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 369

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 0.58m der. 0.47m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 71 (Lev.25 çiz.49)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 371

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.64m der. 0.50m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Depas parçaları, Bir tüm kap.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 72 (Lev.25 çiz.50)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 252

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.30m der. 0.37m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Kase parçaları, bir ezgi taşı.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 73 (Lev.26 çiz.51)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 270

Plankare ve Yılı:2004

Ölçüleri: çap 1.35m der. 0.22m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Depas parçaları. Gaga ağızlıtesti parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 74 (Lev.26 çiz.52)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 307

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: çap 1.76m der. 0.26m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 75 (Lev.27çiz.53)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 391

Buluntu Yılı:2005

Ölçüleri: çap 1.88m der. 0.52m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Tabak (a2) parçaları, depas parçaları, üç ayaklı mutfak kabı parçası, gaga ağızlı (matara biçimli) testi parçaları, gaga ağızlıtesti parçaları, kase parçaları, bir (i*ncruste* bezemeli ip delikli tutamaklı siyah renkli) tüm yakın çömlek. Bir bronz iğne.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 76 (Lev.27 çiz.53)

Plankare:AA19

Çukur No: 394

Buluntu Yılı:2005

Ölçüleri: çap 1.80m der. 0.41m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 77 (Lev.27çiz.54)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 402

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.14m der. 0.46m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Kase parçaları, depas parçası, üç ayaklı mutfak kabı parçaları, *import* suriye şişesi parçası, kadeh parçası.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 78 (Lev.28 çiz.55)

Plankare:AD20

Çukur Buluntu No: 47

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.84m der. 0.06m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. Bir pişmiş toprak ağırşak, bir ezgi taşı, bir pişmiş toprak andiron (parça).

Açıklama: Çukur hatları düzensizdir**.**

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 79 (Lev.28 çiz.56)

Plankare:AD20

Çukur Buluntu No: 74

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.92m der. 1.15m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Depas parçaları, kapak parçaları. Bir kemik alet, bir bronz iğne, iki pişmiş toprak ağırlık, iki kemik tüp.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 80 (Lev.29 çiz.57)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 10

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.42m der. 0.97m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçalar, kemik parçaları, taş parçaları. Kase parçaları, çömlek parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır, etrafı taşlarla çevrilidir. Taban üzerinde büyük parçalar halinde hayvan kemikleri ele geçmiştir.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 81 (Lev.29çiz.58)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 16

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: çap 1.63m der. 0.71m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir pişmiş toprak ağırlık.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 82 (Lev.29 çiz.58)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 35

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: çap 1.06m der. 0.14m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kerpiç parçaları saptanmıştır

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 83 (Lev.30 çiz.59)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 42

Buluntu Yılı:AC19 1996

Ölçüleri: çap 2.41m der. 1.08m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Tüm koyun iskeleti.

Açıklama: Etrafı taşlarla çevrili çukurun taban ve kenarları sıvalıdır. Çukur dolgusunda kül ve kerpiç parçaları saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 84 (Lev.30çiz.60)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 46

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: çap 1.60m der. 0.34m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Hayvan kemiklerinin yoğun olduğu çukurun tabanı sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 85 (Lev.31çiz.61)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 80

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: çap 1.47m der. 0.32m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 86 (Lev.31 çiz.61)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 85

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.70m der. 0.29m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 87 (Lev.31 çiz.62)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 90

Buluntu Yılı:1996

Ölçüleri: çap 2.10m der. 0.36m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 88 (Lev.32çiz.63)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 208

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.53m der. 0.97m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir tümlenebilir kap.

Açıklama: Çukur tabanı ve kenarları sıvalı, dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 89 (Lev32 çiz.64)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 334

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 0.74m der. 0.58m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir idol (parça), bir amulet?.

Açıklama: Çukur ortasında etrafı taşla çevrili bir alan saptanmış ve bu alandan yoğun yanmış kemik ve keramik parçaları ele geçmiştir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 90 (Lev.33 çiz.65)

Plankareı:AC18

Çukur Buluntu No: 11

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 2.07m der. 0.51m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir tümlenebilir testi.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 91 (Lev.33çiz.66)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 17

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 2.06m der. 0.85m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 92 (Lev.34 çiz.67)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 28

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.44m der. 0.03?m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir bronz iğne.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 93 (Lev.34 çiz.68)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 35

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 0.72m der. 0.17m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. İki öğütme taşı.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 94 (Lev.35 çiz.69)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 51

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.92m der. 0.28m

Ele Geçen Malzeme: Keramik, kemik parçaları, taş parçaları. Bir kase.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 95 (Lev.35 çiz.69)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 55

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.94m der. 0.29m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 96 (Lev.36 çiz.70)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 64

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.03m der. 0.61m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Testi parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 97 (Lev.35çiz.70)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 71

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.16m der. 0.41m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir pişmiş toprak ağırlık.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 98 (Lev.36çiz.71)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 189

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: yaklaşıkçap 2.30m der. 0.67m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir kemiktüp.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 99 (Lev.36 çiz.71)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 192

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.55m der. 0.63m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları,taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 100 (Lev.36 çiz.72)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 203

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.66m der. 0.63m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Depas parçası, tabak (a2) parçaları, amfora parçaları. Bir kemik delici, bir pişmiş toprak andiron (parça).

Açıklama: Çukur sınırları düzensizdir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 101 (Lev.37 çiz.73)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 222

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.95m der. 0.61m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Depas parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 102 (Lev.37çiz.74)

Plankare:AA18

Çukur No: 17

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.07m der. 0.21m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 103 (Lev.38 çiz.75)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 53

Buluntu Yılı:2005

Ölçüleri: çap 1.22m der. 0.35m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemikparçaları,taş parçaları. Domuz iskeleti.

Açıklama: Çukur tabanı ve kenarları sıvalıdır. Çukurun üzeri taşla kaplanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 104 (Lev.38 çiz.76)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 76

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 2.16m der. 0.77m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur içerisinde yoğun olarak hayvan kemikleri ele geçmiştir.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 105 (Lev.39 çiz.77)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 79

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.10m der. 1.03m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir tümlenebilir kase. Üç ezgi taşı, bir taş alet, bir pişmiş toprak andiron (parça), tahıl örnekleri.

Açıklama: Çukur içerisinden yoğun olarak hayvan kemiği ele geçmiştir.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 106 (Lev.39 çiz.78)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 68

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.42m der. 0.73m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 107 (Lev.40 çiz.79)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 50

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: çap 2.35m der. 0.44m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir çakmaktaşı dilgi.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

.

Kat. No*:* 108 (Lev.40 çiz.80)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 51

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: çap 1.55m der. 0.12m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 109 (Lev.40 çiz.79)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 52

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: çap 1.45m der. 0.31m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: 51 nolu çukurun altında açığa çıkarılmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 110 (Lev.41 çiz.81)

Plankare:V17

Çukur Buluntu No: 66

Buluntu Yılı:2013

Ölçüleri: çap 1.78m der. 0.19m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: 50 nolu çukurun altından açığa çıkarılmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 111 (Lev.41 çiz.82)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 116

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 0.75m der. 0.10m

Ele Geçen Malzeme: Çömlek parçaları.

Açıklama: Çukur içerisinden sadece çömlek parçaları ele geçmiştir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 112 (Lev.42 çiz.83)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 426

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.83m der. 0.60m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 113 (Lev.42 çiz.84)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 442

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.51m der. 0.15m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı ve kenarları sıvalı, dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 114 (Lev.43 çiz.85)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 18

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.33m der. 0.48m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 115 (Lev.43 çiz.86)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 21

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.04m der. 0.38m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. İki kase.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 116 (Lev.44 çiz.87)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 73

Buluntu Yılı:2003

Ölçüleri: çap 1.20m der. 0.49m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Kase parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 117 (Lev.44 çiz.88)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 159

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: çap 1.83m der. 0.39m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 118 (Lev.45 çiz.89)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 206

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: yaklaşıkçap 1.19m der. 0.08m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 119 (Lev.45 çiz.89)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 210

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.01m der. 0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir tümlenebilir kap.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 120 (Lev.45 çiz.90)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 247

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.35m der. 0.20m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 121 (Lev45 çiz.90)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 257

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.70m der. 0.47m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 122 (Lev.46 çiz.91)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 352

Buluntu Yılı:2004

Ölçüleri: çap 1.85m der. 0.52m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:* 123 (Lev.46 çiz.92)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 412

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: yaklaşık çap 2.12m der. 0.19m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 124 (Lev.47 çiz.93)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 421

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.76m der. 0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 125 (Lev.47 çiz.93)

Plankare:AA19

Çukur Buluntu No: 422

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 2.32m der. 0.23m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 126 (Lev.47 çiz.94)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 139

Buluntu Yılı:1997

Ölçüleri: çap 2.16m der. 0.29m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Etrafı/Sınırı taşlarla çevrili çukurun taban ve kenarları sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:* 127 (Lev.48 çiz.95)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 174

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.67m der. 0.07?m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:* 128 (Lev.48 çiz.95)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 176

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.68m der. 0.04?m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:* 129 (Lev.48 çiz.96)

Plankare:AC19

Çukur Buluntu No: 249

Buluntu Yıl:AC19 1999

Ölçüleri: çap 1.62m der. 0.73m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur taban ve kenarları sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*130 (Lev.49 çiz.97)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 8

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 3.04m der. 0.72m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*131 (Lev.49 çiz.98)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 38

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 2.10m der. 0.56m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*132 (Lev.49 çiz.98)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 41

Buluntu Yılı:1999

Ölçüleri: çap 1.56m der. 0.27m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:133 (Lev.50 çiz.99)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 106

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.87m der. 0.35m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir ezgi taşı.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:134 (Lev.50 çiz.99)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 110

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.24m der. 0.80m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:135 (Lev.50 çiz.99)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 113

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.55m der. 0.42m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:136 (Lev.50 çiz.100)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 136

Buluntu Yılı:AC18 2000

Ölçüleri: çap 2.10m der. 0.19m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukur hattı düzensizdir.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:137 (Lev.51 çiz.101)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 137

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 1.01m der. 0.27m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı ve kenarları sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:138 (Lev.51 çiz.101)

Plankare:AC18

Çukur Buluntu No: 139

Buluntu Yılı:2000

Ölçüleri: çap 4.20m der. 0.29m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:139 (Lev.51 çiz.102)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 55

Buluntu Yılı:2005

Ölçüleri: yaklaşık çapı 2.24m der. 0.56m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukurun sınırları taşlarla çevrilidir.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:140 (Lev.52 çiz.103)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 69

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.33m der. 0.29m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Taban üzerinde çok sayıda yanmış hayvan kemiği bulunmuştur.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:141 (Lev.52 çiz.104)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 111

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.44m der. 0.78m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:142 (Lev.52 çiz.104)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 114

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.68m der. 0.46m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*143(Lev.53 çiz.105)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 116

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 3.15m der. 0.56m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül ve yanmış kerpiç parçaları saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*144 (Lev.53 çiz.106)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 303

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 2.40m der. 0.96m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:145 (Lev.53 çiz.106)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 304

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.76m der. 0.50m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:146 (Lev.54 çiz.107)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 311

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.63m der. 0.43m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*147 (Lev.54 çiz.108)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 317

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: en 1.51m der. 0.32m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*148 (Lev.55 çiz.109)

Plankare:AA18

Çukur Buluntu No: 509

Buluntu Yılı:2010

Ölçüleri: çap 1.46m der. 0.81m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:149 (Lev.55 çiz.110)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 29

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 0.92m der. 0.12m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:150 (Lev.56 çiz.111)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 40

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.83m der. 0.50m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*151 (Lev.56 çiz.112)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 79

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 2.06m der. 0.20m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:*152 (Lev.57 çiz.113)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 91

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 2.10m der. 0.45m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. İki ezgi taşı.

Açıklama: Çukur kenarları ve tabanı sıvalıdır, dolgusunda kül ve kerpiç parçaları ele geçmiştir.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:153 (Lev.57 çiz.114)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 101

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.60m der. 0.40m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur kenarları ve tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:154 (Lev.58 çiz.115)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 168

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: yaklaşık çapı 1.84m der. 0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:155 (Lev.58 çiz.116)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 179

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.32m der. 0.80m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:156 (Lev.58 çiz.116)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 180

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.04m der. 0.33m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:157(Lev.58 çiz.116)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 181

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: eni 1.10m der. 0.30m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:158 (Lev.59 çiz.117)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 184

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: en 2.32m der. 0.74m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukur hatları düzensizdir.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*159 (Lev.59 çiz.117)

Plankare:AB18

Çukur Buluntu No: 185

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: en 1.38m der. 0.87m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*160 (Lev.59 çiz.118)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 219

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.50m der. 1.10m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir pişmiş toprak andiron (parça).

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:161 (Lev.59 çiz.118)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 220

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.36m der. 0.22m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:162 (Lev.59 çiz.118)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 221

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.53m der. 0.73m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*163 (Lev.59 çiz.118)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 222

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.34m der. 0.66m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Kaba mutfak kaplarına ait parçalar.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*164 (Lev.60 çiz.119)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 226

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.66m der. 0.64m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*165 (Lev.60 çiz.119)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 227

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.27m der. 0.38m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*166 (Lev.60 çiz.119)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 228

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.44m der. 0.98m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*167 (Lev.60 çiz.119)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 225

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 1.64m der. 0.52m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir çakmaktaşı dilgi.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*168 (Lev.60 çiz.120)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 236

Buluntu Yılı:2008

Ölçüleri: çap 0.81m der. 0.30m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama: Çukur içerisinde sadece iki adet keramik parçası ele geçmiştir.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*169 (Lev.61 çiz.121)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 251

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.40m der. 0.37m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*170 (Lev.60 çiz.121)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 252

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.42m der. 0.22m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir bronz iğne.

Açıklama: Çukurun iki kullanım evresi olduğu tespit edilmiştir.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:171 (Lev.61 çiz.121)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 254

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.22m der. 0.27m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Hayvan kemiği parçalarının At'a ait olabileceği düşünülmektedir.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:172 (Lev.61 çiz.122)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 260

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 0.46m der. 0.21m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*173 (Lev.62 çiz.123)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 278

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.44m der. 0.07?m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*174 (Lev 62 çiz.124)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 281

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.85m der. 0.43m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:175 (Lev.63 çiz.125)

Plankare:AA-AB18

Çukur Buluntu No: 284

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.30m der. 0.49m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:176 (Lev.63 çiz.126)

Plankare:AB19

Çukur Buluntu No: 7

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.39m der. 0.52m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*177 (Lev.63 çiz.126)

Plankare:AB19

Çukur Buluntu No: 15

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.75m der. 0.84m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Depas parçası, tabak (a2) parçaları. Bir pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*178 (Lev.64 çiz.127)

Plankare:AB19

Çukur Buluntu No: 23

Buluntu Yılı: 1998

Ölçüleri: çap 1.25m der. 0.92m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*179 (Lev.64 çiz.127)

Plankare:AB19

Çukur Buluntu No: 25

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 0.93m der. 0.60m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*180 (Lev.64 çiz.128)

Plankare:AB19

Çukur Buluntu No: 52

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.25m der. 0.75m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir tümlenebilir kap. İki pişmiş toprak ağırşak.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:181 (Lev.65 çiz.129)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 4

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.35m der. 0.41m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:182 (Lev.65 çiz.130)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 7

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.92m der. 0.52m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:183 (Lev.66 çiz.131)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 32

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 2.16m der. 0.07?m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Gaga ağızlı testi parçaları, bir öğütme taşı.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:184 (Lev.66 çiz.131)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 35

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.03m der. 0.41m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:185 (Lev.66 çiz.132)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 63

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: en 1.34m der. 0.30m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama: Çukurun etrafı/sınırları taşlarla çevrilidir.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:186 (Lev.67 çiz.133)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 106

Buluntu Yılı: 2006

Ölçüleri: çap 2.00m der. 0.39m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:187 (Lev.67 çiz.134)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No:116

Buluntu Yılı:2006

Ölçüleri: çap 1.52m der. 0.23m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:188 (Lev.68 çiz.135)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 140

Buluntu Yılı: 2007

Ölçüleri: yaklaşık çap 0.91m der. 0.35m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:189 (Lev.68 çiz.136)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 189

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.84m der. 0.32m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:190 (Lev.69 çiz.137)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 200

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: en 1.32m der. 0.16m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Bir ezgi taşı.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:191 (Lev.69 çiz.138)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 204

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 0.87m der. 0.25m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:192 (Lev.70 çiz.139)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 212

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.03m der. 0.60m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:193 (Lev.70 çiz.139)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 213

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.30m der. 0.22m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No:194 (Lev.70 çiz.140)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 222

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.20m der. 0.55m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parça, kemik parçaları. Bir çömlek, metal (parça)?

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:*195 (Lev.70 çiz.140)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 225

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 1.05m der. 0.18m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Dibi iple kesilmiş kadeh parçası.

Açıklama:

Dönem: Geç İTÇ III

***Kat. No**:*196 (Lev.71 çiz.141)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 253

Buluntu Yılı:2007

Ölçüleri: çap 3.08m der. 0.43m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*197 (Lev.71, çiz.142)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 348

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: çap 1.78m der. 0.54m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. Depas parçaları.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

***Kat. No**:*198 (Lev.72 çiz.143)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 355

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: yaklaşıkçap 2.50m der. 1.05m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları. Dört çakmaktaşı dilgi. bir bronz iğne. Tahıl kalıntıları.

Açıklama: Ele geçirilen tahıl kalıntıları çukur tabanı üzerinde tespit edilmiştir.

Dönem: Geç İTÇ III

Kat. No*:*199 (Lev.72 çiz.144)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 364

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: yaklaşık? çap 2.12m der. 0.44m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Bir çakmaktaşı dilgi.

Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*200 (Lev.73 çiz.145)

Plankare:Z19

Çukur Buluntu No: 406

Buluntu Yılı:2009

Ölçüleri: yaklaşık çap 1.10m der. 0.45m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları.

Açıklama: Çukur tabanı sıvalıdır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*201 (Lev.73çiz.146)

Plankare:P22

Çukur Buluntu No: 20

Buluntu Yılı:2011

Ölçüleri: en 1.80m der. 0.61m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları. Bir çömlek, Bir aaga ağızlı (geriye yatık boyunlu?) testi, iki depas parçası, goblet parçası, testi parçaları, küp parçaları. dört öğütme taşı, bir ezgi taşı, bir taş külçe kalıbı, bir pişmiş toprak ağırşak. Tahıl kalıntılar.

Açıklama: Çukurun taban ve kenarları sıvalı, dolgusunda kül saptanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No*:*202 (Lev.74 çiz.147)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 300

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.30m der. 0.46m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Tüm tankard.

Açıklama: Çukurun üzeri ince bir kil katmanı ile kaplanmıştır.

Dönem: Erken İTÇ III

Kat. No:203 (Lev.74 çiz.147)

Plankare:AD19

Çukur Buluntu No: 301

Buluntu Yılı:1998

Ölçüleri: çap 1.43m der. 0.46m

Ele Geçen Malzeme: Keramik parçaları, kemik parçaları, taş parçaları. Tüme yakın depas parçaları.

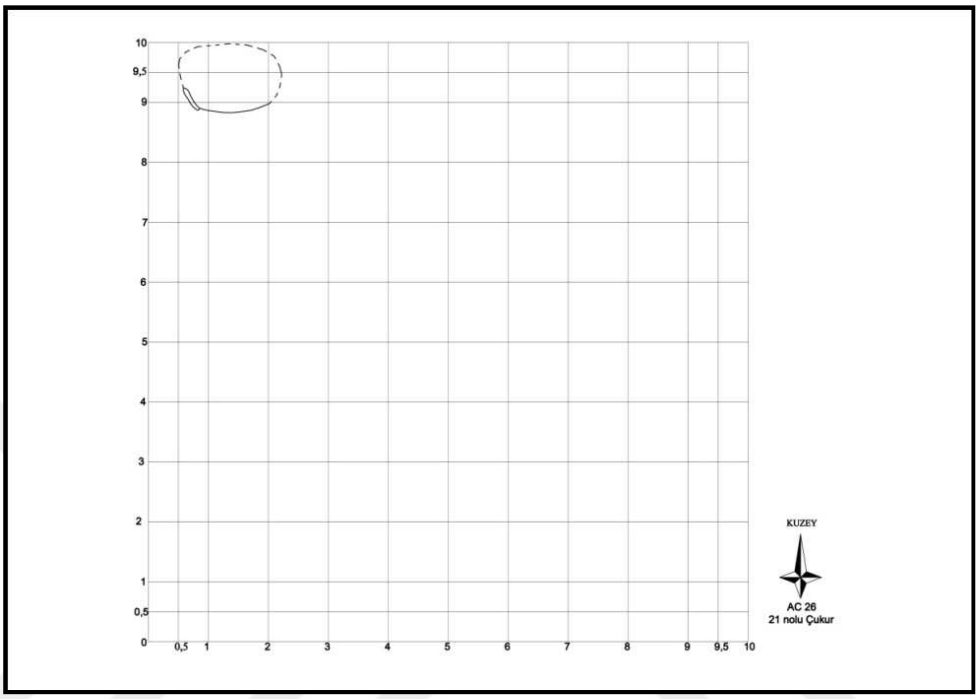
Açıklama:

Dönem: Erken İTÇ III

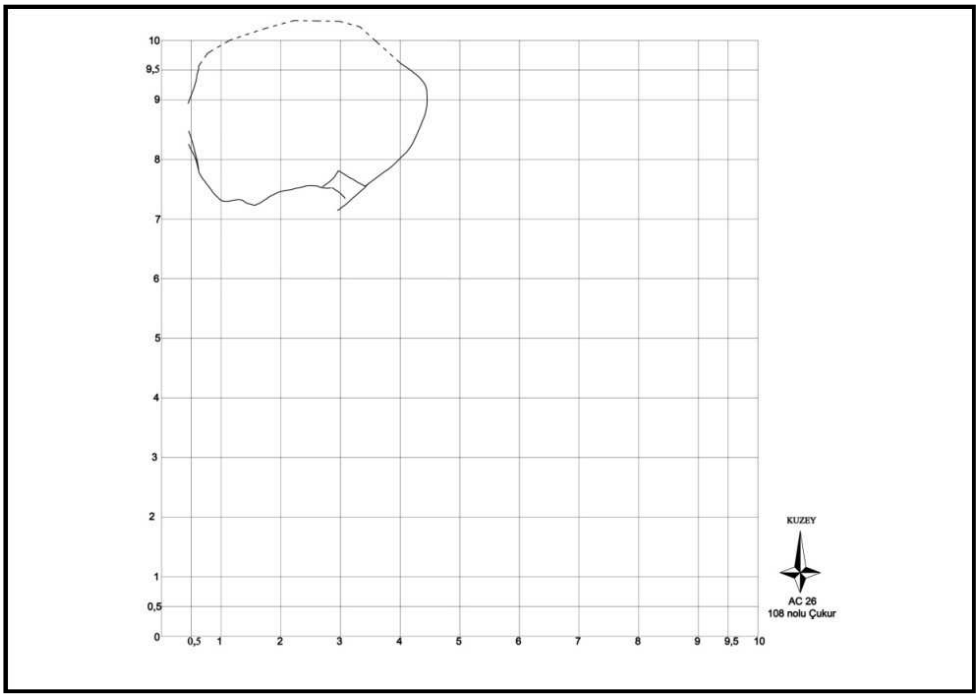
EK-2

(LEVHALAR)

Levha 1

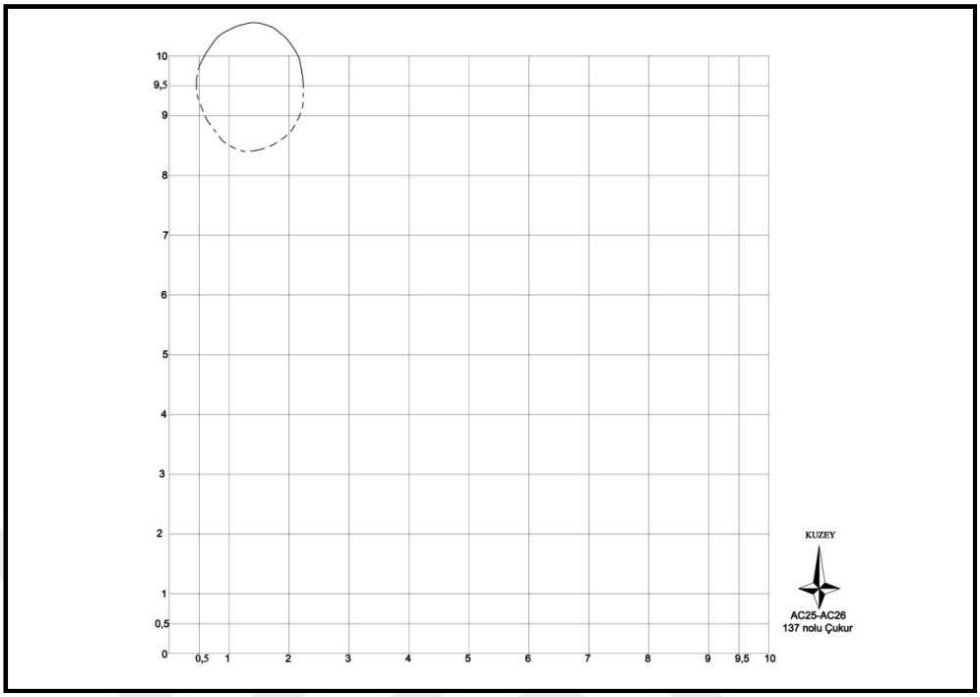

Çizim 1: AC26 plankaresi 21 nolu çukur.

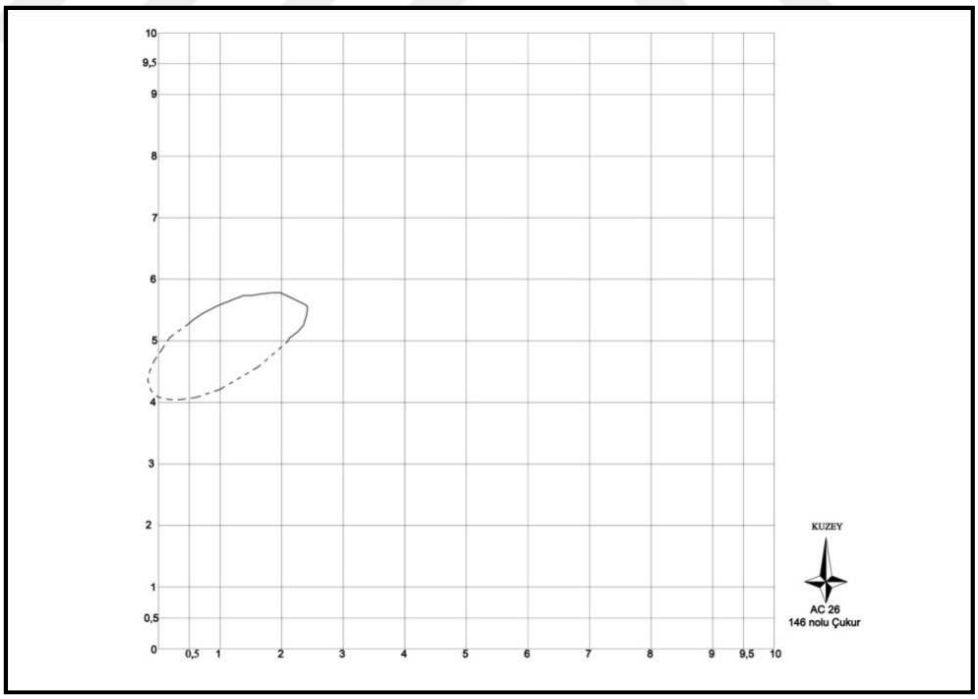

Çizim 2: AC26 plankaresi 108 no'lu çukur.

Levha 2

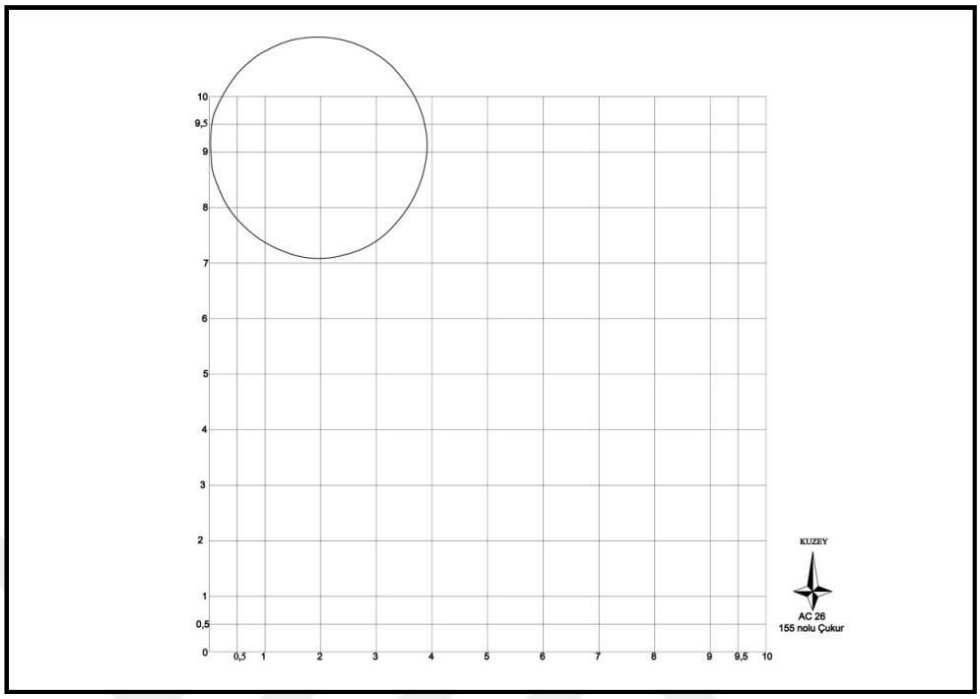

Çizim 3: AC26-AC25 plankaresi 137 no'lu çukur.

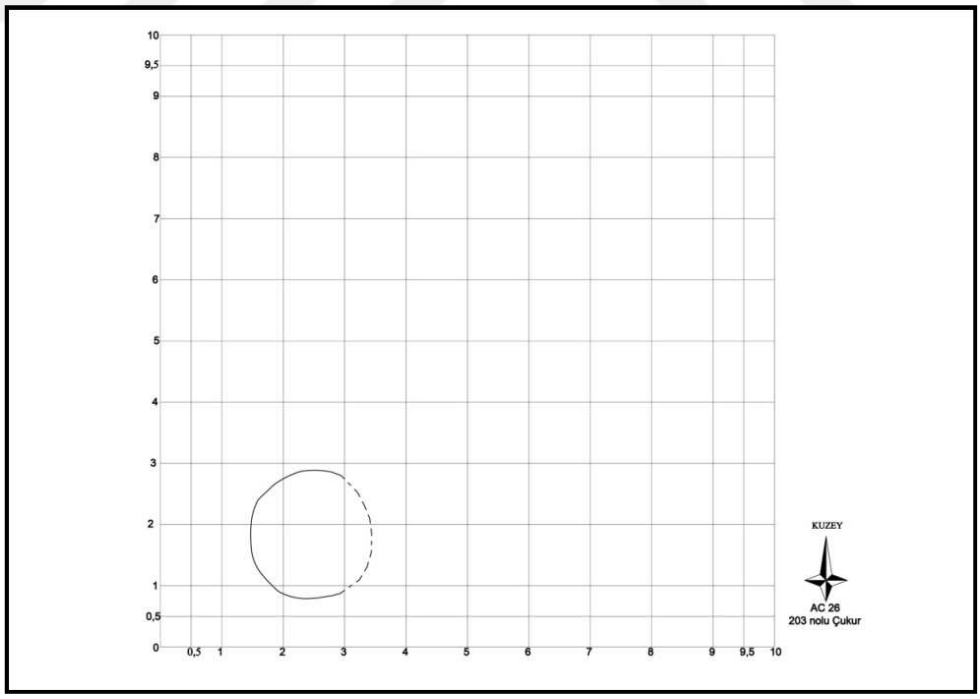

Çizim 4: AC26 plankaresi 146 no'lu çukur.

Levha 3

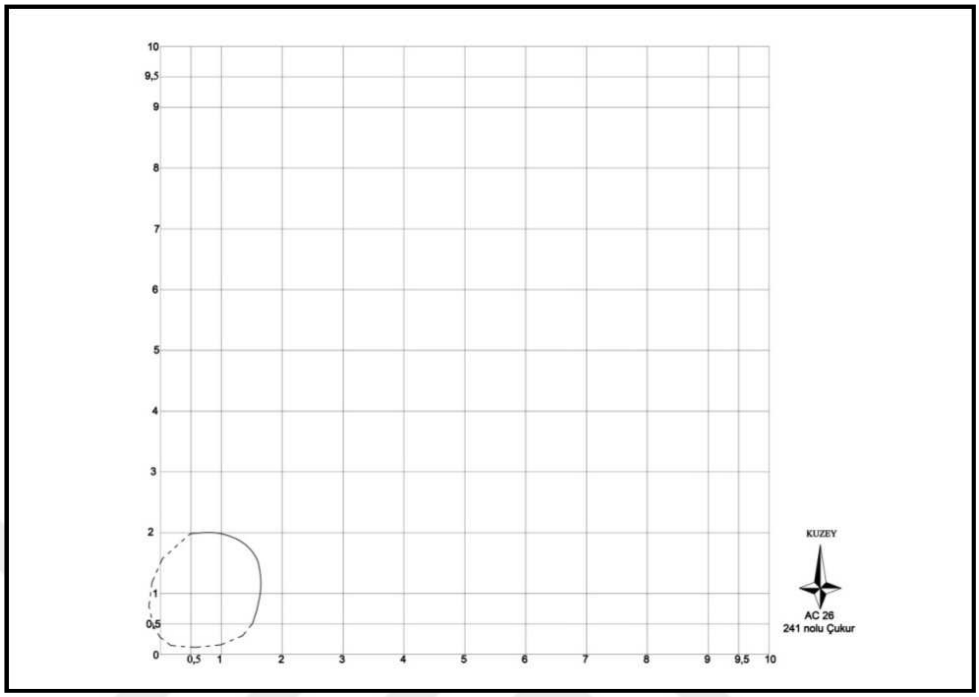

Çizim 5: AC26 plankaresi 155 no'lu çukur.

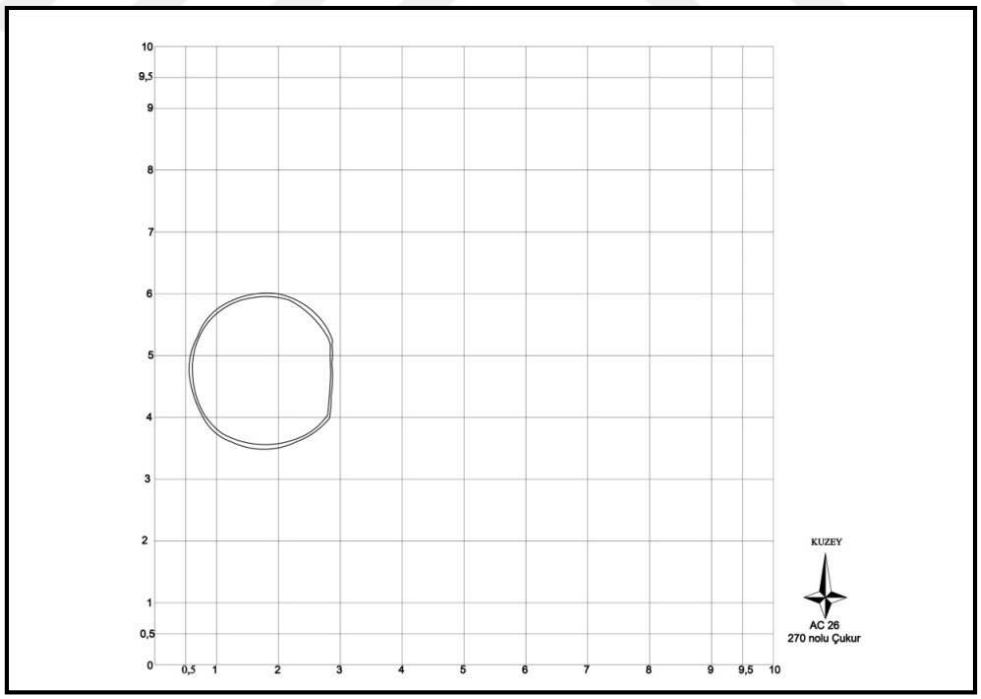

Çizim 6: AC26 plankaresi 203 no'lu çukur.

Levha 4

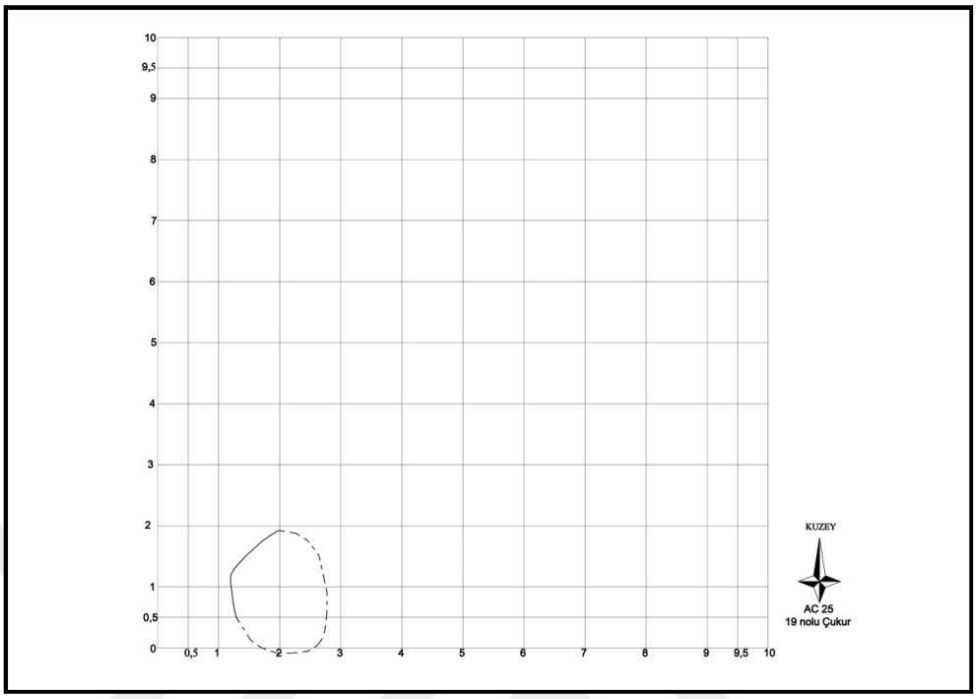

Çizim 7: AC26 plankaresi 241 no'lu çukur.

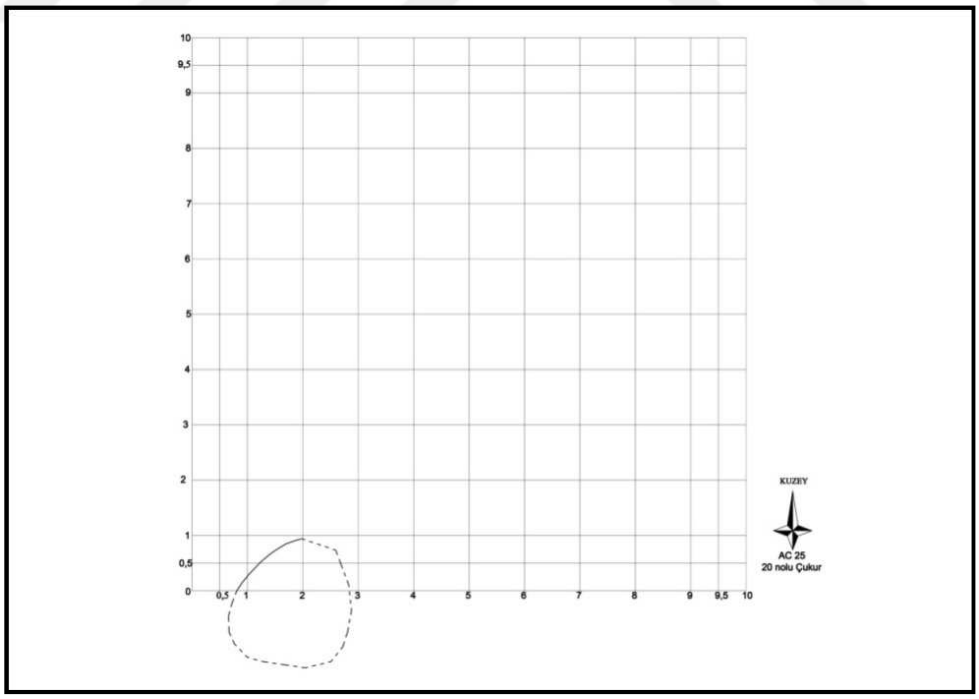

Çizim 8: AC26 plankaresi 270 no'lu çukur.

Levha 5

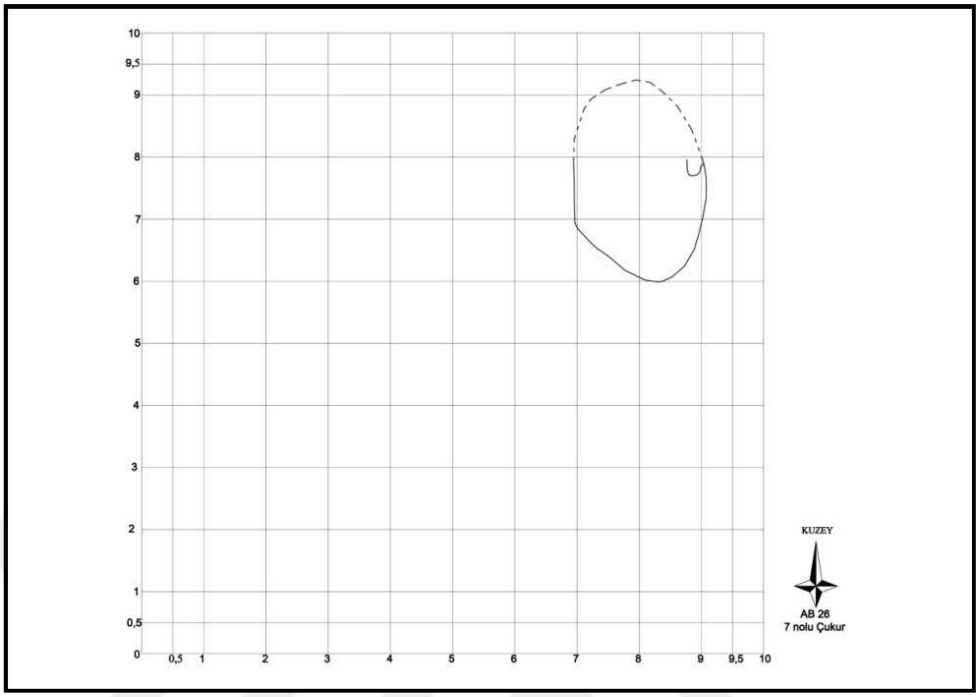

Çizim 9: AC25 plankaresi 19 no'lu çukur.

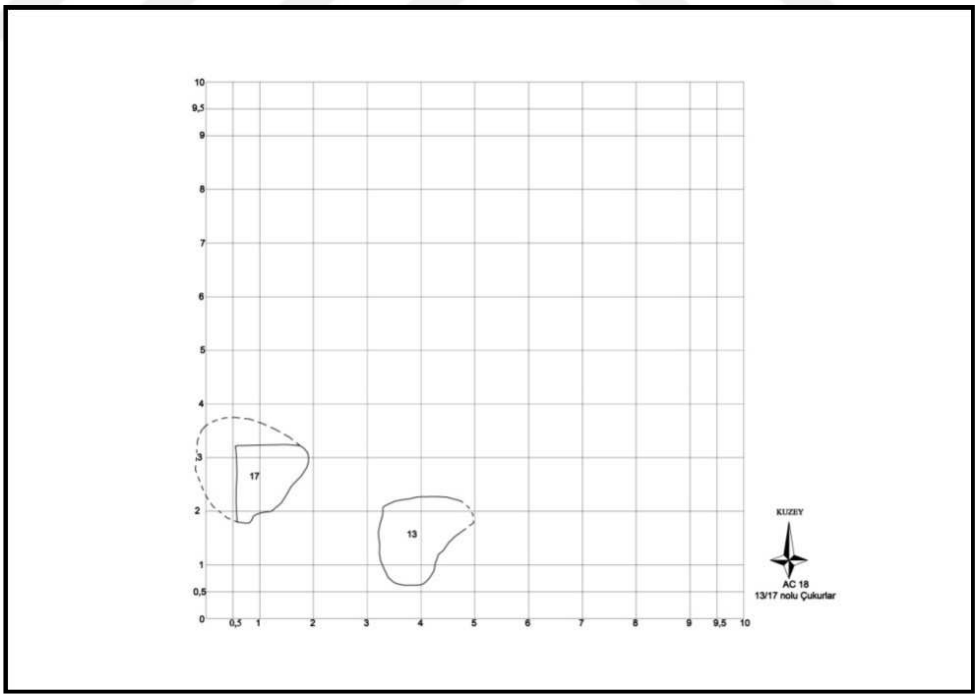

Çizim 10: AC25 plankaresi 20 no'lu çukur.

Levha 6

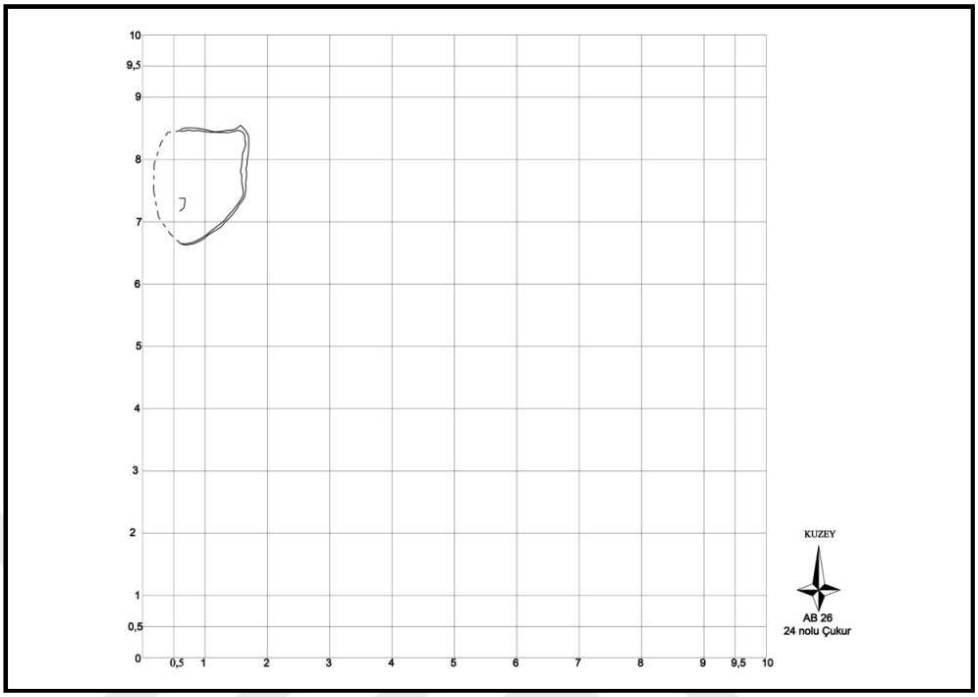

Çizim 11: AB26 plankaresi 7 no'lu çukur.

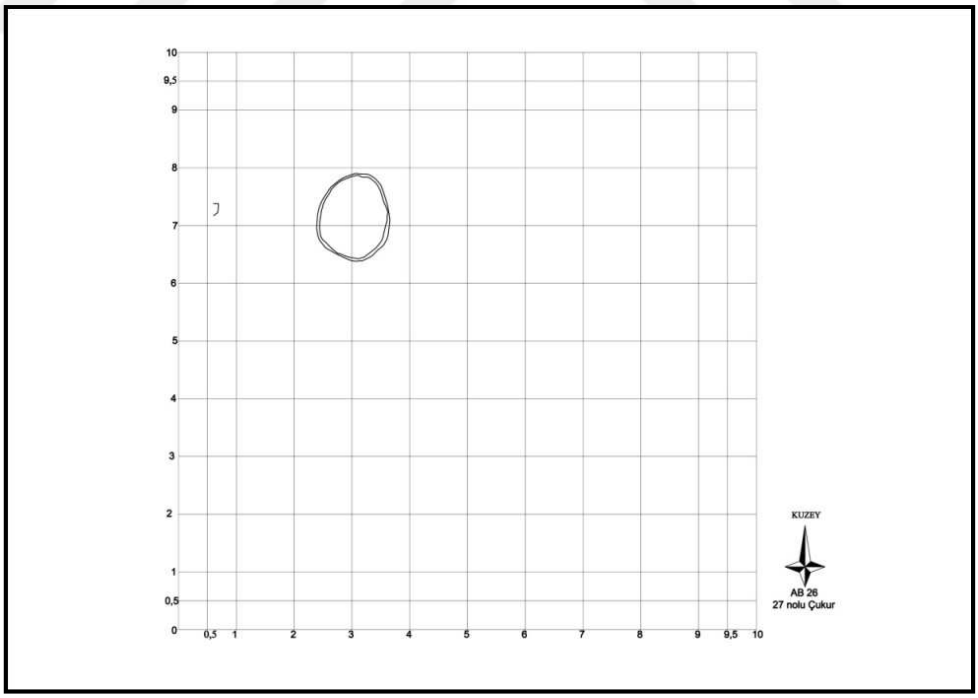

Çizim 12: AB26 plankaresi 13 ve 17 no'lu çukurlar.

Levha 7

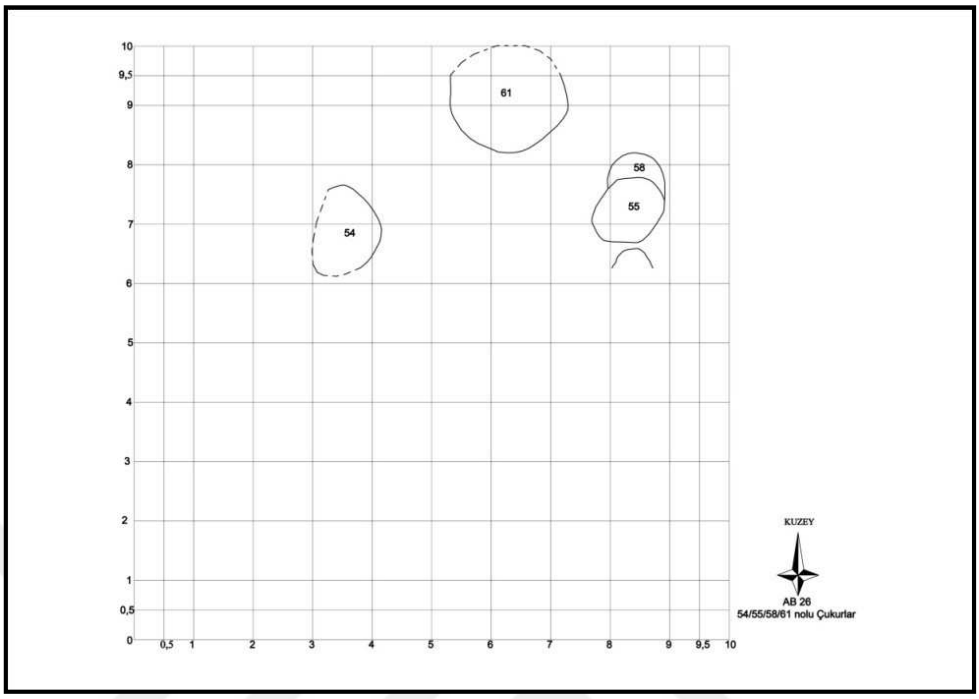

Çizim 13: AB26 plankaresi 24 no'lu çukur.

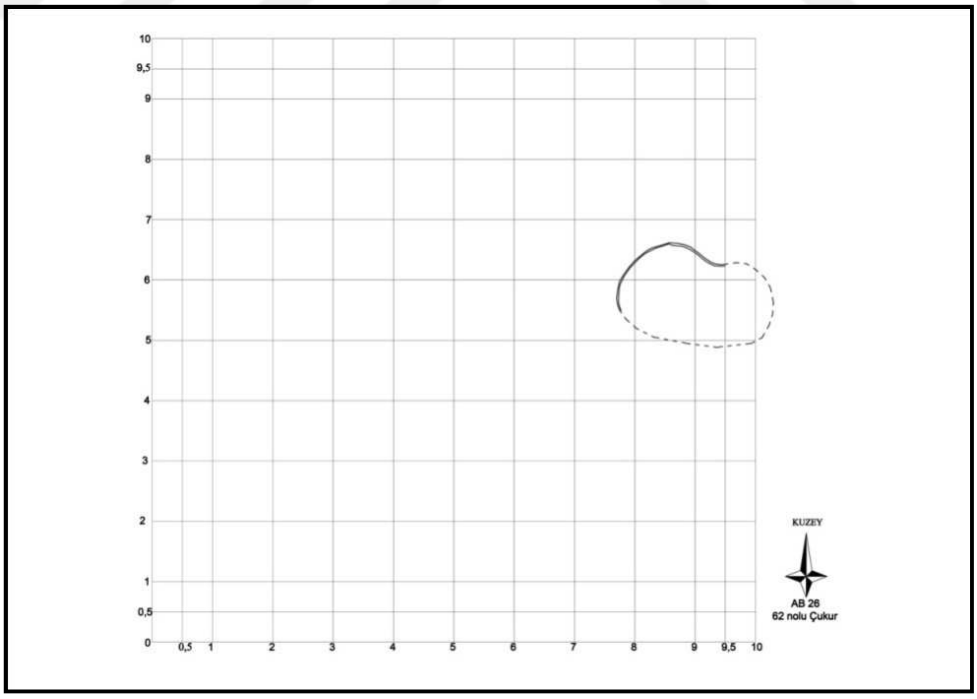

Çizim 14: AB26 plankaresi 27 no'lu çukur.

Levha 8

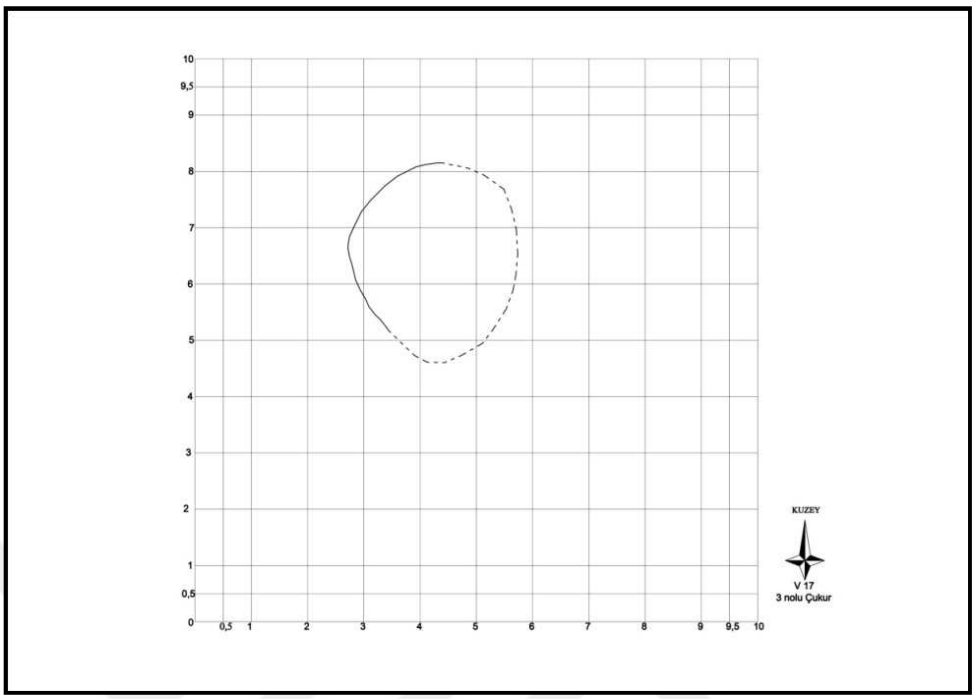

Çizim 15: AB26 plankaresi 54,55, 58 ve 61 no'lu çukurlar.

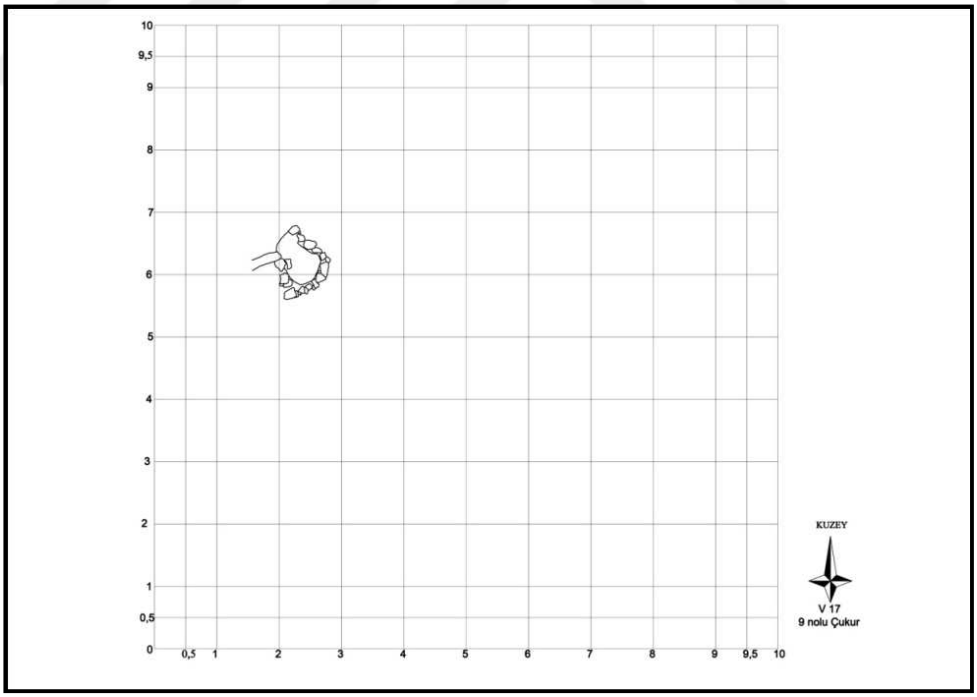

Çizim 16: AB26 plankaresi 62 no'lu çukur

Levha 9

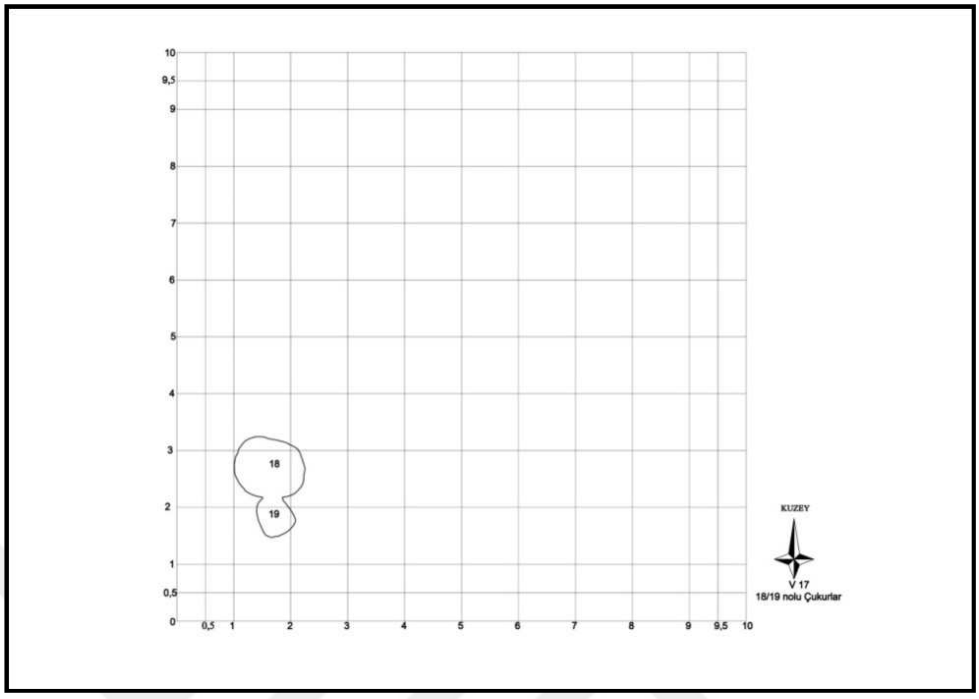

Çizim 17: V17 plankaresi 3 no'lu çukur.

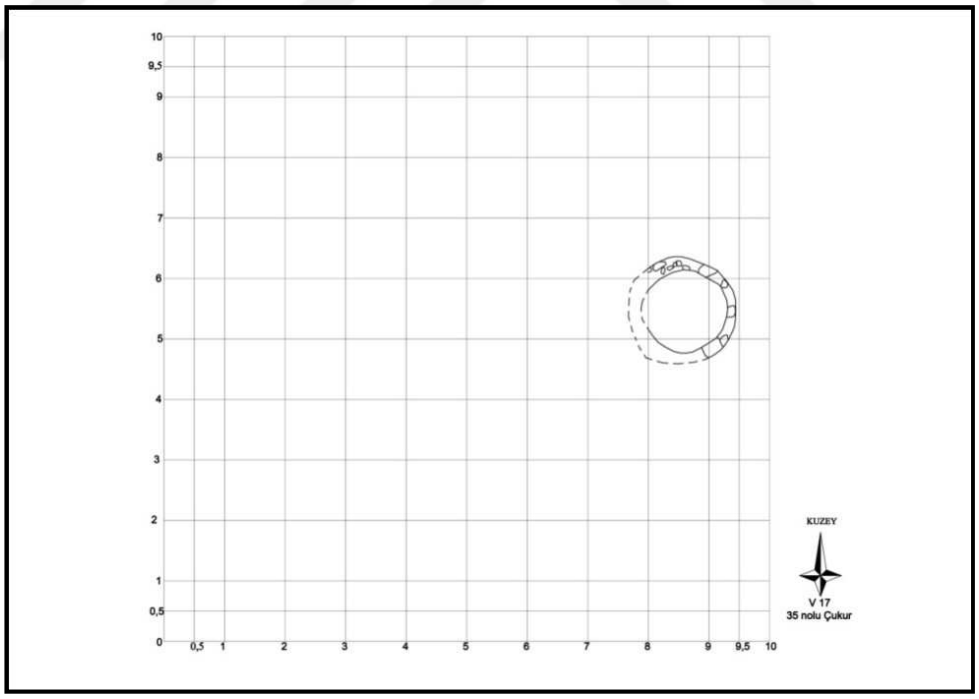

Çizim 18: V17 plankaresi 9 no'lu çukur.

Levha 10

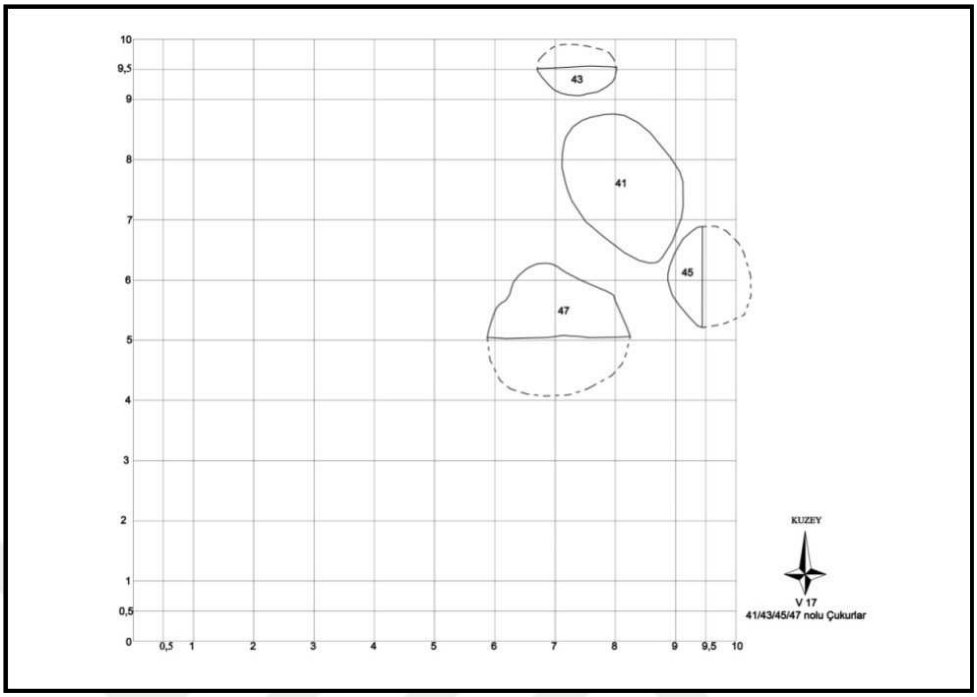

Çizim 19: V17 plankaresi 18 ve 19 no'lu çukurlar.

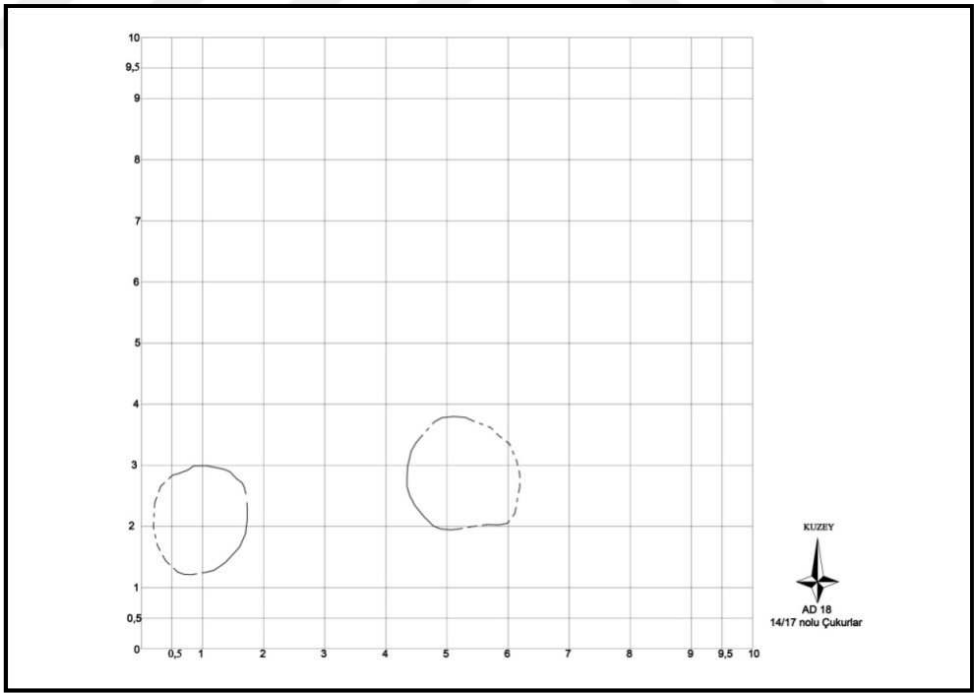

Çizim 20: V17 plankaresi 35 no'lu çukur.

Levha 11

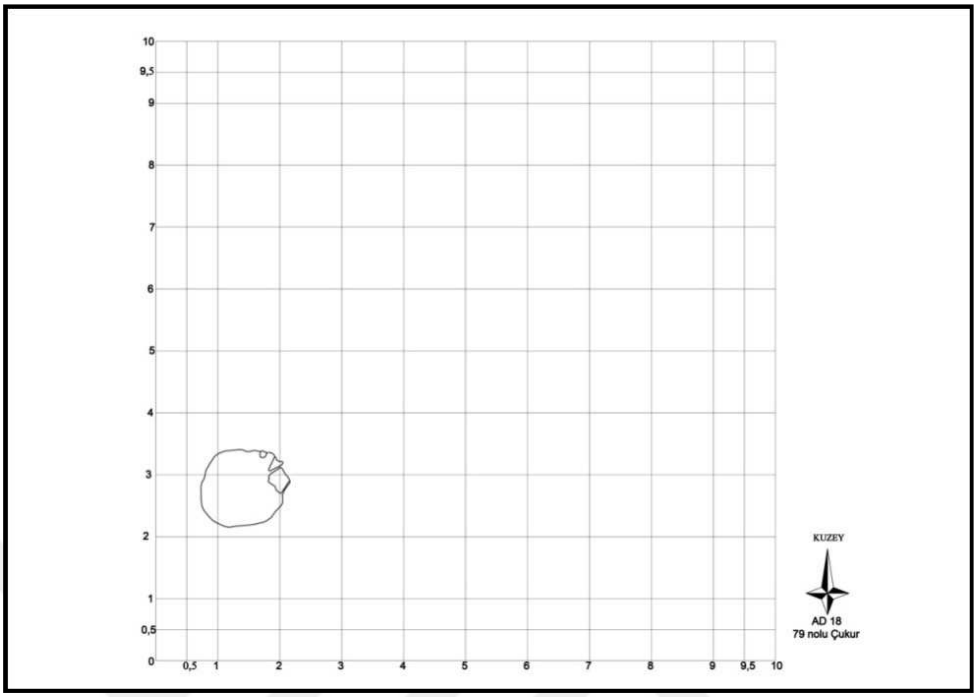

Çizim 21: V17 plankaresi 41, 43, 45 ve 47 no'lu çukurlar.

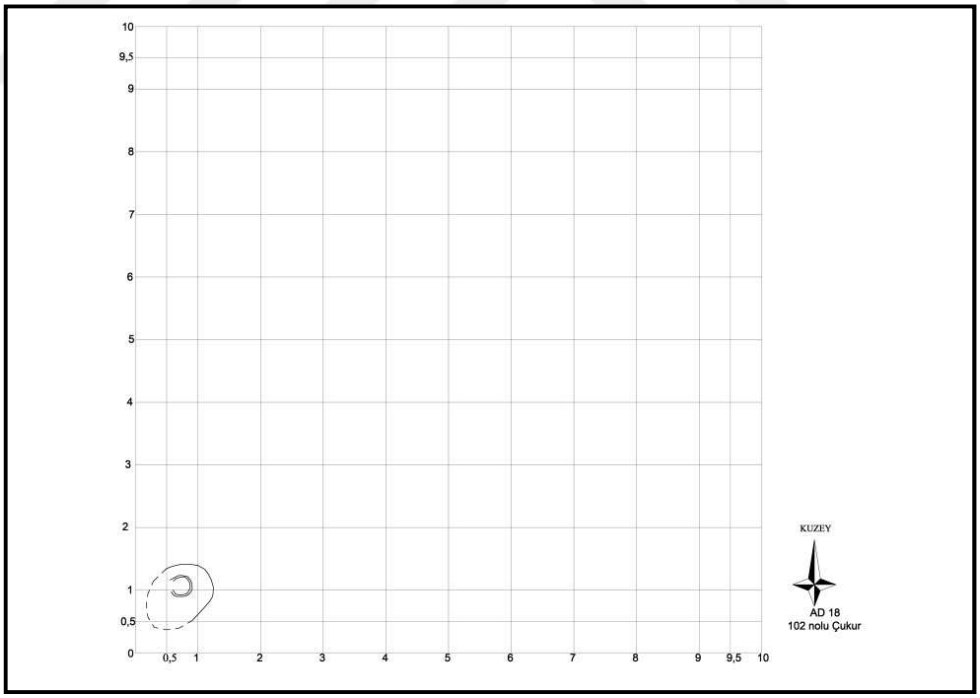

Çizim 22: AD 18 plankaresi 14 ve 17 no'lu çukurlar.

Levha 12

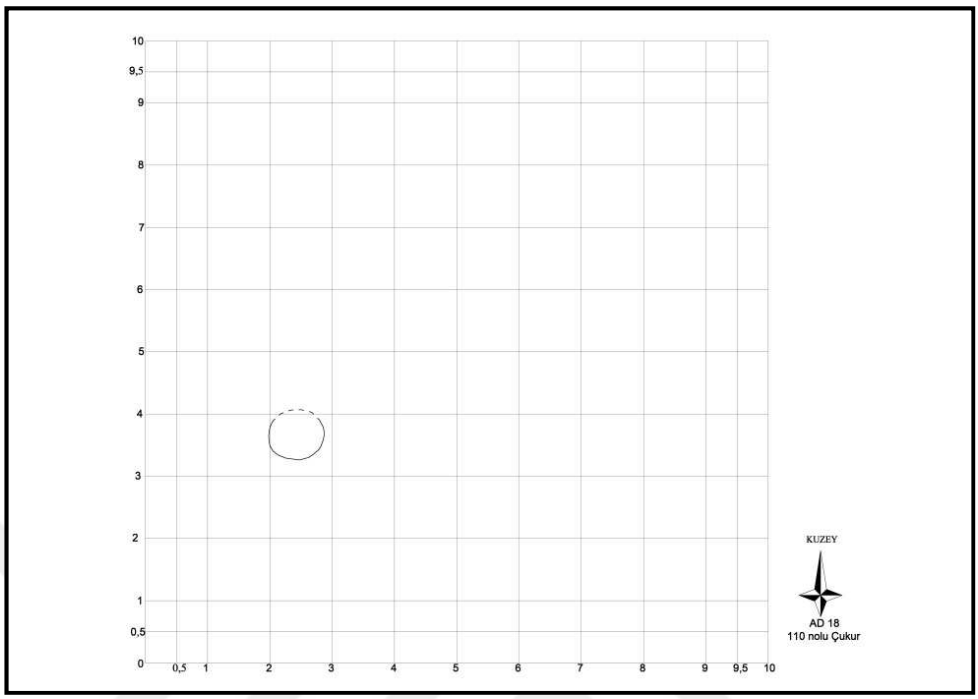

Çizim 23: AD 18 plankaresi 79 no'lu çukur.

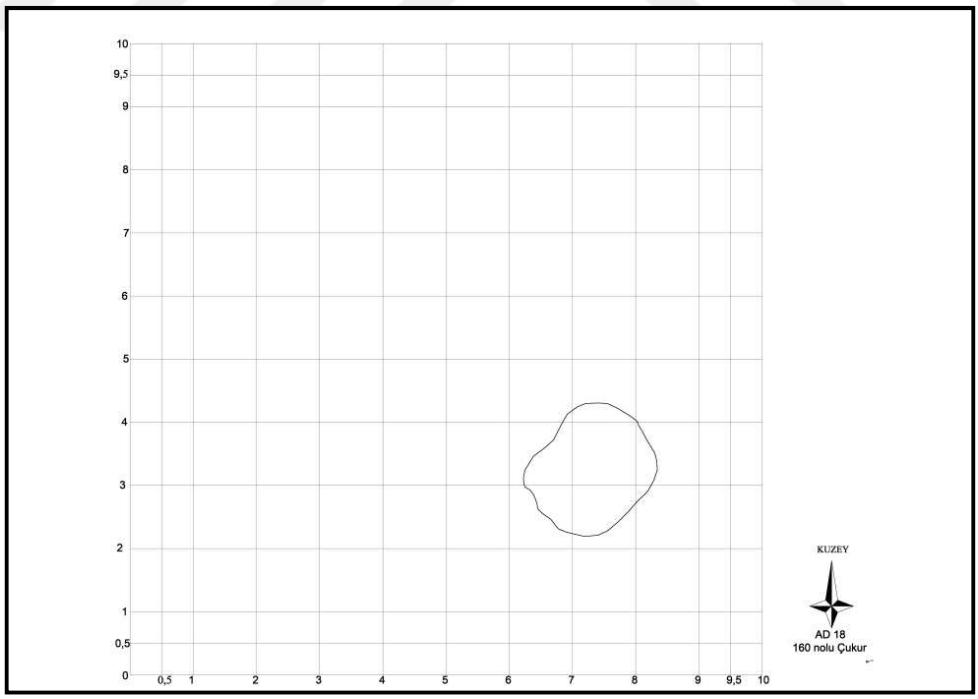

Çizim 24: AD 18 plankaresi 102 no'lu çukur.

Levha 13

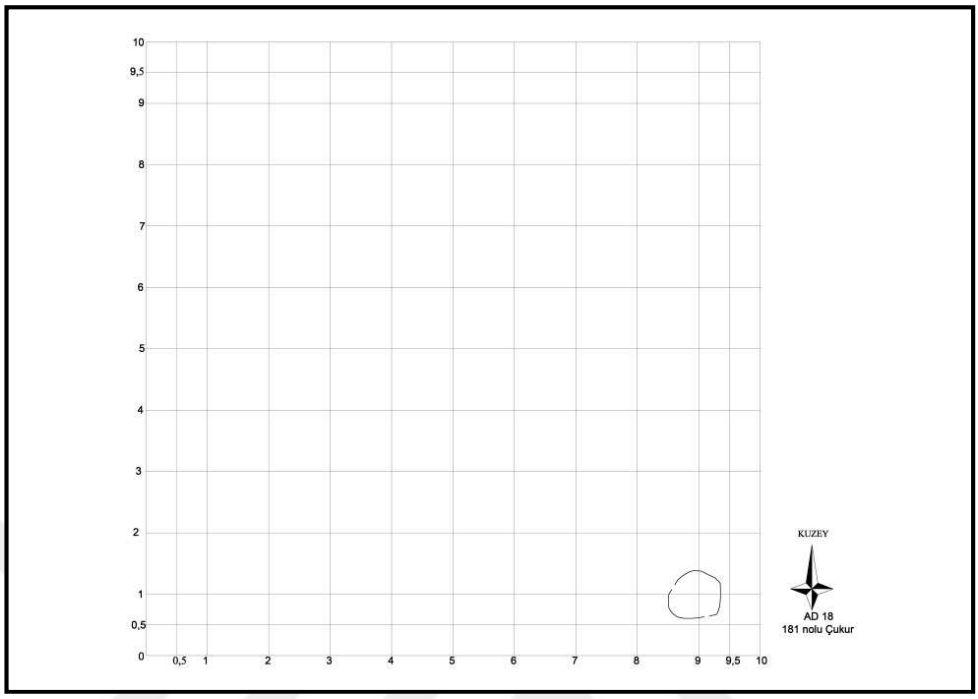

Çizim 25: AD18 plankaresi 110 no'lu çukur.

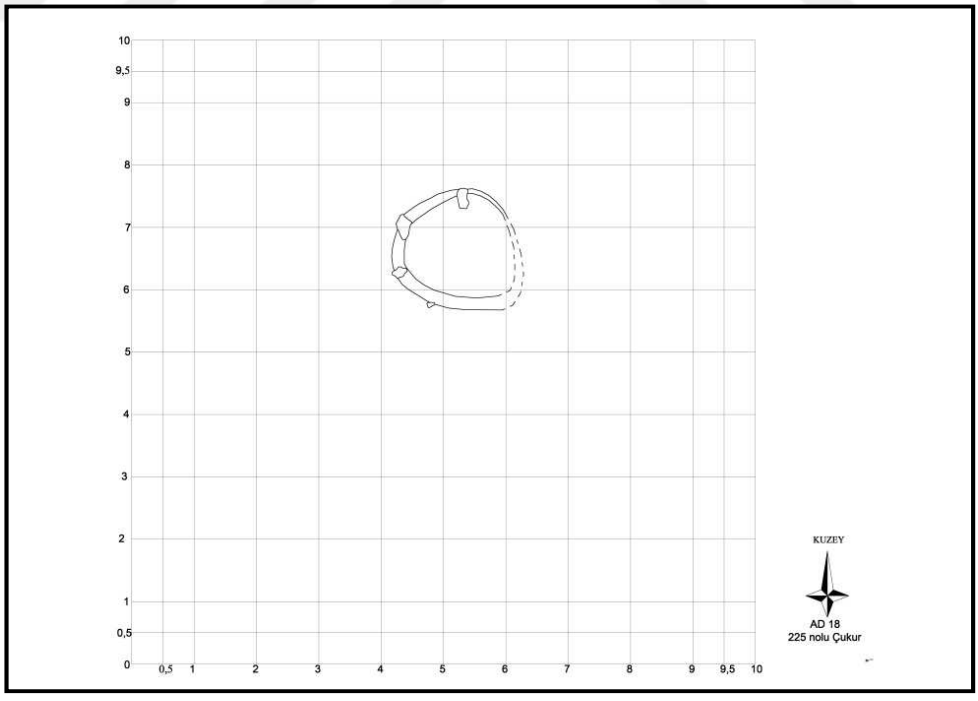

Çizim 26: AD18 plankaresi 160 no'lu çukur.

Levha 14

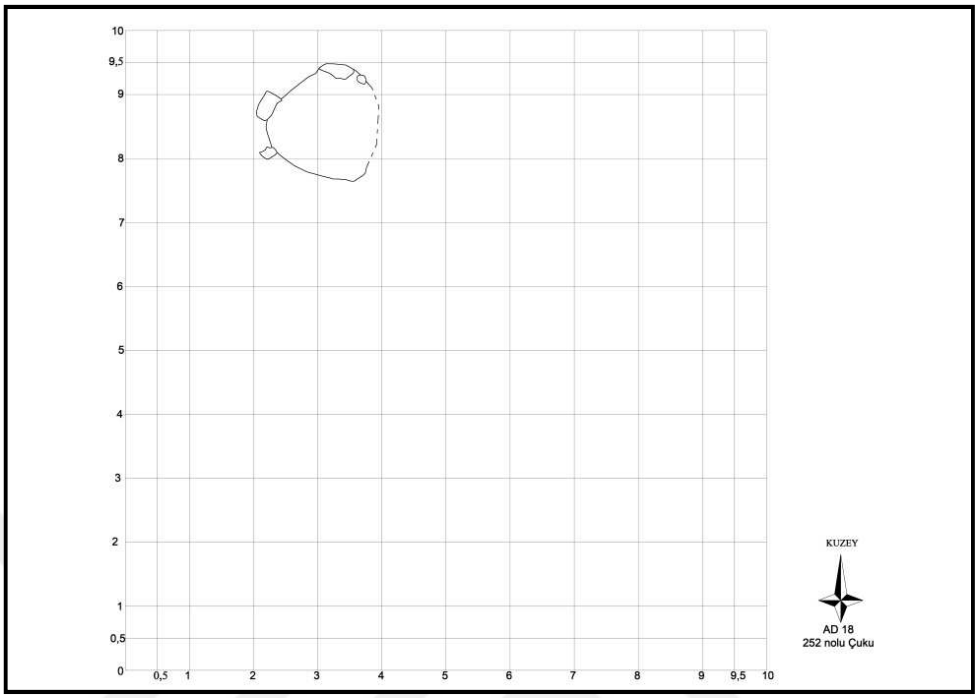

Çizim 27: AD18 plankaresi 181 no'lu çukur.

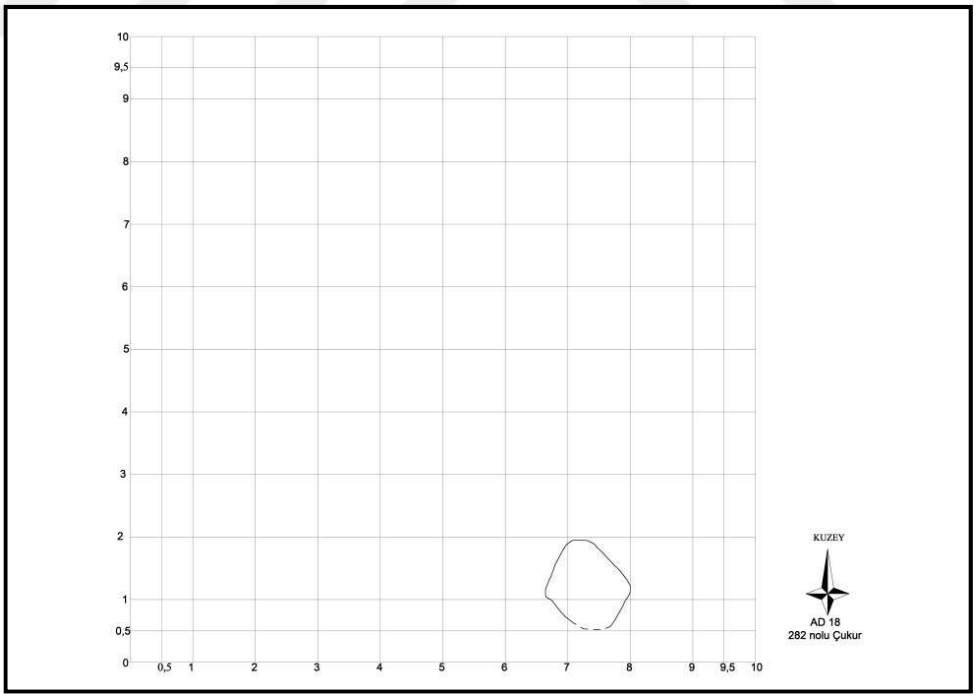

Çizim 28: AD18 plankaresi 225 no'lu çukur.

Levha 15

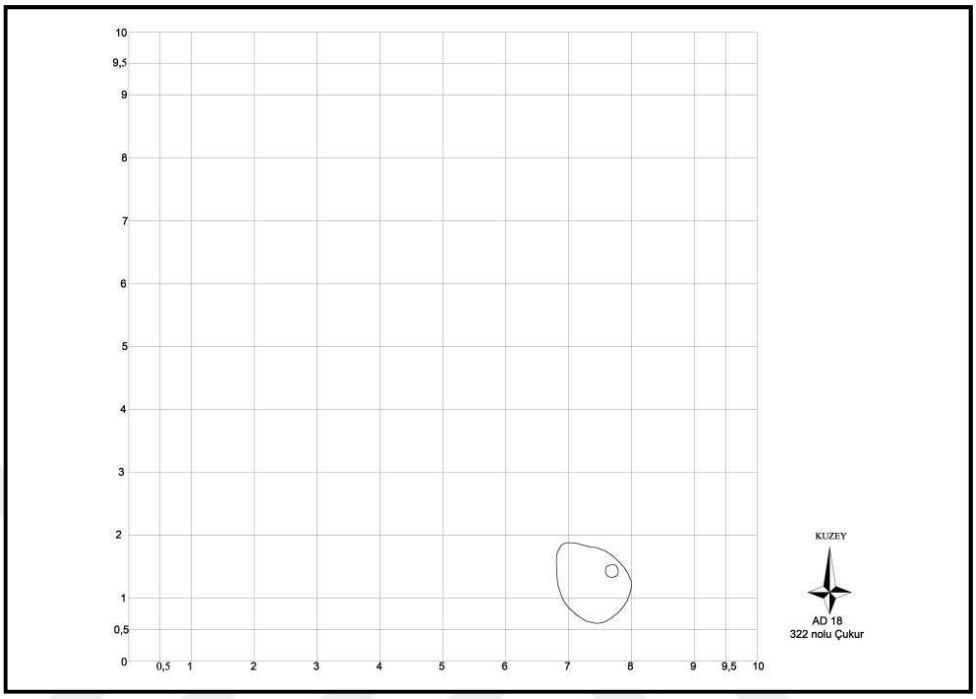

Çizim 29: AD18 plankaresi 252 no'lu çukur.

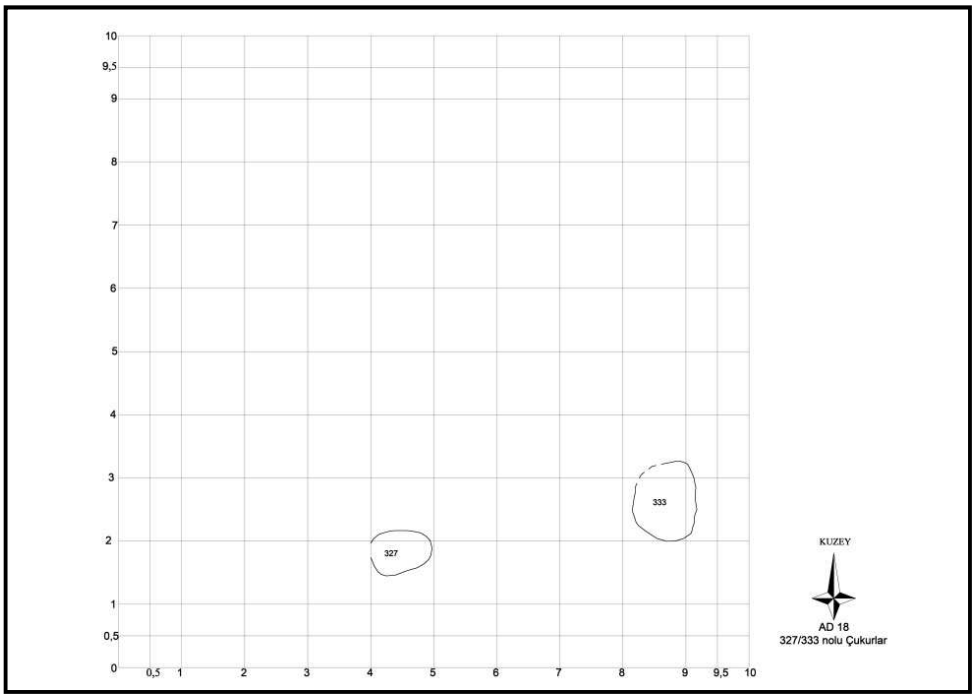

Çizim 30: AD18 plankaresi 282 no'lu çukur.

Levha 16

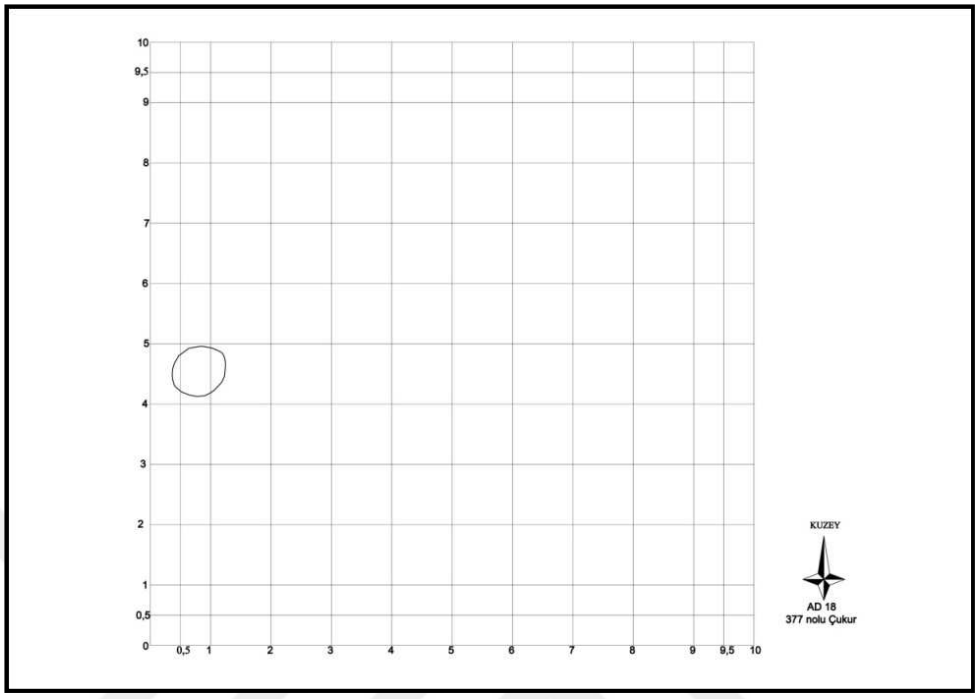

Çizim 31: AD18 plankaresi 322 no'lu çukur.

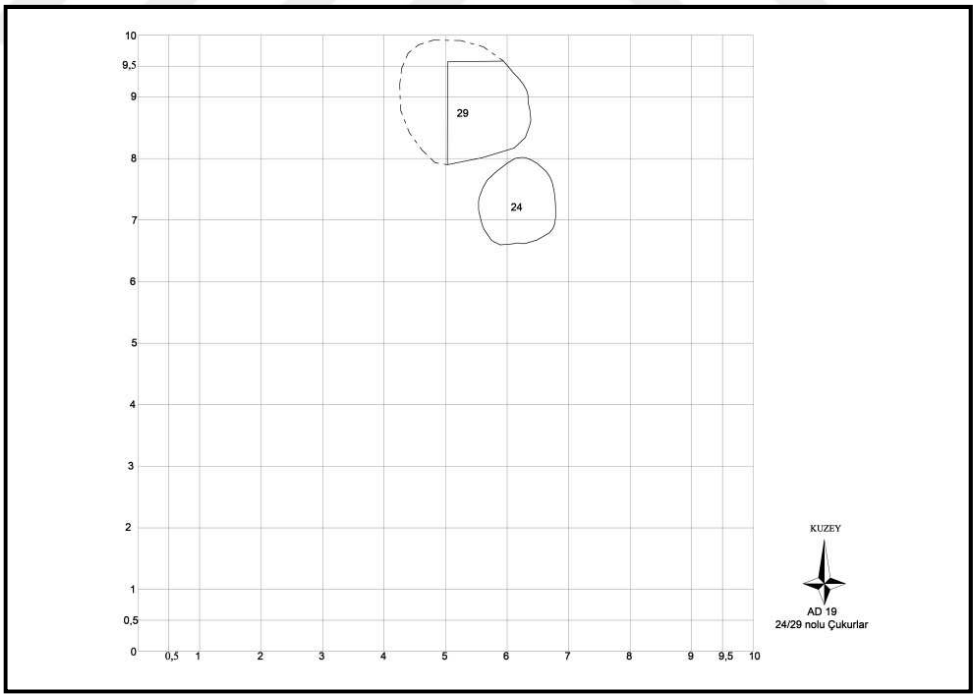

Çizim 32: AD18 plankaresi 327 ve 333 no'lu çukurlar.

Levha 17

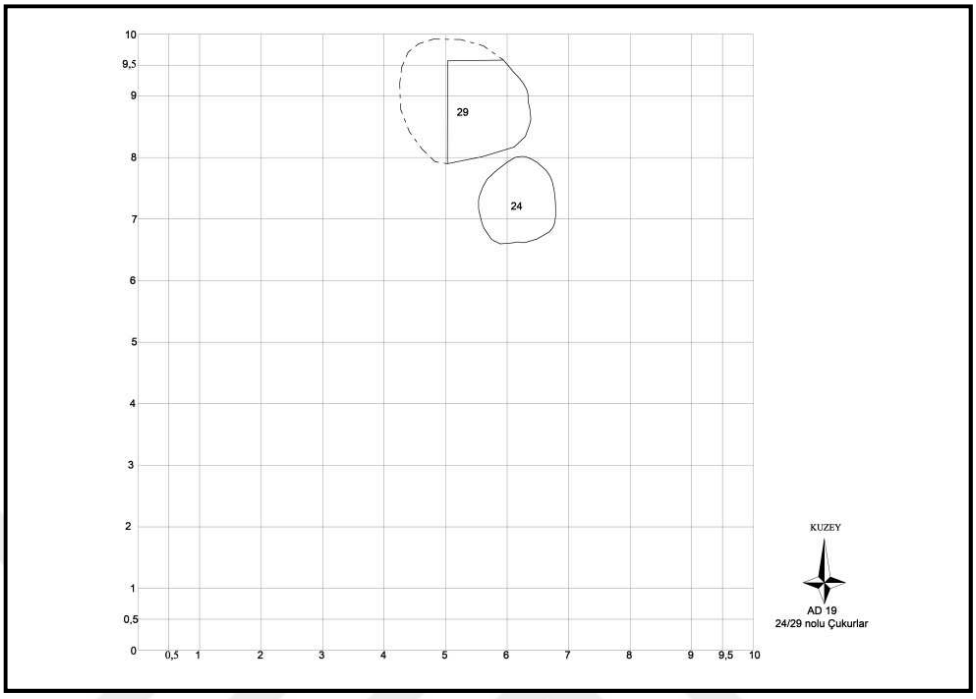

Çizim 33: AD18 plankaresi 377 no'lu çukur

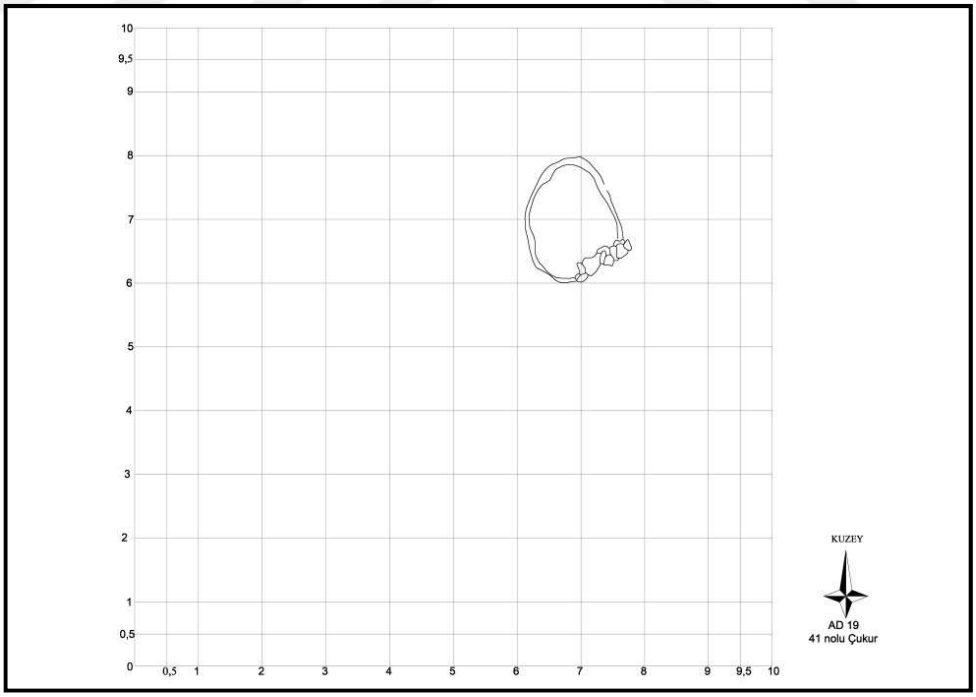

Çizim 34: AD19 plankaresi 24 ve 29 no'lu çukurlar.

Levha 18

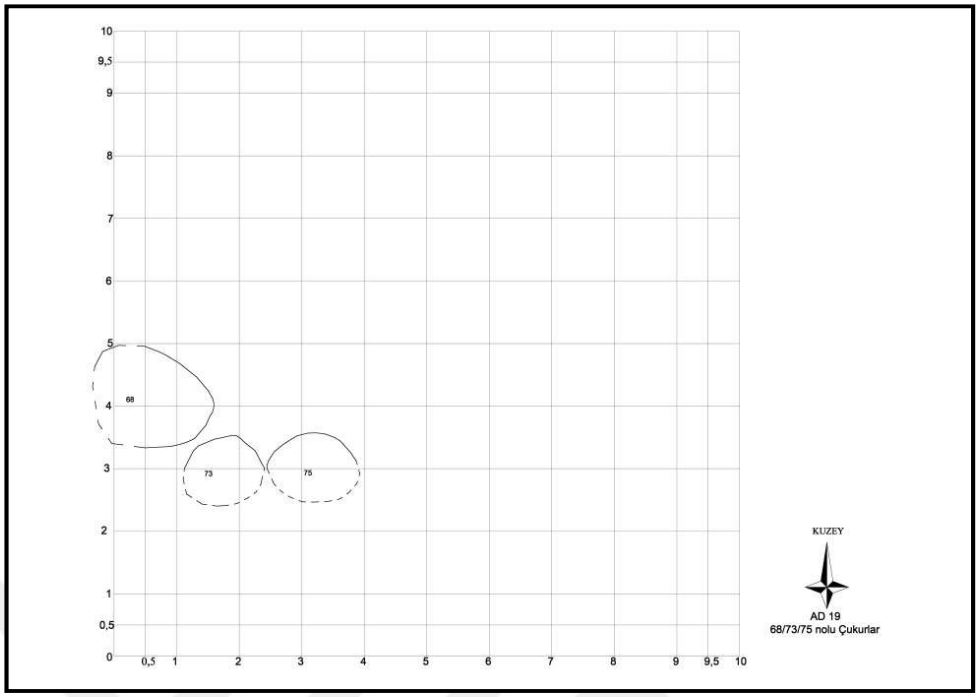

Çizim 35: AD19 plankaresi 31 no'lu çukur.

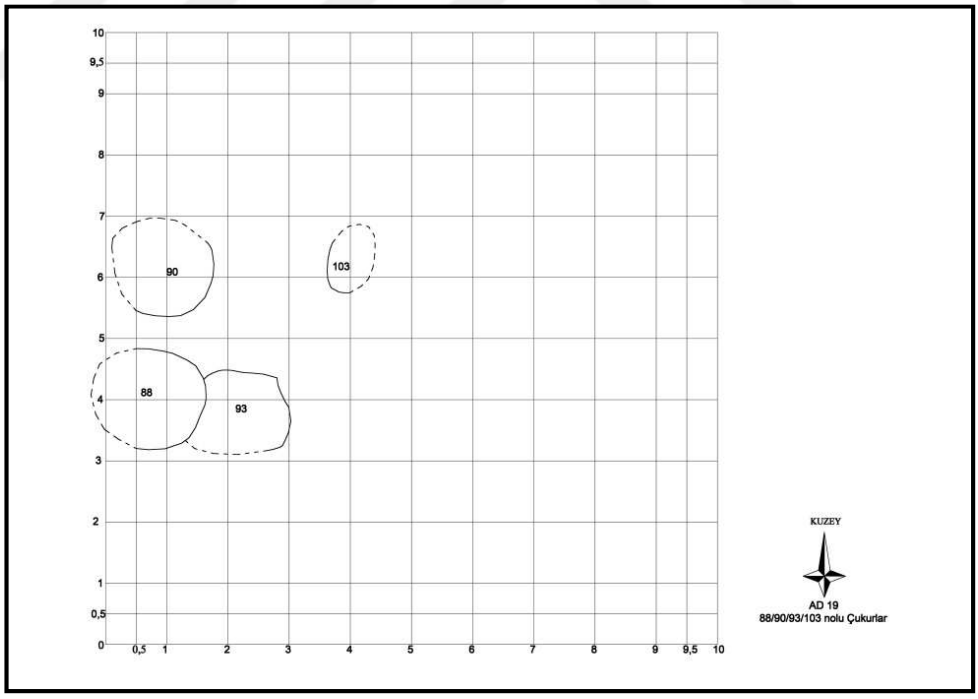

Çizim 36: AD19 plankaresi 41 no'lu çukur.

Levha 19

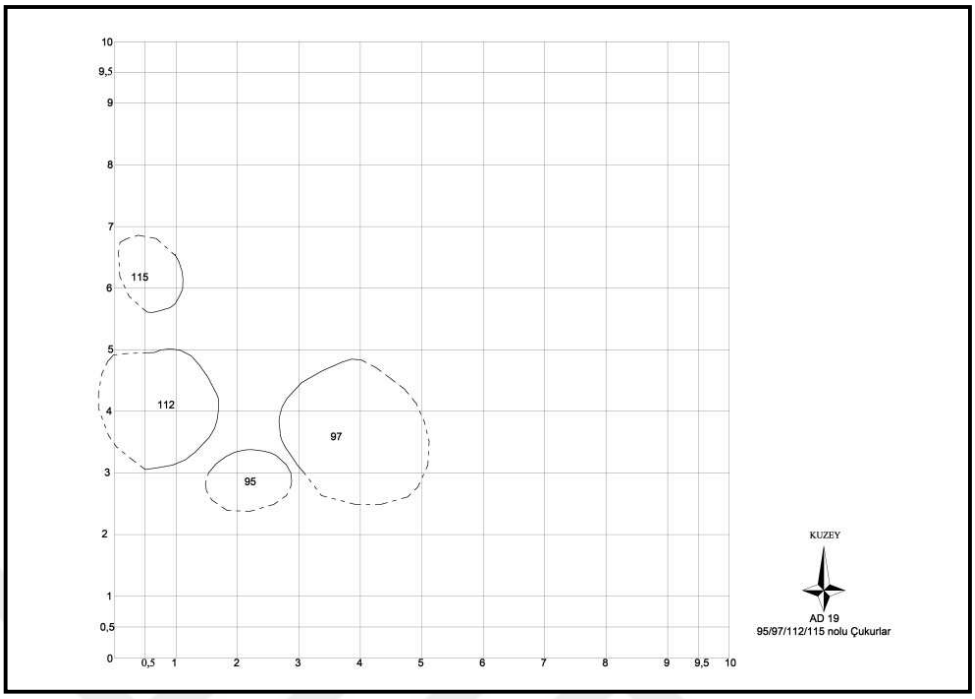

Çizim 37: AD19 plankaresi 68,73 ve 75 no'lu çukurlar.

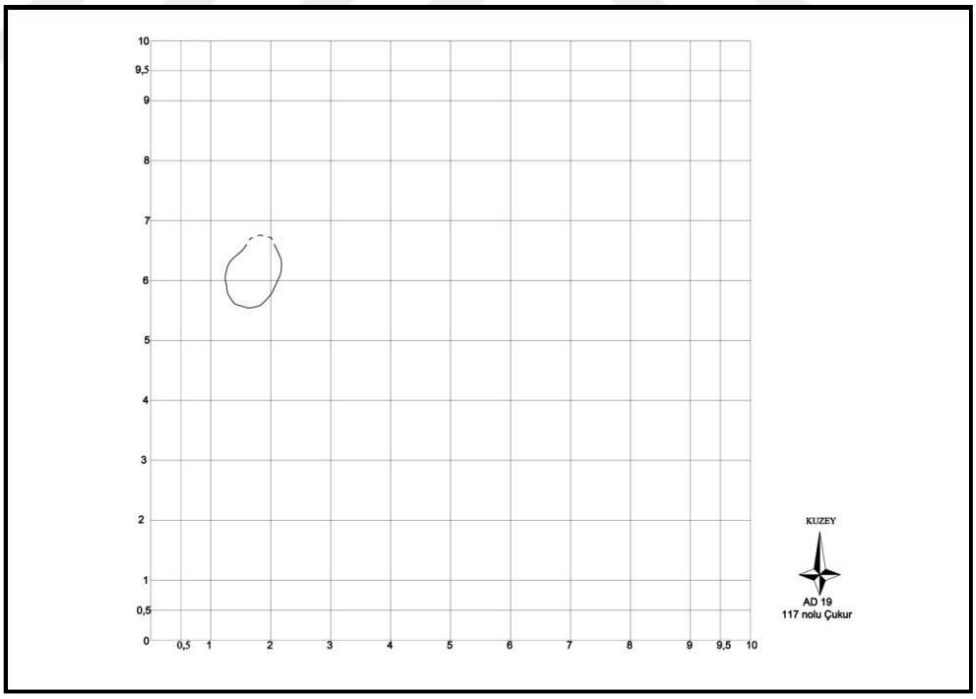

Çizim 38: AD19 plankaresi 88, 90, 93 ve 103 no'lu çukurlar.

Levha 20

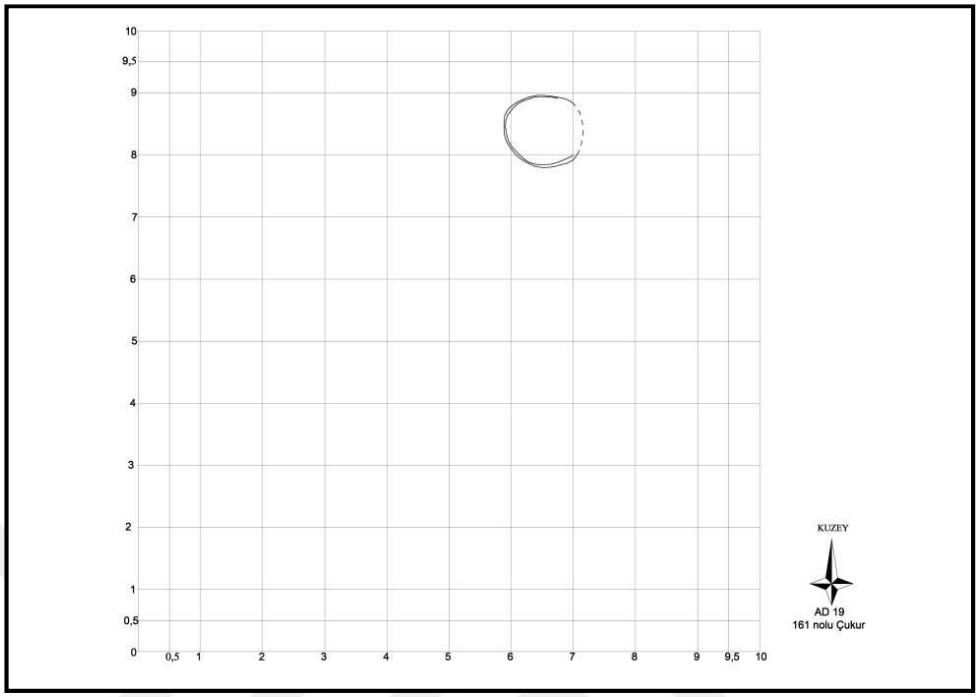

Çizim 39: AD19 plankaresi 95, 97, 112, 115 no'lu çukurlar.

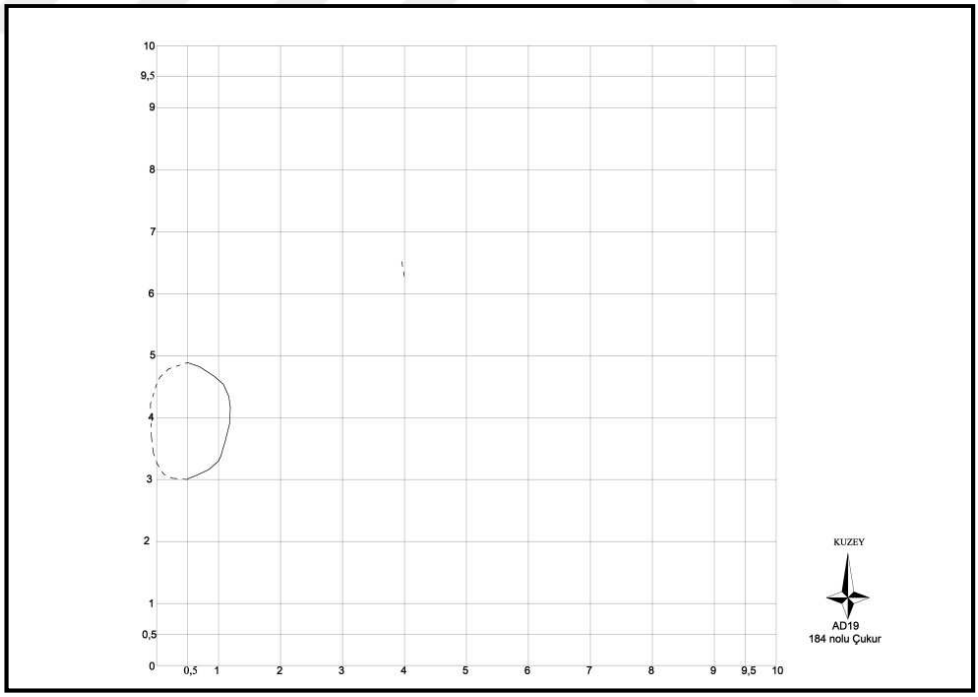

Çizim 40: AD19 plankaresi 117 no'lu çukur.

Levha 21

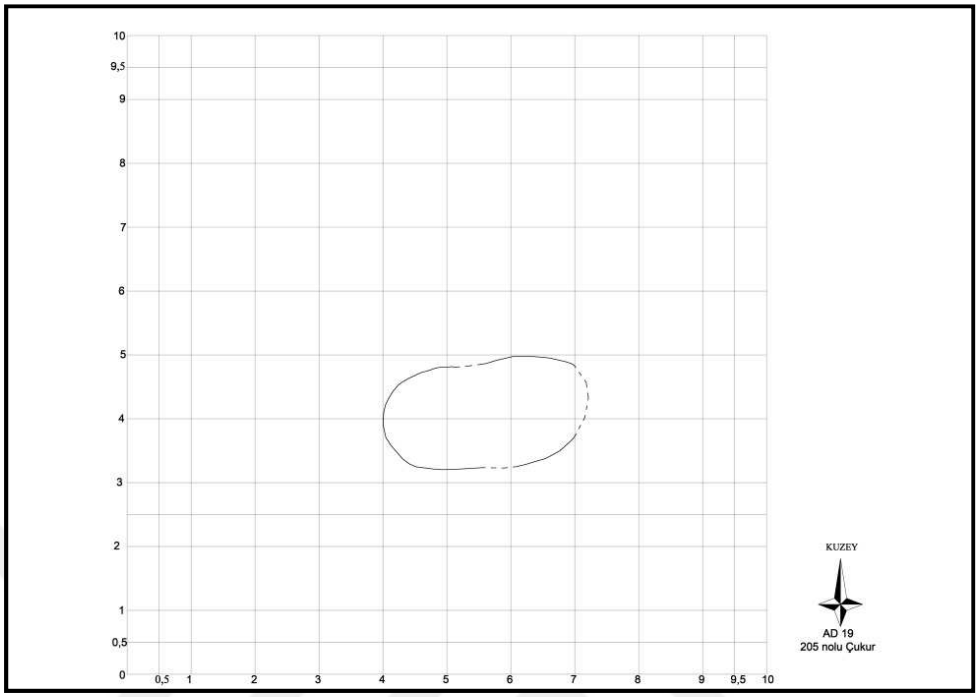

Çizim 41: AD19 plankaresi 161 no'lu çukur

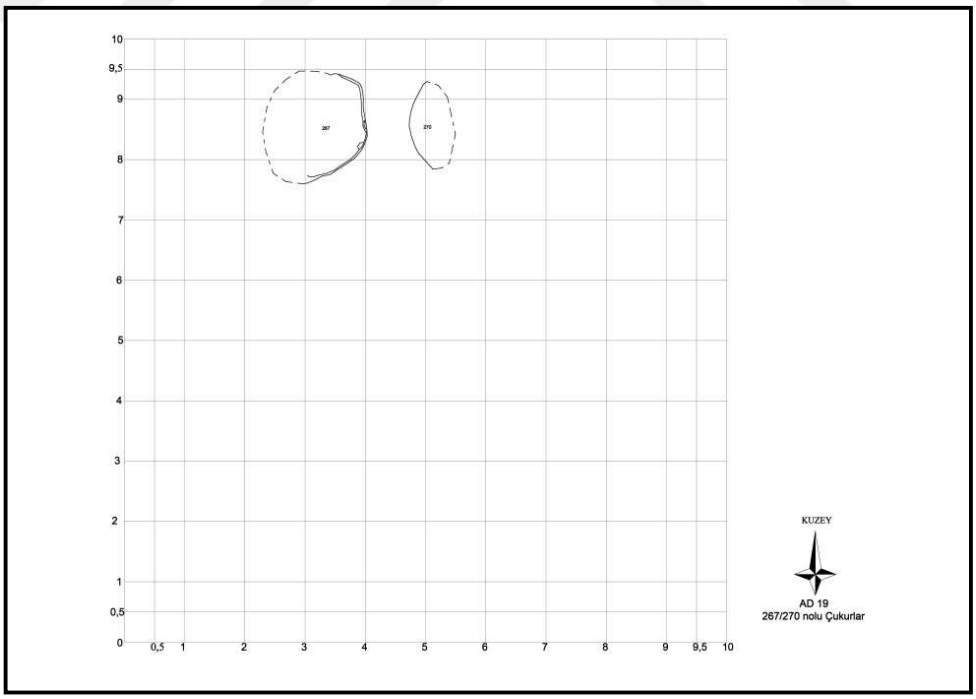

Çizim 42: AD19 plankaresi 184 no'lu çukur.

Levha 22

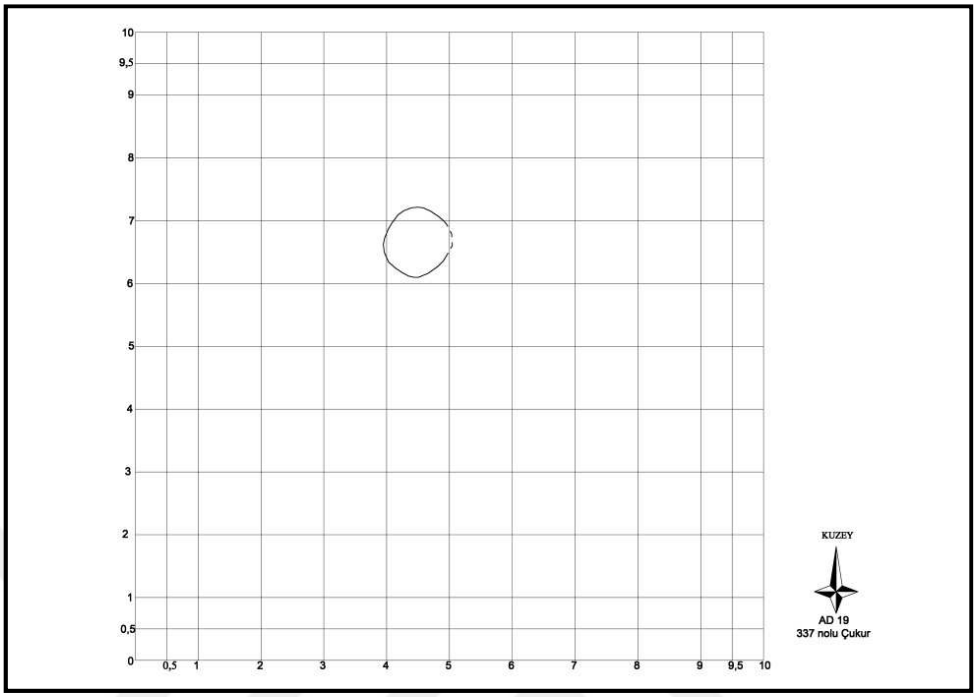

Çizim 43: AD19 plankaresi 205 no'lu çukur.

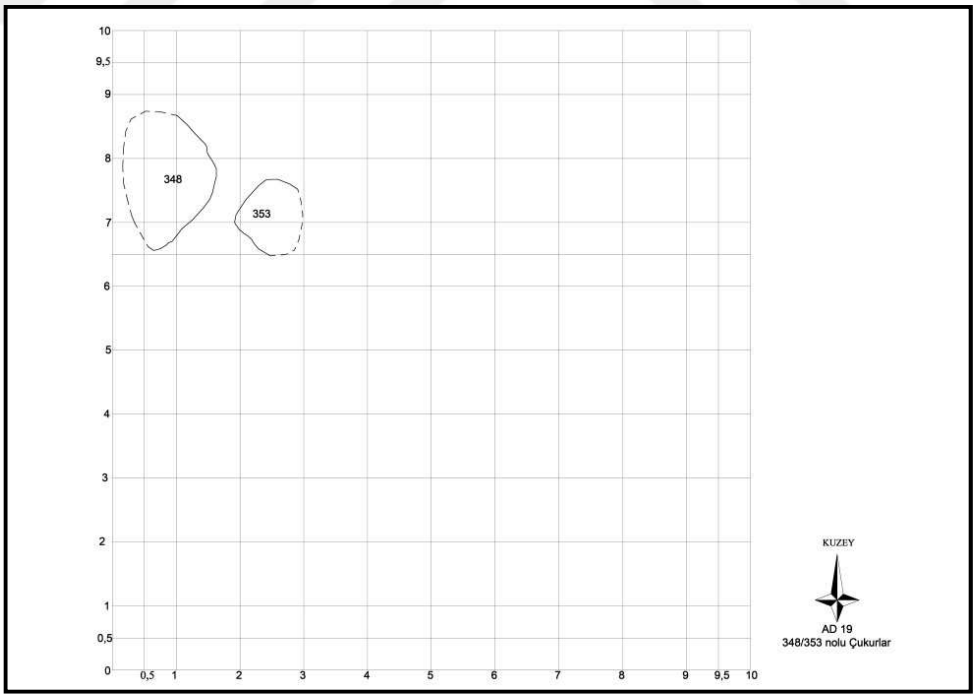

Çizim 44: AD19 plankaresi 267 ve 270 no'lu çukurlar.

Levha 23

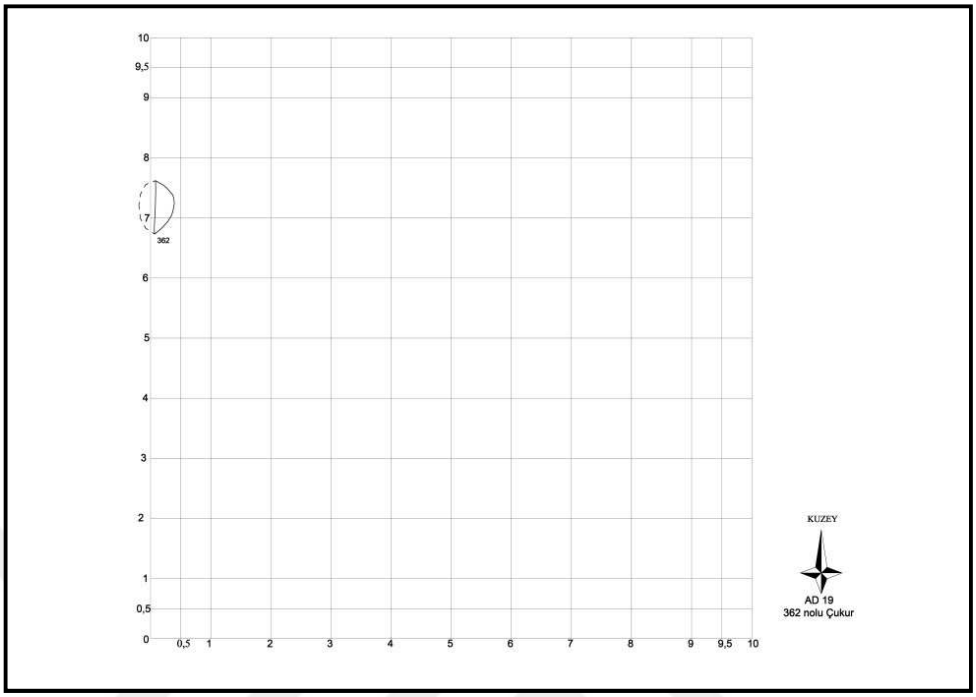

Çizim 45: AD19 plankaresi 337 no'lu çukur.

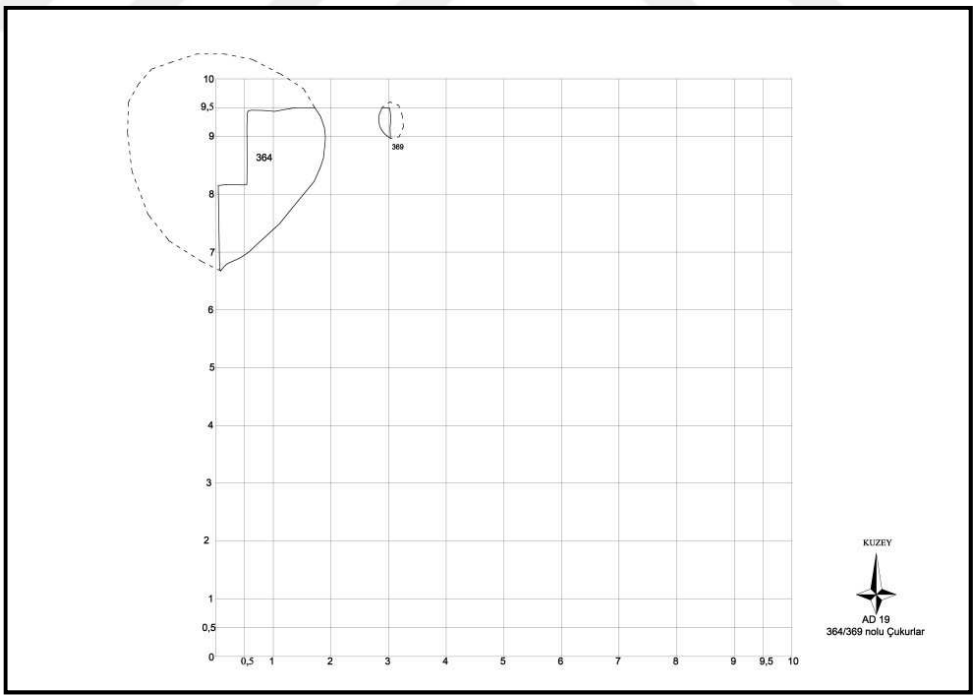

Çizim 46: AD19 plankaresi 348 ve 353 no'lu çukurlar.

Levha 24

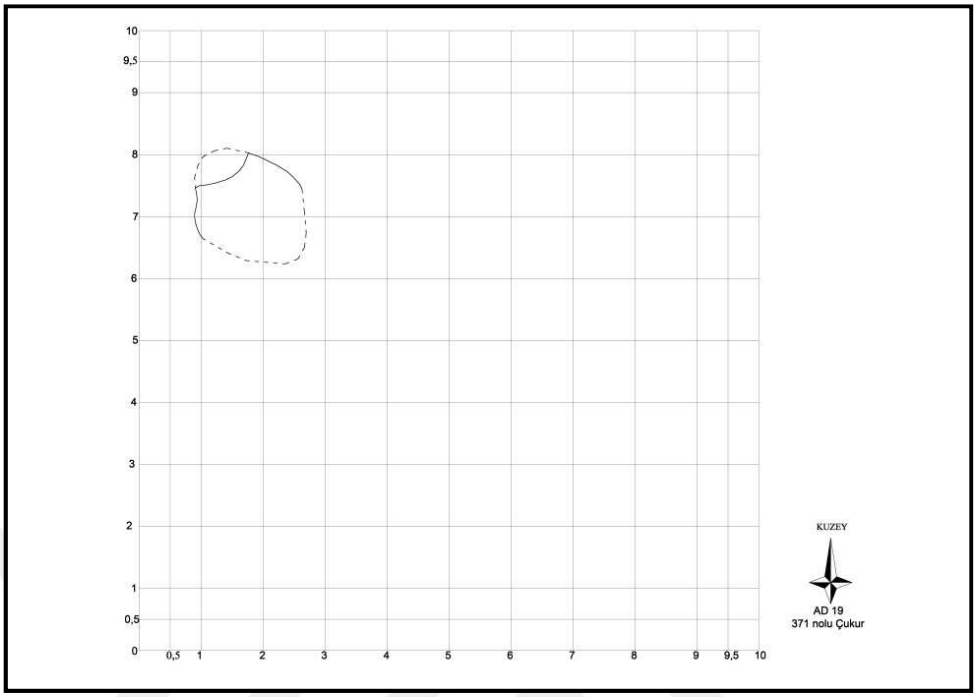

Çizim 47: AD19 plankaresi 362 no'lu çukur.

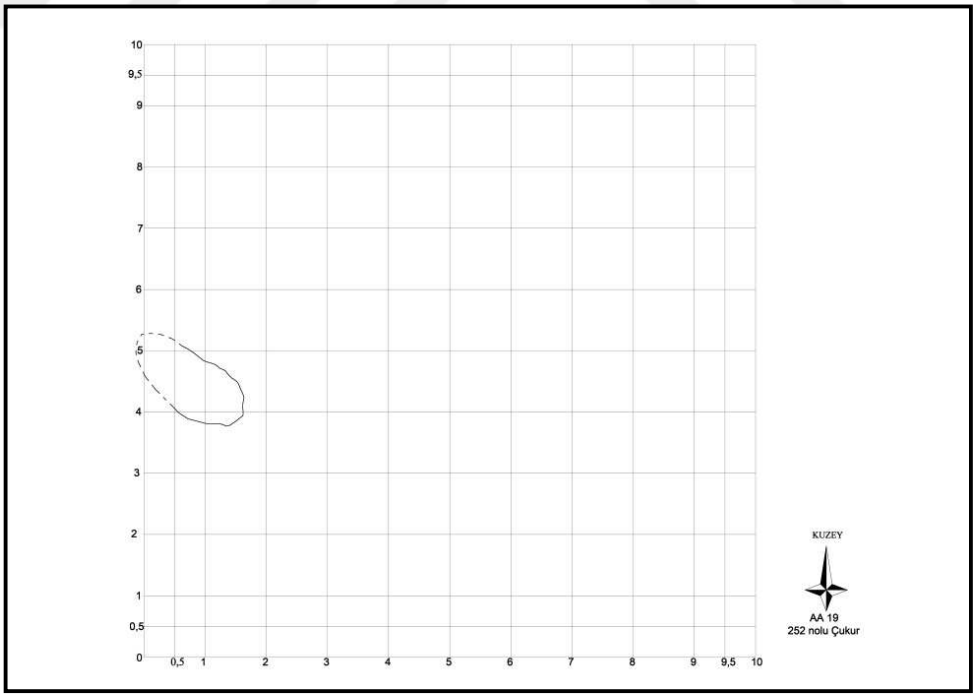

Çizim 48: AD19 plankaresi 364 ve 369no'lu çukurlar.

Levha 25

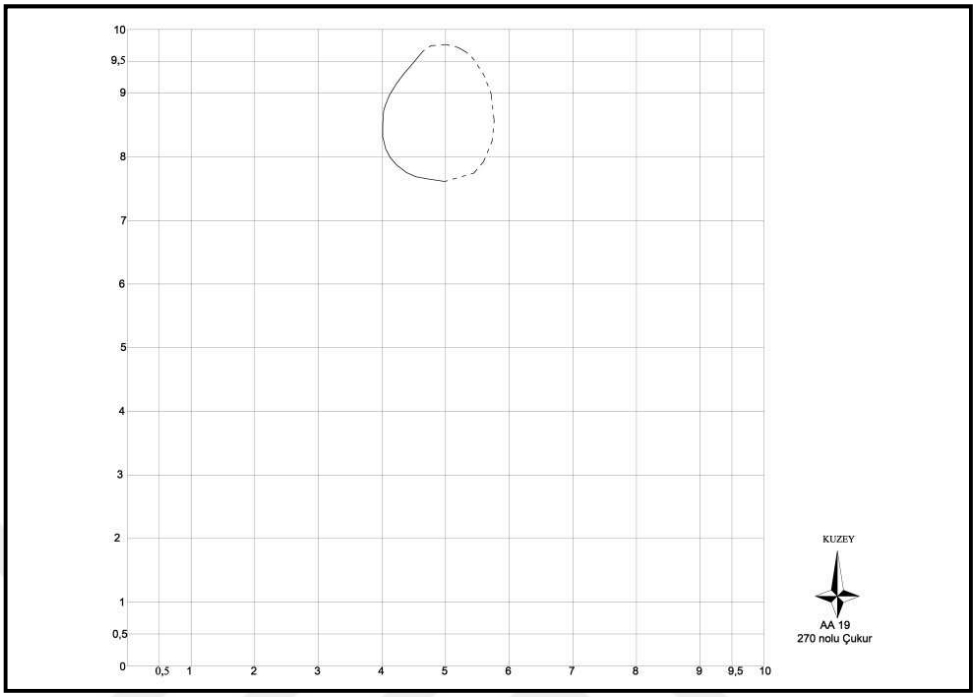

Çizim 49: AD19 plankaresi 371 no'lu çukur.

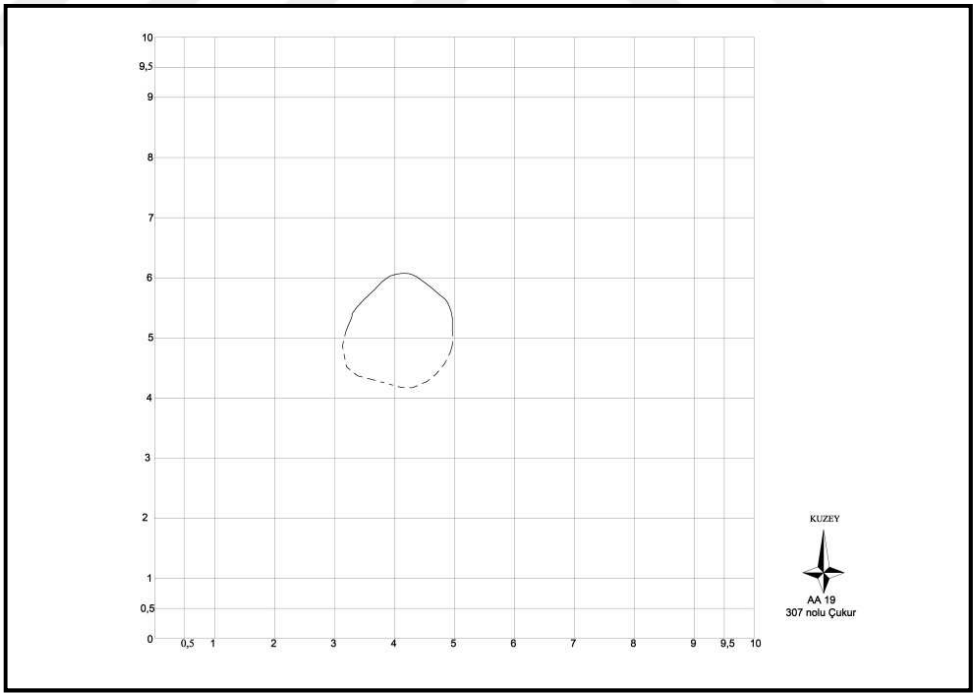

Çizim 50: AA19 plankaresi 252 no'lu çukur.

Levha 26

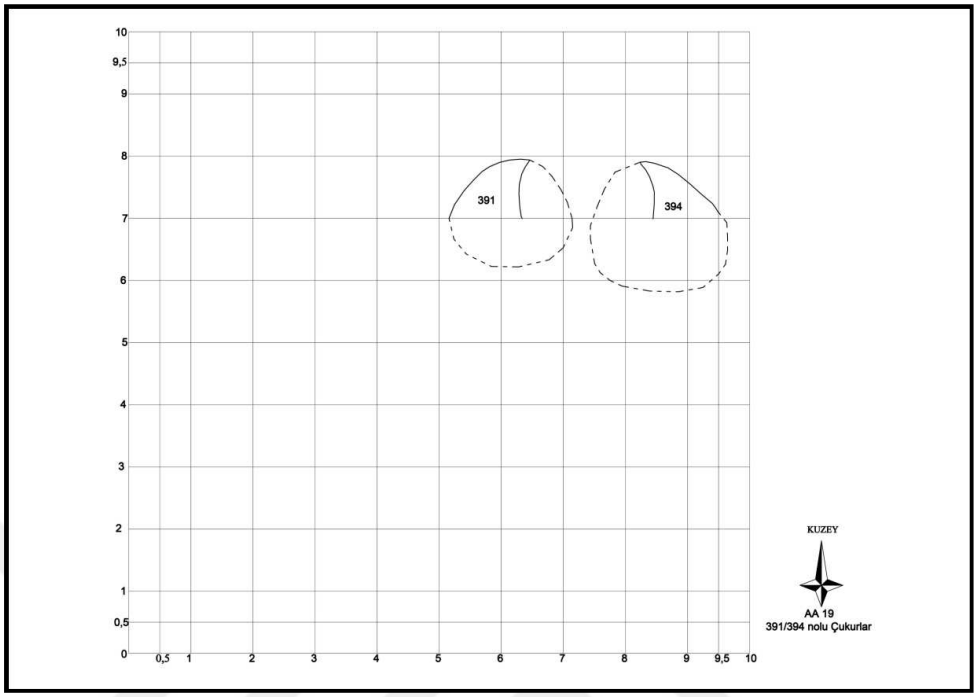

Çizim 51: AA19 plankaresi 270 no'lu çukur.

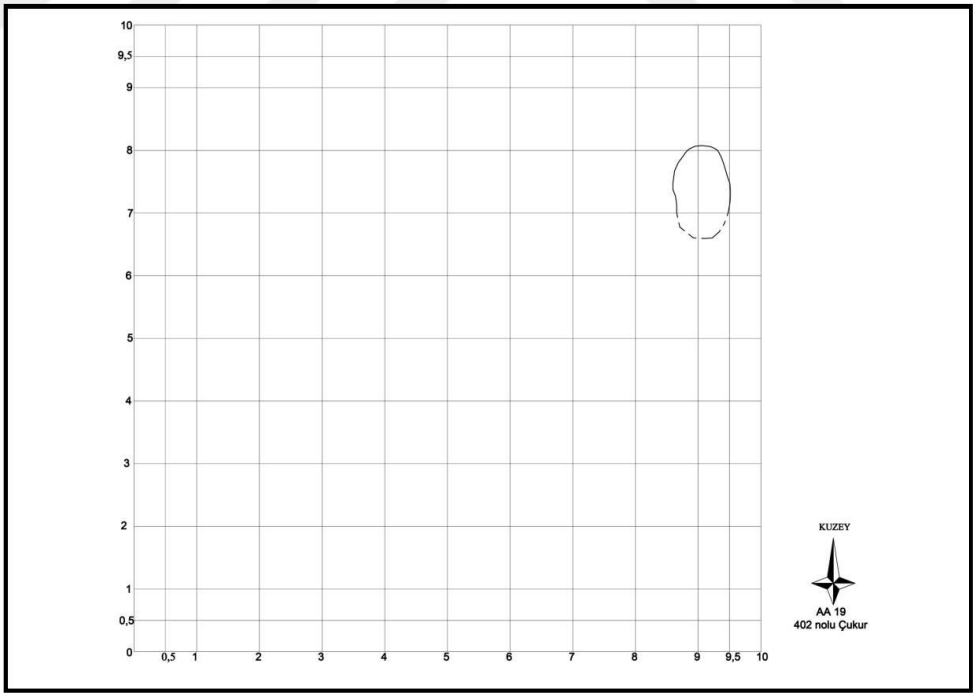

Çizim 52: AA19 plankaresi 307no'lu çukur.

Levha 27

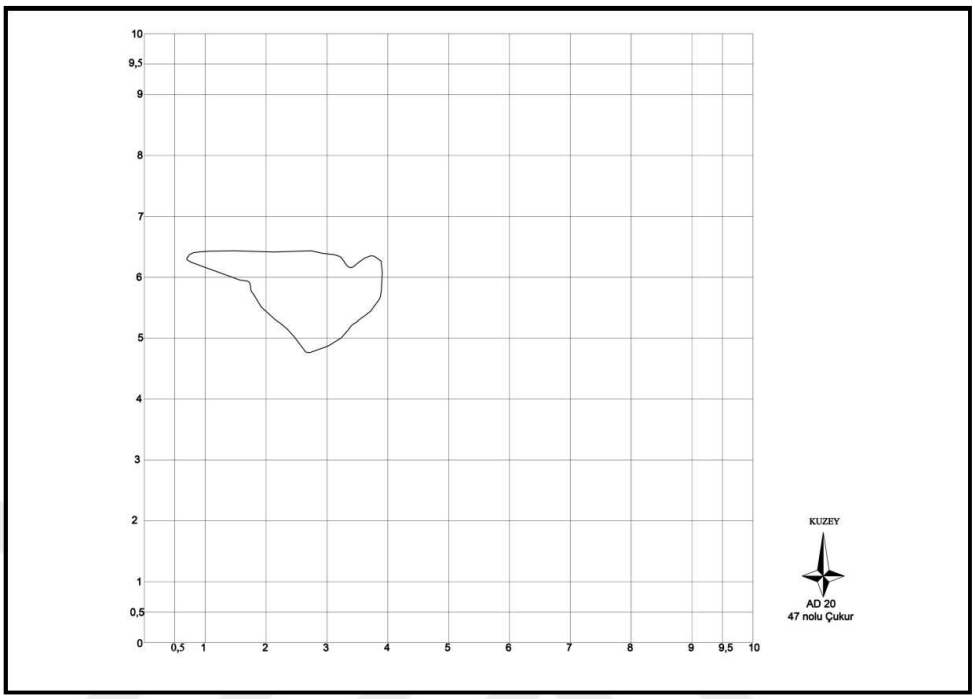

Çizim 53: AA19 plankaresi 391 ve 394 no'lu çukurlar.

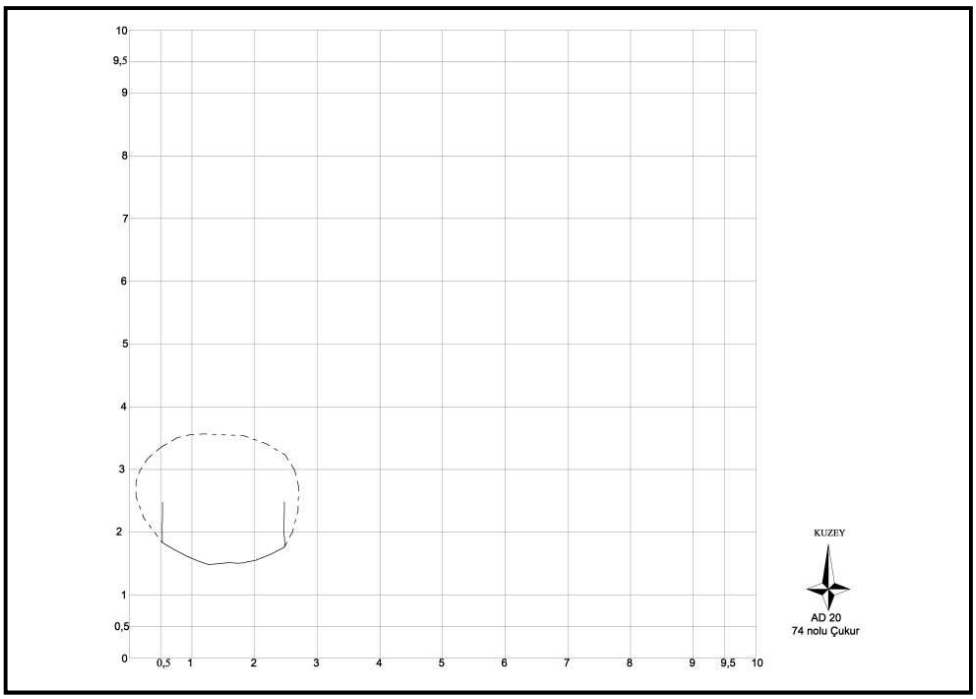

Çizim 54: AA19 plankaresi 402 no'lu çukur.

Levha 28

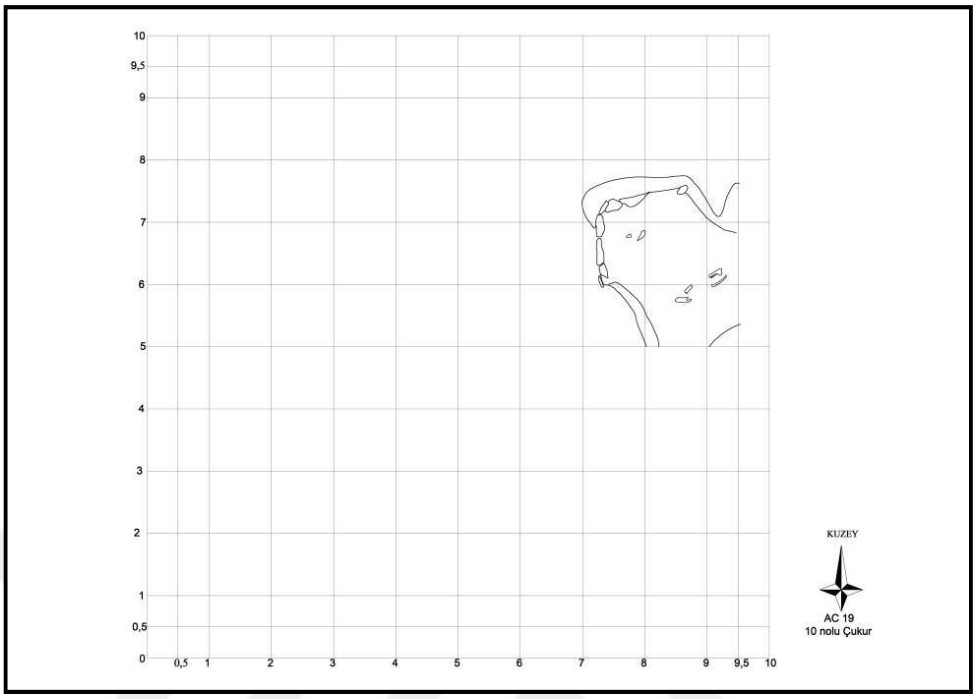

Çizim 55: AD20 plankaresi 47 no'lu çukur.

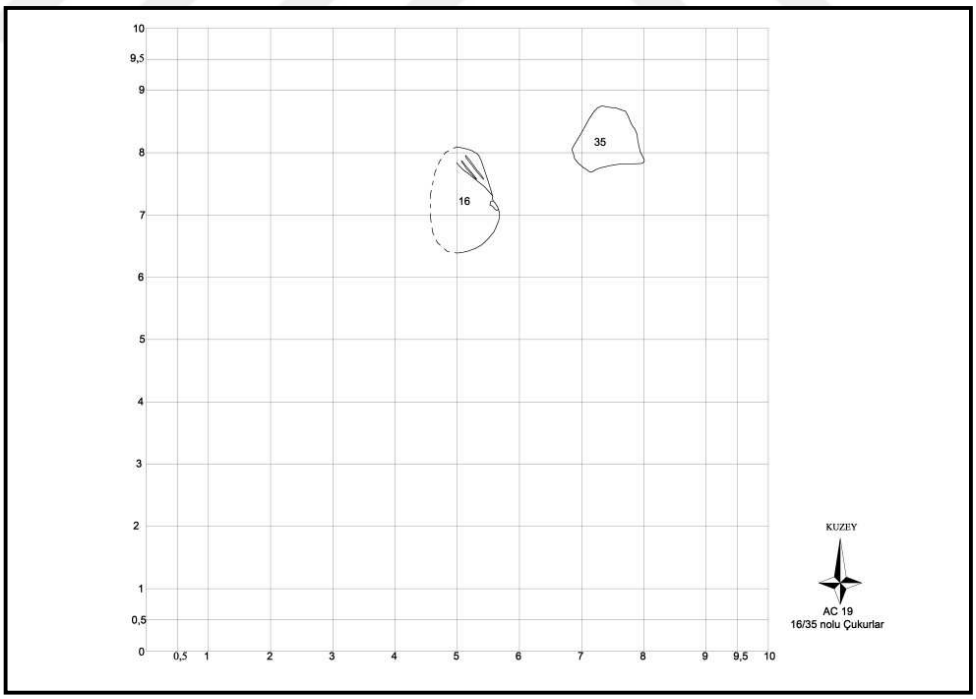

Çizim 56: AD20 plankaresi 74 no'lu çukur.

Levha 29

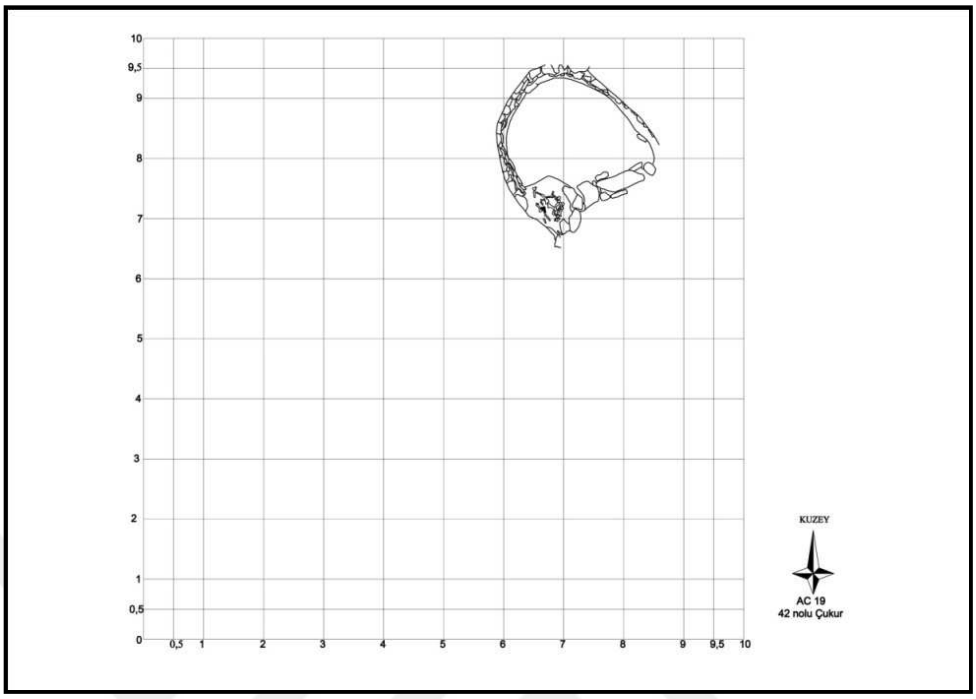

Çizim 57: AC19 plankaresi 10 no'lu çukur.

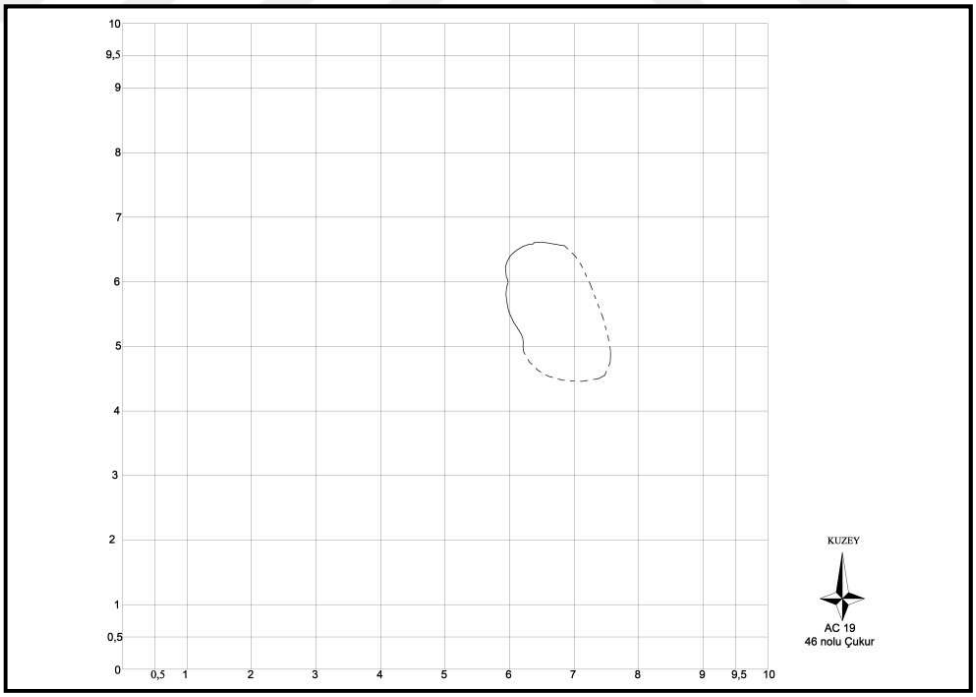

Çizim 58: AC19 plankaresi 16 ve 35 no'lu çukurlar.

Levha 30

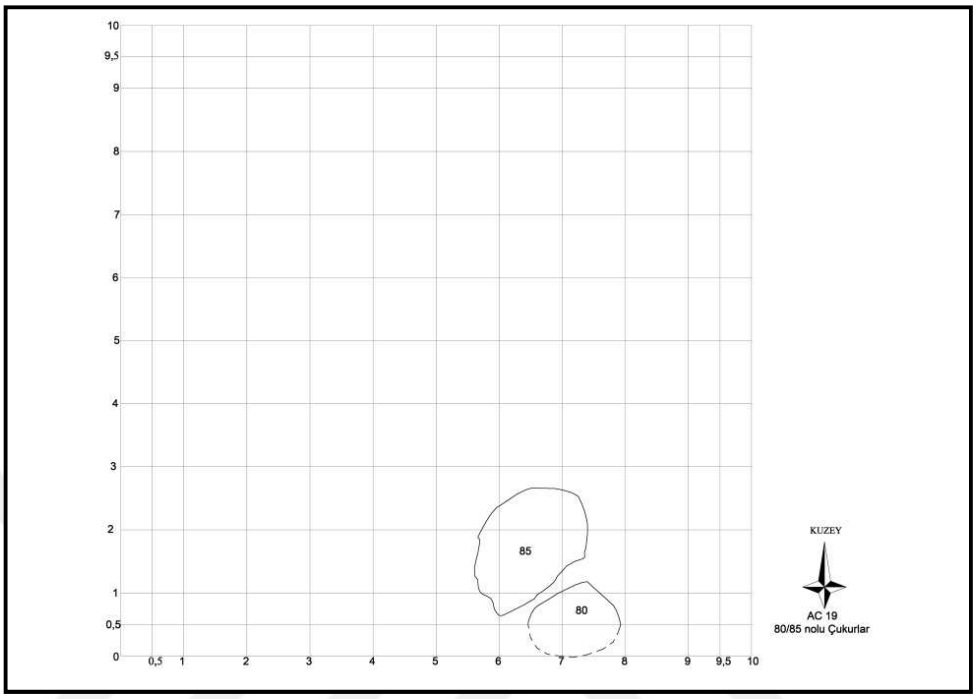

Çizim 59: AC19 plankaresi 42 no'lu çukur.

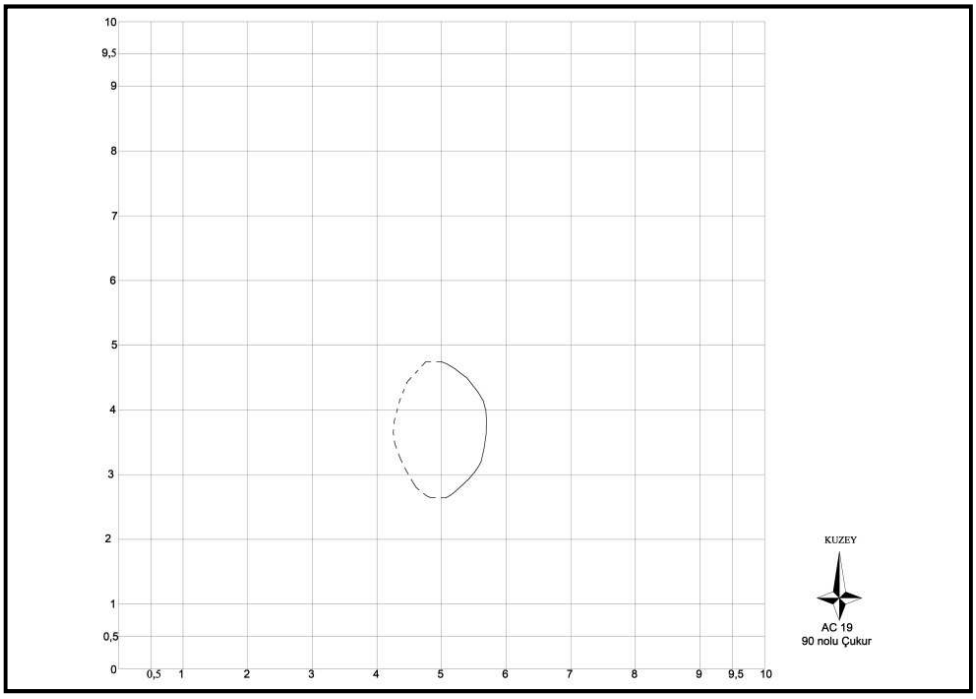

Çizim 60: AC19 plankaresi 46 no'lu çukur.

Levha 31

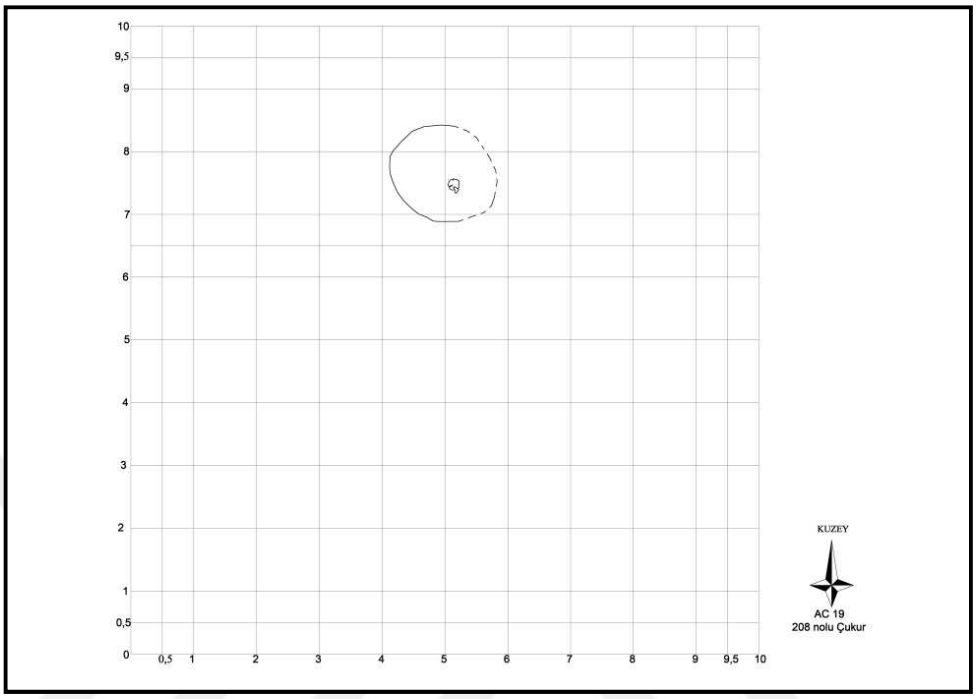

Çizim 61: AC19 plankaresi 80 ve 85 no'lu çukurlar.

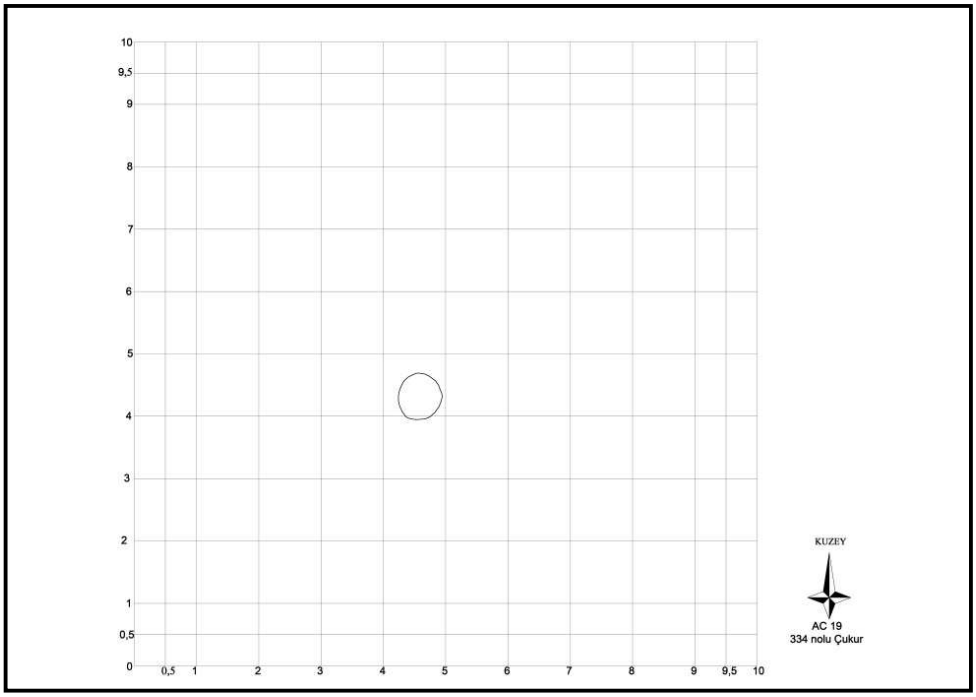

Çizim 62: AC19 plankaresi 90 no'lu çukur.

Levha 32

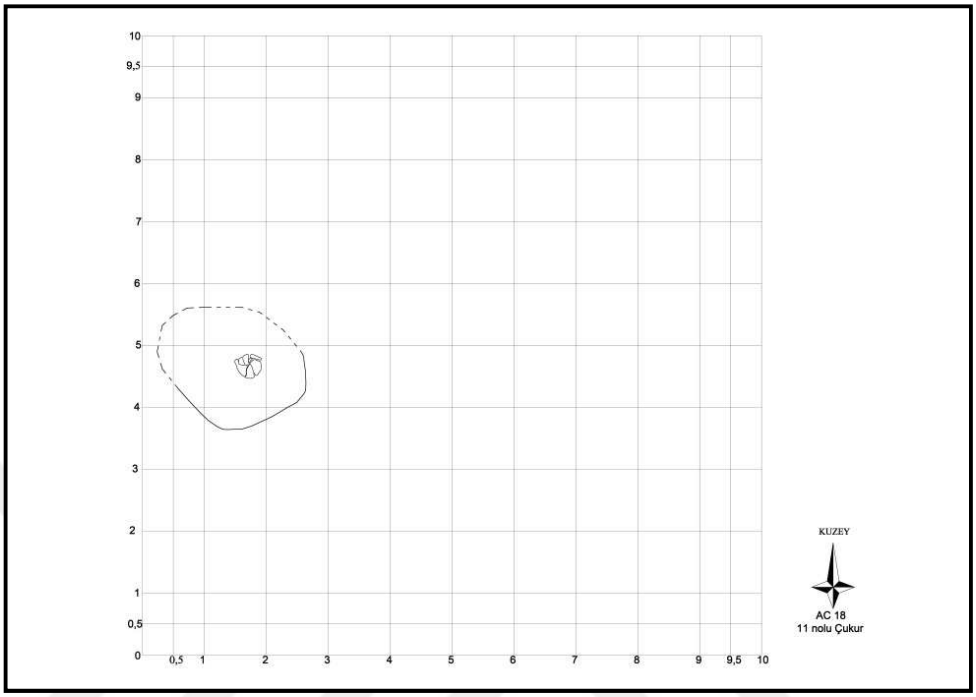

Çizim 63: AC19 plankaresi 208 no'lu çukur

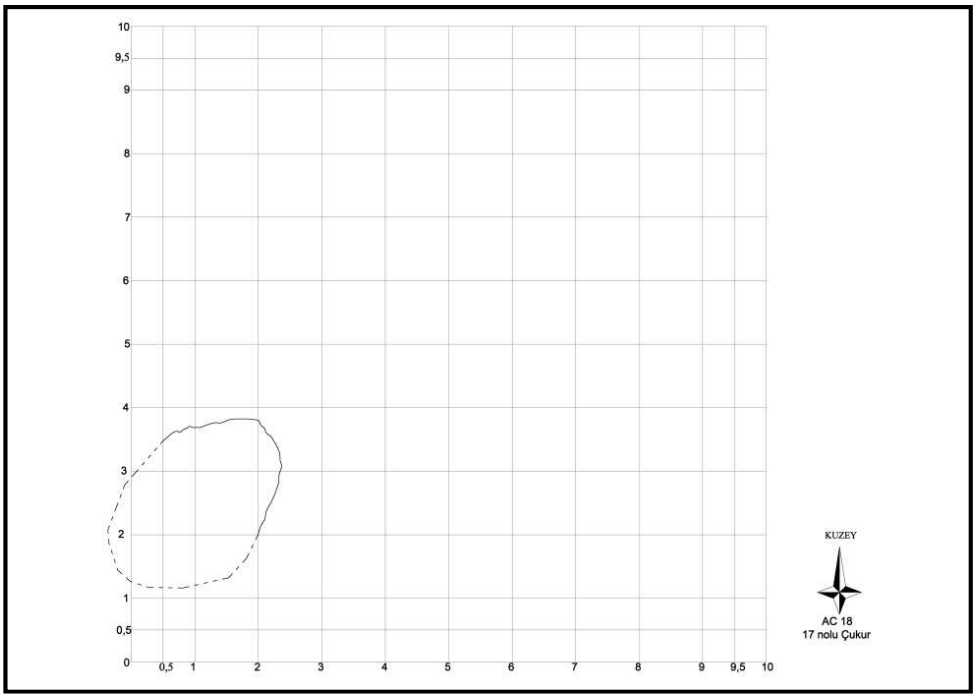

Çizim 64: AC19 plankaresi 334 no'lu çukur.

Levha 33

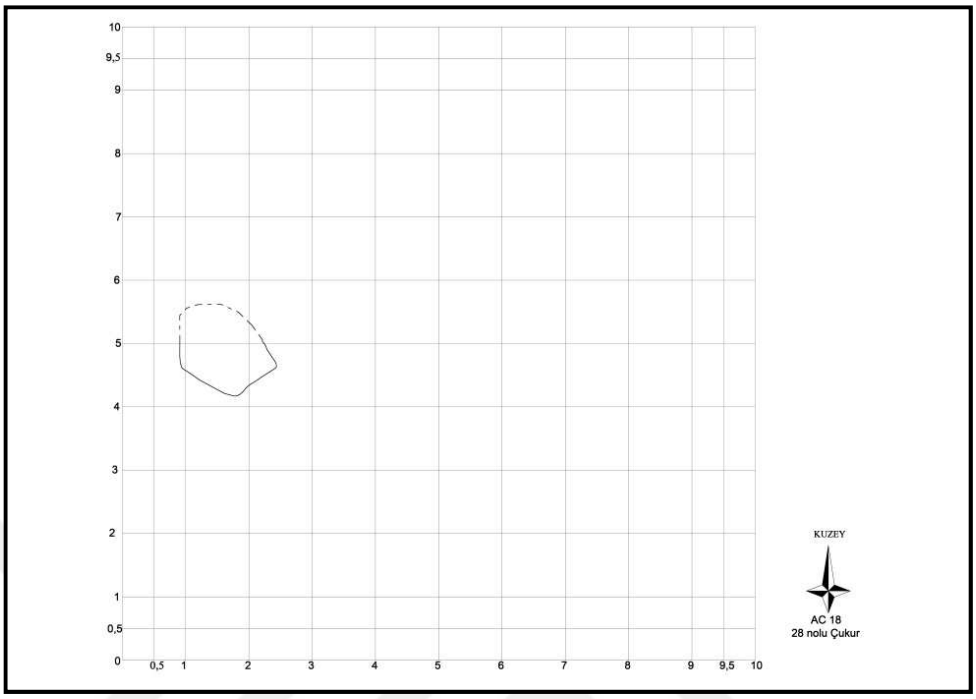

Çizim 65: AC18 plankaresi 11 no'lu çukur.

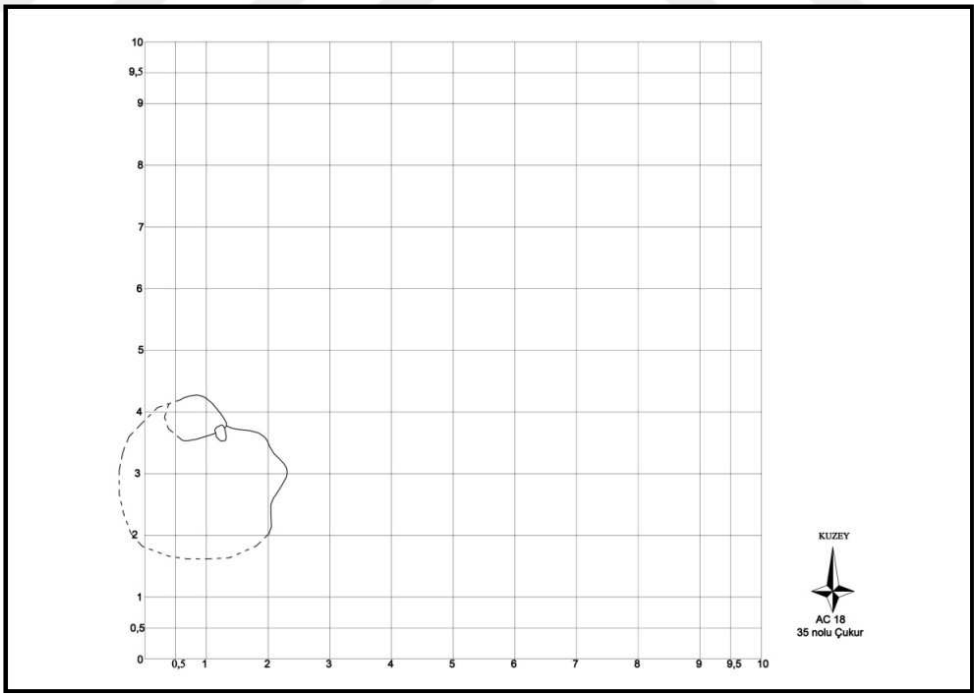

Çizim 66: AC18 plankaresi 17 no'lu çukur.

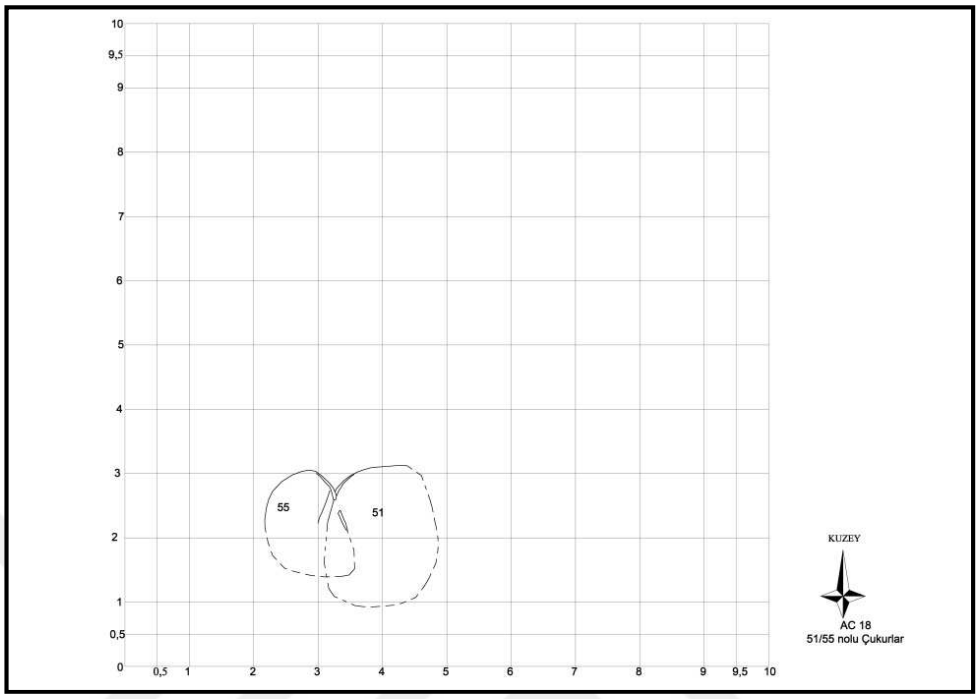
Levha 34

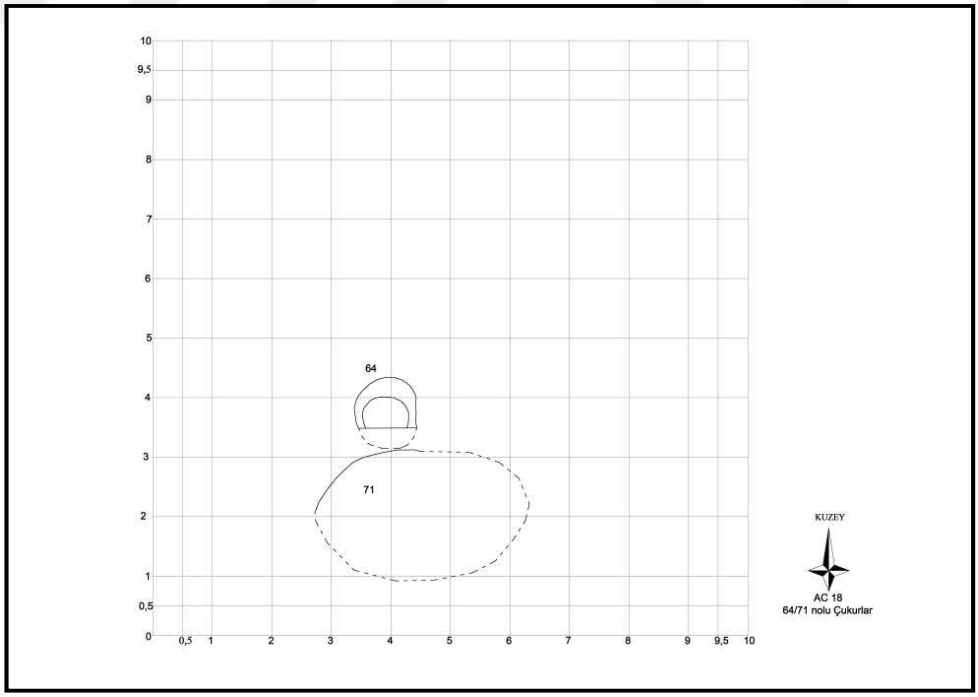
Çizim 67: AC18 plankaresi 28 no'lu çukur.

Çizim 68: AC18 plankaresi 35 no'lu çukur.

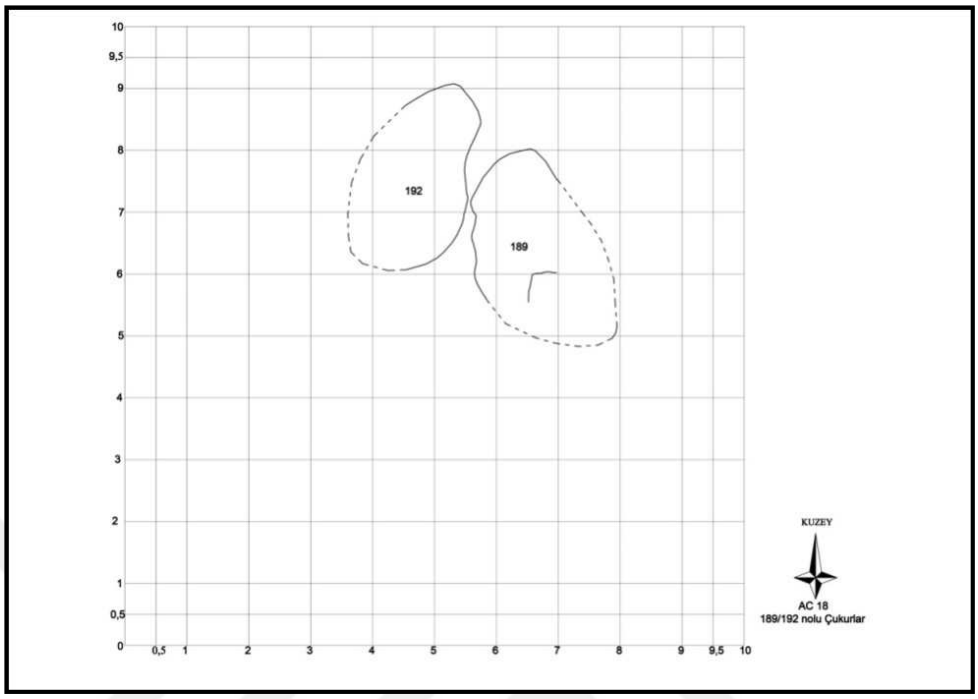

Çizim 69: AC18 plankaresi 51 ve 55 no'lu çukurlar.

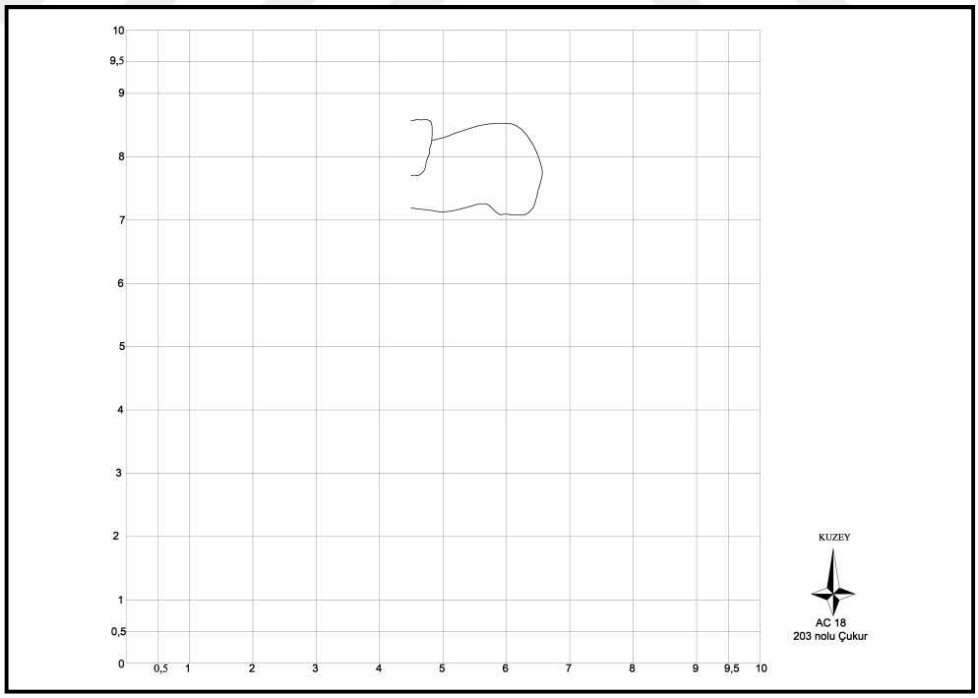

Çizim 70: AC18 plankaresi 64 ve 71 no'lu çukurlar.

Levha 36

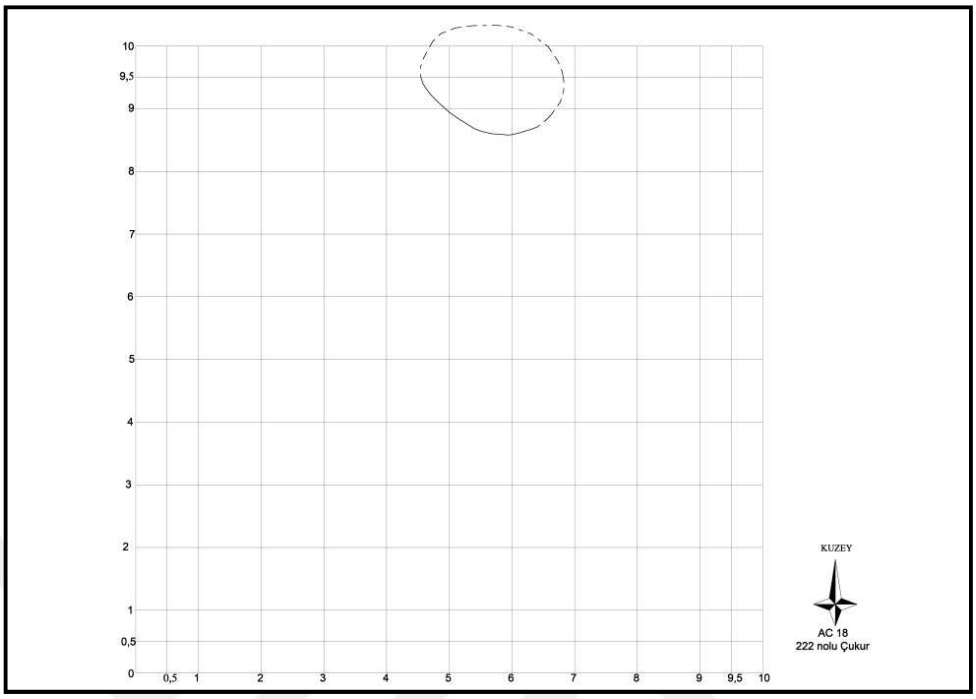

Çizim 71: AC18 plankaresi 189 ve 192 no'lu çukurlar.

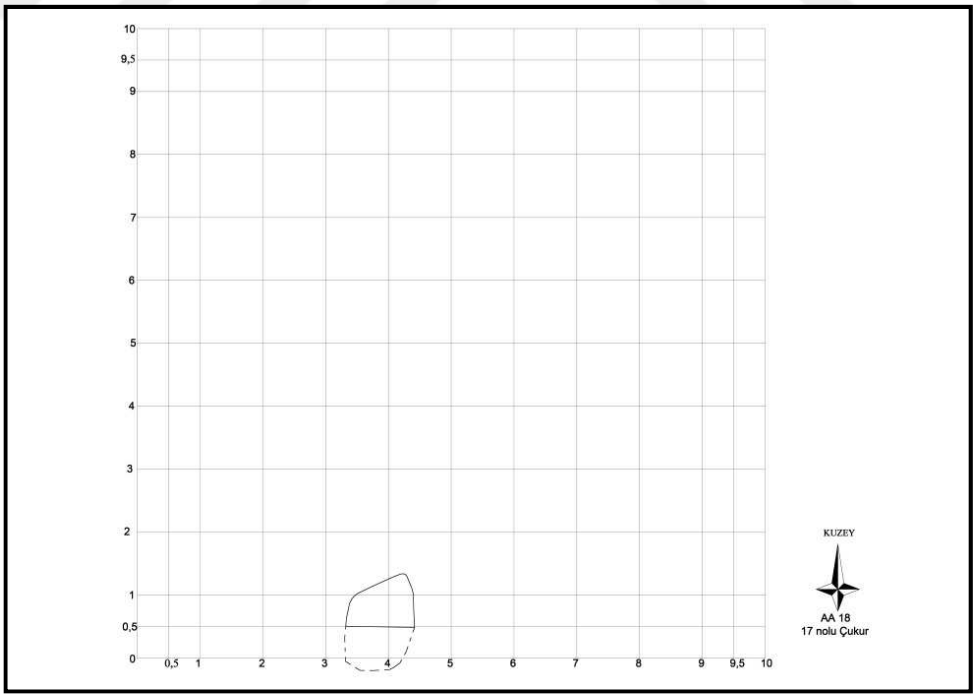

Çizim 72: AC18 plankaresi 203 no'lu çukur.

Levha 37

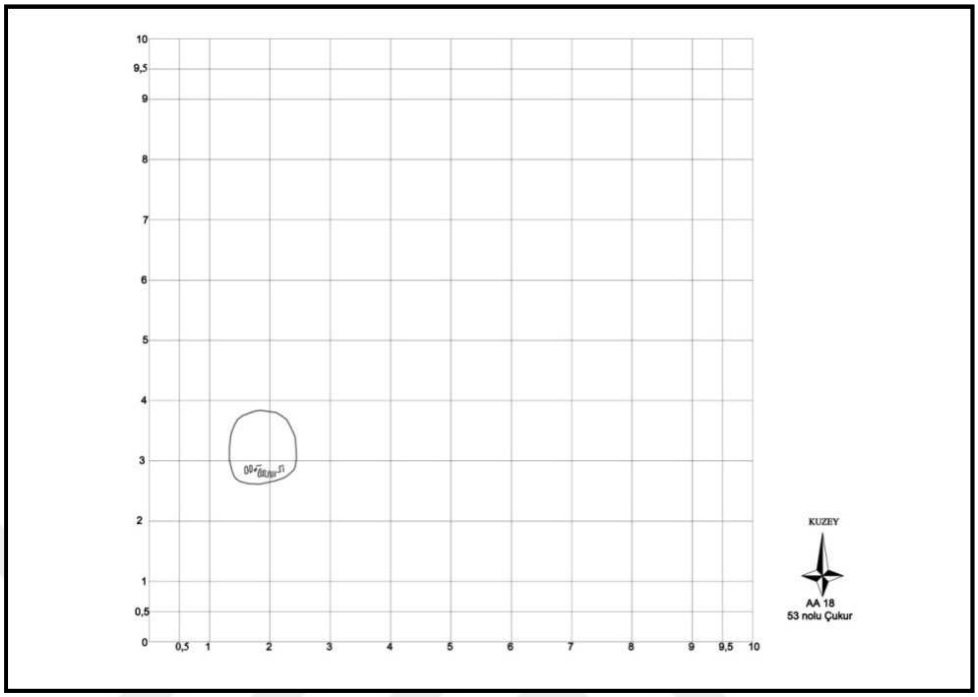

Çizim 73: AC18 plankaresi 222 no'lu çukur.

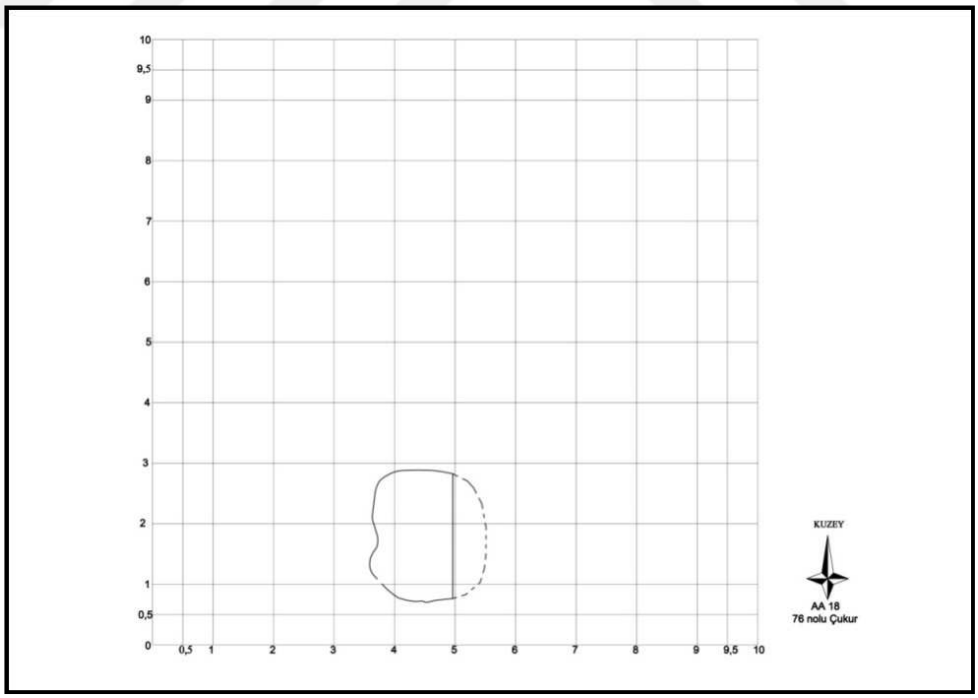

Çizim 74: AA18 plankaresi 17 no'lu çukur.

Levha 38

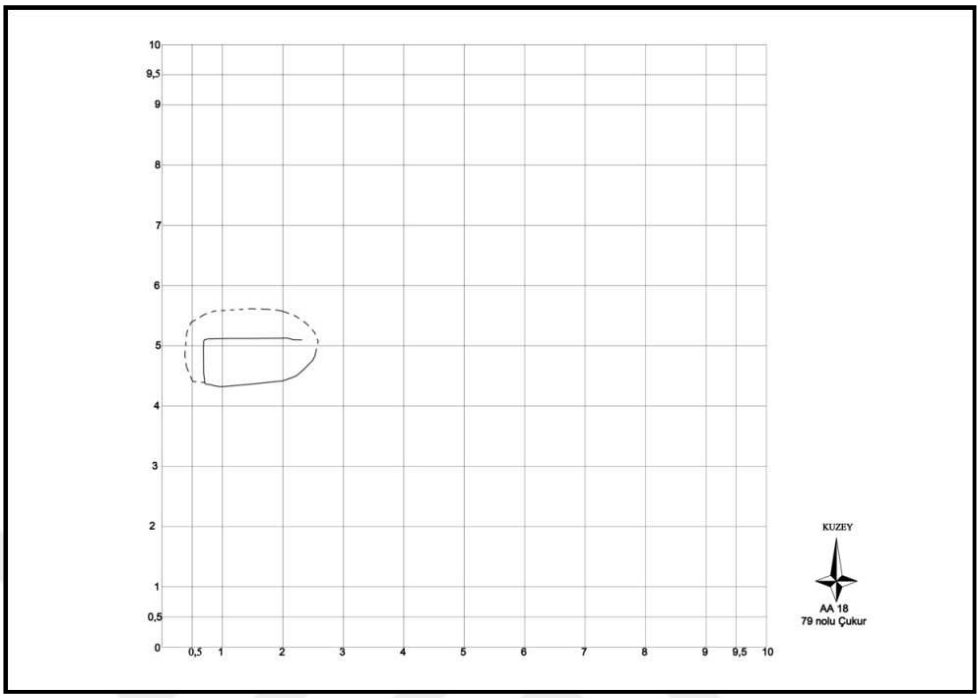

Çizim 75: AA18 plankaresi 53 no'lu çukur.

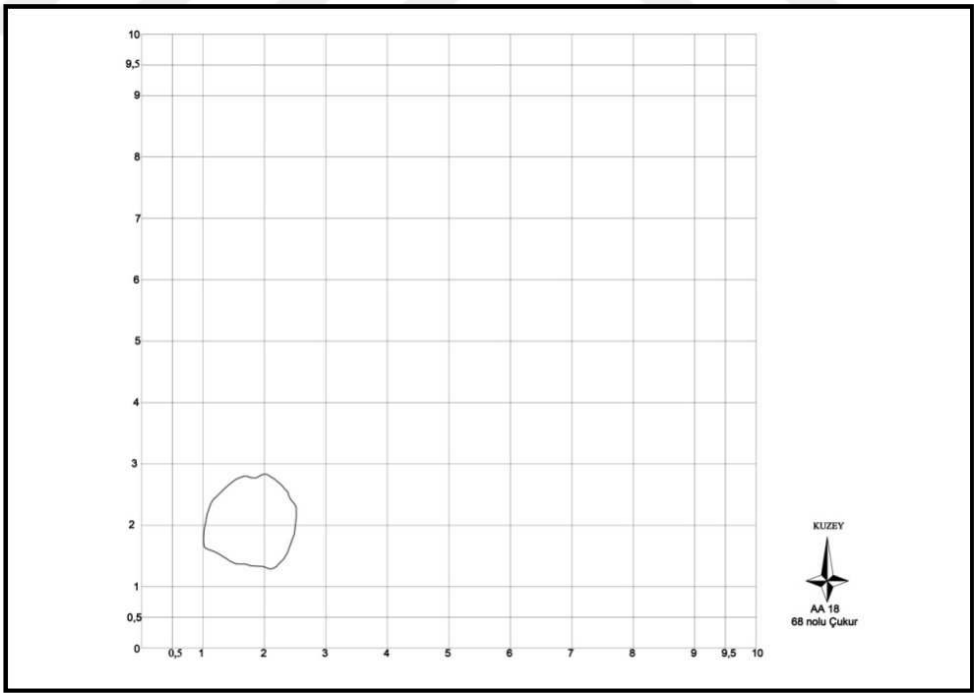

Çizim 76: AA18 plankaresi 76 no'lu çukur.

Levha 39

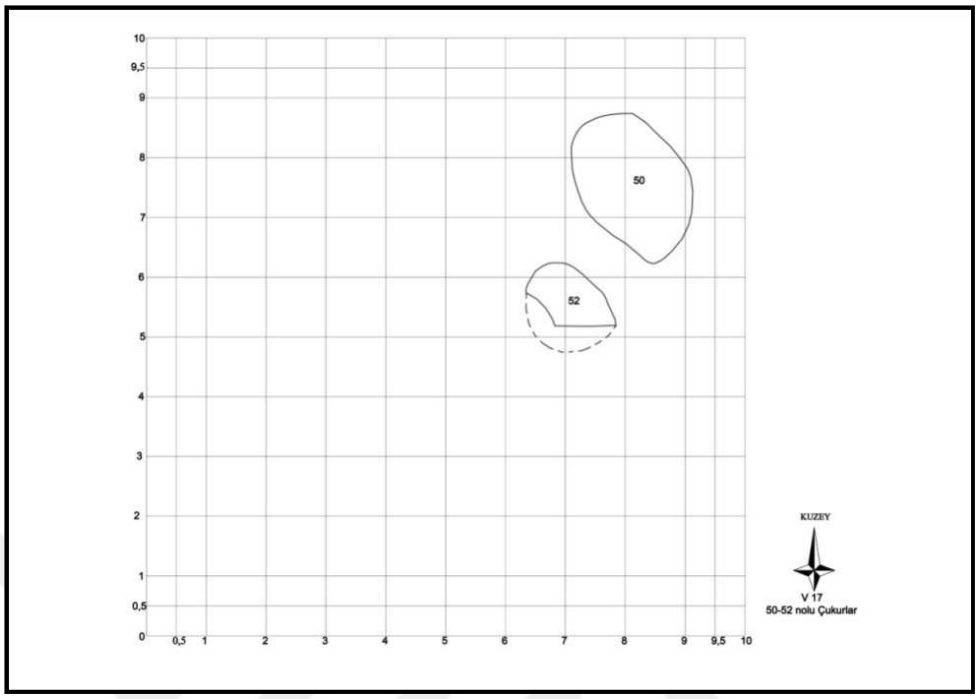

Çizim 77: AA18 plankaresi 79 no'lu çukur.

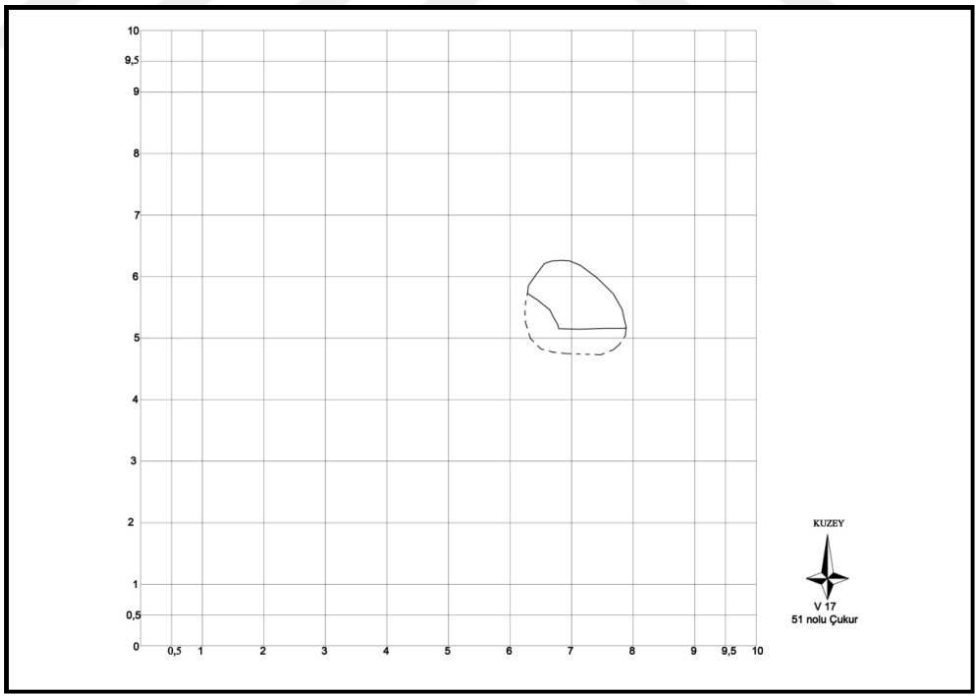

Çizim 78: AA18 plankaresi 68 no'lu çukur.

Levha 40

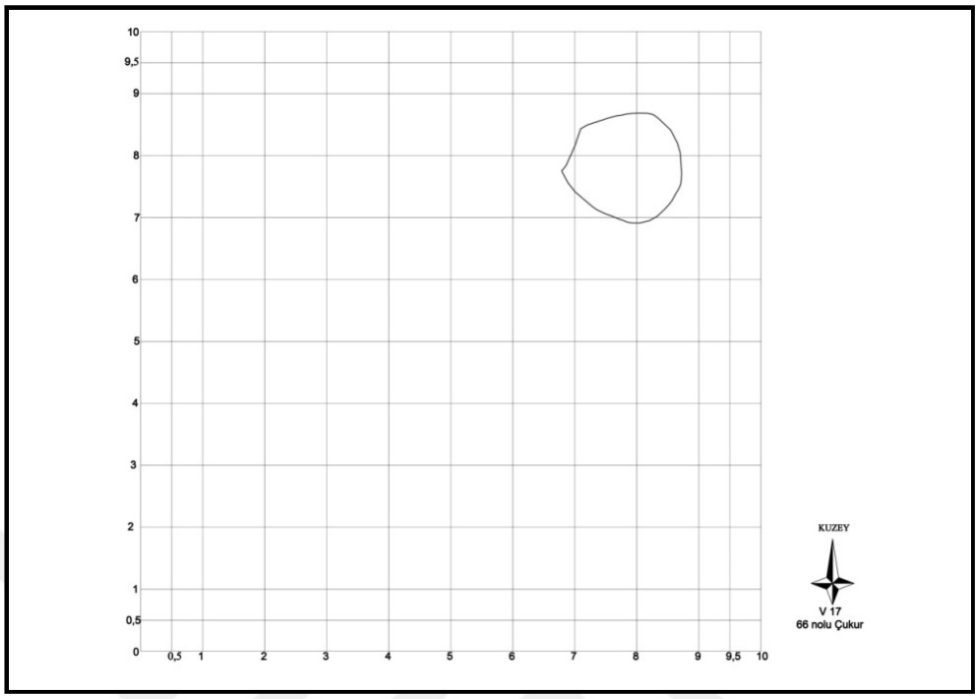

Çizim 79: AA18 plankaresi 50 ve 52 no'lu çukurlar.

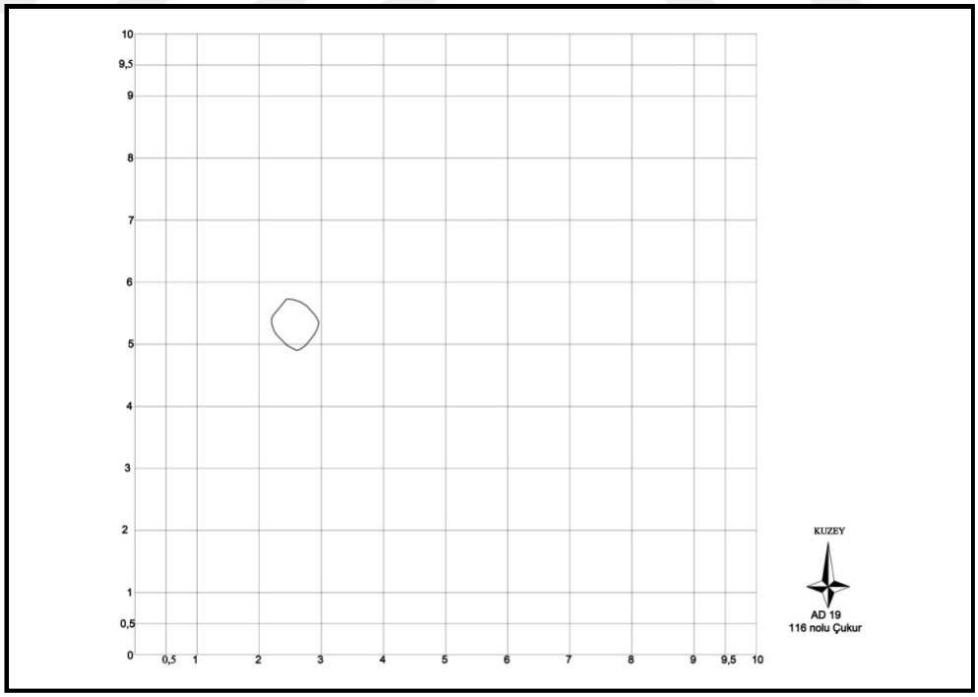

Çizim 80: AA18 plankaresi 51 no'lu çukurlar.

Levha 41

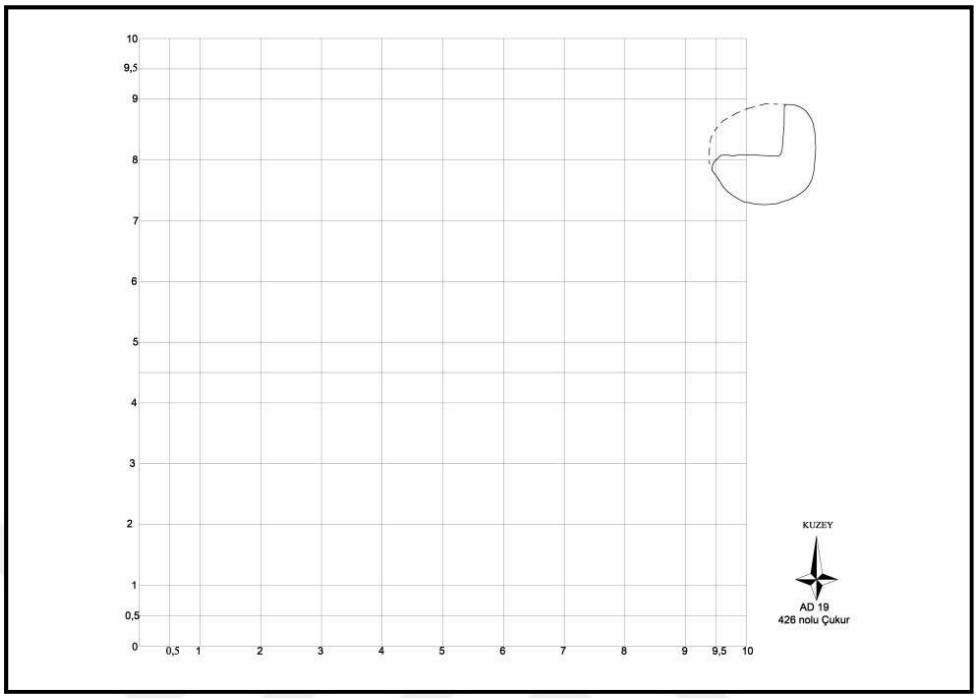

Çizim 81: V17 plankaresi 66 no'lu çukur.

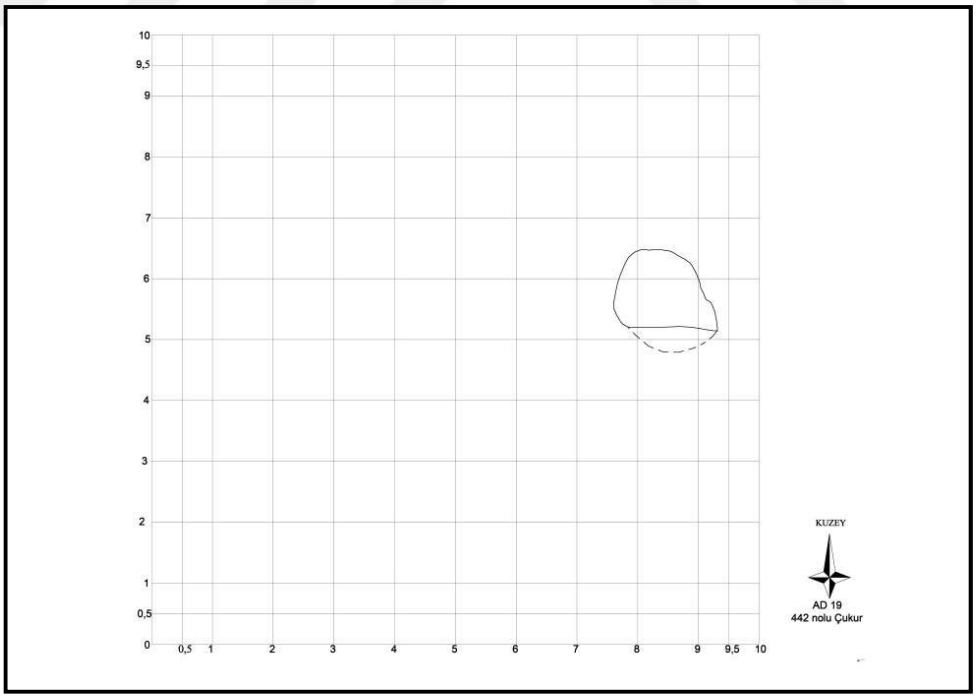

Çizim 82: AD19 plankaresi 116 no'lu çukur.

Levha 42

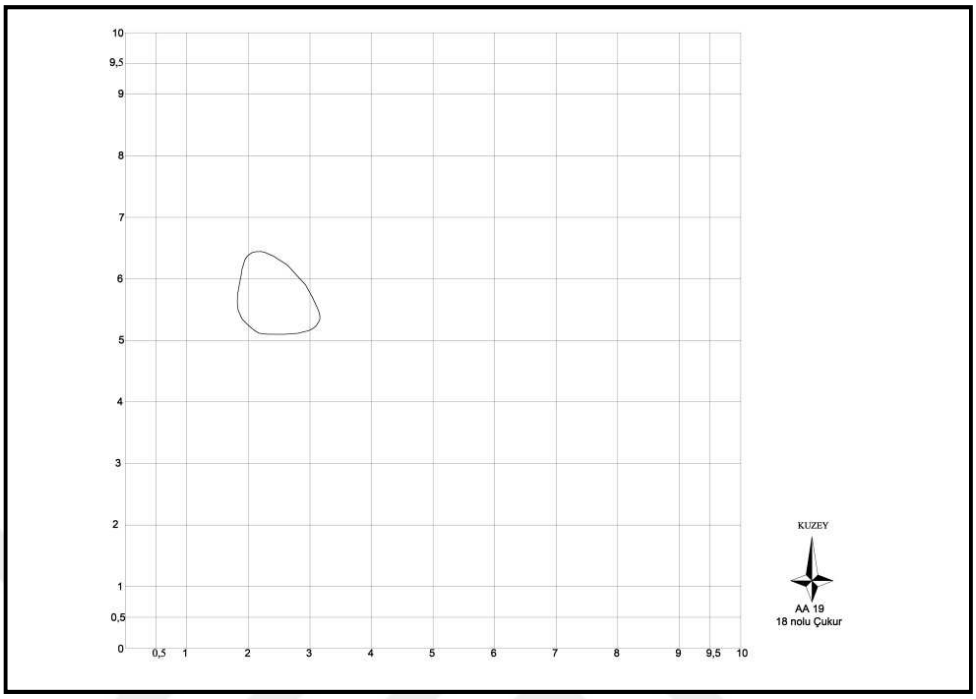

Çizim 83: AD19 plankaresi 426 no'lu çukur.

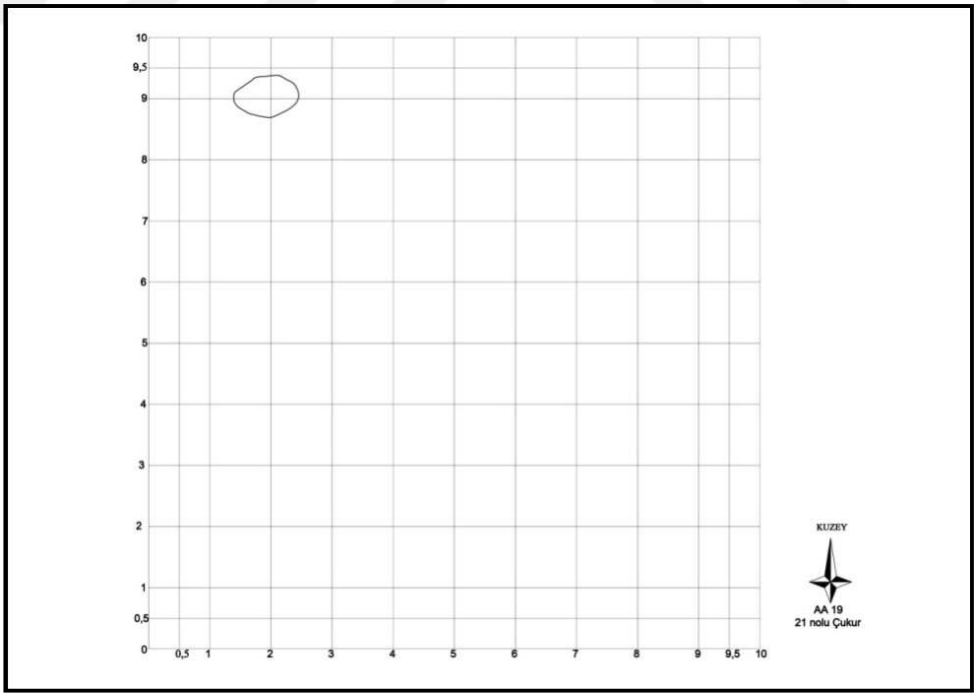

Çizim 84: AD19 plankaresi 442 no'lu çukur.

Levha 43

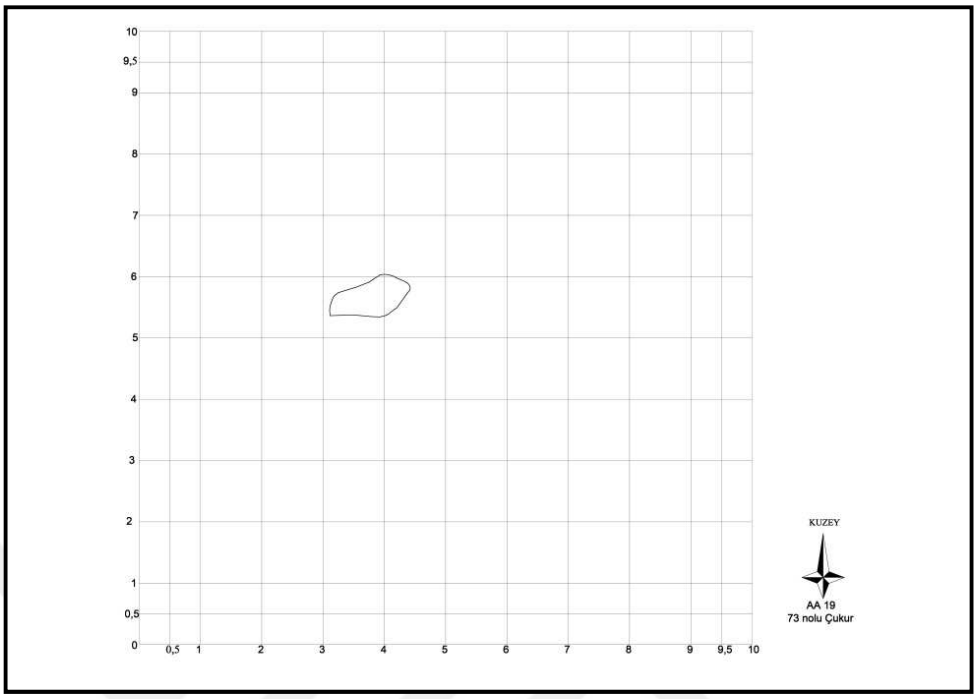

Çizim 85: AA19 plankaresi 18 no'lu çukur.

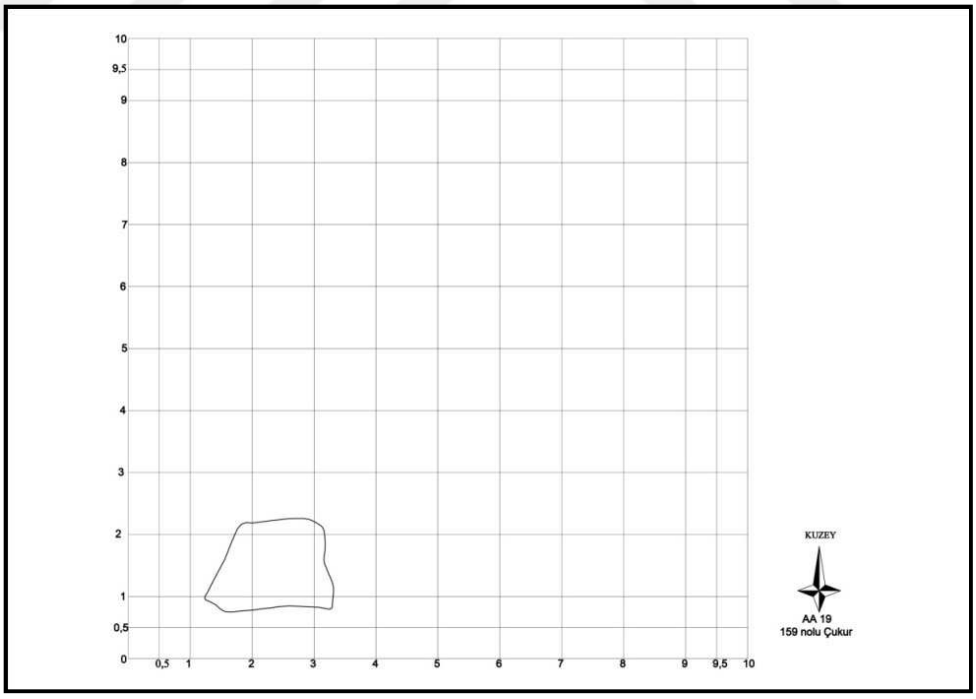

Çizim 86: AA19 plankaresi 21 no'lu çukur.

Levha 44

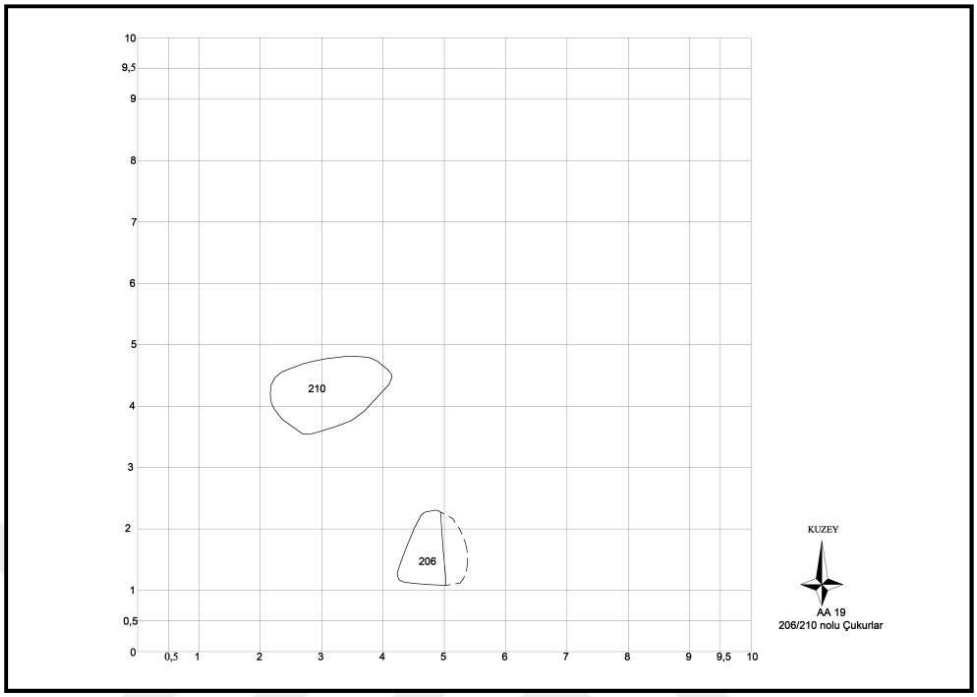

Çizim 87: AA19 plankaresi 73 no'lu çukur.

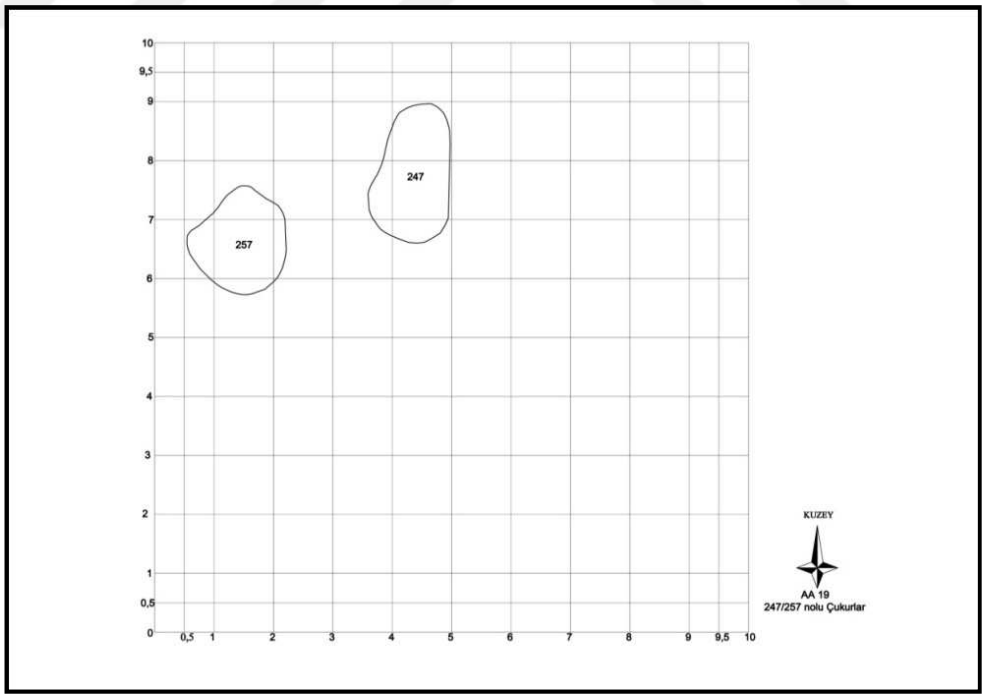

Çizim 88: AA19 plankaresi 159 no'lu çukur.

Levha 45

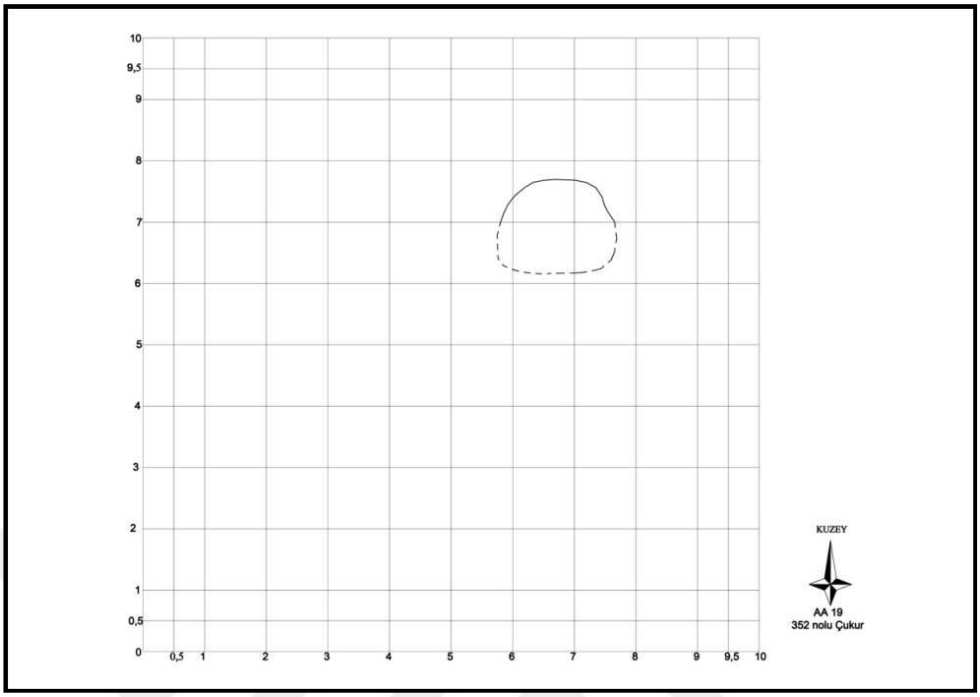

Çizim 89: AA19 plankaresi 206 ve 210 no'lu çukurlar.

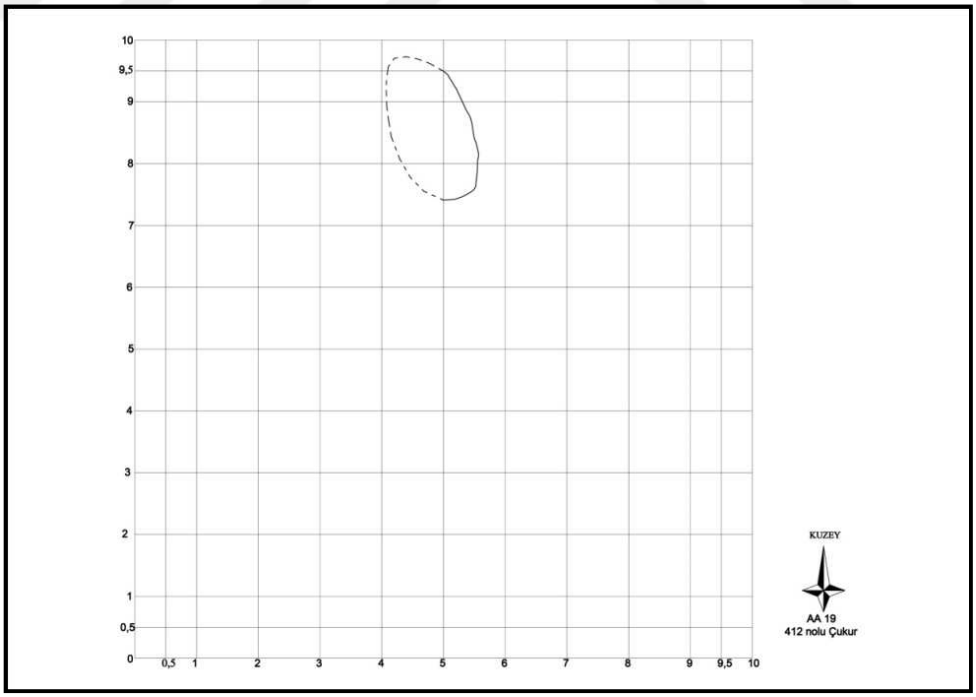

Çizim 90: AA19 plankaresi 247 ve 257 no'lu çukurlar.

Levha 46

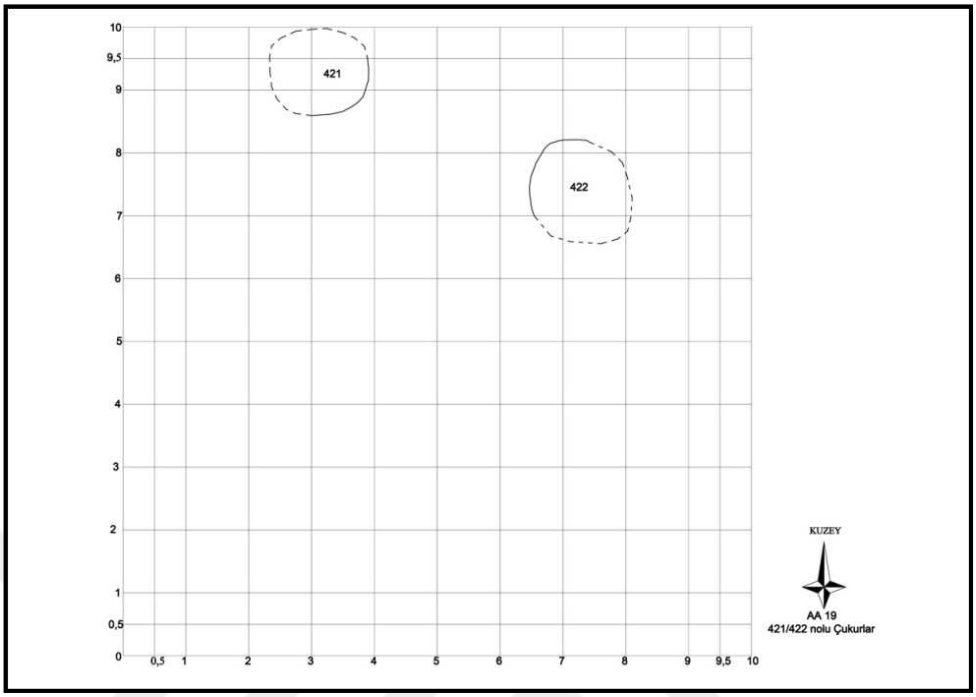

Çizim 91: AA19 plankaresi 352 no'lu çukur.

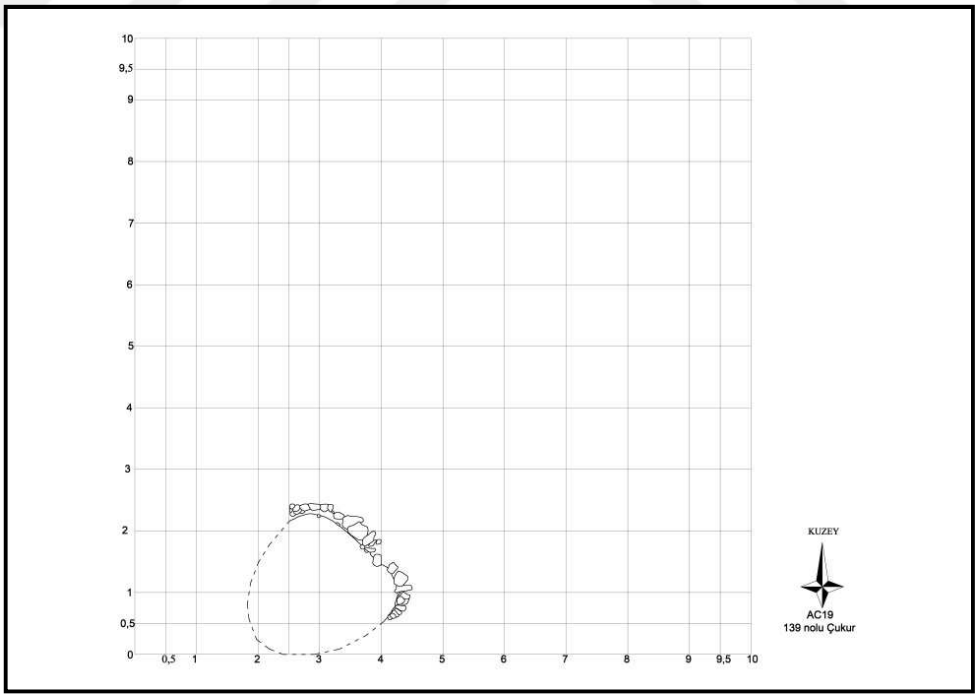

Çizim 92: AA19 plankaresi 412 no'lu çukur.

Levha 47

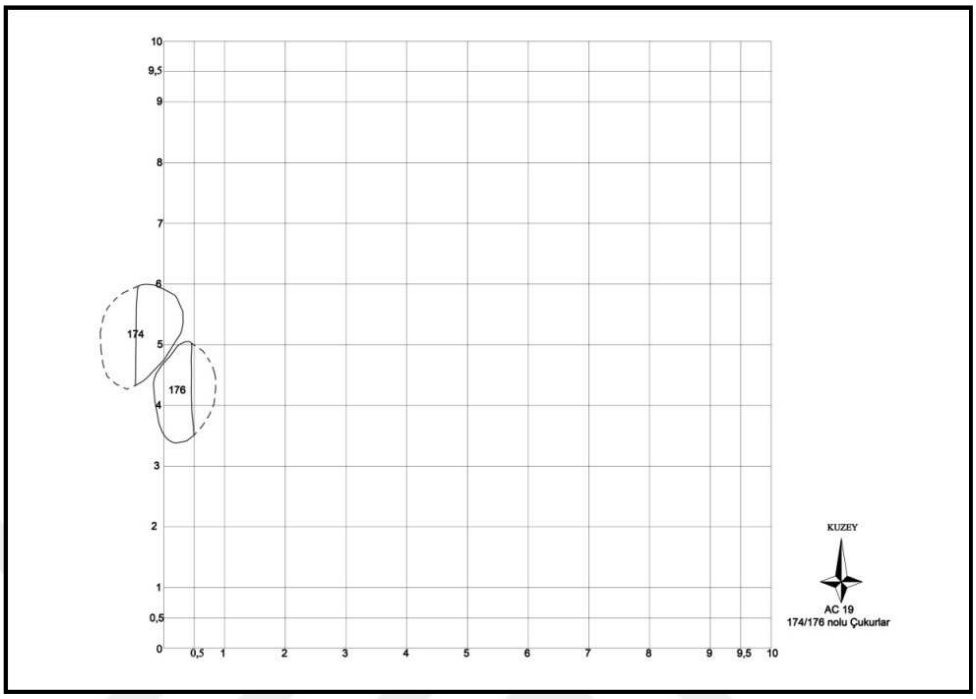

Çizim 93: AA19 plankaresi 421 ve 422 no'lu çukur

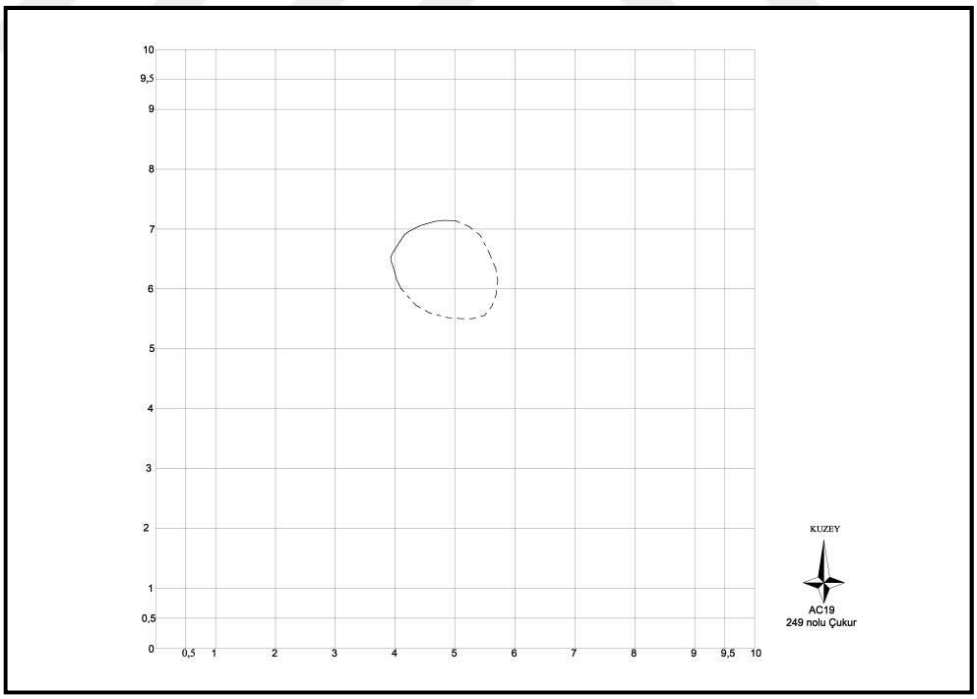

Çizim 94: AC19 plankaresi 139 no'lu çukur.

Levha 48

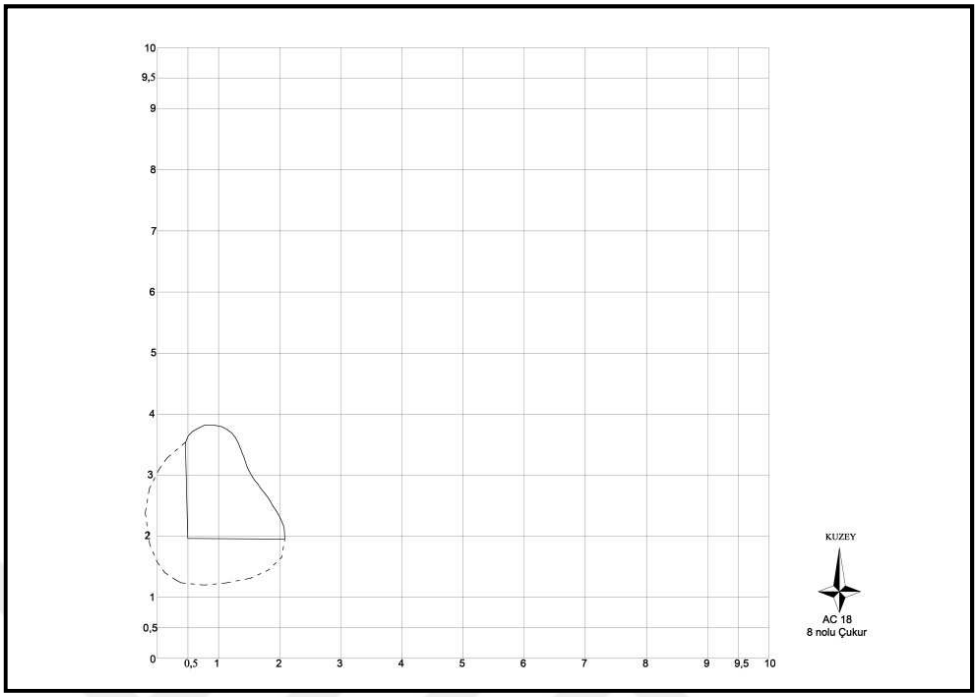

Çizim 95: AC19 plankaresi 174ve 176 no'lu çukurlar.

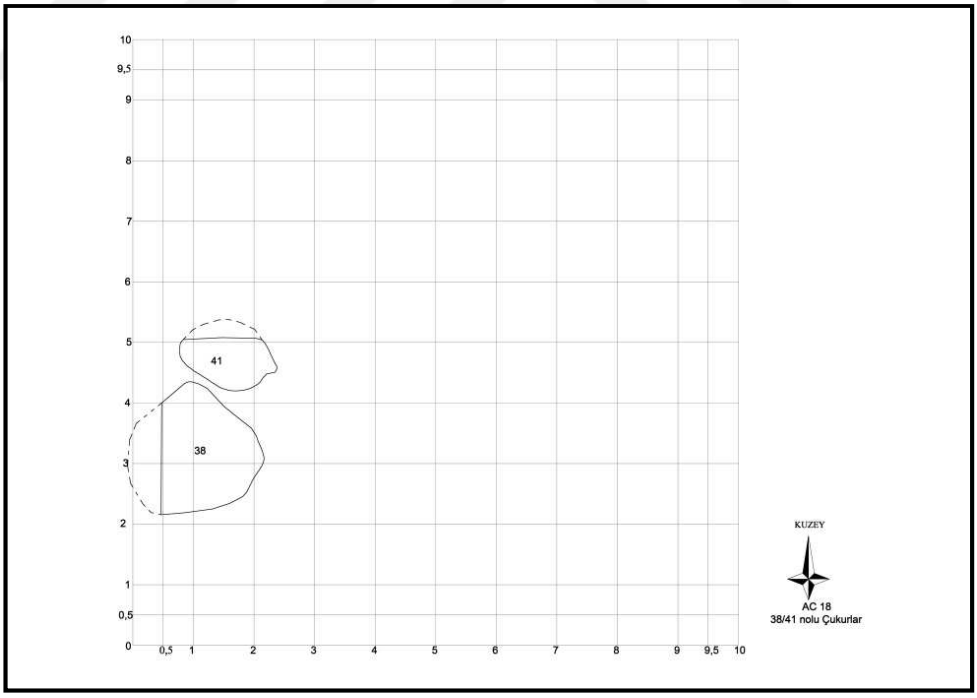

Çizim 96: AC19 plankaresi 249no'lu çukur.

Levha 49

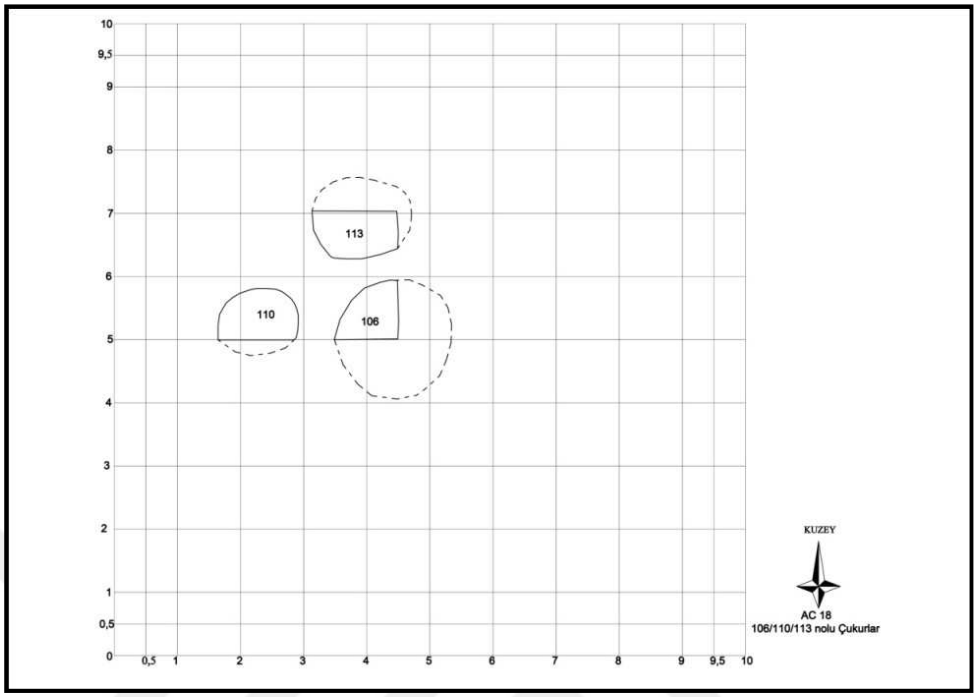

Çizim 97: AC18 plankaresi 8 no'lu çukur.

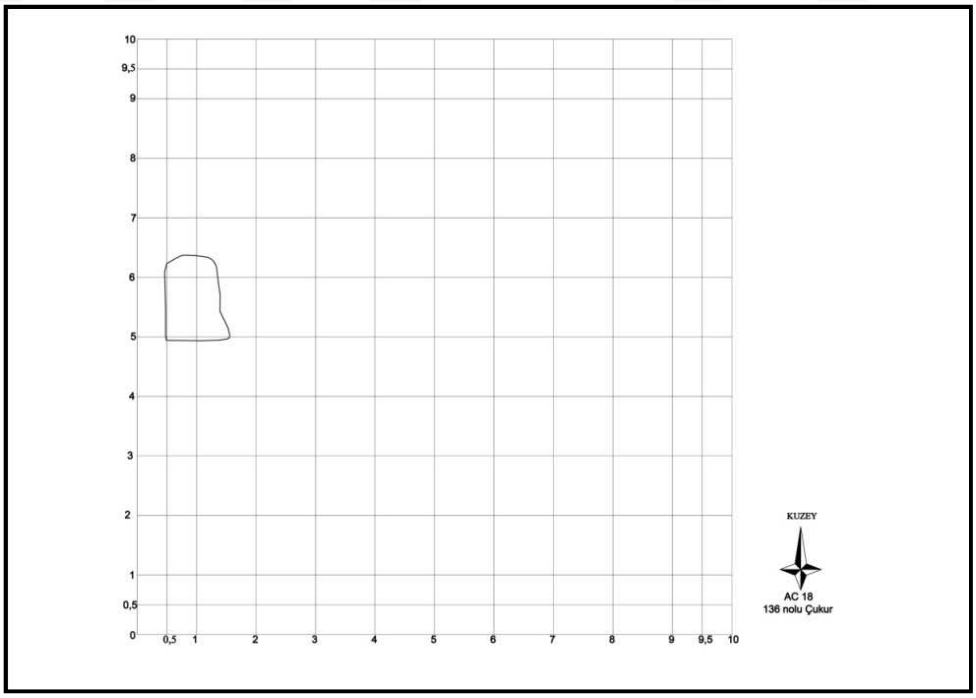

Çizim 98: AC18 plankaresi 38 ve 41 no'lu çukurlar.

Levha 50

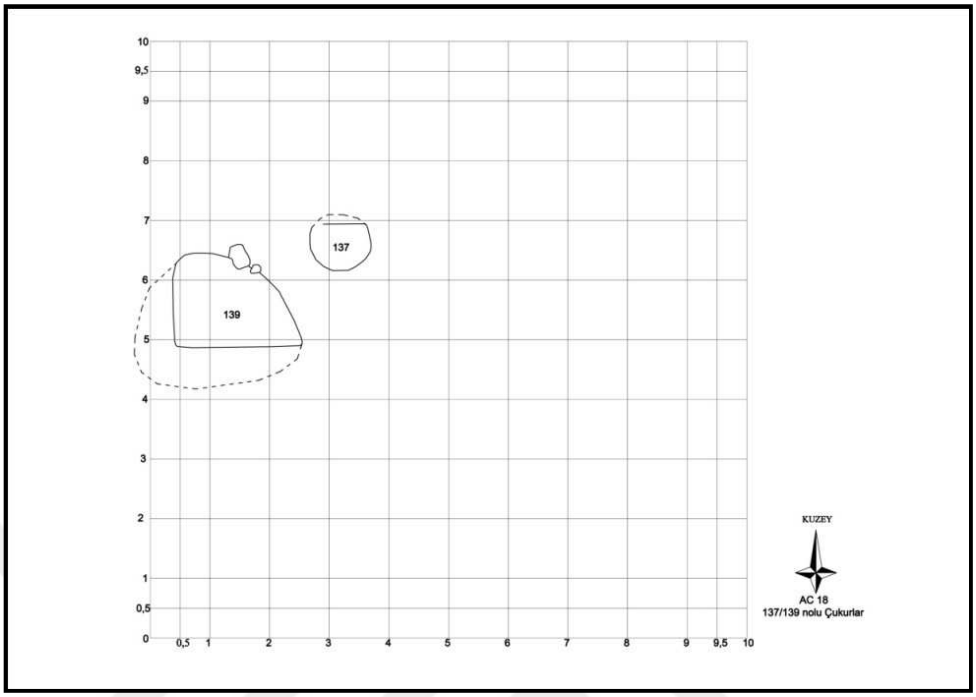

Çizim 99: AC18 plankaresi 106, 110 ve 113 no'lu çukurlar.

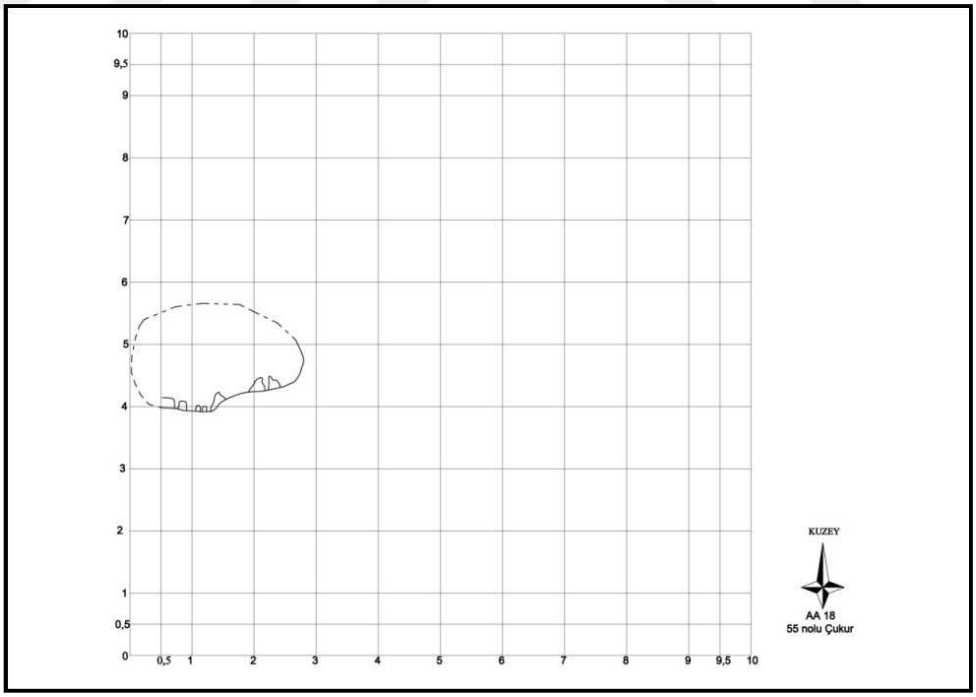

Çizim 100 AC18 plankaresi 136 no'lu çukur.

Levha 51

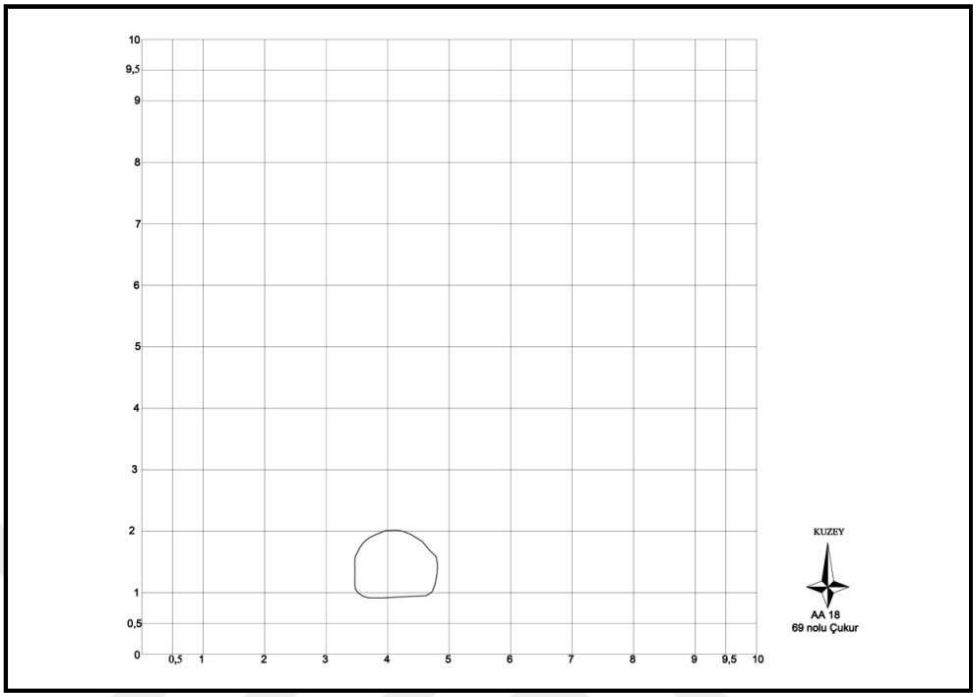

Çizim 101: AC18 plankaresi 137 ve 139 no'lu çukurlar.

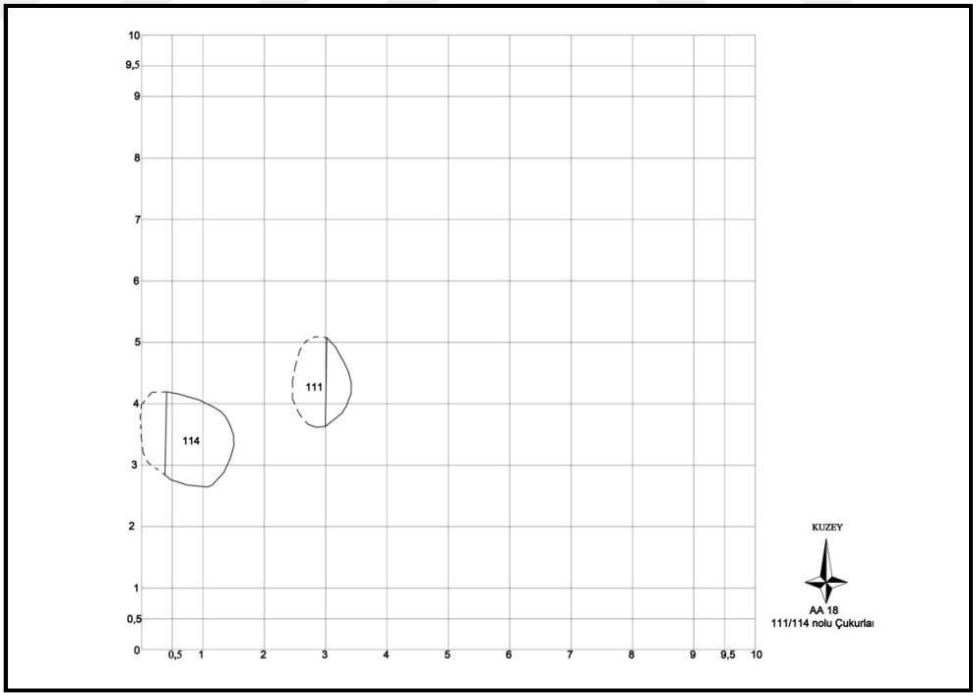

Çizim 102: AA18 plankaresi 55 no'lu çukur.

Levha 52

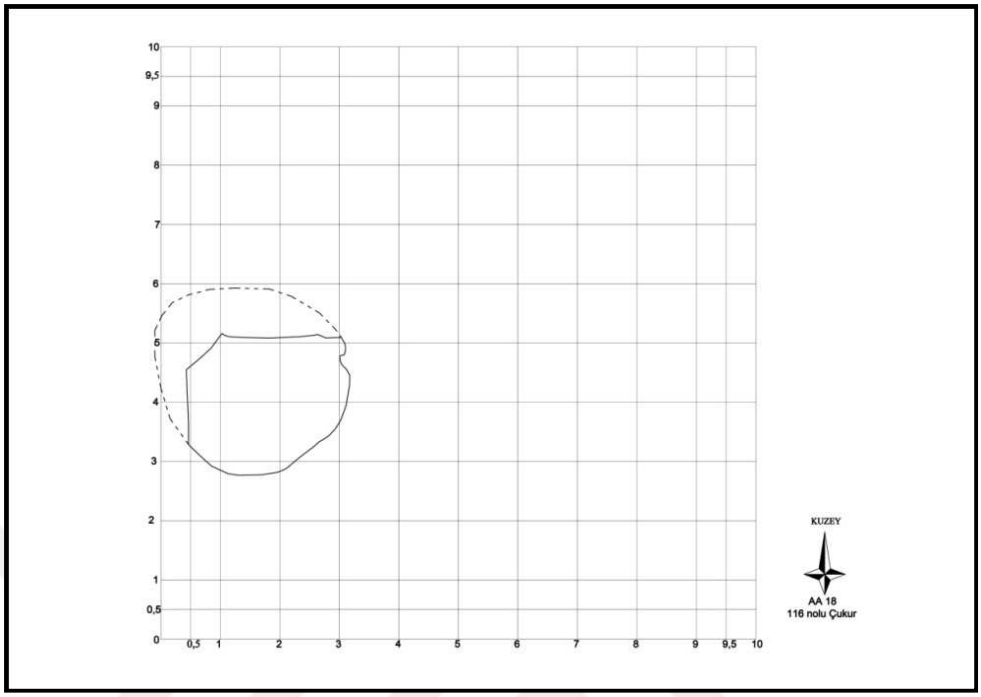

Çizim 103: AA18 plankaresi 69 no'lu çukur.

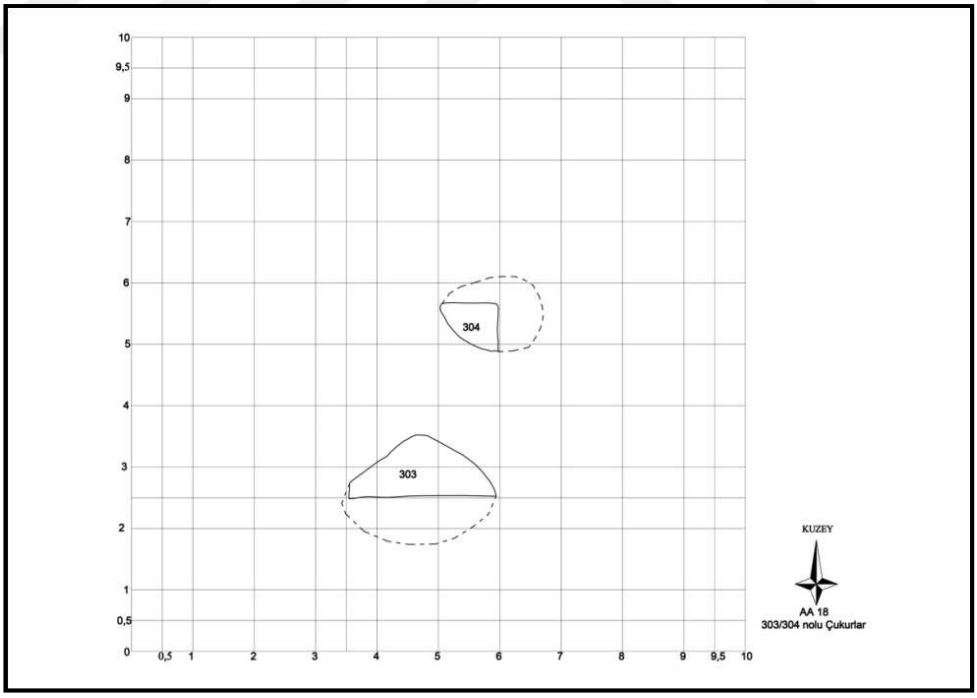

Çizim 104: AA18 plankaresi 111 ve 114 no'lu çukurlar.

Levha 53

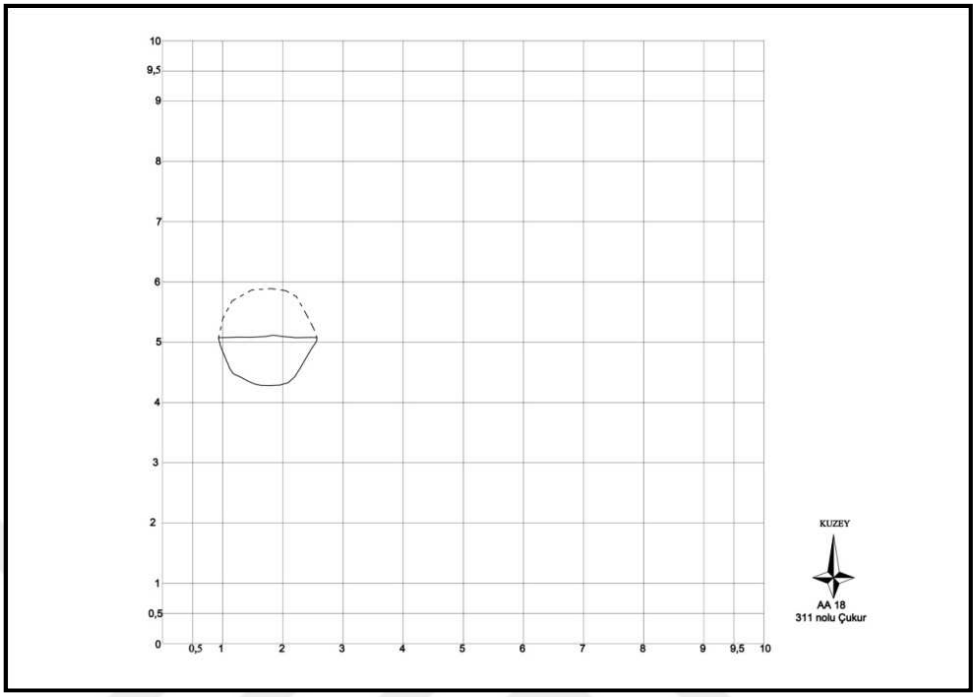

Çizim 105: AA18 plankaresi 116 no'lu çukur.

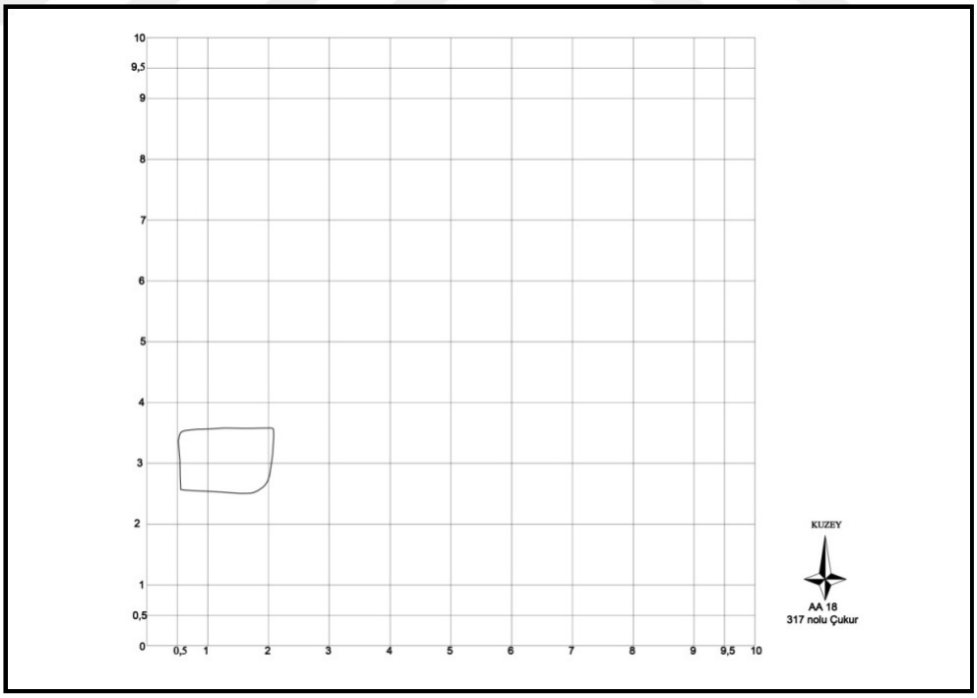

Çizim 106: AA19 plankaresi 303 ve 304 no'lu çukurlar.

Levha 54

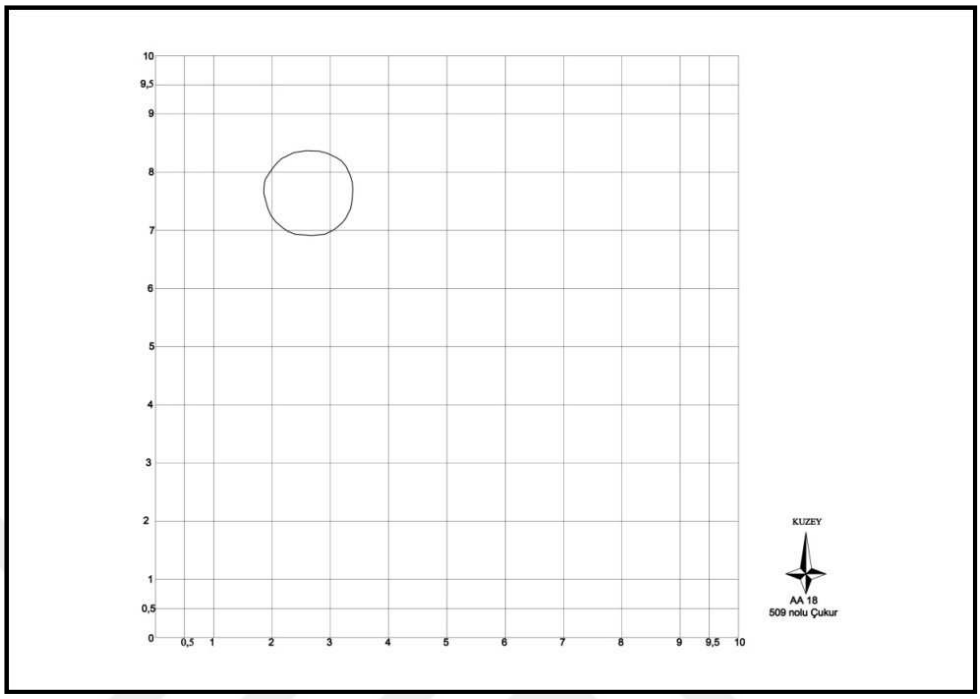

Çizim 107: AA18 plankaresi 311 no'lu çukur.

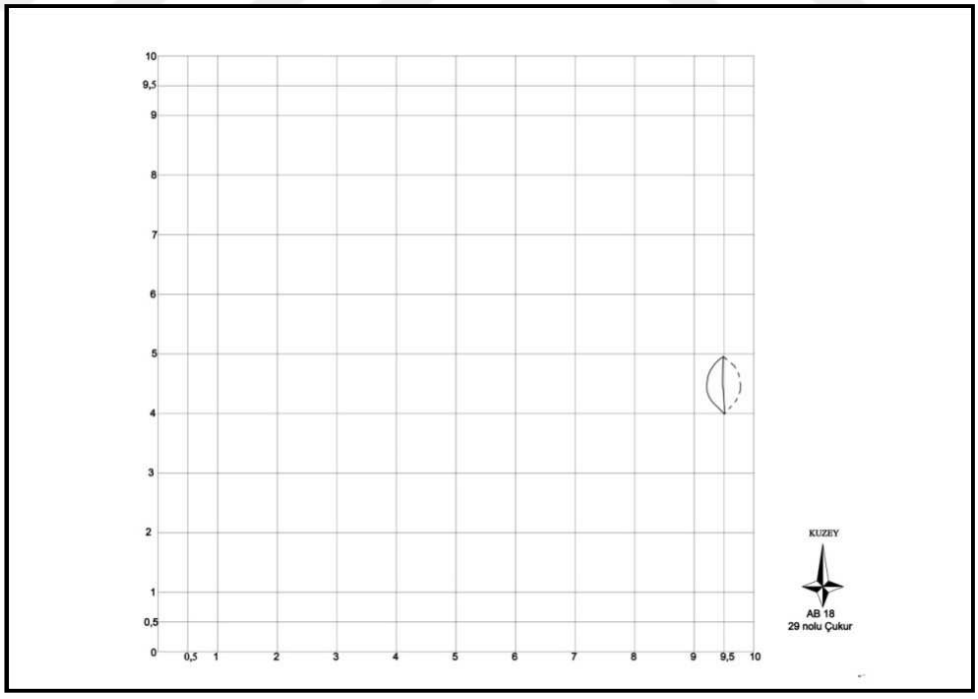

Çizim 108: AA18 plankaresi 317 no'lu çukur.

Levha 55

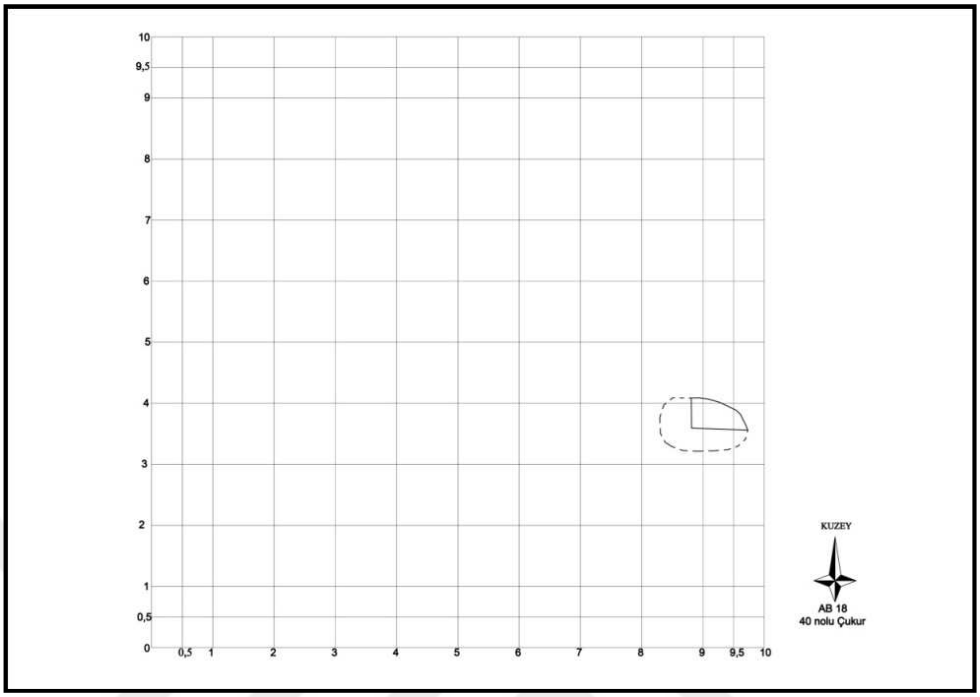

Çizim 109: AA18 plankaresi 509 no'lu çukur.

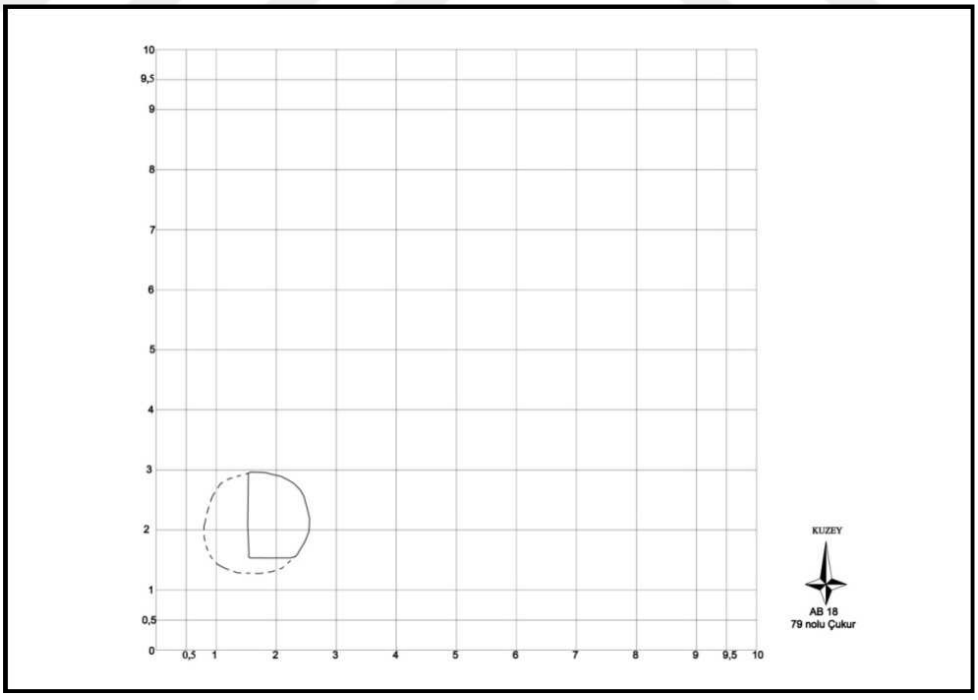

Çizim 110: AB18 plankaresi 29 no'lu çukur.

Levha 56

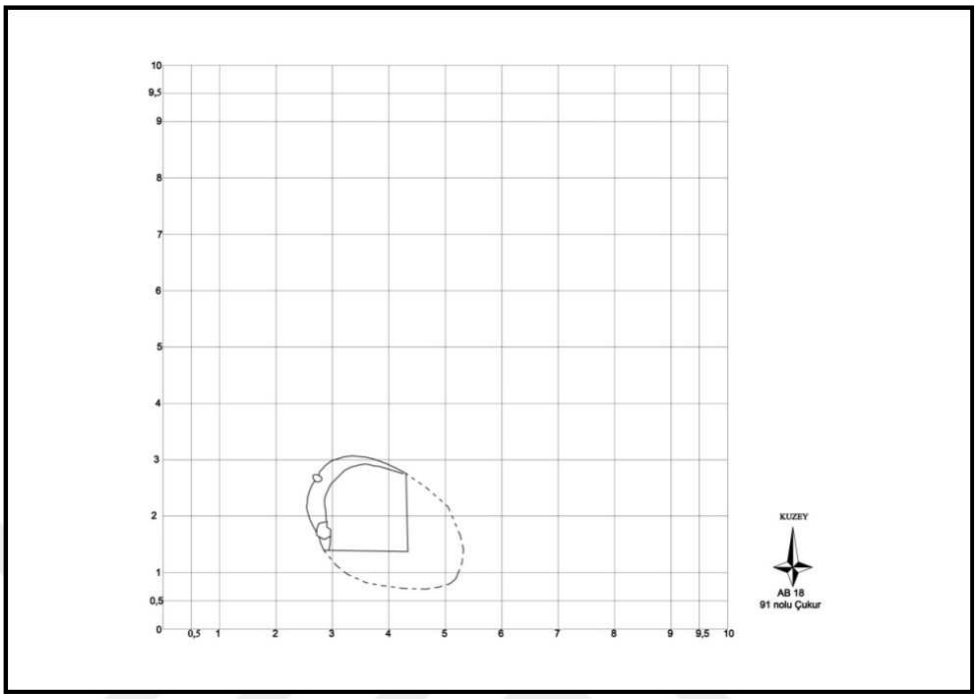

Çizim 111: AB18 plankaresi 40 no'lu çukur.

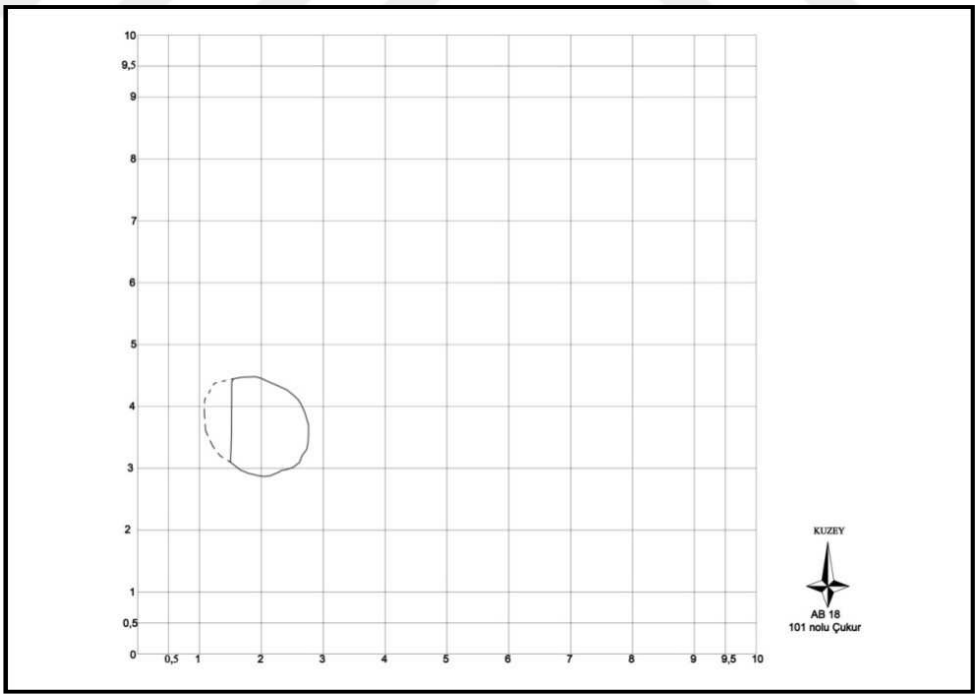

Çizim 112: AB18 plankaresi 79no'lu çukur.

Levha 57

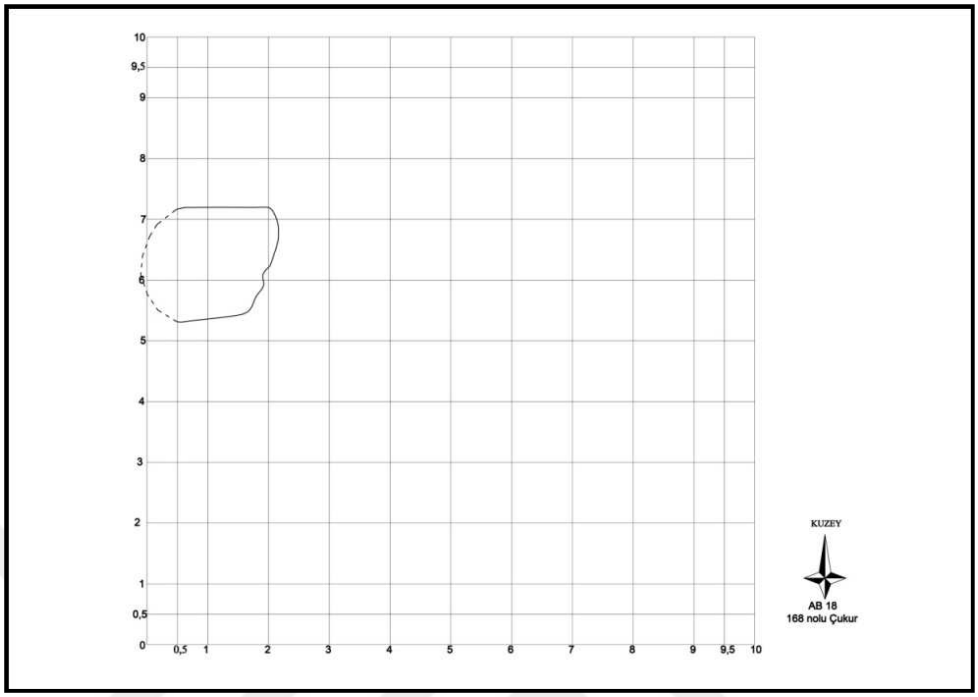

Çizim 113: AB18 plankaresi 91 no'lu çukur.

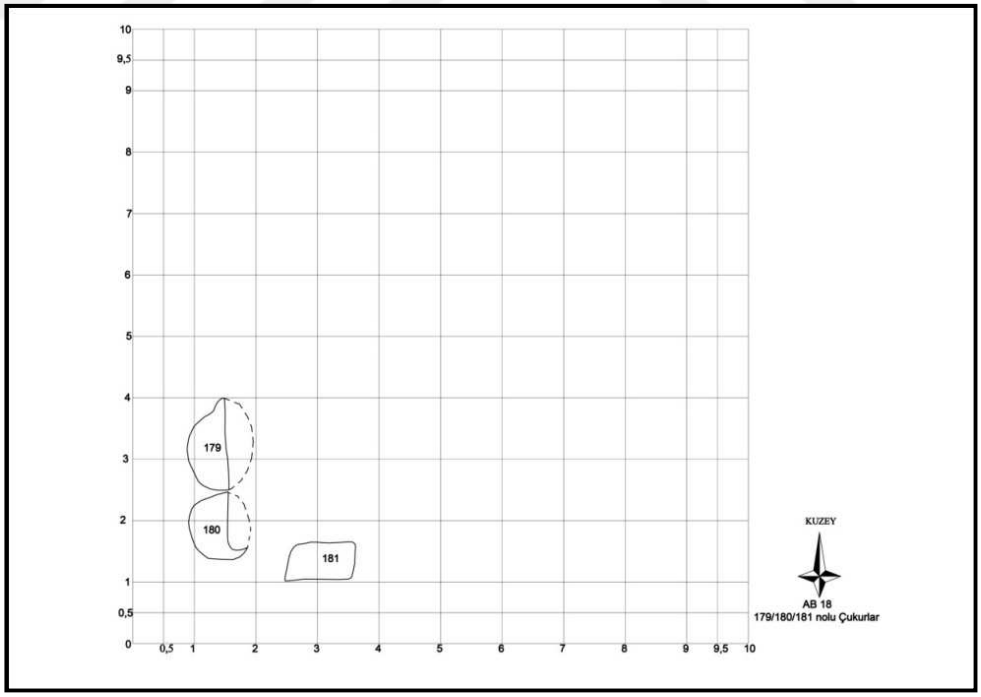

Çizim 114: AB18 plankaresi 101 no'lu çukur.

Levha 58

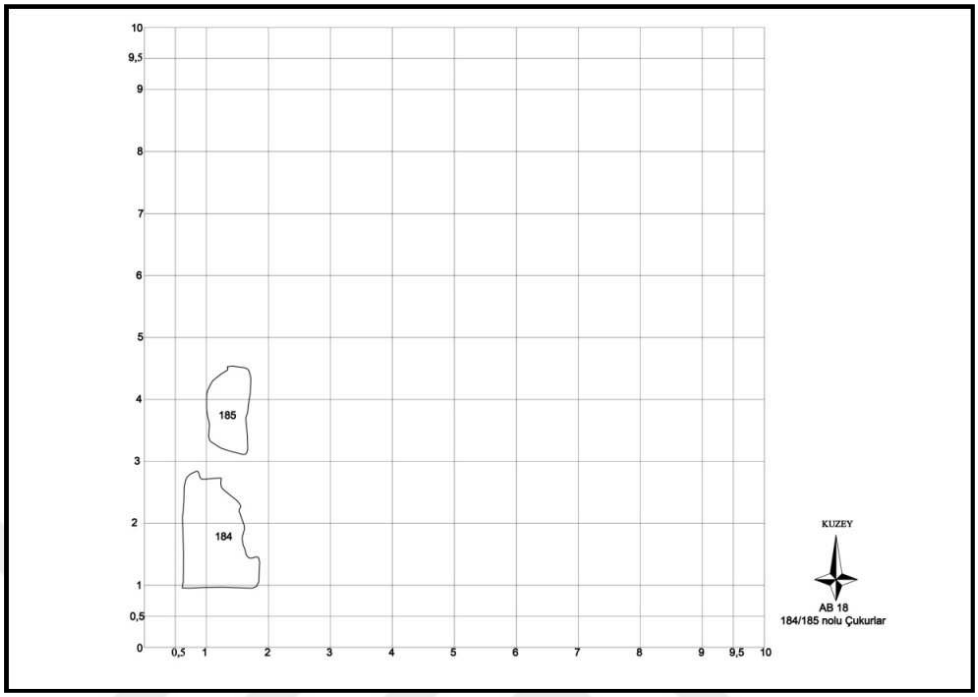

Çizim 115: AB18 plankaresi 168 no'lu çukur.

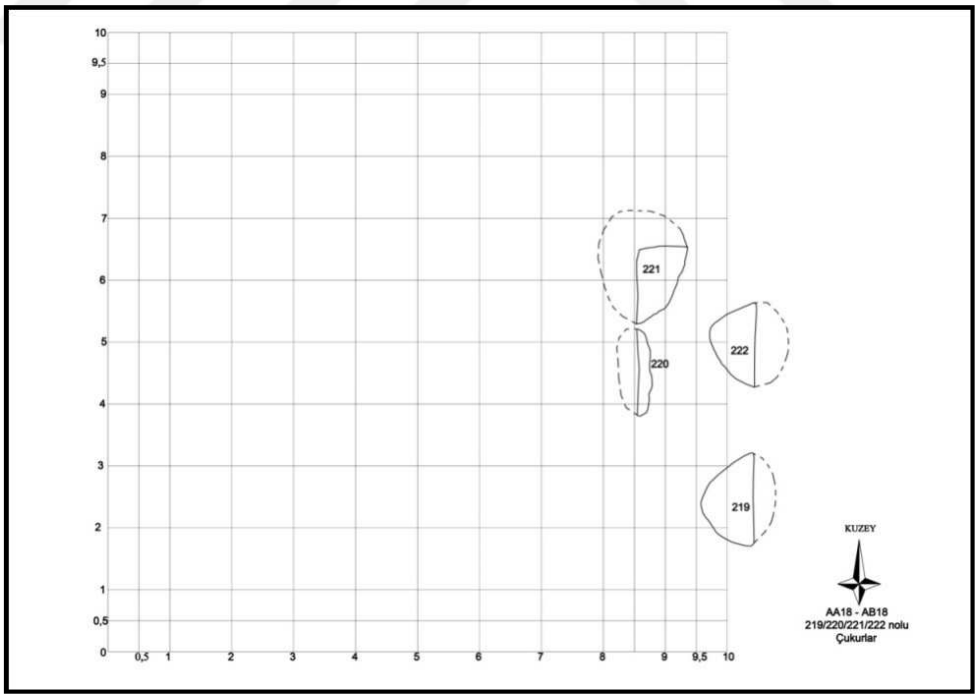

Çizim 116: AB18 plankaresi 179, 180 ve 181 no'lu çukurlar.

Levha 59

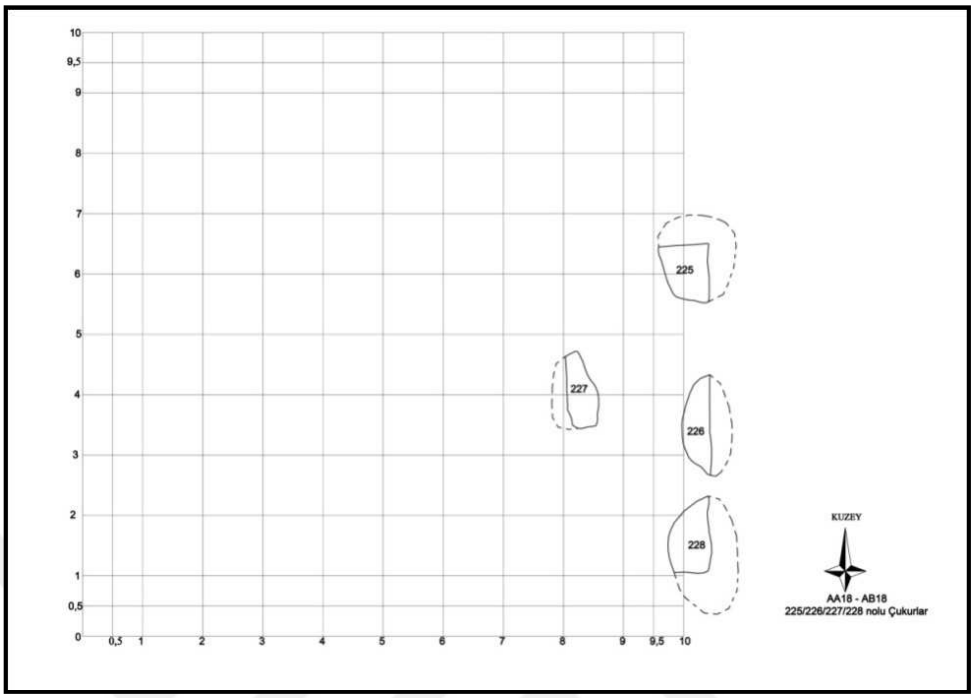

Çizim 117: AB18 plankaresi 184 ve 185 no'lu çukurlar.

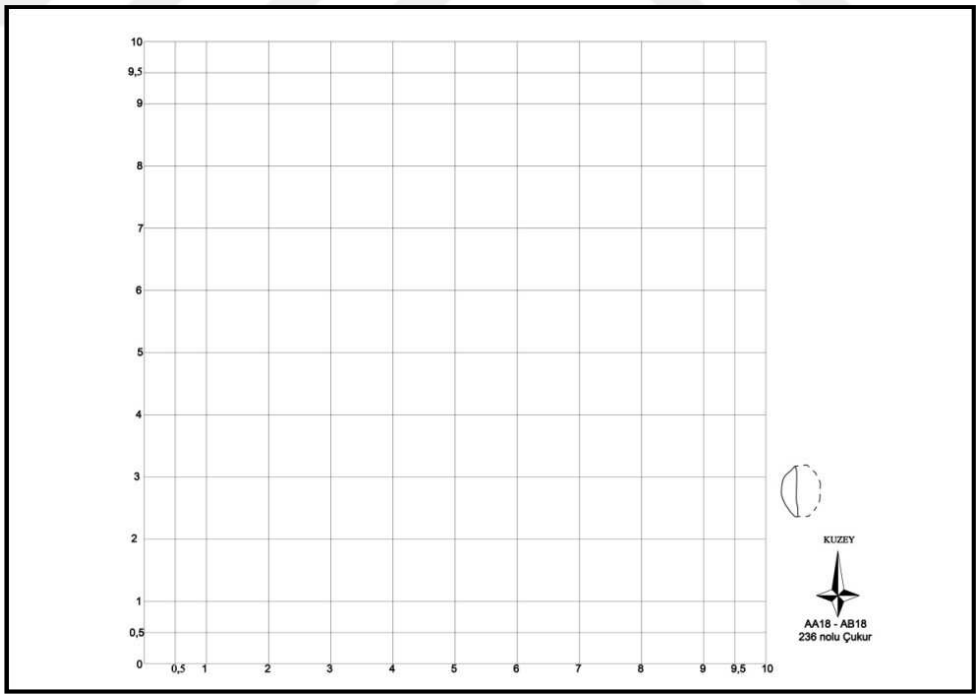

Çizim 118: AA-AB18plankaresi 219, 220, 221 ve 222 no'lu çukurlar.

Levha 60

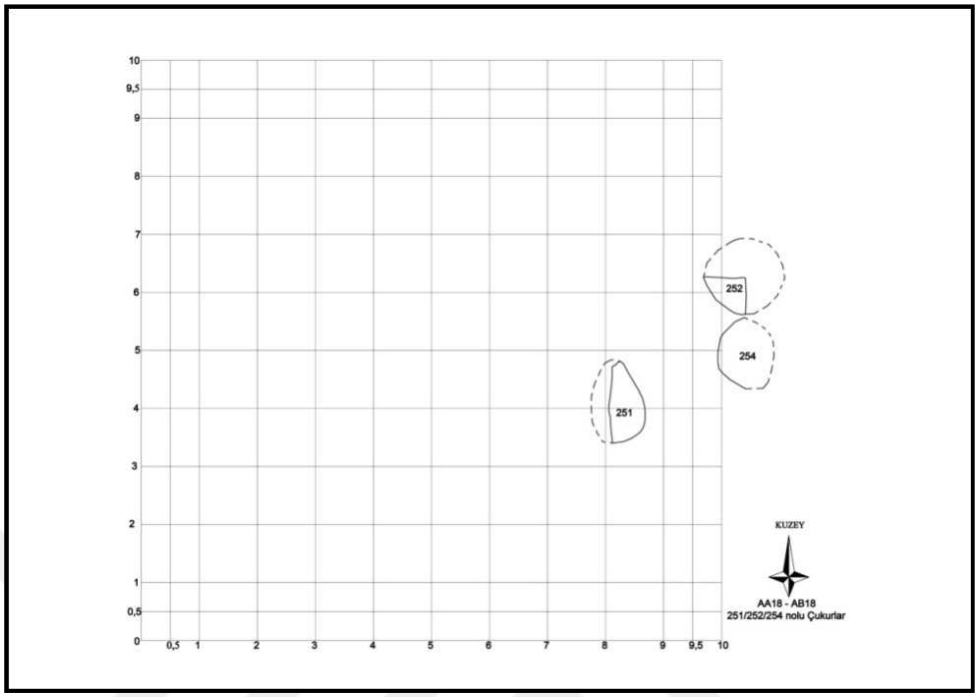

Çizim 119: AA-AB18 plankaresi225,226,227 ve 228 no'lu çukurlar.

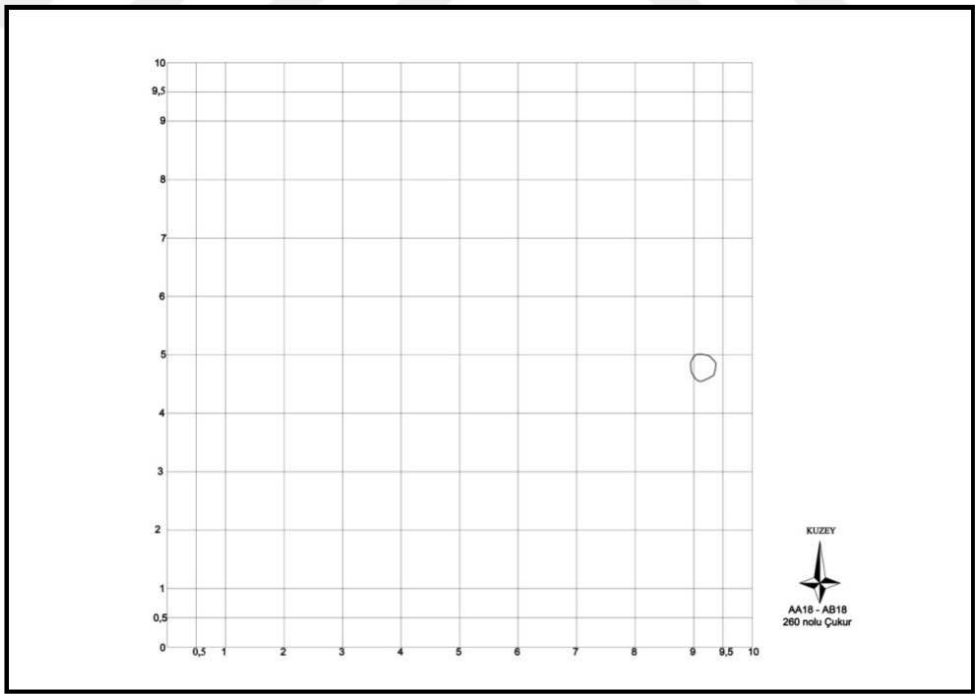

Çizim 120: AA-AB18 plankaresi 236 no'lu çukur.

Levha 61

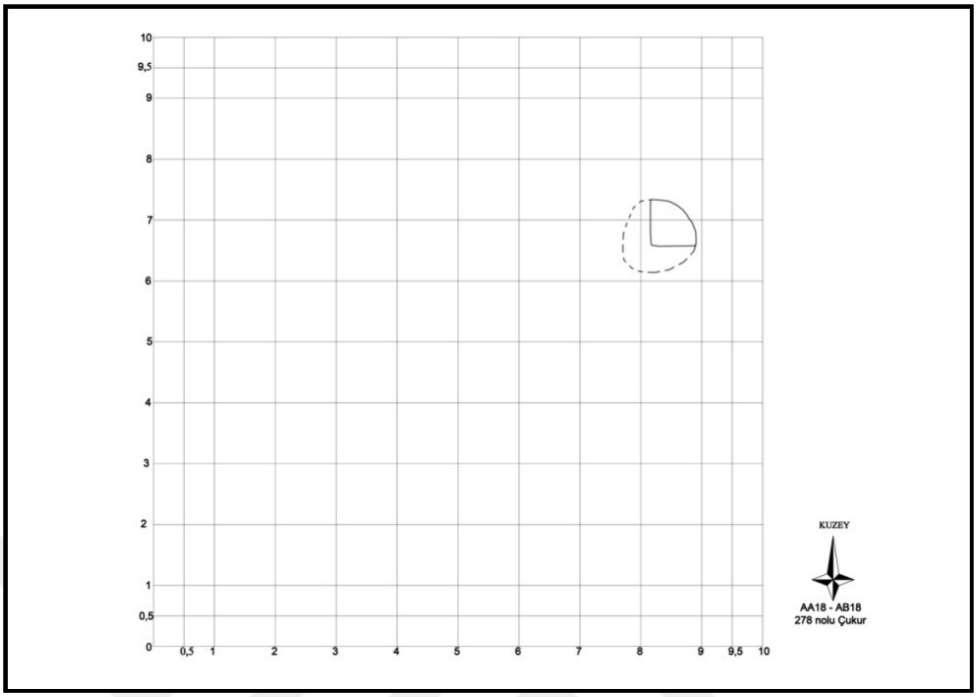

Çizim 121: AA-AB18 plankaresi 251,252 ve 254 no'lu çukurlar.

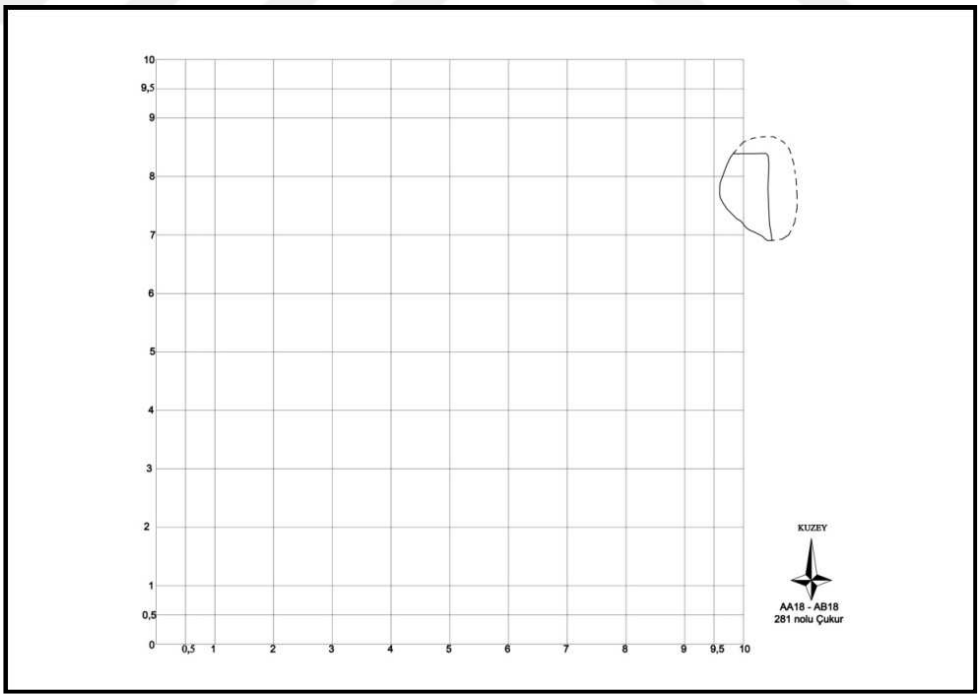

Çizim 122: AA-AB18 plankaresi 260 no'lu çukur.

Levha 62

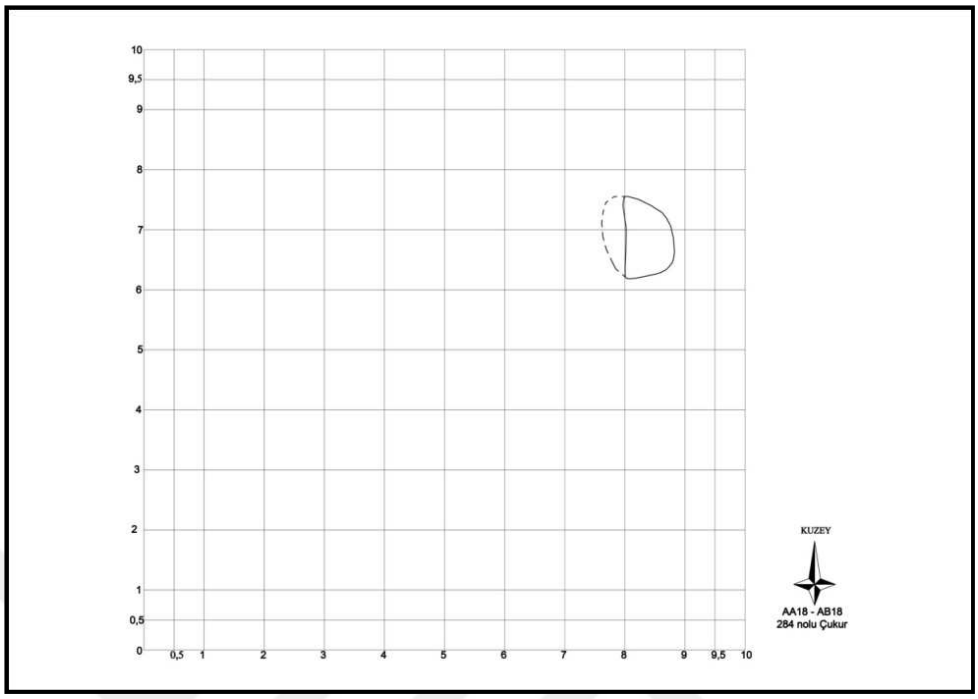

Çizim 123: AA-AB18 plankaresi 278 no'lu çukur.

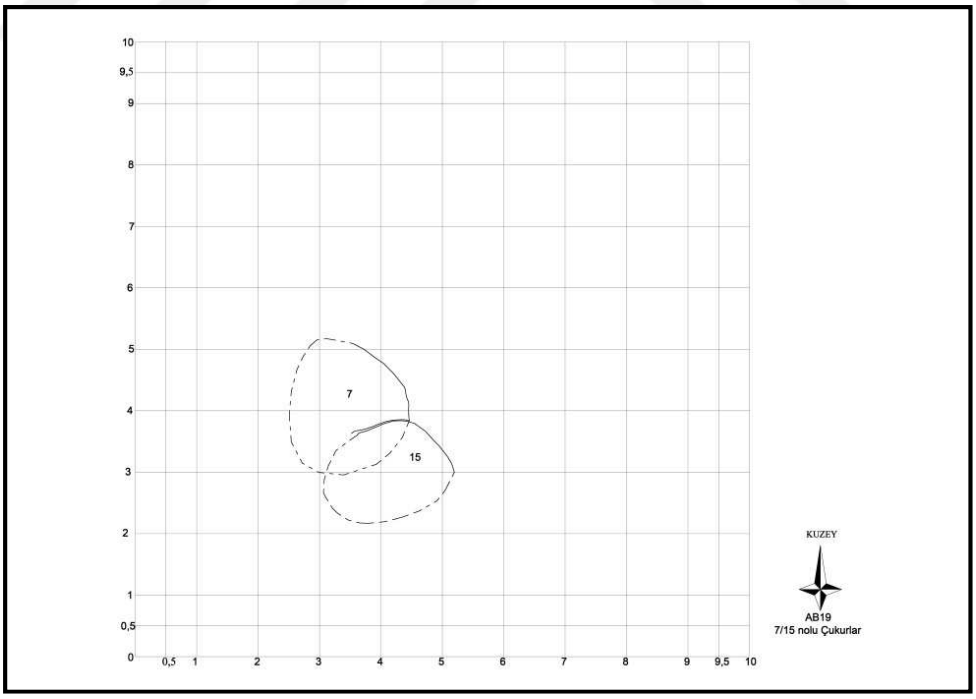

Çizim 124: AA-AB18 plankaresi 281 no'lu çukur.

Levha 63

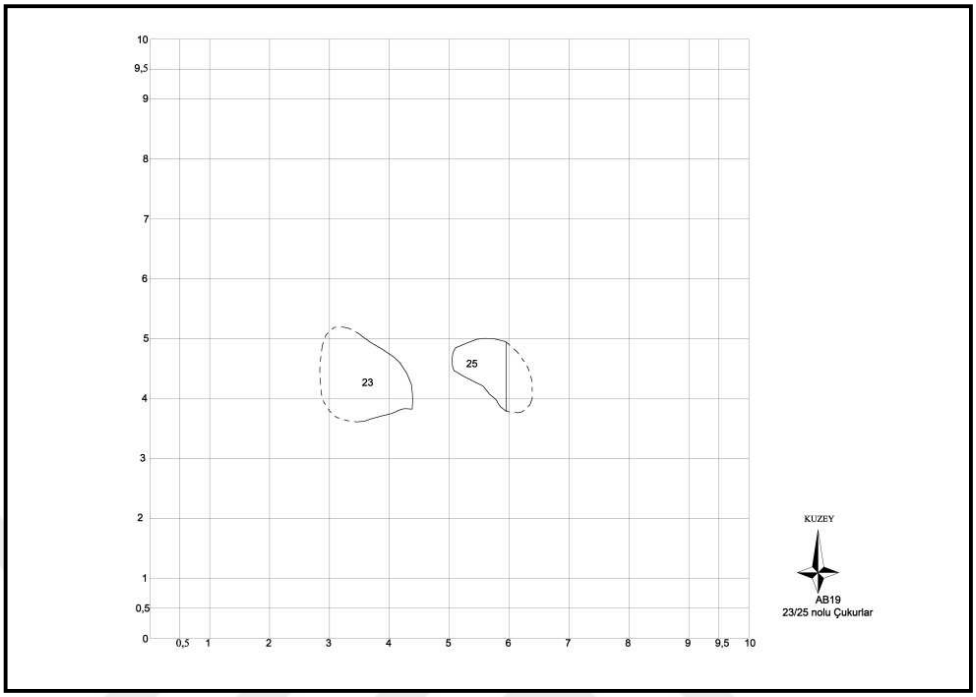

Çizim 125: AA-AB18 plankaresi 284 no'lu çukur.

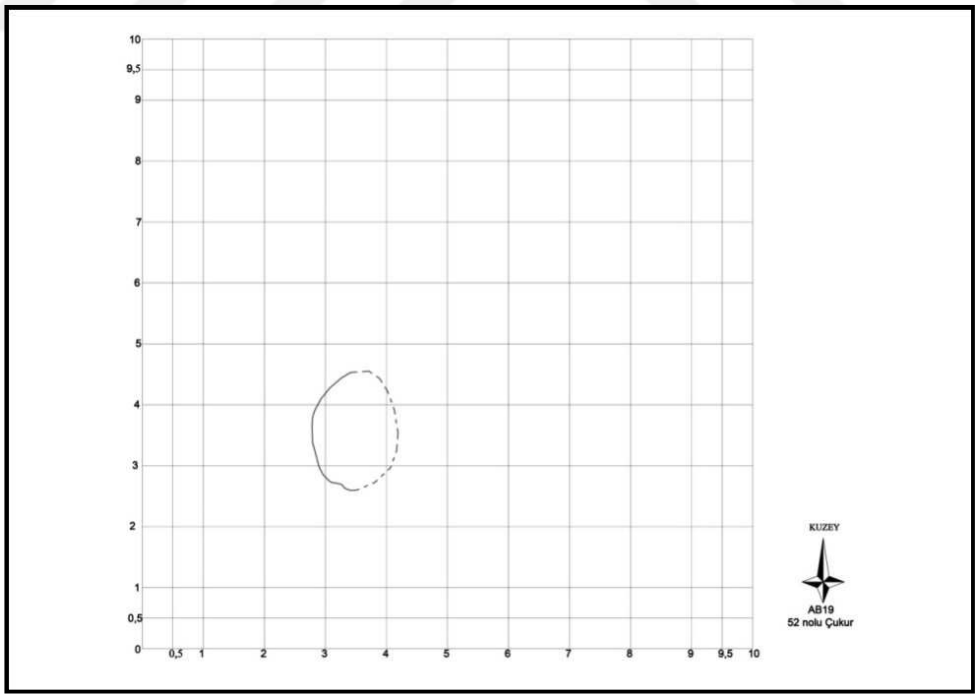

Çizim 126: AB19 plankaresi 7 ve 15 no'lu çukurlar.

Levha 64

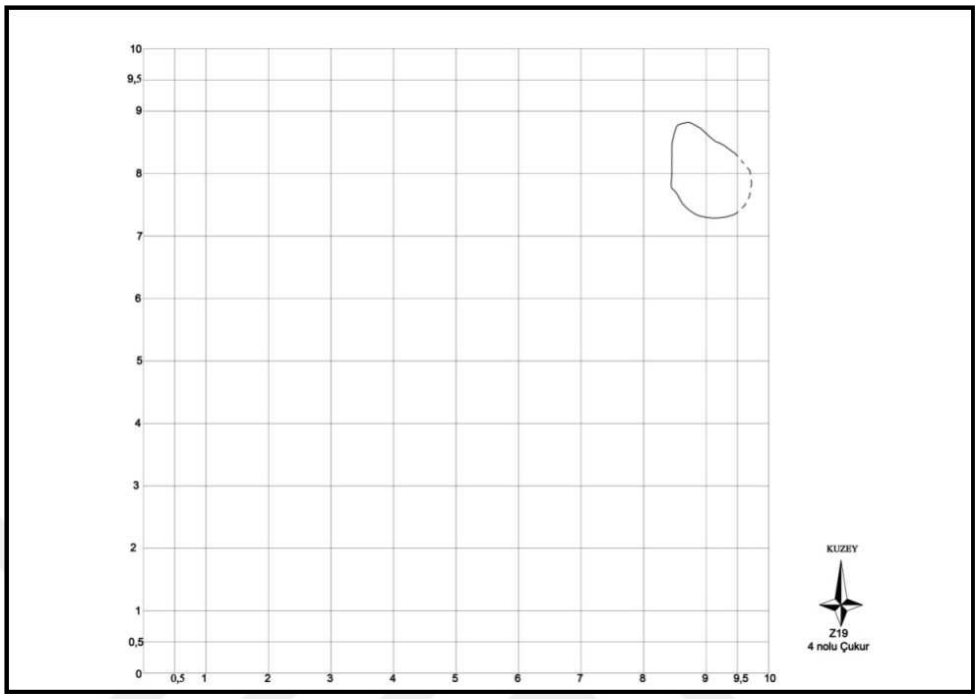

Çizim 127: AB19 plankaresi 23 ve 25no'lu çukurlar.

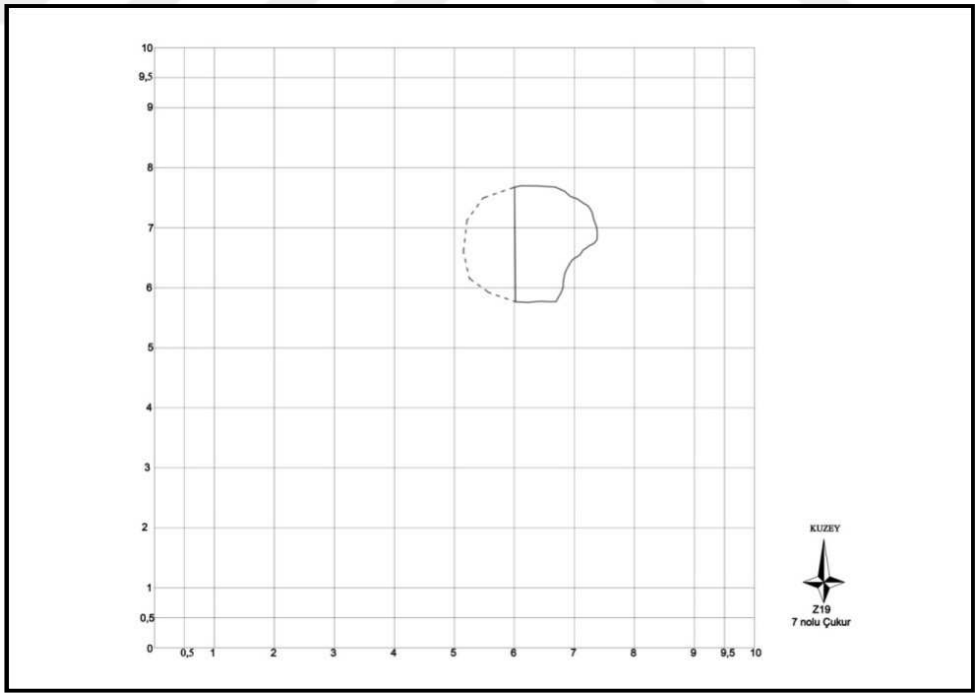

Çizim 128: AB19 plankaresi 52 no'lu çukur.

Levha 65

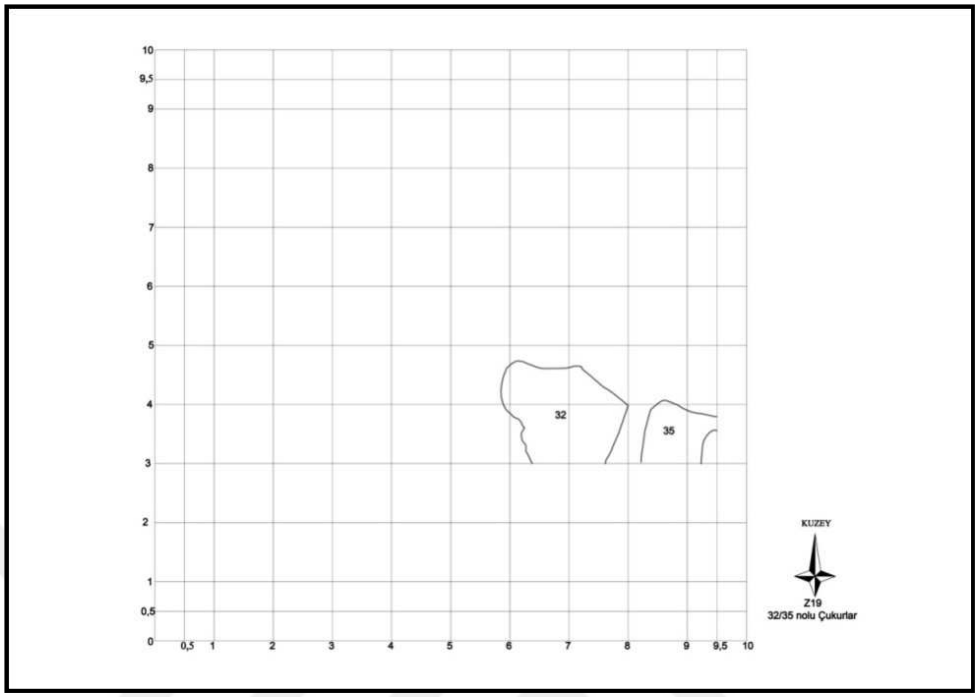

Çizim 129: Z19 plankaresi 4 no'lu çukur.

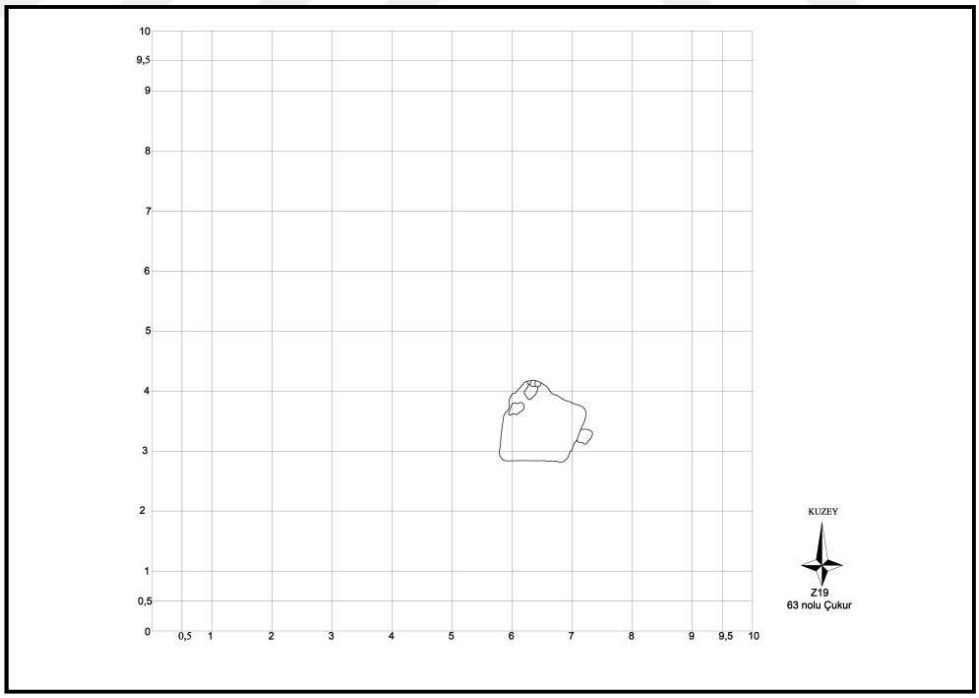

Çizim 130: Z19 plankaresi 7 no'lu çukur.

Levha 66

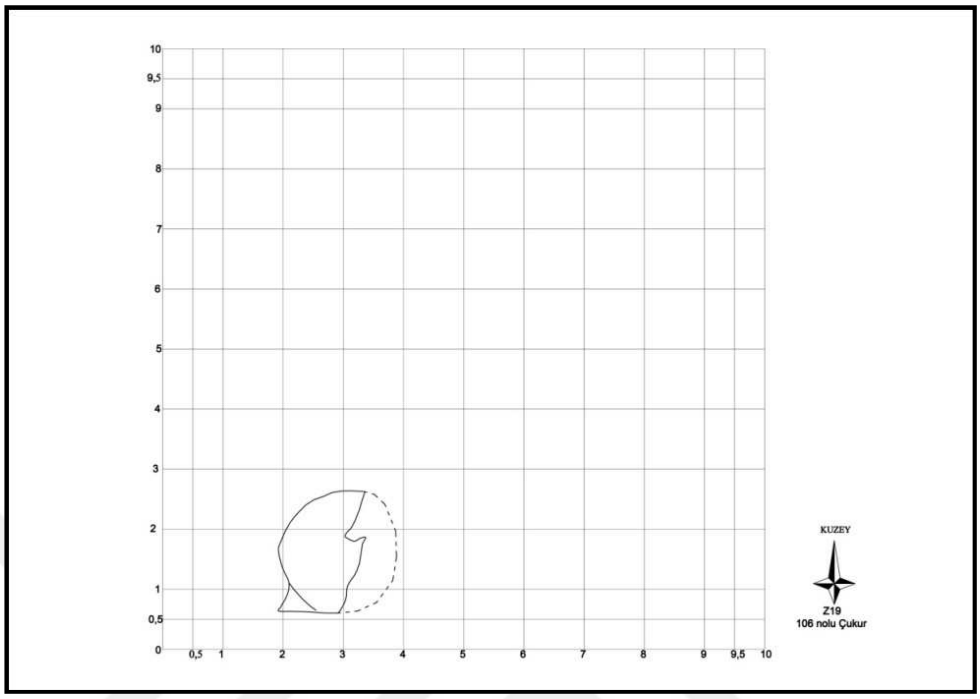

Çizim 131: Z19 plankaresi 32 ve 35 no'lu çukurlar.

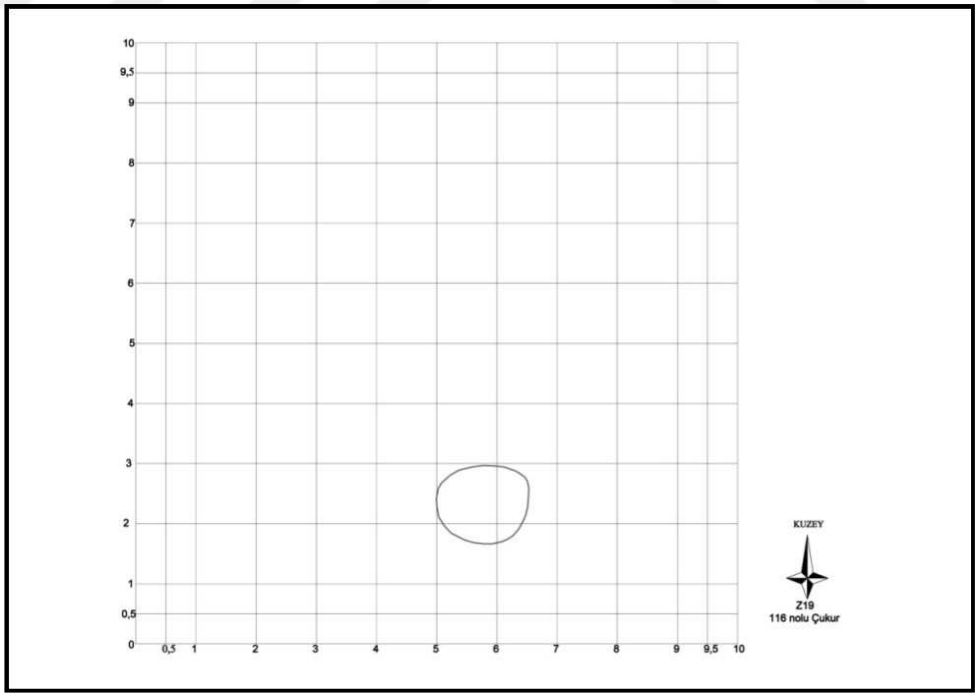

Çizim 132: Z19 plankaresi 63 no'lu çukur.

Levha 67

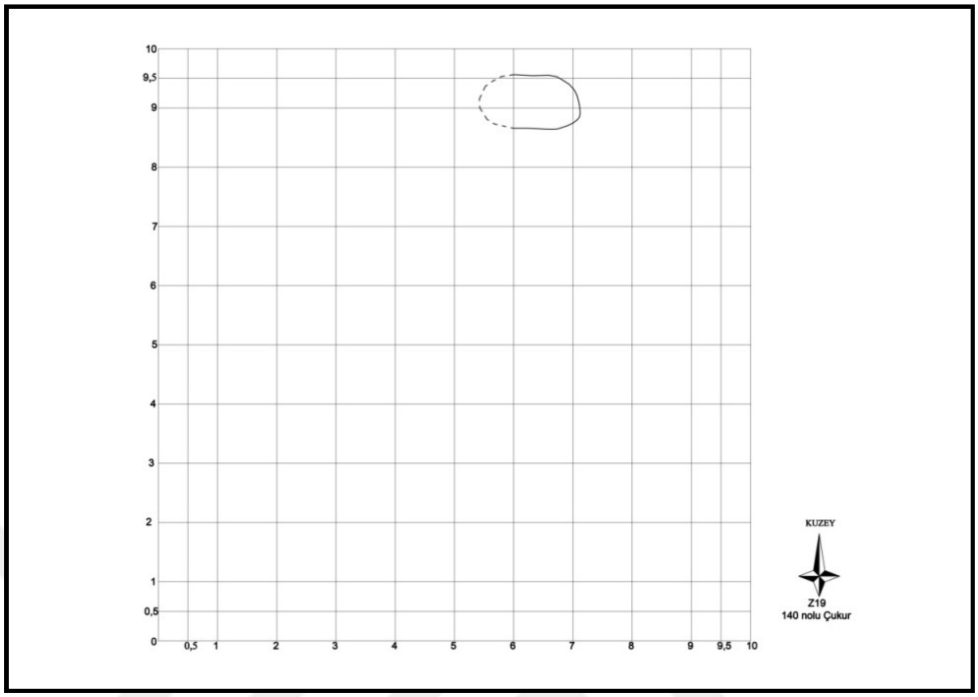

Çizim 133: Z19 plankaresi 106 no'lu çukur.

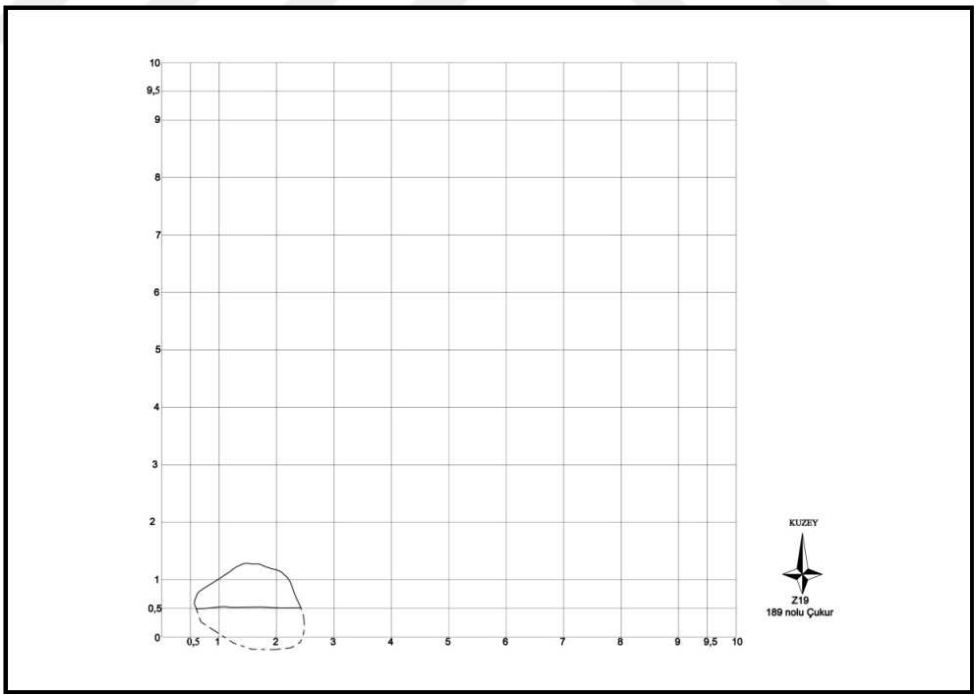

Çizim 134: Z19 plankaresi 116 no'lu çukur.

Levha 68

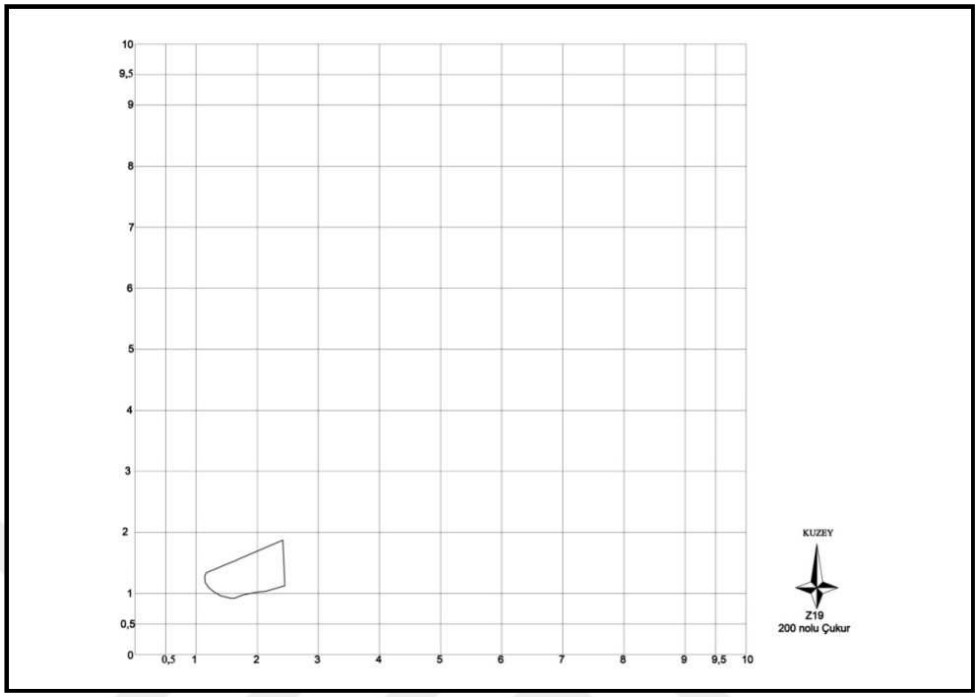

Çizim 135: Z19 plankaresi 140 no'lu çukur.

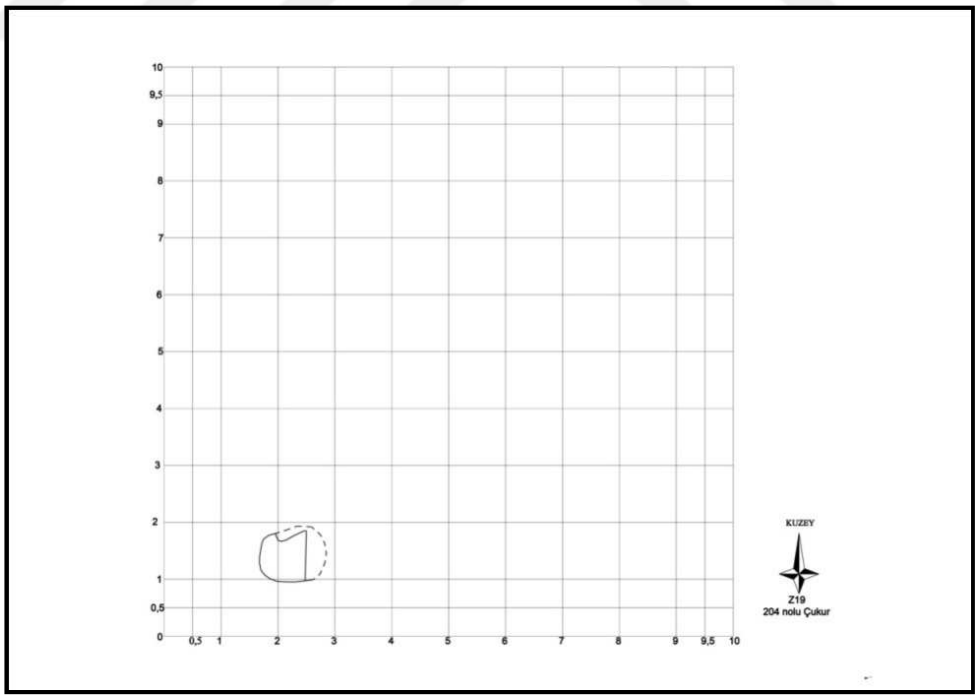

Çizim 136: Z19 plankaresi 189 no'lu çukur.

Levha 69

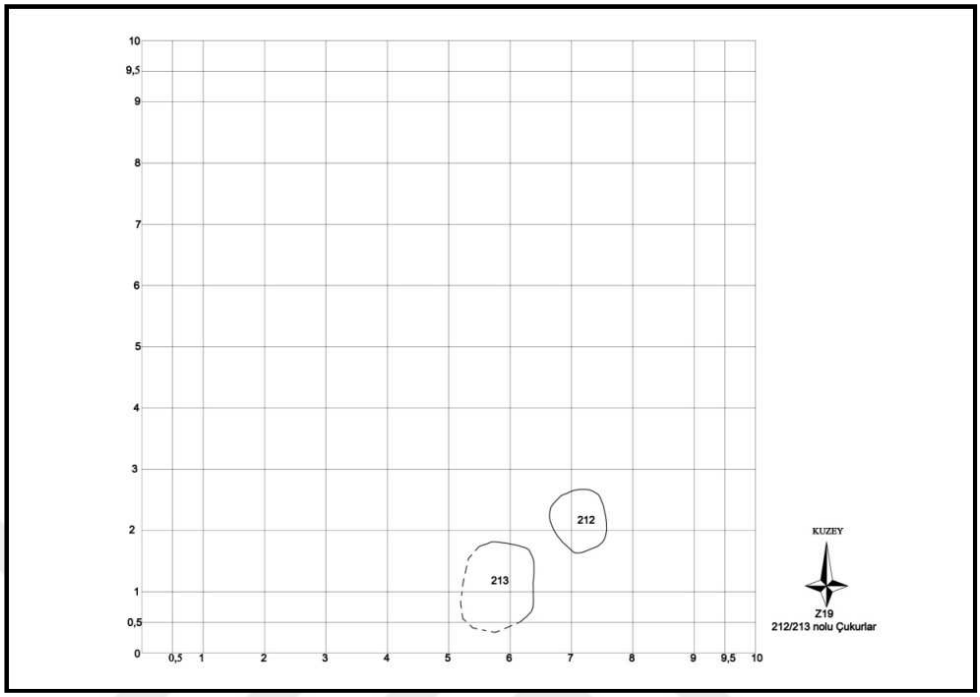

Çizim 137: Z19 plankaresi 200 no'lu çukur.

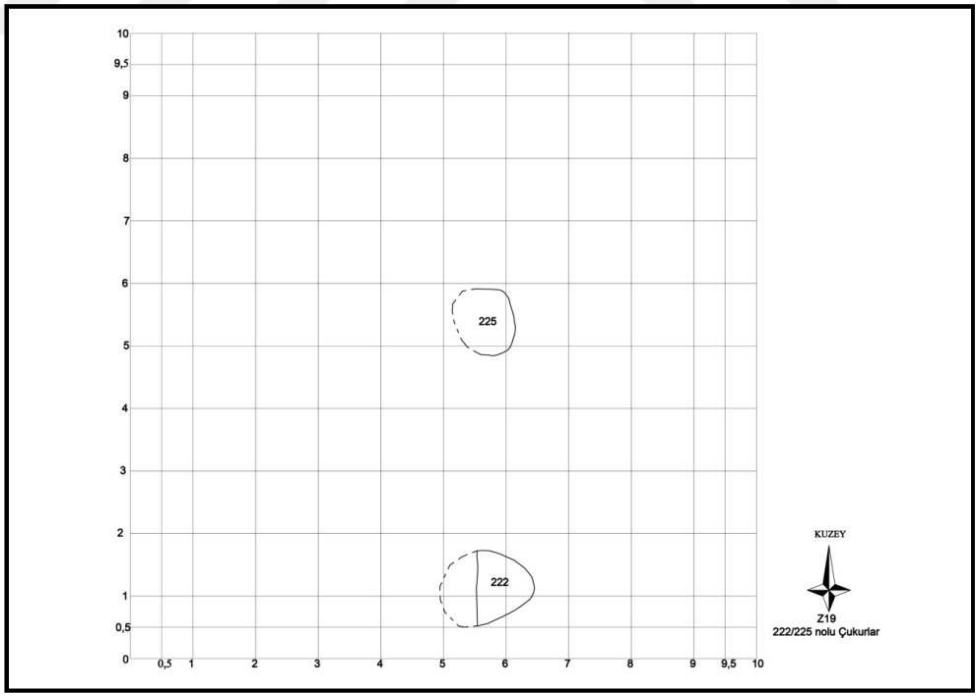

Çizim 138: Z19 plankaresi 204 no'lu çukur.

Levha 70

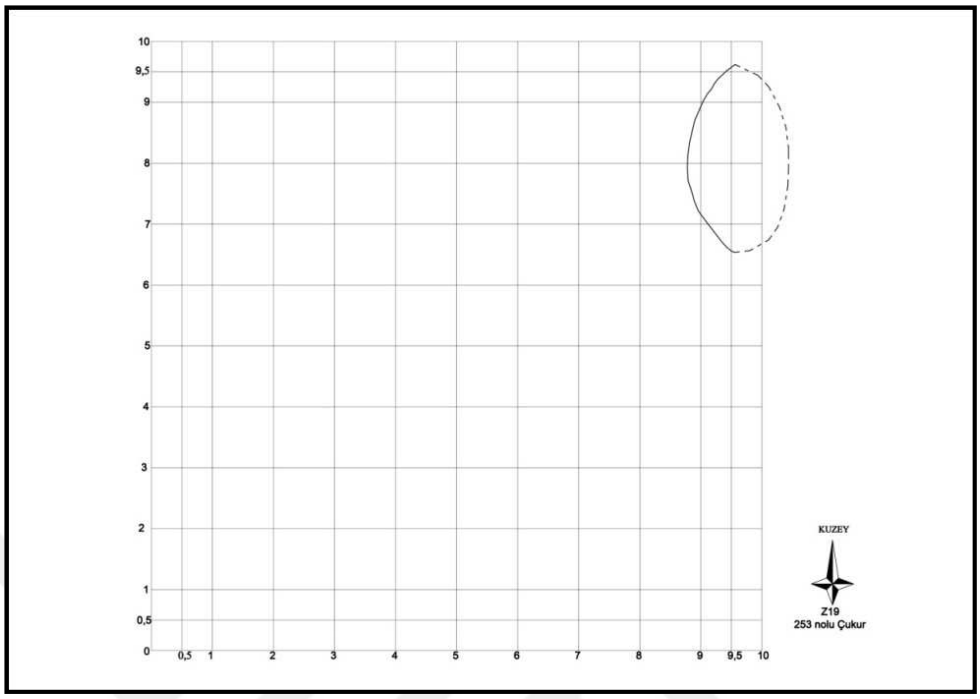

Çizim 139: Z19 plankaresi 212 ve 213 no'lu çukurlar.

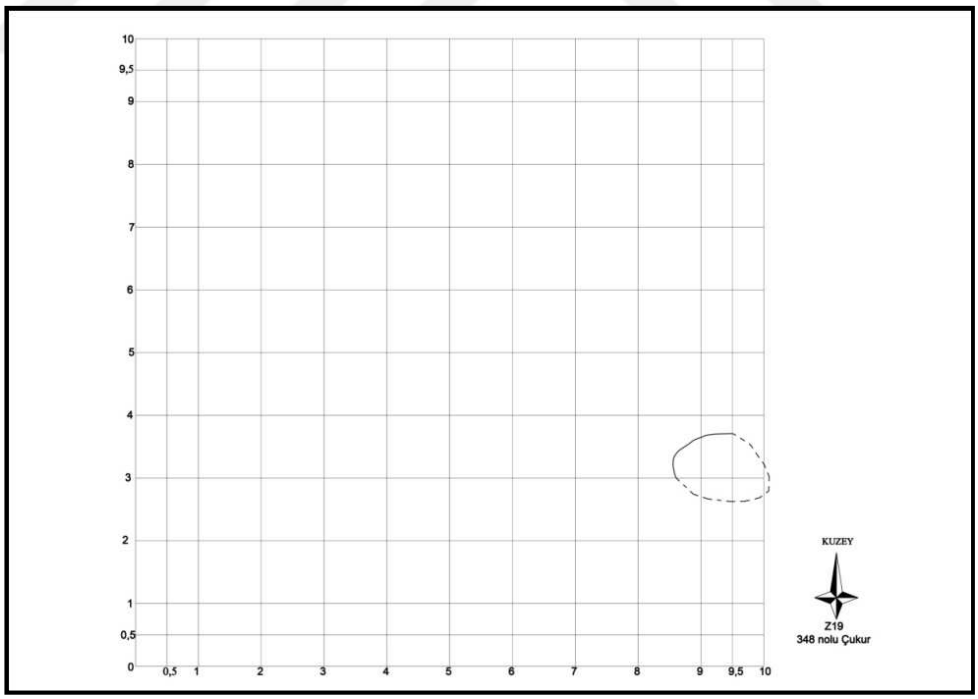

Çizim 140: Z19 plankaresi 222 ve 225 no'lu çukurlar.

Levha 71

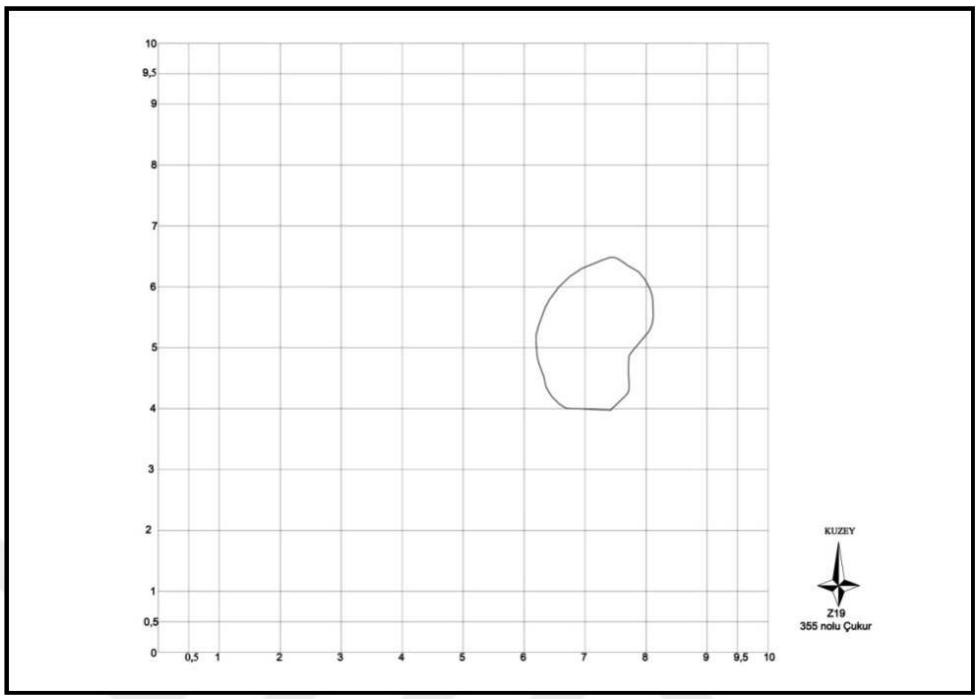

Çizim 141: Z19 plankaresi 253 no'lu çukur.

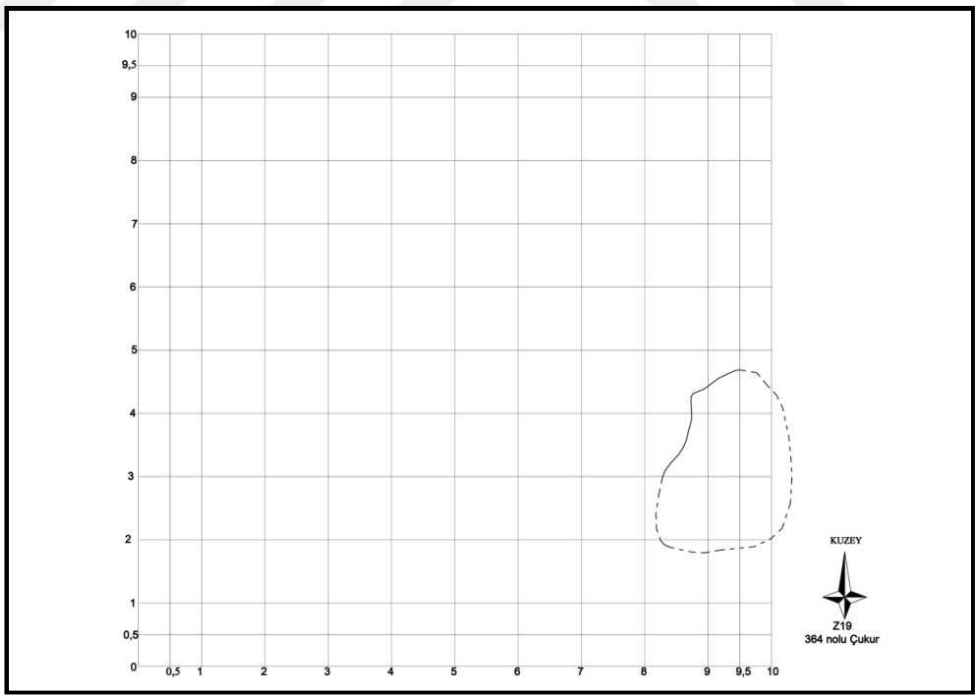

Çizim 142: Z19 plankaresi 348 no'lu çukur.

Levha 72

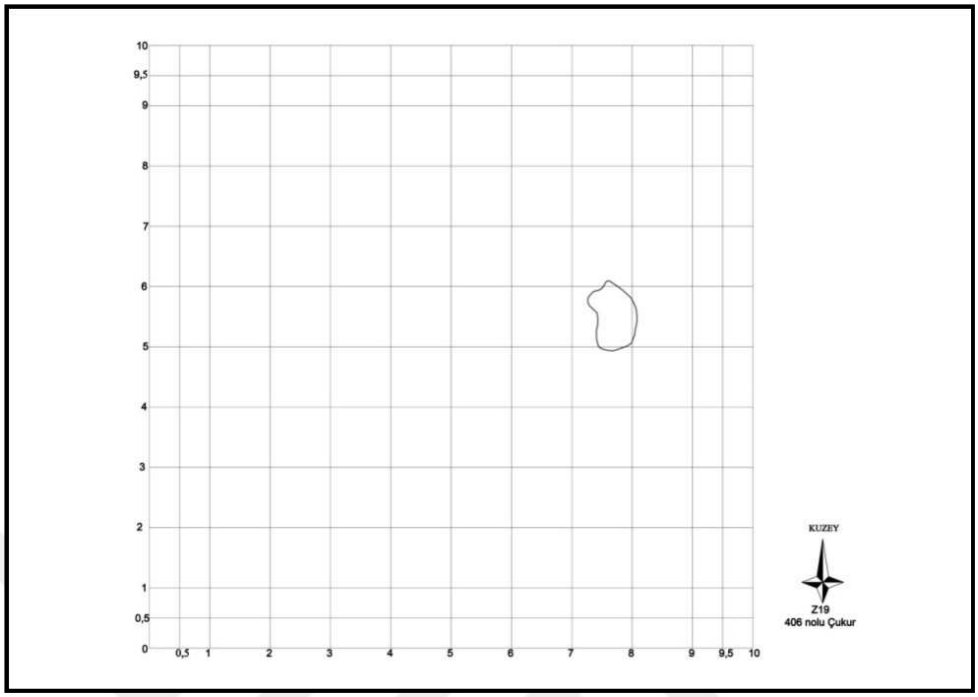

Çizim 143: Z19 plankaresi 355 no'lu çukur.

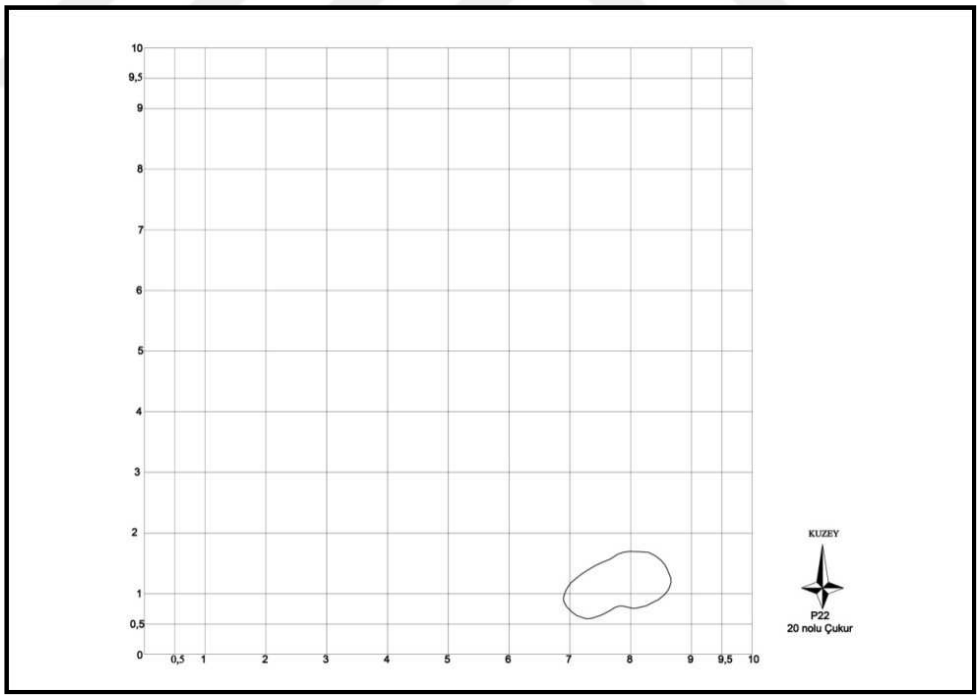

Çizim 144: Z19 plankaresi 364 no'lu çukur.

Levha 73

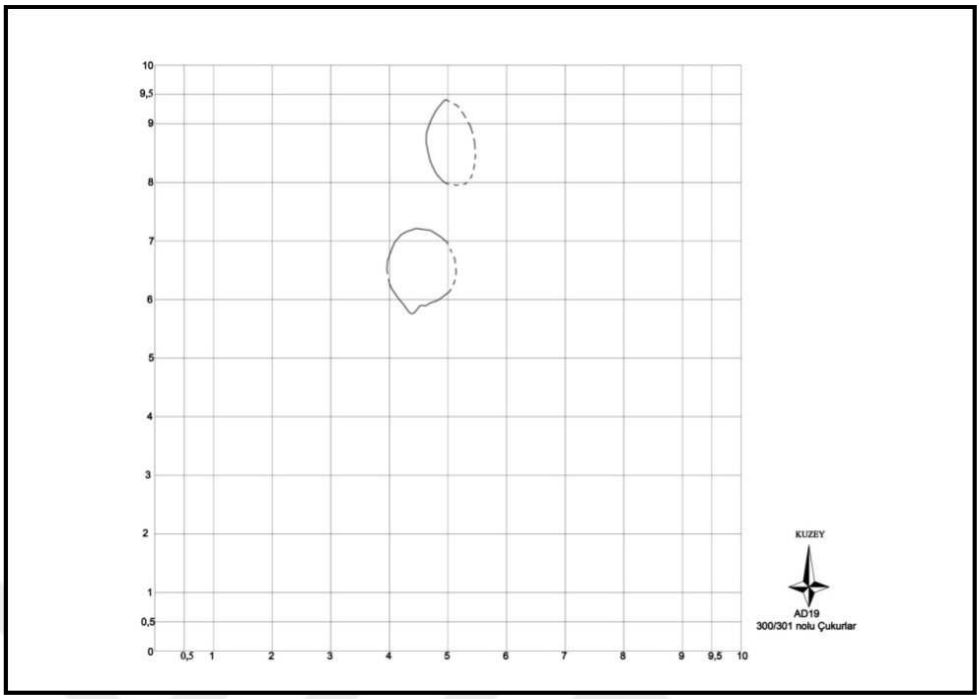

Çizim 145: Z19 plankaresi 406 no'lu çukur.

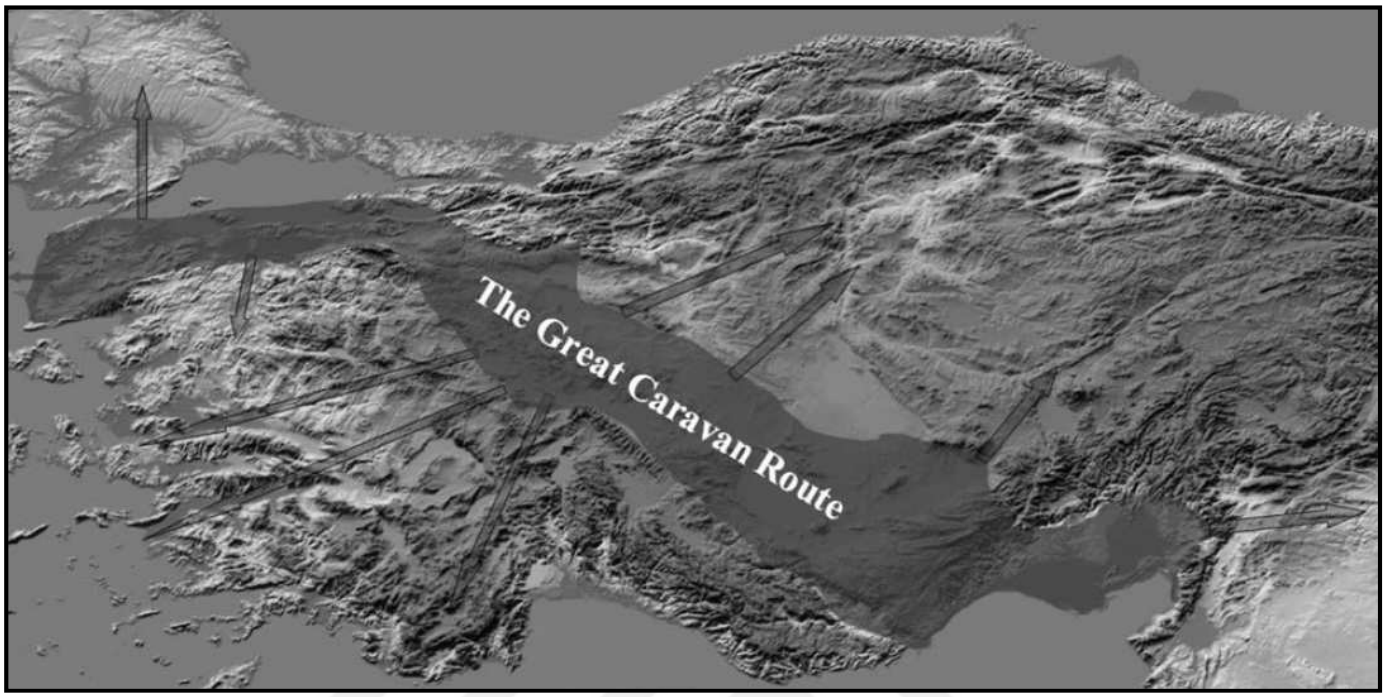
Çizim 146: P22 plankaresi 20 no'lu çukur.

Levha 74

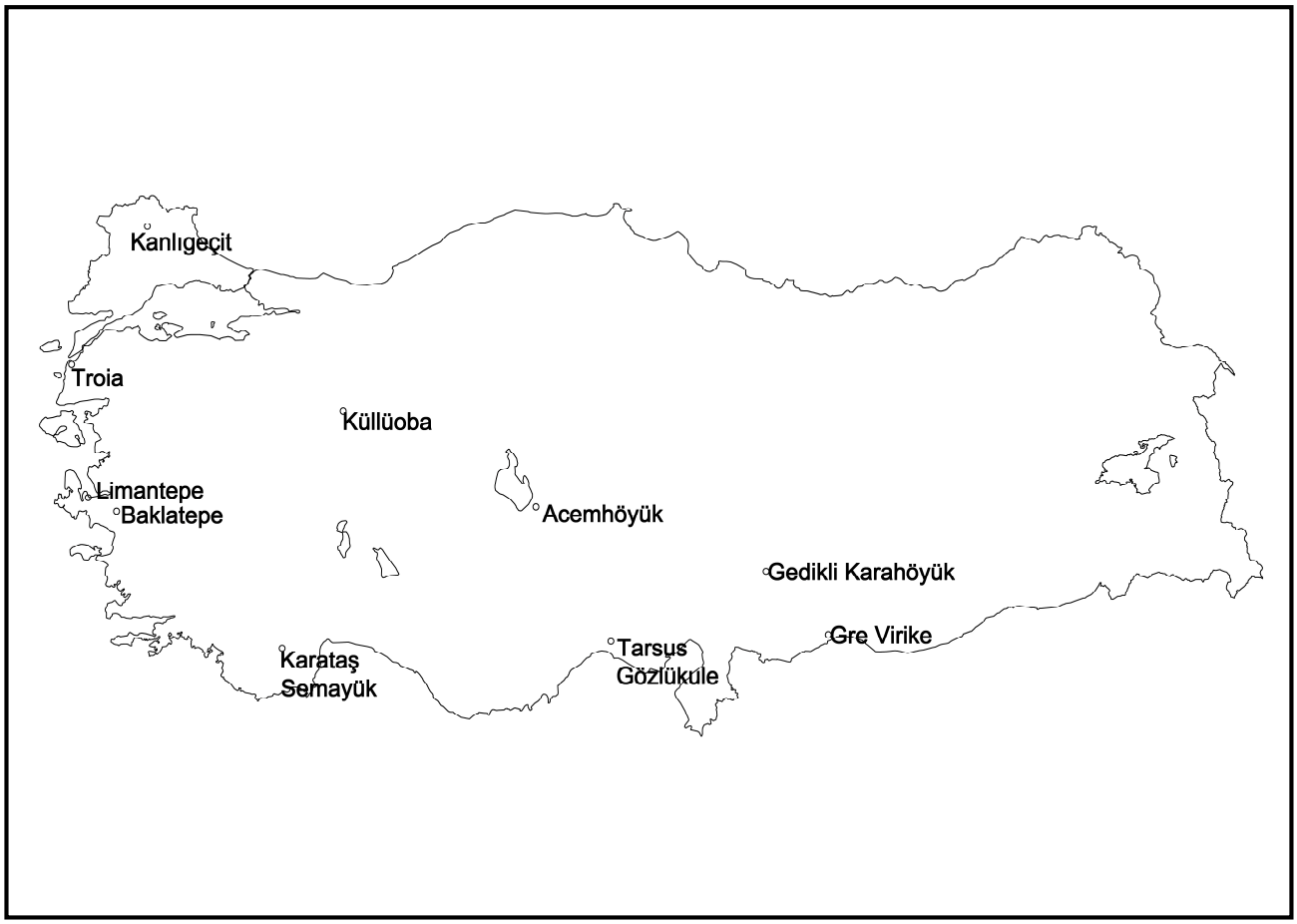
Çizim 147: AD19 plankaresi 300 ve 301 no'lu çukurlar.

Levha 75

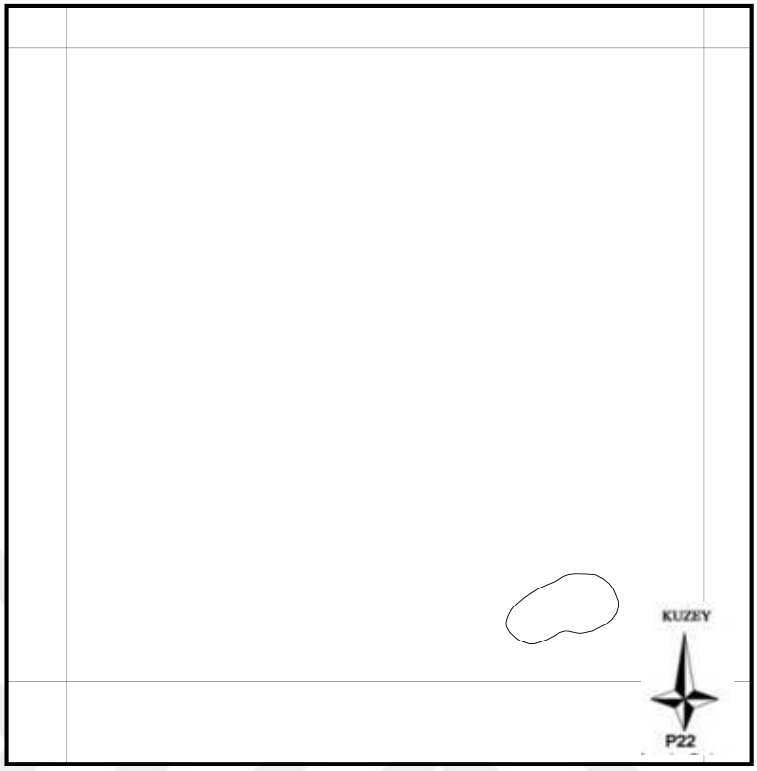
Harita 1: İTÇ III Büyük Kervan Yolu.

Levha 76

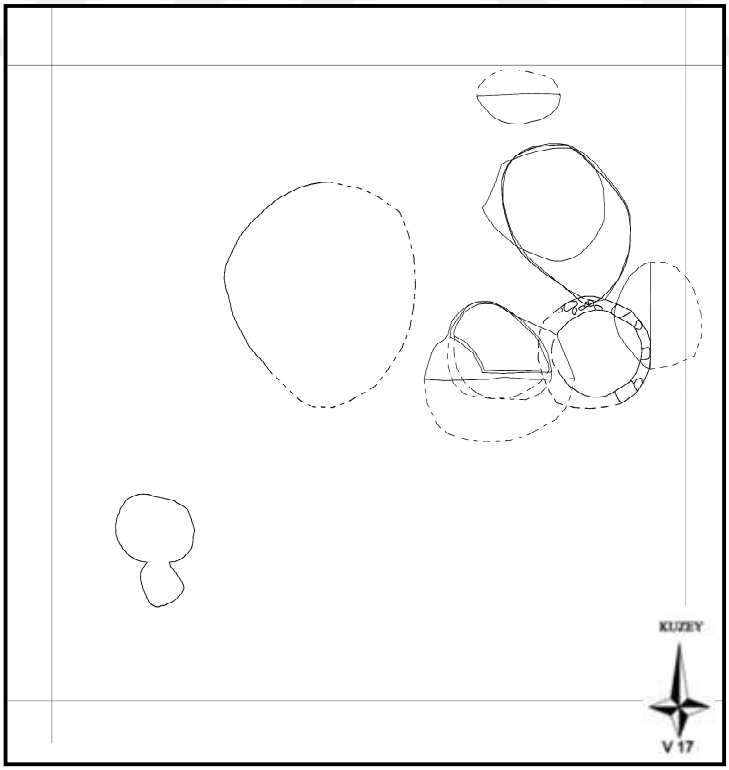

Harita 2:İTÇ III Dönemi Anadolu'da Adak Çukuru Saptanan Yerleşmeler.

Levha 77

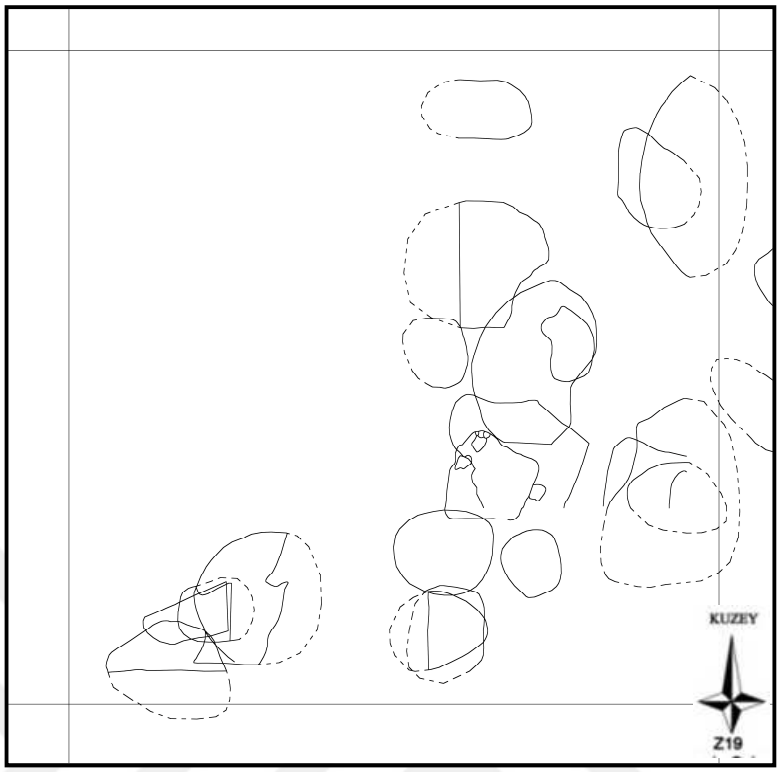

Çizim 148:P22 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

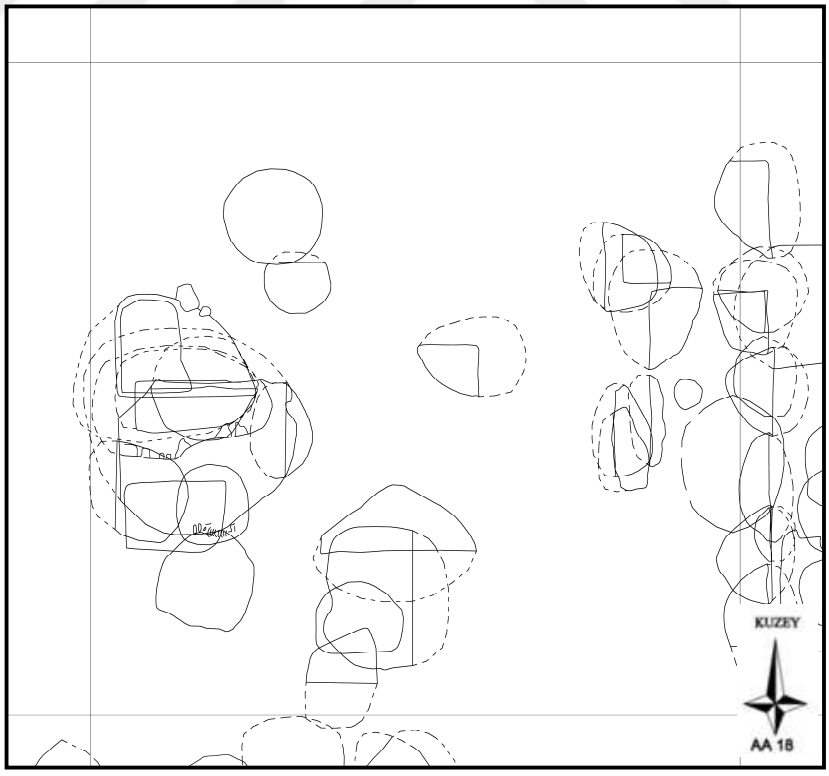

Çizim 149:V17 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 78

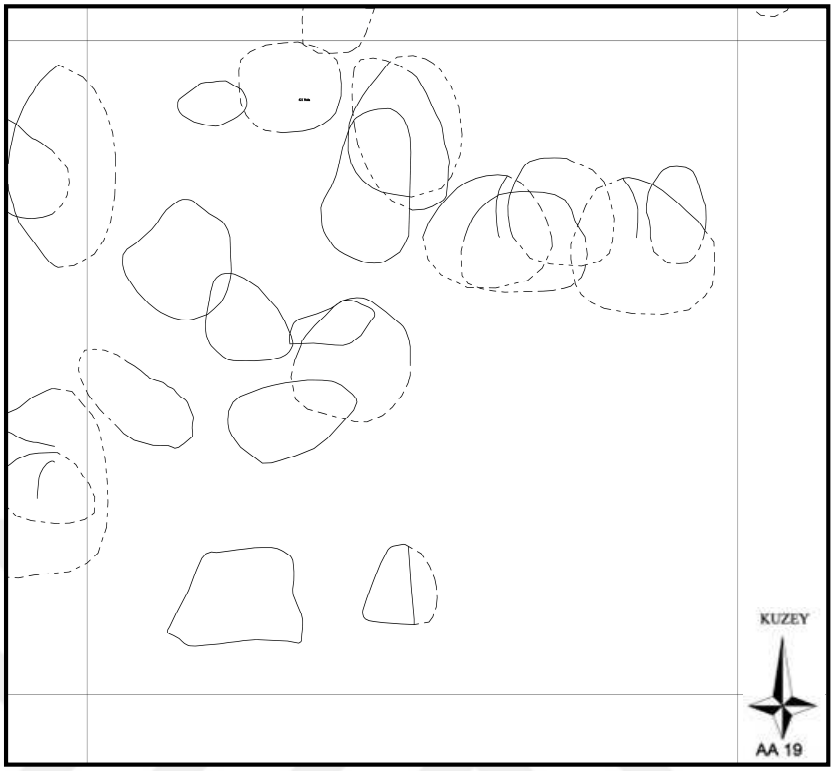

Çizim 150:Z19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

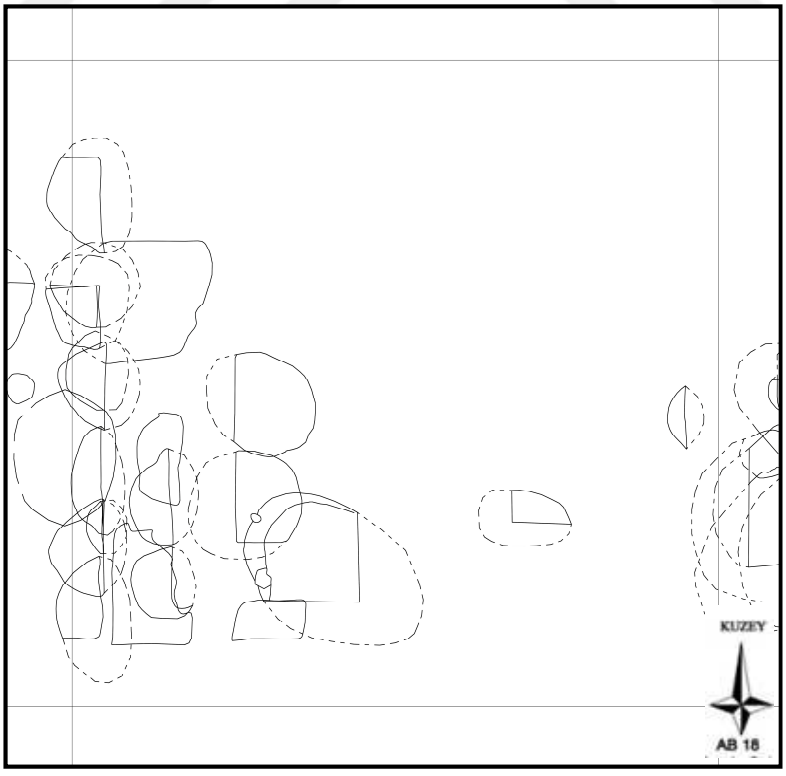

Çizim 151:AA18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 79

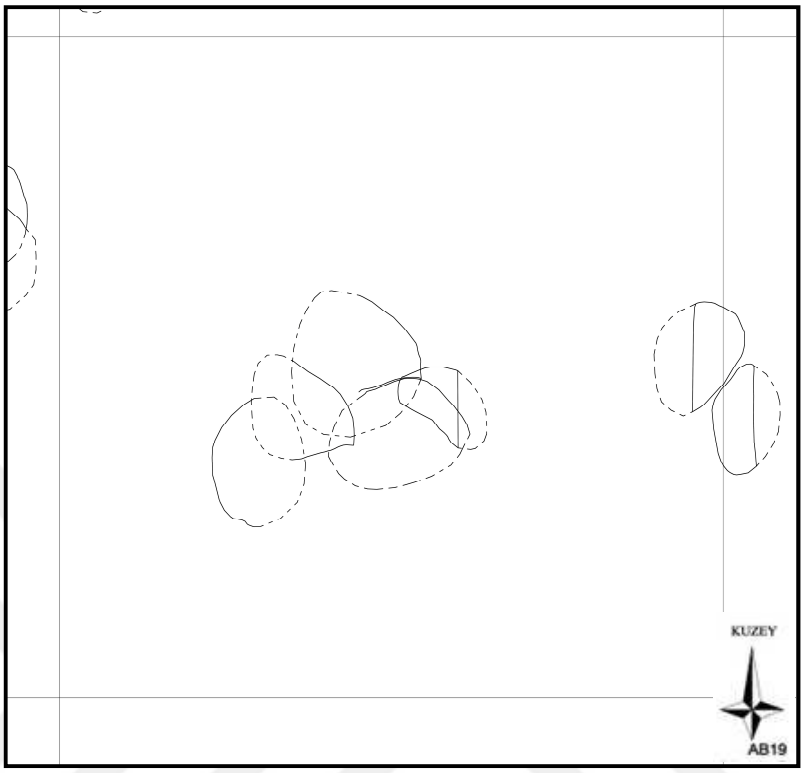

Çizim 152:AA19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

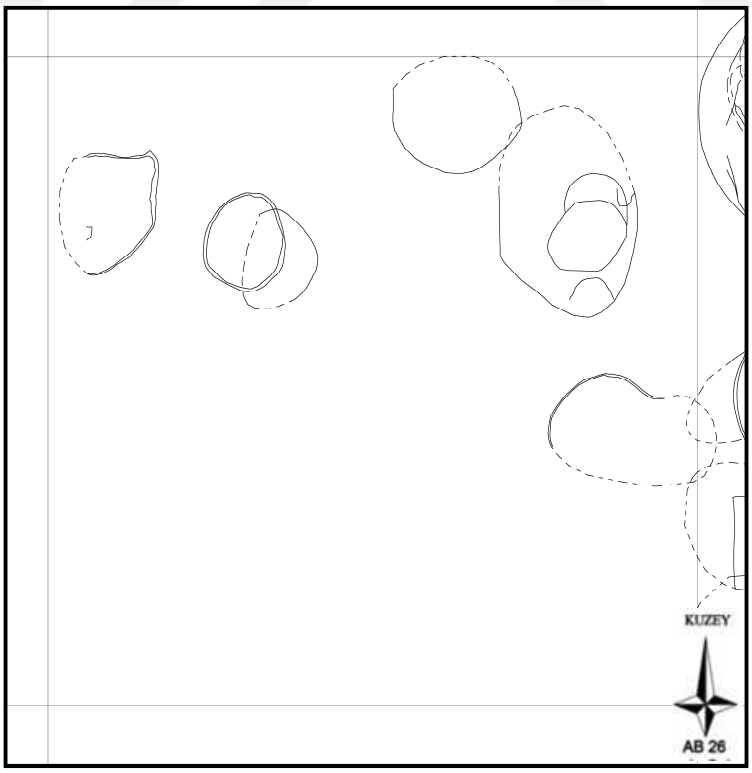

Çizim 153:AB18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 80

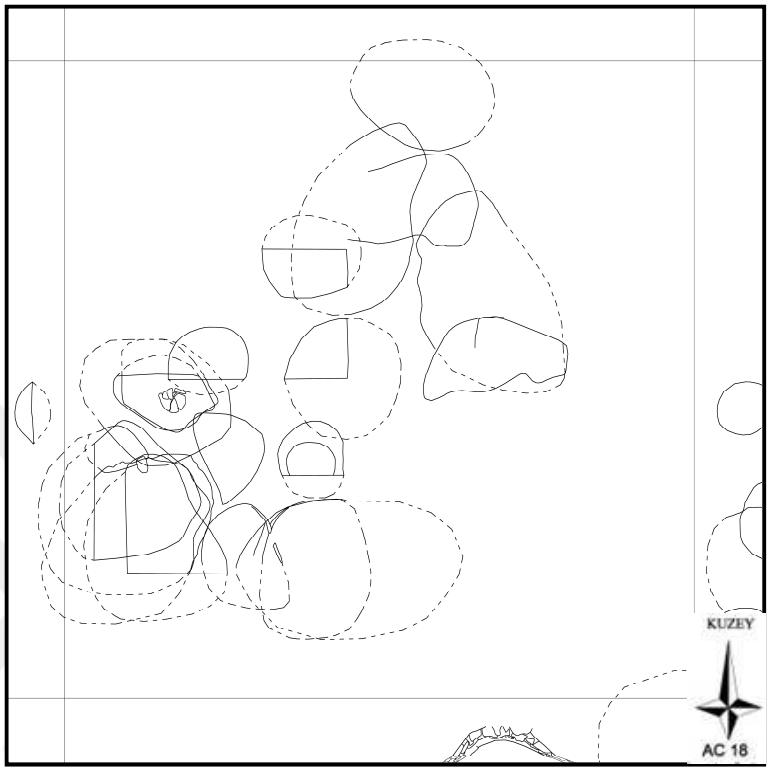

Çizim 154:AB19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

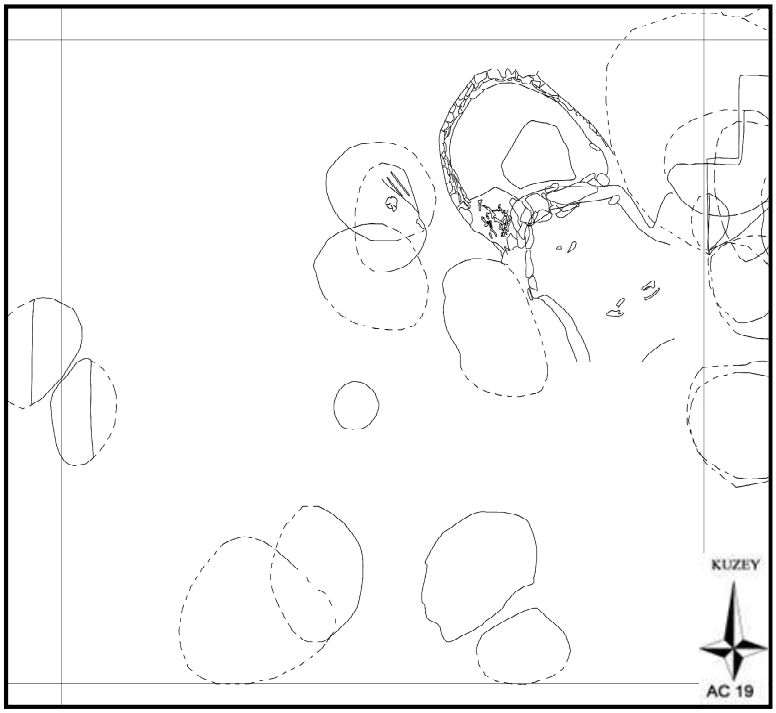

Çizim 155:AB26 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 81

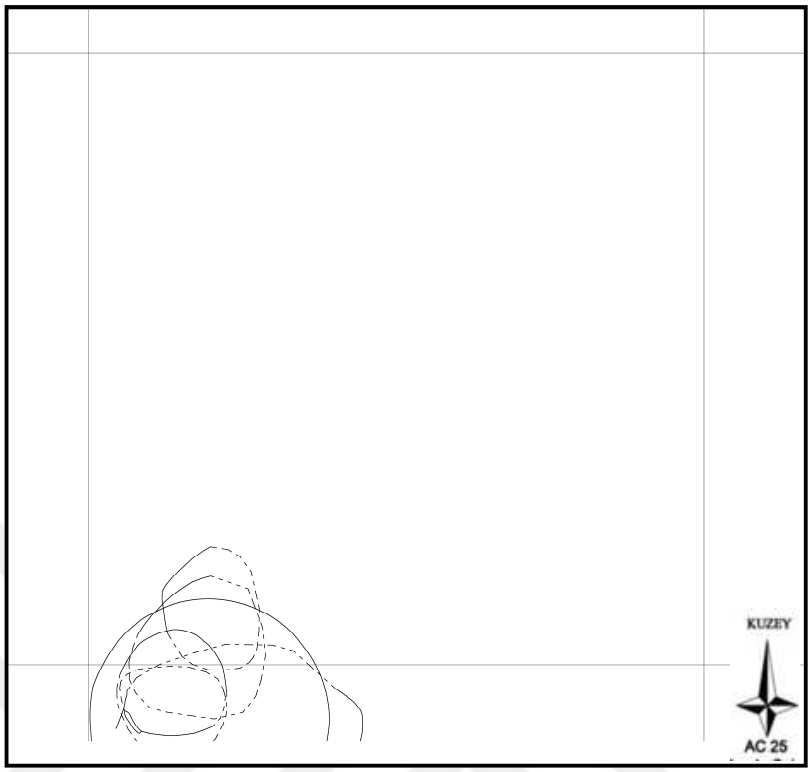

Çizim 156:AC18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

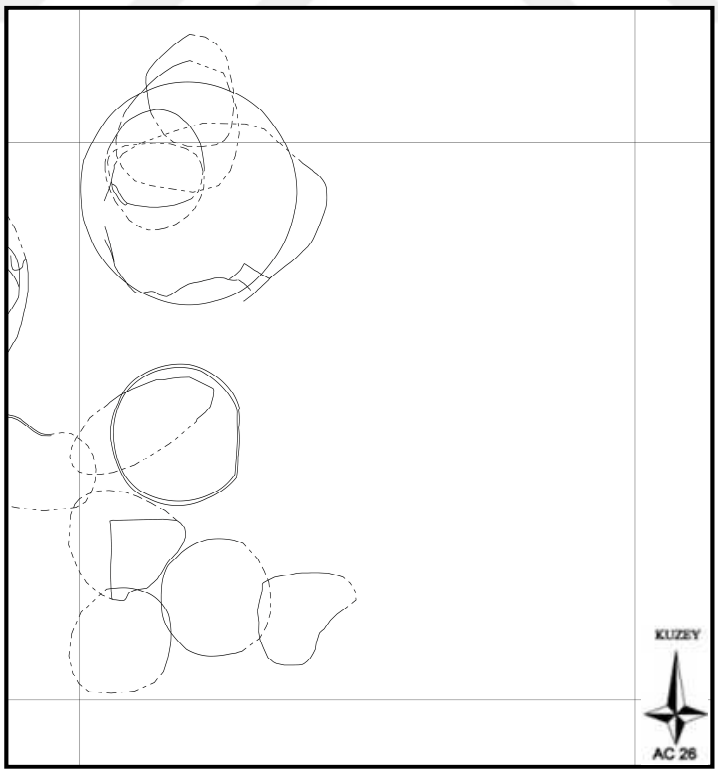

Çizim 157:AC19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 82

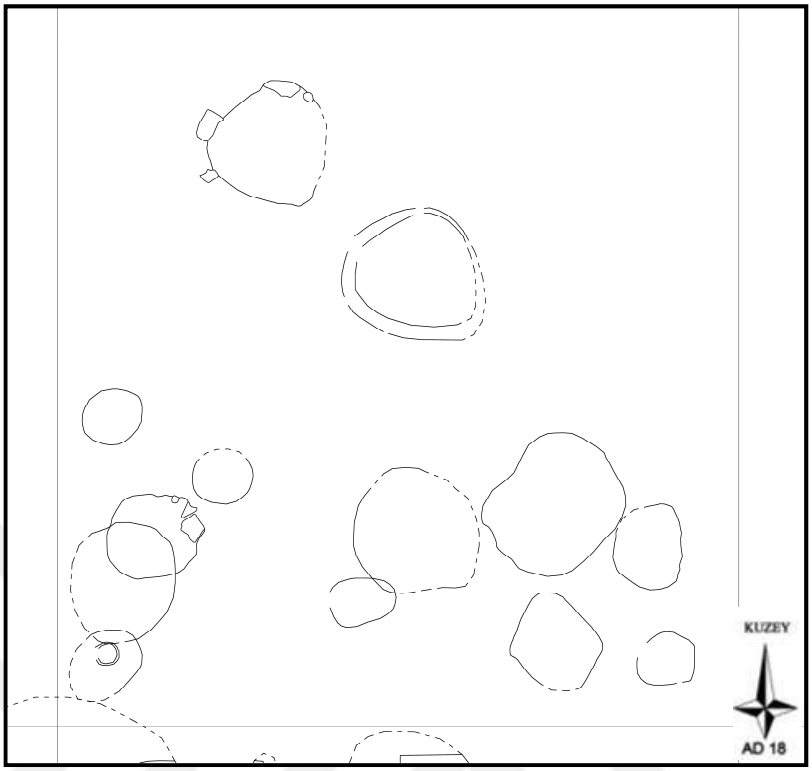

Çizim 158:AC25 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

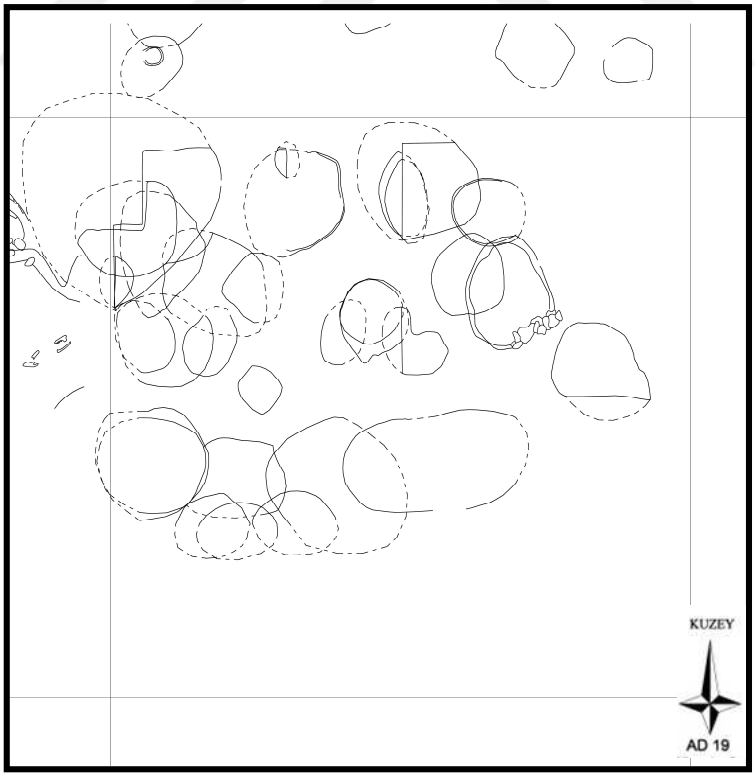

Çizim 159:AC26 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 83

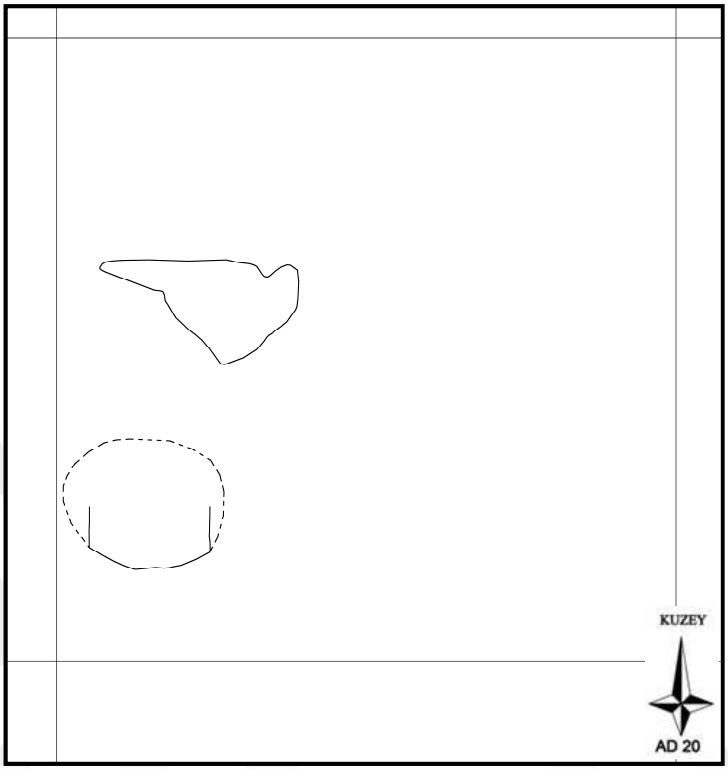

Çizim 160:AD18 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

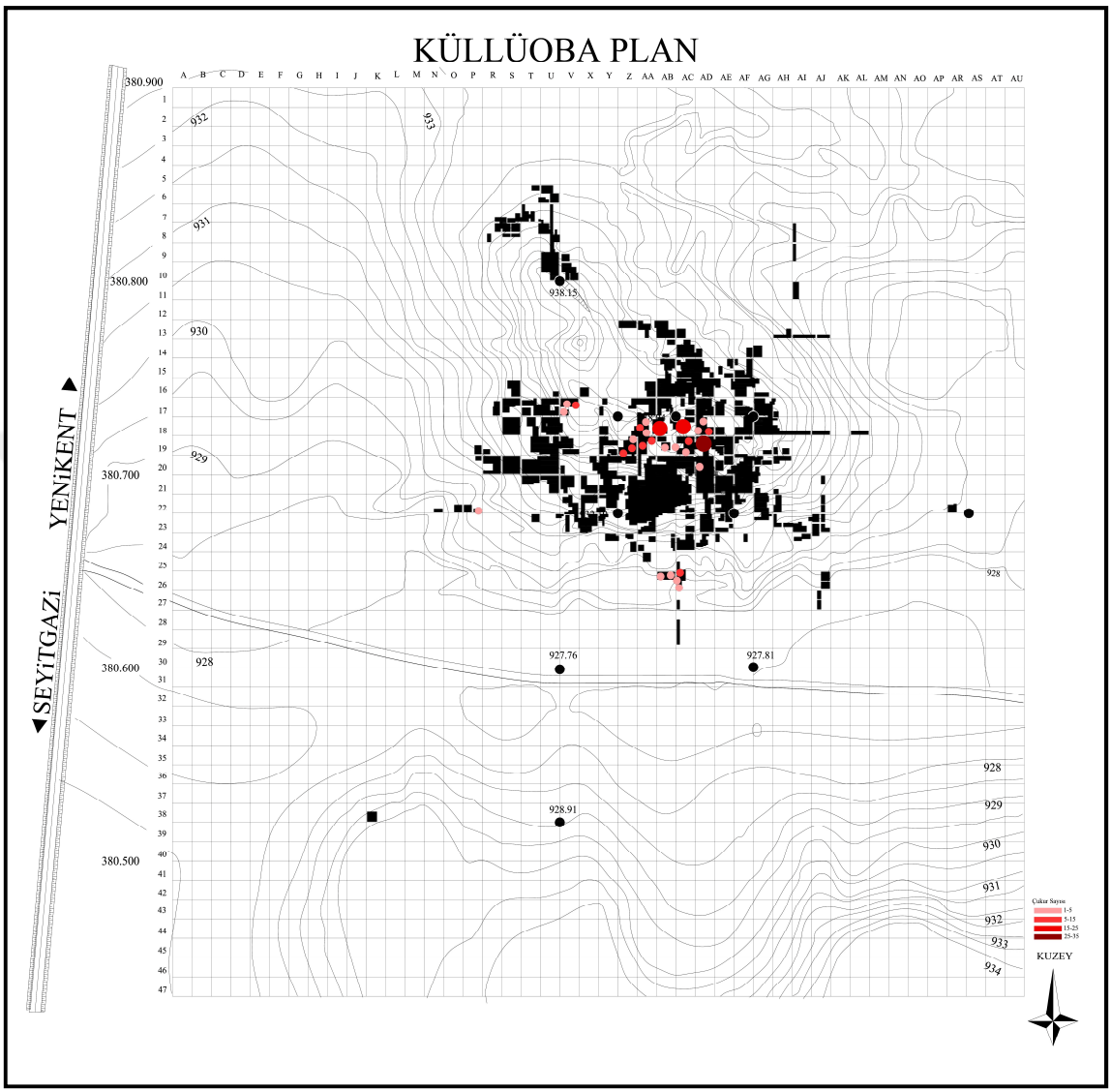
Çizim 161:AD19 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

Levha 84

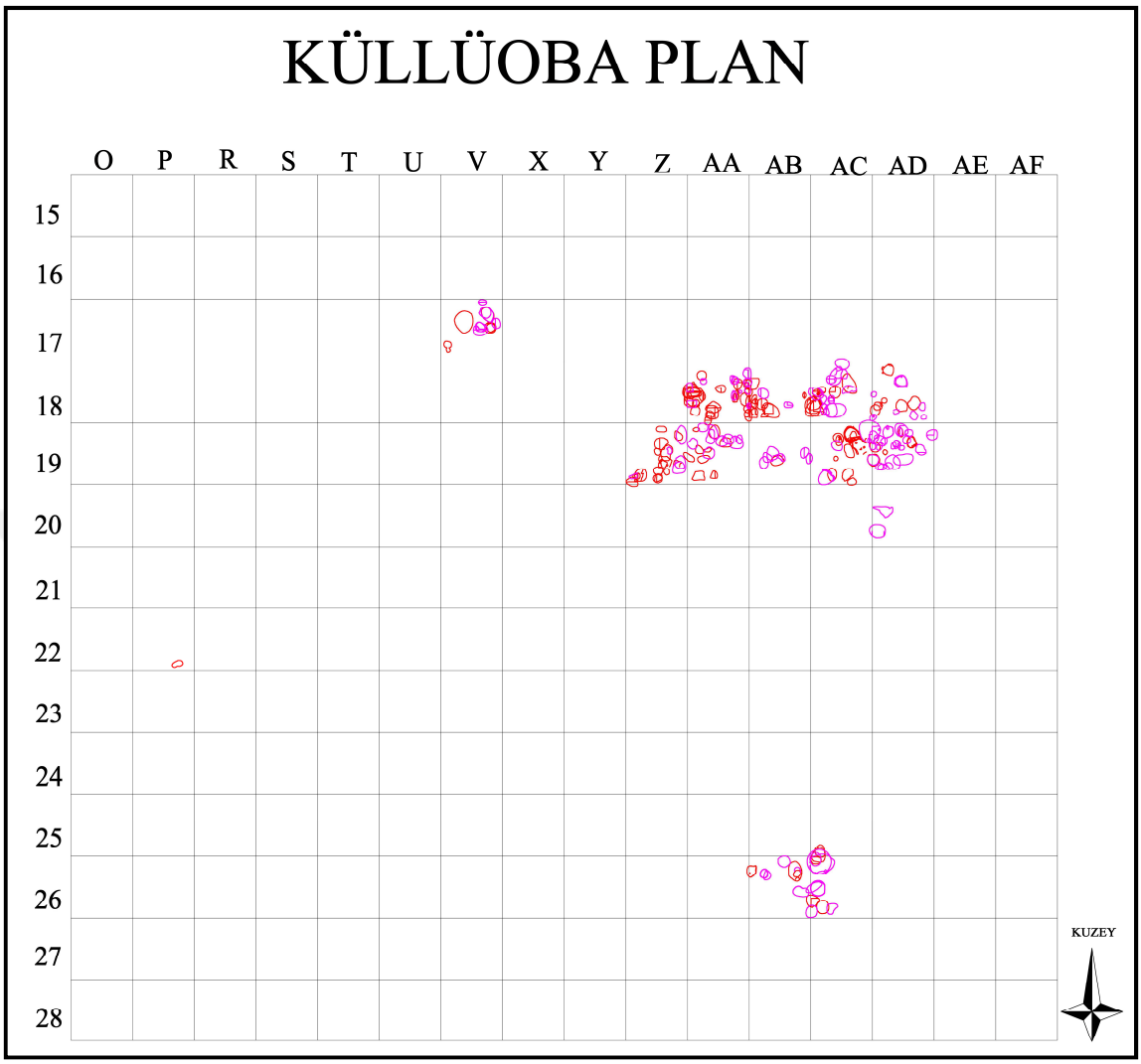

Çizim 162:AD20 plankaresinde yer alan çukurların çizimi.

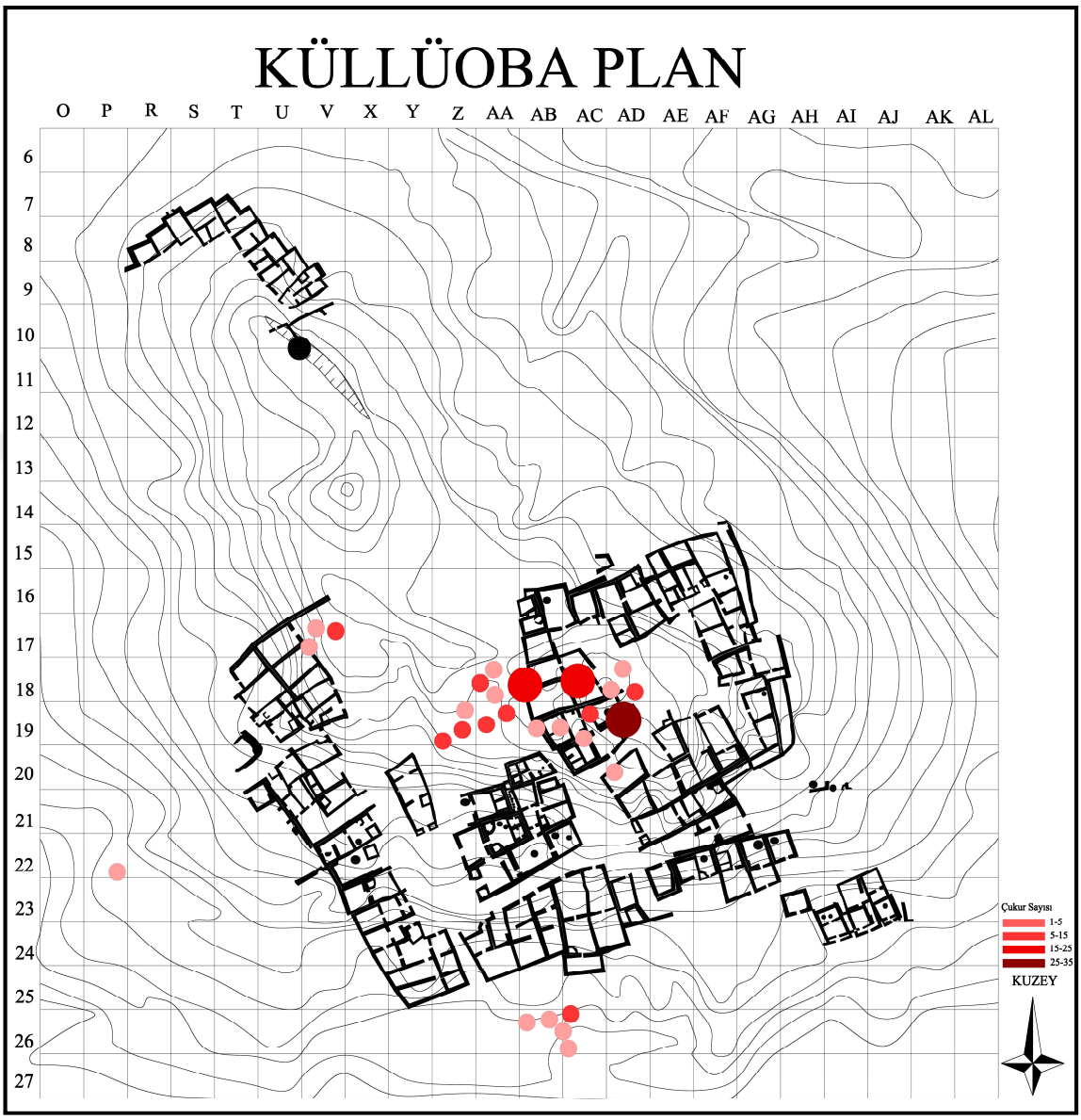
Levha 85

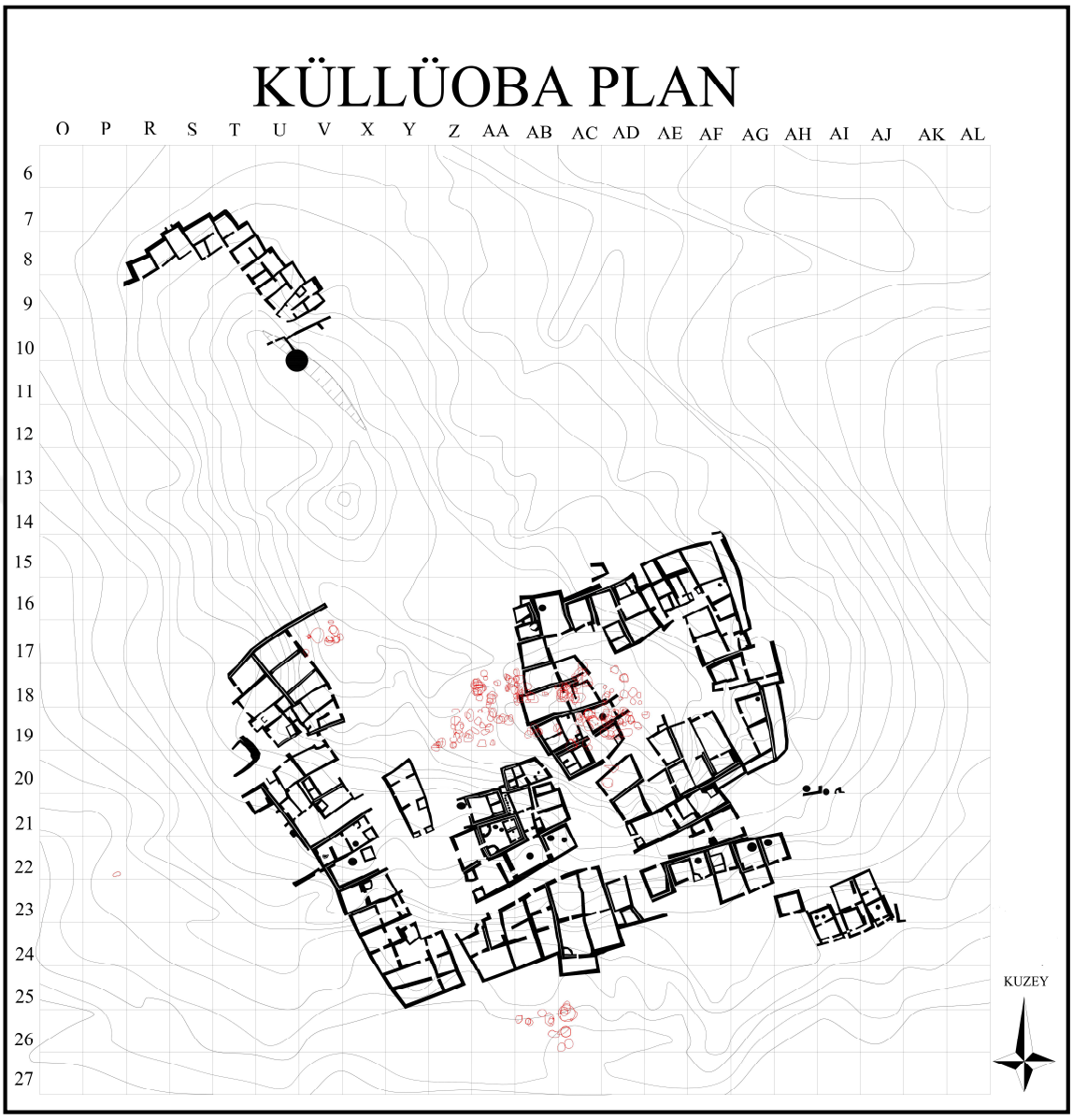
Plan 1: Bugüne kadar yapılan çalışmaların gösterildiği Küllüoba Topografik Planı Üzerinde Çukurların Dağılımı.

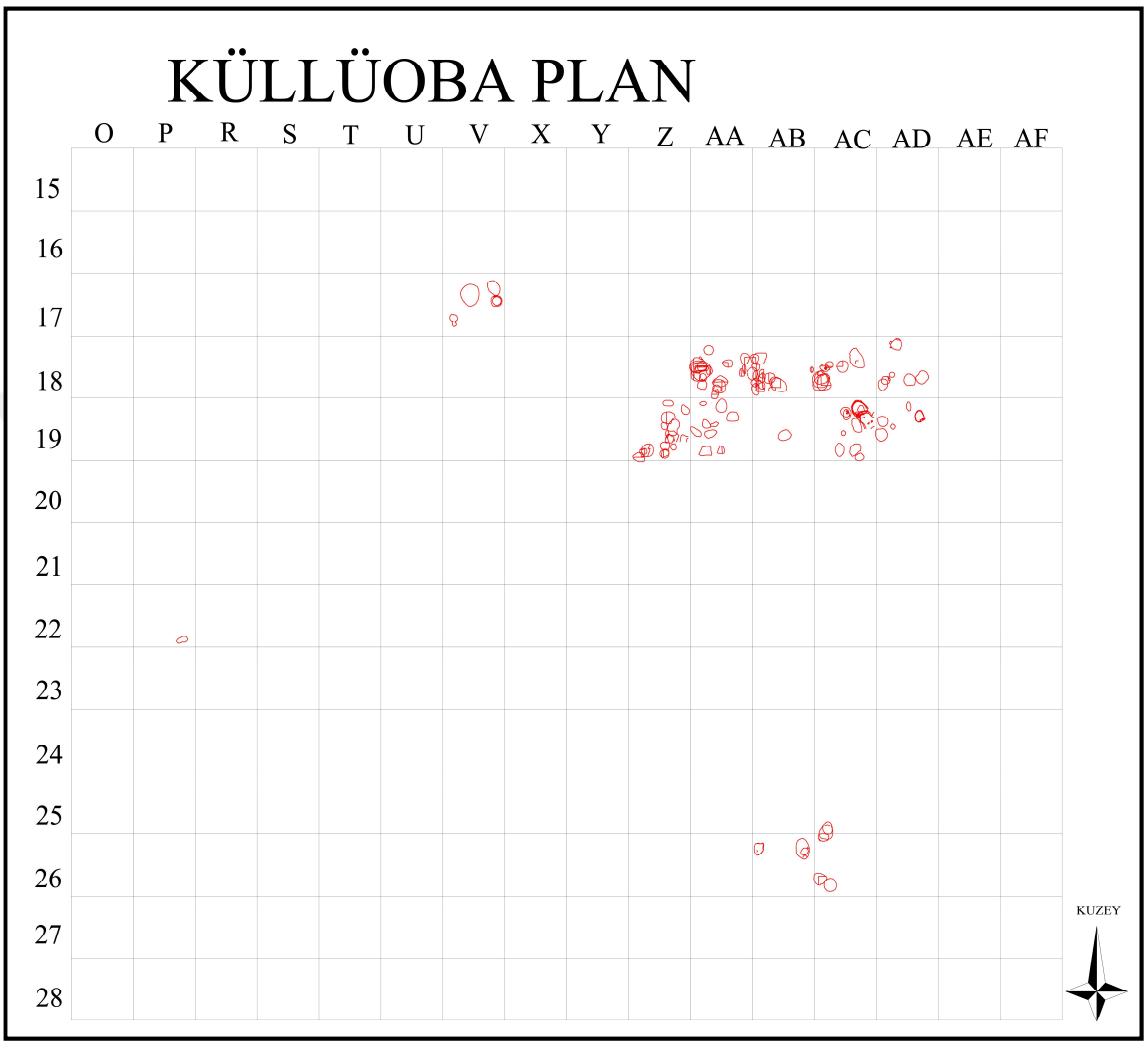
Plan 2:Erken ve **Geç** İTÇ III Çukurlarının Çizimi.

Plan 3:Küllüoba İTÇ II Mimari Planı Üzerinde Çukurların Dağılımı.

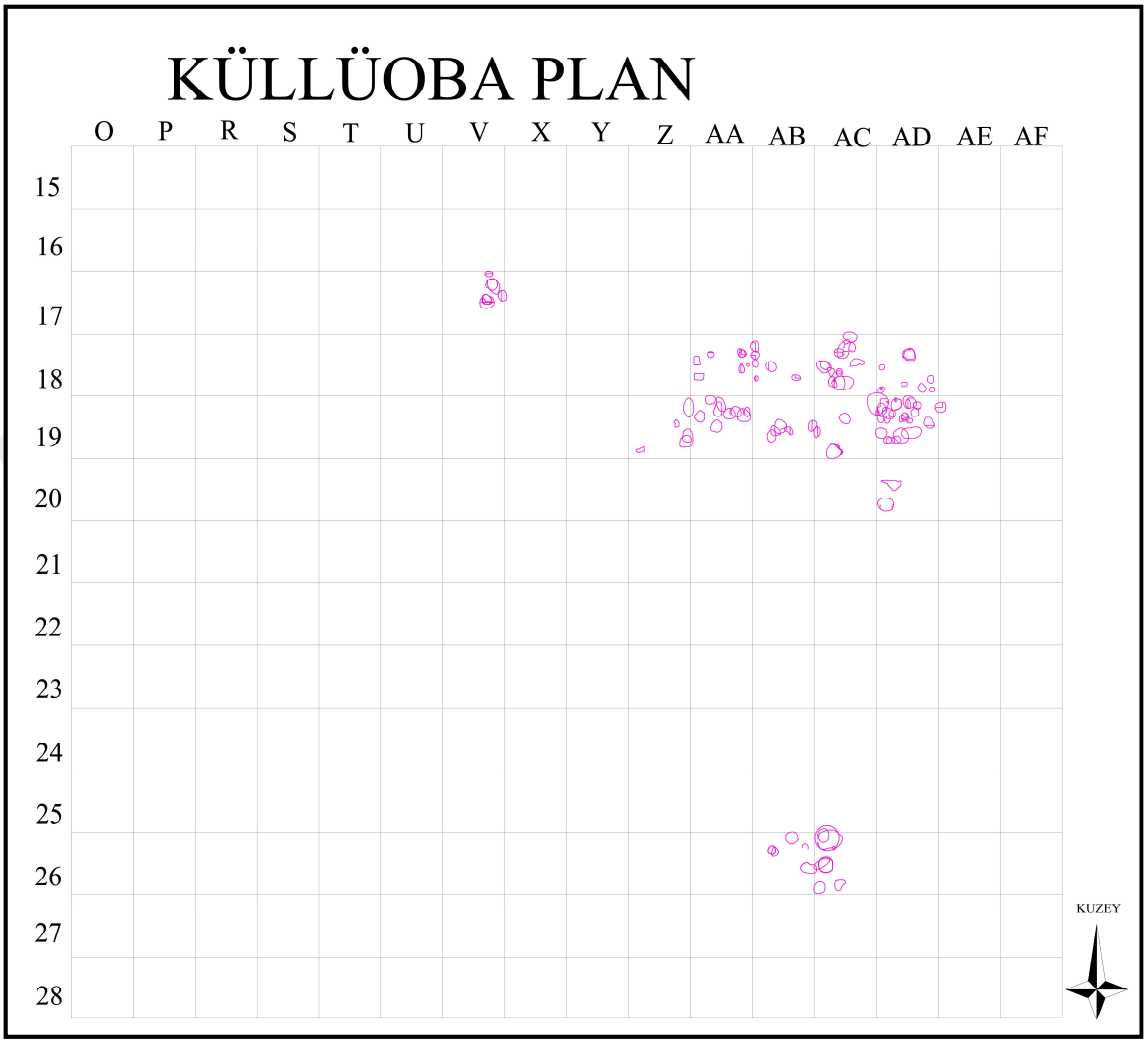

Plan 4:Küllüoba İTÇ II Mimari Planı Üzerinde Çukurların Çizimi.

Plan 5:Küllüoba Erken İTÇ III Çukurları.

Levha 90

Plan 6:Küllüoba Geç İTÇ III Çukurları.

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖĞRENCİ ÖZGEÇMİŞ FORMU

Fotoğraf

Adı-Soyadı	Rana BAŞKURT		
Lisans Öğrenimi	Dumlupınar Üniversitesi	**Doğum Yeri**	Kütahya
Yüksek Lisans Öğrenimi	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	**Doğum Tarihi**	27.09.1990

27.09.1990 tarihinde, Kütahya'da doğdu. İlköğretimini, 30 Ağustos İlköğretim Okulu'nda bitirdikten sonra orta öğretimini Kılıçarslan Lisesi'nde tamamladı. 2013 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldu ve aynı yıl Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi-Anadolu Üniversitesi'nin ortak programı olan Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2012-2014 yılları arasında Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı'nda üç sezon arazi ve restorasyon çalışmalarında görev aldı. 2016 yılından itibaren ise Tilbaşar Höyük Kurtarma Kazısı'nda arazi çalışmalarında görev almaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

ADRES: Börekçiler Mahallesi Ahi Mustafa-1 Sokak No:9 Kütahya/Merkez

TELEFON:05425469336 GSM:05425469336 E-Posta:rana_bakurt@hotmail.com